

H. ANGELI PINX.

L. MICHALEK DELA SC

I. 1587.

ČÍTANKA

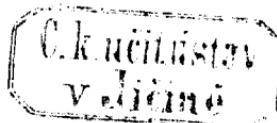
pro

školy městanské.

Díl II.

(S obrazem Jeho Veličenstva Císaře Pána.)

Složili

František Šubrt a Jan Šťastný.

(Nezměněný otisk textu z roku 1895.)

Cena 1 K 20 h.

V Praze.

Císl. král. školní knihosklad.
1897.

1. Vira.

Víra, synu, jest to perla
nebeského leskotu,
potřebná to Boží berla
pro pout v tomto životu.

Zákon její pouhá láska,
jíž strast všechna pomíjí;
příkaz její zlatá pánska,
nás ku blahu přivijí.

Pokoř, synu, svého ducha,
cti tu svatou záslonu,
a tvá duše nebudě hluchá
k nebeskému zákonu.

František Sušil.

2. Pravidlo života.

Synu! čiň, co slunce čini,
nad zemí když putuje:
trojit ono dobrodini
světu proukazuje.

Ono svým paprskem denním
světlo seje, zahřívá,
a svým blahým působením
všecky tvory blažívá.

Ty pak světlem své moudrosti
osvěcuj v temnostech lid;
rozpaluj mu srdce k cnosti,
blaž, jak možno, jeho cit.

Ten jen lidumilem sluje,
koho trojí zdobí cnost,
kdo svým světlem rozšířuje
pravdu, cnost a blaženost.

Boleslav Jablonský.

1*

3. Z r c a d l o.

Jednou hleděl člověk do čistého zrcadla, když měl právě klidné srdce a obličeji jeho byl přívětiv. I patřil s potěšením na svou tvář a chválil věrnost i upřímnost zrcadla.

Nedlouho potom byl týž člověk pln hořkosti a hněvu. Tu se opět podíval do téhož zrcadla; ale hned se na ně osopil těmi slovy: „Klameš, ty zrádce!“ I odpovědělo zrcadlo: „Klamu-li nyní, tedy jsem také prve tě klamalo.“

Člověk miluje pravdu a upřímnost, pokud mu nevyčítá jeho nemravnův a vad.

Vincenc Zahradník.

4. Zklamaná naděje.

Byl u jednoho krále nějaký služebník, jemuž dáváno na každý den k jeho živnosti z kuchyně královské jídlo a nádobka medu. On pojídal vaření a med schoval v jednom soudku, zavěšeném nad hlavou lože svého, až by byl plný, ježto byl med velmi drahý těchto dní. Jednoho pak dne, když jest ležel na svém loži, pozdvihl hlavy uzřel med visící nad hlavou. Zpomenuv, že medu přiskakuje, řekl jest v srdci svém: „Až bude soudek tento plný, prodám jej za jednu hřivnu stříbra, za kteréž sobě koupím deset ovcí, a ty když ve čtyřech letech se rozmnoží, bude jich čtyři sta. Tehdy za každé čtyři ovce koupím krávu aneb vola, a k tomu dědinu; pak i krávy se rozmnoží telci a jalovicemi. Telci v nechám sobě k dělání dědinky. Krom toho co uživu mléčným a vlnou, rozplodí se dříve druhých pěti let stáda má tak velmi, že budu mít veliké zboží, a budou mne všickni mít za bohatého a poctivého. Ustavím sobě pak veliká a krásná stavení nade všecky své sousedy a přátele, tak že všickni o mé bohatství mluviti budou a mi poctivost činiti. Zdalej to nebude utěšená věc? Pojmu potom ženu dobrou, urozenou. Syn můj též urozený, šťastný i Bohu líbezný bude růsti v učení a onosti, a zůstavím sobě skrze něj dobrou pamět po své smrti. Ano trestati ho budu na každý den, jestliže by se mému protivil učení, a nebude-li mne poslušen, budu ho práti touto holí.“

I zdvihl hůl, jako by ho bil, uhodil v soudek medový a rozbil jej, a vytékly med na hlavu jeho.

Mikuláš Konáč z Hodlštkova.

5. Průpovídky.

*Nemluv chlubně: Zitra ráno
to a to bud' vykonáno!*

*Mlč a zitra sebe chval:
Ejhle, to jsem vykonal!*

*Ve křemeni jiskra žije,
v člověku se rozum kryje;
avšak má-li zasvitati,
obé musíš vykřesati.*

*Těmto třem as neporostou růže:
kdo moc mluví, ač jen málo zná;
kdo moc potřebuje, ale málo má;
kdo moc podniká, však málo zmůže.*

Vincenc Zahradník.

6. Franklinova půjčka.

V Paříži byl jednou žádán slovutný Franklin od známé osoby, postavené v těžké nouzi, o jistou summu peněz. Ochotně k žádosti té se propůjčiv, odesal ten příkladný muž s půjčkou lístek následujícího obsahu:

„V dubnu 1784. Posílám Vám deset louisdorů *); nemíním však darovati tolík peněz, půjčuji Vám je tolíko. Až se navrátíte domů, snadno vyděláte sobě tolík, abyste dluhy své zapráviti mohl. Najdete-li člověka poctivého, který by byl v nesnázi podobné, oplatte mi onu summu tak, že mu ji půjčíte zase s podmínkou, aby on, bude-li moc, podobným způsobem ji zaplatil, když se mu příležitost nahodi. Doufám, že takto peníze ty půjdou skrze mnohé ruce, než dostanou se člověku nepoctivému, který další jich oběh zastavi. Jest to lešt ode mne, kterou působiti chci mnoho dobrého málem peněz; neb nejsa dosti bohat, bych mnoho vynaložil na dobré skutky, hleděti musím, abych málem mnoho působil.“

7. Jindy a nyní.

Vynálezem, nenáhlým vývojem a obecným zavedením parního stroje stal se nesmírný převrat ve všech poměrech života. Pojednou bylo po rukou více sily, než by ji byl prve zplodil veškeren život ústrojný na zemi. Dobyv uhlí kamenného, člověk byl s to, aby centem tohoto paliva způsobil

*) Vyslov: luidorů; 1 louisdor platil 24 franků ve zlatě.

tolik sily, kolik mu prvé poskytovalo jitro ovesného pole, s něhož bral píci koním svým. Tímto bohatstvím sily člověku vykázáno postavení vyšší a úkol vznešenější: opanování přírody. Mohlf pak i tam dobývati pokladů jejich, kde prvé bránily mu překážky největší. A obchod dokonce nabyl železnicemi, parovozy a paroloděmi vývoje nesmírného. Spojení národů vespolek stalo se jimi rovněž tak snadným a laciným, jako rychlým. Rychlým těžením a snadnějším přívozem surovin uskrovnila se cena jejich, a převelikou hojností sily způsobeno z jedné strany velkolepé vyrábění potřeb obecného života v továrnách, čímž i méně zámožnému dopráno většího pohodlí, z druhé pak strany soutěží vzniklo závodění duševní, aby spojením přiměřenosti, krásy, novosti, láce pojistil se výrobkům odbyt. Následkem toho dostáváme své potřeby v ceně mnohem skrovnejší a zároveň ve způsobě mnohem dokonalejší.

Přese všechny ty pokroky jsou přece dosud lidé, kteří zavrhuji dobu novou a nemohou se dosti vynachváliti starých, krásných časův. Tot jako by dítě stavělo se výše než dospělý muž, jelikož ono skrovny potřebám svým vyhovuje snadno a nepřipouští si starostí o věci mimo jeho obor ležící. Bylť před tisíci lety velici panovníci, kteří žili hůře než nyní prostý řemeslník. Paláce jejich neměly oken skleněných, komnaty jejich měly podlahy hliněné, do pokrmů neměli cukru ani koření, ale zvláště duch jejich nezřel dále než oko, slyšel málo více než ucho jejich, a za hranicemi přestávalo téměř i vědění jejich. Ve čtení a psaní znal se tehdaž málo kdo, ale také neviděla se potřeba toho před vynálezem knihtiskařství, neboť práce spisovné rozmnožovaly se jediné opisováním, pročež toliko boháči mohli si je opatřiti, a písemného obcování lidí vespolek tehdaž také bylo po skrovnu. Obchod provozovali obchodníci podomní za suroviny nebo za hotové peníze. Čas neměl ceny nynější; kdo chtěl si koupiti udici, bez váhání vykonal cestu mnoha mil. Pošta vznikla v pozdějších dobách středověku. Zprávy o událostech světových rozšiřovali jenom obchodníci toulaví. Život takový měl ovšem méně potřeb, ale také méně půvabu a důležitosti. Právě potřeby člověka jsou prostředky, jimiž přivádí se ku

vzdělávání sebe, a nedostatek jich dokonce nelze pokládati za základ štěstí.

Nová doba vyniká hlavně tím, že říše osvěty a vědění šíří se neodolatelnou mocí přes celou zemi, že studený sever elektrickým proudem a silou parní jest přímo spojen s hor-kými pásy, a vše dobro, vyskytniž se ve kterékoli končině, šíří se rázem blahodějně po celé zemi. Co vymyslí a objeví jeden, jest okamžitě veškerému člověčenstvu společno, a tím způsobem vymáhá vývoj a dovršení nálezů nyní sotva tolik desíti leti jako prve století. V tomto společném jednání, jímž po nestihlém vzoru přírody druh druhu pracuje do rukou, druh druhu doplňuje a v díle jeho pokračuje, jímž zkušenosti jednoho mění se ve skutek druhého, spatřujeme podstatnou přičinu náramné rychlosti pokroku nynějšího. Druhdy bata-telé a nálezci, nevědouce jeden o snahách a výsledcích druhého, začínali každý budovu svou stavěti od samého začátku, každý spouštěl se na novo do bludiště zkoušek zdařilých a nezdařilých, a konečně snad nedospěl dále než jeho předchůdce. Nynější však pokrok stojí na bedrách předchůdcův, ozbrojen jsa zkušenostmi jejich, a domáhá se cíle vědomě. Ježto všechny vědomosti zobecněly, každý může se vzdělati ve zvláštním směru svém co nejlépe, nezanedbávaje při tom ostatních stránek ducha a srdce svého.

Jako v naukách uveřejňováním všech nových zkoušek a zkušeností ušetřuje se přemnoho práce a času, jichž užiti lze bez průtahu ku pokračování a dovršení, tak i v živnostech a průmyslu opanoval zdárny duch obecnosti a společnosti, přímosti a veřejnosti. Ale průmyslu nelze na tom přestati, aby nové věci rozhlašovaly se toliko cestou písemnou. Jest tisícero věcí popisem nehrubě dostižitelných, jakož jsou vzorky, látky, barvy, způsoby užívání a t. d.; k jich poznání tedy třeba výhradně vlastního názoru. Ve vývoji průmyslu nastal tedy rozhodný obrat dobou, kdy dospěla ve skutek myšlenka výstav výrobkův uměleckých a průmyslových, která zprvu prováděla se skrovou měrou, jenom v jednotlivých zemích (v Čechách poprvé roku 1791.), až konečně se dovršila světovými výstavami v Londýně, Paříži, Mnichově a ve Vídni, a nejbližší nám místem i časem zemskou vý-

stavou jubilejní v Praze r. 1891. V těchto výstavách sbírá se vše, cokoli v kterém dilu světa jest vymyšleno a provedeno, pod jediným krovem a čini se přístupným obecnému pozorování. Jediný okamžik přímého názoru odvracuje pak od člověka mnoholetou práci, myšlenka budí nové myšlenky, a jimi zúročňují se duchové všech národů měrou druhdy netušenou.

Jak veliký to tedy rozdíl mezi „jindy a nyní“ a jak nekonečně vyniklo lidstvo nynější nad předky své před tisíci lety! Jen krátkozrakost mohla by trudným tehdejším dobám dávati přednost.

Z „Kroniky práce“.

8. Otčina.

Kde v kráse nejskvělejší
vychází slunce z hor,
v jasnosti nejjemnější
měsíc šeřívá v bor?
Zda v cizině?
Ne, ne!
Jen v otčině.

Kde hustolistá růže
se krásněj zardívá?
Kde řádra šíř a úže
slavíček prochvívá?
Zda v cizině?
Ne, ne!
Jen v otčině.

Kde života kolibá
člunek se plesavě?
Kde anděl hrobu zlábá
ústa jen laskavě?
Zda v cizině?
Ne, ne!
Jen v otčině.

Kde k rodičům se dítky
vinou vždy něžněji?
Kde jako v máji kvítky
se v spěch rozvíjejí?
Zda v cizině?
Ne, ne!
Jen v otčině.

Kde dobré všecko roste
vlastenci šíř a více?
Ve velebnosti prosté
vlast má ladnější líc?
Zda v cizině?
Ne, ne!
Jen v otčině.

9. Čechy.

*Jsou ty naše Čechy
země malíčká,
jak v hluboké moře
spadlá perlíčka.*

*Proto však je stokrát
ještě radší mám,
že jsou jak ta perlá,
jako drahokam;*

*vzácný, utonulý
v mořské hlubině,
ale pro nás ze všech
v světě jediný.*

Josef V. Sládek.

U. O. C. H.

10. Brána k ráji.

*Víz tu převlebnou duhu,
jak se zpíná k výšinám!
Tolik krásných polokruhů
tvorí blešky slunce nám!*

Není-li to slavná brána,
jižto stavěl Tvůrce sám,
již nám cesta ukázána
k jeho rajským končinám?

Já však pro tvou bránu k ráji
sedmero paprsků znám,
jenžto zde již otvírají
sedmerého nebe chrám.

Jest to láska k světa Pánu,
k lidem, k vlasti, k vědám,
moudrá láska k sobě samu,
k přírodě a k uměnám.

Boleslav Jablonský

11. Uživejte času!

Čas je statek, a jako jiné statky, které vloženy jsou v ruce jinochovy, často bývá oceněn teprve tenkráte, když je skoro zmařen. Ježto pak nelze muži rázem setřásti zahálčivost, již uvykl jinoch, shledá, že nemůže sklízeti na podzim života, když dobu seti promeškal. Pozbytého bohatství znova nabysti lze přičinlivostí, zdraví pozbytého střídmostí nebo lékem; ale ztracený čas ztracen jest na věky.

Z přečetných výmluv pro zameškání povinnosti nižádné nebývá slýchatи častěji, a nižádná nepochází z většího sebeklamu, nežli výmluva na nedostatek času. Lidé neustále klamou samy sebe domněnkou, že by učinili tu či onu věc žádoucí, „kdyby jen měli kdy“. Takto liknavci a sobci vymlouvají se z tisícera věcí, jež svědomí káže jim učiniti.

Myslité-li, že muži, kteří vykonali nejvíce pro své i obecné dobré, jsou bohatými lidmi a svými pány, že mají pro sebe času nazbyt a ničeho na práci? Nikoli; jsou to lidé, kteří jsou v neustálé činnosti den po dni, rok po roce. Takovito lidé, jakkoli zanešeni jsou prací, vždy dovedou vykonati ještě „trochu více“, a v nejpilnějších jejich dobách můžete na ně spolehnouti desetkrát bezpečněji než na lidi pohodlné. Jakýsi pud vzbuzuje v nás očekávání, že muž, který koná mnoho, dojista vykoná více a že vykoná to co nejlépe. Důvodem toho jest, že čin rozmnogožuje schopnost k činům; a jest mnohem snáze tomu, kdo neustále se namáhá, namáhati se o něco více, nežli tomu, kdo nic nečiní, vzchopiti se k činu.

Dejte pilnému člověku deset minut, aby napsal dopis, a načrtne jej rázem; dejte lenivému člověku celý den, a on odloží dopis na zítřek anebo přes týden. Jest jakási hybnost v člověku přičinlivém, která sama sebou skoro nese ho k cíli, právě tak, jako zcela slabý úhoz udrží obruč v běhu, kdežto bylo potřebí rázného udeření, aby se rozběhl.

Lidé, kteří vykonají největší věci, vykonají je nikoli vrtkavým namáháním, nýbrž vytrvalým, neustálým lopocením, těžice i z pouhých okamžiků. Mají nadání ke tvrdé práci, nejzádoucnější to způsob nadání. Stále dopadajíc, kapka kámen vyhloubá. Kousek práce jednu hodinu a kousek práce druhou, den po dni, rok po roce, mnoho svede. I největší domy byly vystavěny, že pokládal se kámen na kámen.

V mincovně prý podlaha místnosti, kde pracuje se ze zlata, jest mříži z tyček, aby zachytily se spadlá zrnka vzácného kovu, a když jest po práci denní, snímají mříži a smetají zlatý prach, načež se tavi a razí. Učte se z toho vzněšené spořivosti času. Sbírejte zlatý ten prach; těžte s největší péčí z oněch tříštek a pilin života, z oněch zbytků dni a kousků hodin, jež většina lidí vymetá v plen života, a budete mít dosti volné chvíle. Věřte tomu, že budete-li skrbliti okamžiky a obracetí k užitku nepočítané minuty a půlhodiny, budete na konec bohatší vědomostmi a bohatší dobrými skutky než tisíce těch, jichž čas jest všecek jejich.

Drobné kameny, jež vyplňují mezery, rovněž tak jsou potřebny pevné zdi, jako kameny velké; a podobně moudré užití zbývajícího času nemálo přispívá k vystavění ladné a pevné budovy mužné myslí. Vážíte-li si opravdově duševního vzdělání anebo toužíte-li upřímně vykonati dobrou věc nějakou, najdete anebo uděláte si k tomu dříve či později čas, jakkoli jiným dílem jste zabaveni.

Franklin říkal: „Miluješ-li život, nemař času; neboť z této látky utkán jest život.“ A kolik jest nás přece, kteří mohou prohlásiti: „Ztratily se včera, někdy mezi východem a západem slunce, dvě zlaté hodiny, každá se šedesáti diamantovými minutami. Odměna se neslibuje; neboť ztracený jsou na věky.“

Z Anglických čitanek přel. František Šubrt.

12. Obraz večerní.

*Slunéčko se za bor chýlí,
den se k hrobu ubírá,
nad údolí soumrak pílí
z vísky hlásek zvonku kvílí,
krásný den již umírá.*

*Chvíle svatá! Mlkou pláně,
rolník končí práci svou,
klinkot opětují stráně,
lid se modlí „Anděl Páně!“
utišenou krajinou.*

*Pastýř sehnav různá stáda,
volně k vísce putuje,
pustě černají se lada,
na lučinách bludná řada
světélk si hopkuje.*

*Tiše plynou v šeru kraje,
v chaloupky se loudí sen,
opuštěné strmí háje,
v nich jen slavík klokotaje
oplakává zašlý den.*

František Rubeš.

13. Podzimní den.

Nad tichou zemí zářné slunce stojí
a zlatým paprskem se dívá v lesy,
jak příroda si pomalu hrob strojí
v pavoučích vláknech, v listí pestré směsi.

Mně pod oknem keř růží z nová zkvétá;
hle, motýl k němu ještě zalet' bílý;
snad poslední to pozdravení léta,
snad poslední to úsměv u mohyly!

Na holých kmenech plné hrozny vína
se v zlaté pýše svojí sluní klidně,
v nich na svou mladost zem se rozpomíná
a vzpomínkou tou usmívá se vlídně.

Sním u okna a vidím ptactvo tažné,
nív lesk i barvy tknuté umíráním,
třpyt vln i chvat, v blankytě slunce vlažné,
a vidím vše a sotva slze bráním.

Jaroslav Vrchlický.

14. Honba.

Dobře mají všichni ti opeřenci, kteří na podzim odlétají daleko od nás; neboť těm, kteří setrvají v nevlídné tou dobou zemi, vede se věru zle. Bažantům a koroptvím nastávají tu kruté časy; s místa na místo jsouce pronásledováni, nevědí ko-nečně, kam se poditi, a brokovnice střelců řádí nemilosrdně v hejnech jejich. Drozdy a brávníky chytají po celou zimu do ok lesníci; na jikavce, čížky, stehlíky, na čečetky, křivky a kvičaly čihají ptáčníci, lapajíce je všemožným způsobem.

Když poslední brambory a řípy zmizejí s polí, zbaven jest chudáš ušák posledního ochranného přístřeší; kam má ubožák složiti usouzenou hlavu, kde ukryti šedý svůj kožich? V řadách procházejí střelci zoraná pole, poslední jeho útočiště, a když některý, z teplého lože vyhnán byv, dává se na útěk, aby rychlými běhy spasil život, ručnice vychrlují za ním celé spousty smrtících broků. Avšak proto není ještě konec všem útrapám; nebo když některému poštěstilo se vyváznouti a prchnouti do kroví nebo do lesika, obstoupí jej lovci a honci v těsné léči, a za strašlivého hlomozu a ryku teprve nastává nešťastným ušákům soudný den; kterého nezasáhne smrtící olovo, toho uchvátí ohařův ostrý zub, a buď tak nebo jinak jest se mu loučiti s krátkým životem.

Ani srncům, daňkům a jelenům v lesích aneb oborách nevede se lépe. Vysoké panstvo se sjíždí zblízka i zdaleka na zámky lovecké, odkud na koních a vozích spěchá k lovnu na shromaždiště. Tam čekají myslivci s hajnými a honci celého

okolí, aby doprovodili panstvo do známých příčin *), aby vykázali místa střelcům a rozestavili nebo řídili honce.

A když je vše připraveno, zavzní vesele roh myslivecký, a celý sbor myslivcův a honců se smečkou psů honicích a slídicích dá se na pochod. Brzo rozléhá se po lese daleko široko divý lovů ryk; honci zatlačujíce zvěř hulákají, ohaři vydávají **), myslivci křičí, velí a pobádají. Srnci, daňci a jeleni, vypuzení z temných houštin lesních, prchají úprkem, silnými parohy svými větve prorážejíce; dupotem jejich země se otřásá, a listí na dubích se chvěje. Ku předu, ku předu jen, pádi člověk i zvěř. Brzo nuceni jsou nejpřednější jeleni přeskakovati mýtiny a průseky v mlází učiněné. Tu rána za ranou jako hrom dopadá; pušky třaskají, koule hvízdají, střelci jássají, a ubozí paroháči klesají druh za druhem k zemi, krvi jsouce zbroceni. Jako vzteklá bouře valí se honba po lese dál a dále. Ulovená zvěř nakládá se na vozy chvojím ověnčené, a za hlučných fanfar odváží a skládá se na nádvoří zámeckém pestře ozdobeném.

Je po lovů; noční klid sklání se opět na krajinu. Člověk i zachráněná zvěř vyhledávají tiché lůžko, na kterém by uložili ztrácené tudy. Ale v osvětlených komnatách panských a v příbytcích mysliveckých do noci trvá zábava, při pěnících pohárech tím veselejší rozpřádá se hovor o minulých dobrodružstvích, a čím kdo byl menším hrdinou na honbě, tím více se snaží vyniknouti při láhví alespoň — mysliveckou latinou.

„Veselé prázdniny.“

Karel Starý.

15. Lavina.

Jednoho dne lavina řítila se s vrcholu Mont-Blanku, zkázou hrozíc údoli. Orlové ulétali. Balvan žulový o samotě stojící pravil k sobě: „Já zastavím lavinu. Jsem-li nadarmo ze žuly a může-li sníh zápasiti se mnou?“ Nedomluvil ještě, a spousta sněhová přikvačila naň a rozdrtila jej.

O něco níže stála vysoká jedle, kteráž vidouc valiti se tuto lávu nového způsobu, myslila, že jí přísluší zachránití

*) Příčina slovo v mluvě myslivecké místo, kdo se zvěř ráda zdržuje.

**) Vydávat i, v mluvě myslivecké = štěkat i.

údoli. Pošetilá pýcha! Lavina dotkla se jedle a roztříštila ji na tisicero kusů.

Na štěstí rostl na svahu hory dub několikastaletý. Myslil, že pyšný jeho název „ochránce údolí“ ukládá mu povinnost odporu. „Dub jest obrazem sily,“ pravil, „musím to dokázati. Bratři moji vzdoruji zcela jiným nebezpečenstvím na šírem moři, pronikají ledovými horami severu a jihu, a já bych nedodal útoku pouhé laviny?“

Úmysl jeho byl arci dobrý, ale jak měl dub býti s tíží tak nesmírnou? Sníh se přivalil, a dub stržen jest rovněž jako před okamžíkem balvan a jedle.

Lavina jest zlo. Kdo je způsobil, nebývá s to, aby je zastavil.

Z frančtiny.

16. Bystřina.

Celý svět se zamračil,
déšť se prudký s nebe lil,
bystřina hromným hukotem
s vrchu se valila,
zpýchala hrozným jekotem,
nadutě pravila:

„O, jaká je prudkost má,
jaké toků hučení,
jaké vln to ječení!
Ani Dunaj, Vltava,
ani hlučná Sázava,
ani Labe vznešené
se mnou nesmí se měřiti!“ —
Nebe se začne jasniti,
déšť se náhle přežene;
bystřina se nad Labem vynášejíc,
mžíkem se obrátí ve prvně — nic.

Josef Langer.

17. Vítězství nad Tatary.

Bylo v prvních letech panování Přemysla I., když sverepý národ Mongolů neboli Tatarů, vedený mohutným Čingischanem, po prvé se vyřítil z pouště vysoké Asie na okolní země. V krátkém čase skoro celá Asie padla pod jejich panství. Roku 1224. překročili po prvé hranice mezi Asii

a Evropou nedaleko Černého moře, setkali se s Rusy na řece Kalce a porazili je tam na hlavu; tehdáž však ještě neužili vítězství svého k dalšímu tažení do Evropy. Ale když utvrdili konečně panství své v Asii, předsevzal druhý chán jejich Úgetaj podmanění Evropy.

Roku 1237. udeřil po druhé na Rusy, rozdělené tehdáž na mnohá knížectví, mezi nimiž nebylo žádné jednoty a svornosti. I podmanil sobě ve čtyřech letech skoro celou Rus. Roku 1238. vyvrátil Vladiměř čili Novýhrad, tehdáž sídlo velikých knížat ruských; po dvou letech také staroslovanský Kyjev.

Po pádu Kyjeva vytáhl Batu, nejstarší vnuk Čingischánův, v čele 500.000 Tatarů, samých jezdců, ku podmanění západního křesťanstva. První na ráně bylo Polsko. Ještě než byl konec zimy roku 1241., vtrhli Tataři do Malého Polska a dobyli i vypálili Sandoměř a Krakov.

Potom Batu rozdělil vojsko své na tři proudy. S jedním, nejčetnějším, dobyl se sám soutěskami Tater do království Uherského, druhé obrátilo se na půlnoc do Velikého Polska, třetí do Slezska a tudy přímo ke hranicím českým.

Strach z ukrutného toho nepřitele rozšířil se daleko po všech zemích. Papež Řehoř IX. dal hlásati kříž, vyzývaje k boji pro ochranu víry křesťanské. Ale rozepře zlá mezi ním a císařem Bedřichem II., která nepřestala ani na okamžení, byla na překážku všeliké větší společné obraně. Jen několik knížat německých poslalo pomoc velikému knížeti polskému Jindřichovi Pobožnému, který se hotovil k boji v Dolním Slezsku; v Čechách pak Václav I., syn Přemysla I., zanechav všechno jiného, záhy pilné přípravy k obraně konal. Pod korouhví jeho sešlo se 40.000 mužů pěších a 6000 jízdných, s kterými konečně, znamenán jsa křížem, vytáhl od Prahy ke hranicím slezským, chtěje se svatem svým Jindřichem Pobožným se spojiti v jednu sílu. Neb i Tataři oboudvou oddělení v Polště srazili se zatím v jednu moc a tálali proti ležení Jindřichovu u Lehnice. Tu Jindřich nevyčkav přichodu a pomoci krále Václava, svedl s nimi bitvu nešťastnou. Deset tisíc křesťanů padlo po boji udatném, mezi nimi i sám Jindřich.

Tataři obrátili se odtud kvapem zpět do Hořejšího Slezska a provozovali tam záhubu mečem i ohněm. Zatím hájil král Václav hranic českých a moravských. Darmo pokoušeli se Tataři vtrhnouti do Čech skrze Kladsko; cesty v horách byly všude dobře zaroubeny a obsazeny. Po třech nedělích však dobyli sobě skrze krajinu Opavskou vchodu do Moravy. Tam nastalo veliké soužení a nárek lidu. Tataři dobyli Opavy, Přerova a jiných měst; slavné kláštery v Hradíšti, Rajhradě a jiných místech spálili a zbořili; úrodnou Hanu dokonce zpustošili. Lid opouštěl příbytky své a utíkal do lesův a hor, aby zachránil život svůj. Toliko tři města Tataři obléhali nadarmo: Olomouc, Brno a Uničov; na některých pak místech odpírali udatní bojovníci útokům jejich, jakož oslavil se hrdinstvím Vneslav a Vratislav u kaple Matky Boží na Hostýně.

Konečně král Václav sily nové sebrav, proti Tatarům do Moravy vytáhl. Jemu pomáhal toho času také rakouský vévoda Bedřich Bojovný. U Olomouce, kterou Tataři obléhali, přišlo k setkání krvavému. Zde velitel vojska českého, Jaroslav z rodu panského, způsobil Tatarům zlou porážku. Jeho vlastní rukou padl jeden z vnuků Čingischánových, jak se podobá, jménem Bajdar. Tataři následkem toho opustili Moravu a spěchali do Uher, kde se spojili s hlavním vojskem tatarským.

Království Uherské bylo toho času dějištěm nejhroznější ukrutnosti tatarské. Zde porazil Batu-chán Uhry v krvavé bitvě na řece Šajavě, po které celé království Uherské padlo v jeho moc. I jali se Tataři zemi pleniti a pustošiti a obyvatelstvo vražditi, chtějice zejména v jižním Uhersku stále se usaditi. Král Bela utekl se nejprvě do Rakous, kde jej Bedřich Bojovný zajal a teprv za veliké výkupné propustil; potom odebral se do Charvat.

Po veliké porážce Tatarův u Olomouce strojil se Batu k útoku na Rakousy s celou mocí svou. Ale tu již spojili se v jednu sílu král Václav, vévoda Bedřich, vévoda Korutanský a několik jiných knížat německých ze sousedních zemí, očekávajíce útoku nepřátelského. Batu zpraven byv od zpytákův o veliké moci oněch knížat spojených, uznal za dobré, boji rozhodnému se raději vyhnouti a další výpravu v těch stranách

odložiti. Obrátil se tedy na jih za králem Belou, prošel loupežně Chorvátsko až ku břehům dalmatským, v kterýchžto krajinách přes zimu zůstal. Na začátku pak jara roku 1242. vrátil se konečně do Rus a do Asie, když příhody, Tatarské říše se týkající, jeho přítomnosti vyhledávaly.

Václav. Vladivoj Tomek.

18. Div sv. Prokopa.

(Legenda.)

Člověk jeden, Mena jménem, o Prokopu slyše mnoho, jat byl velkou touhou v srdci, vidět jej a živ s ním býti.

Rozdal všecko jmění chudým, očistil se svojich hříchů a pak s myslí odhodlanou k Sázavě nastoupil cestu. Časně z rána již se octnul na pobřeží bouřné řeky, za niž kynuly mu báně Sázavského monastýru.

Řeka jarem rozvodněná valila své vlny kalné jako hory; malé lodi, houžvemi na druhém břehu přivázané ku sochorům, tancovaly ve vln víru jak skořápky ořechové. Po člověku ani stopy. Bylo jitro; hustou mlhou slabě slunce prosvítalo.

Mena chvíli na rozpacích stál na pustém břehu řeky, stál na prahu svojí touhy, překročiti však ho nemoh'. V písek padl, rozpjal ruce a zavolal velkým hlasem:

„Pro zásluhy Prokopovy sám Ty, Bože, na břeh druhý hříšníka mne převez divem.“

Nastojte! v té chvíli právě dopzíván byl žaltář v káru, bratří z chrámu vycházeli, v středu jejich svatý Prokop. „Hleďte, bratří, člunek malý sám si klesti řekou cestu, vlny kolem jako hory, a on přímo na břeh druhý!“

Dívali se bratří v dálku, zakrývali oči rukou; nebo právě ranní slunce prodrálo se mlhy clonou. „Hleďte, lod' již zase zpátky, a v ní člověk pevnou nohou stojí, v lodi v takém větru. Boží se tu dějí divy!“

A již skočil Mena na břeh, padl k nohám Prokopovým, objímal je, blahem plakal, vypravoval, co se stalo. Trnuli tu bratří v sboru, Menu mezi sebe vzali.

Ale Prokop zamyslil se
a pak pravil ke svým bratřím:
„Z nova se tu naplnilo,
o víře co pravil Kristus:
Hory může přenášeti,
kdo má víru,“ — pak na Menu
obrátil své zraky vlídné,
„ale štěstím blažit může
srdce lidská, kdo má lásku.
Budiž pán Bůh pochválený!“
„Až na věky!“ řekli mniši.

Jaroslav Vrchlický.

19. Bezděz.

Dostavše se z Mladé Boleslavi do stanice Bakova, vseďáme do vozů severní dráhy, jež parostroj rychle unáší k severozápadu. Dvě stanice, a hle, před námi ze země vyrostlý velikán, jenž v letní době vidá tisíce cizinců z dalních končin na svém temeni. Jest to hora *Veliký Bezděz*, monutná, znělcová skála homolovitá, pnoucí se do výše 573 m nad hladinou mořskou. Jí po levém boku ční menší družka, *Malý Bezděz*, mající 542 m výšky a pokrytá lesíkem, v němž ukrývala se druhdy menší tvrz pro hlídky z hradu, jehož ohromné zříceniny rozkládají se na Velikém Bezdězu.

Od nádraží stoupá silnice k úpatí Bezdězu. Osada s farním chrámem ze XVII. století vítá tu příchozích. Kluzká stezka, dole několika olšemi vroubená, vede pak nahoru ke zříceninám Velikého Bezdězu. Úbočí samo ozdobeno kapličkami křížové cesty, u nichž zbožná mysl zanechala plno kaménkův. Kdo se totiž u kapliček modlí, skonávaje modlitbu seběře na cestě kamének nějaký a hodí jej na hromádku vedle kapličky. Jest prý to památkou na doby, kdy při stavbě kláštera Bezdězského kající poutníci sami stavivo na vrch nosili.

Stoupajíce po stezce výše přicházíme ku Čertově věži. Jest to vysoká okrouhlá hlídka příšerného zevnějšku, kam nyní již vystoupiť nelze. Zubovitým zábradlím, jež podobá se Hladové zdi na Petřině, spojena jest s rozsáhlou budovou hradní. Od věže té vede stezka, stále stoupajíc, k poslední

bráně hradu, a nad touto zdvihá se dosti veliká budova jednopatrová s gotickou kaplí, na skalním výběžku vystavěnou.

Kaple jest nyní pusta. V sousedství kaple samé, na malém vnitřním nádvoří hradním, chatrný oltářík jest cílem náboženských poutí, kteréž o svátcích Mariánských tisíce nábožných poutníků, Čechů i Němců, sem přivádějí. Než vystupme již na cimbuří hradu, abychom pokochali se rozhledem, jemuž není tak brzo rovného. Hory, lesy a hladiny rybníků s ostrůvky, města a dědiny, zámky a dvorce střídají se tu v nejrozmanitějších ladných tvarech a skupinách, stále modřeji a modřeji se zbarvujíce, až snoubí se s dalekým obzorem.

Tamo na západě velebný Řip a Milešovka, k severu pískovcové hory Děčinské, proudy Labskými prorvané, a Českolipská úskalí, Ralsko s velikolepou zříceninou, dále Ještěd a hory Jizerské, a více k východu hřbety Krkonošské, z nichž Veliké Kolo, Šišák, Studničná Hora na obzoru ke Sněžce se druží. Na úpatí hory Vrátnské hle Mšeno mezi mořem větrníků, vedle zámek Houska, niže města Doksy, Zákupy, Česká Lípa, a v rozsáhlém tom koberci lesním rozlévají se rybníky Dokské s několika ostrůvky, a ve hladině jejich zrcadlí se klid a půvab celé krajiny. Obraťme se k severovýchodu; tu naseto míst a měst bez počtu. Tu Mnichovo Hradiště s klášterem, bliže něho čedičový vrch Mužský, v malebném pozadí výběžky Hruboskalské, z nichž výčnívají kuželovité Trosky, řadí se k Táboru u Jičína a ke skalám Prachovským. Přesně na východ Bělá a zámek se školou lesnickou, město Bakov, jižněji Boleslav Mladá, zcela na jih Pražské pahorky, od nich na levo rovina Labská daleko za Kolín, na pravo věže Mělnické a Liběchov. Odkud odjinud přehlédneš takový kus vlasti?

Trudnou protivu k čaravnému tomuto rozhledu i k vlastní své minulosti tvoří v nynějších rozvalinách svých hrad Bezděz, druhdy jedno ze sídel králů českých! Býval t Bezděz již za Přemyslovců síllem královského hradního. Ve smutných dobách hospodářství braniborského, po pádu a záhubě Otakara, vězuena v lednu r. 1279. na hradě Bezděz-

ském Kunhuta a kralevic Václav. Do vymření Přemyslovců zůstal Bezděz hradem královským, teprve léta 1332. zastaven panu Hynkovi z Dubé, jenž r. 1337. položil základ ku městu, jemuž dáno jméno Bělá pod Bezdězem. Za vlády Karlovy vrácen Bezděz koruně a Karel IV. r. 1350. nařídil, že hrad od koruny prodán býti nesmí. Sám přebývaje také na hradě, založil r. 1336. rybníky u Dokš, a kapli hradní, zasvěcenou sv. Michalu, odevzdal Augustianům. Leč nesplněno Karlovo přání; brzy po jeho smrti vládli zbožím tím Ctibor Tovačovský z Cimburka, páni Berkové, později pánové z Vartenberka. Dne 6. července r. 1622. prodán jest Bezděz panu Adamovi z Valdštejna, purkrabímu království Českého. Albrecht z Valdštejna, vévoda Fridlandský, založil roku 1624. na Bezdězu klášter benediktinský. Ferdinand III. daroval Bezděz Benediktinům Montserratským kláštera Emauzského v Praze, kteří tu sobě r. 1666. klášter zřídili, obraz Panny Marie Montserratské Ferdinandem darovaný v kapli postavili a slavné pouti k němu zavedli. Roku 1785. zrušen však klášter od Josefa II., a obraz oltářní, zvony a varhany uloženy v blízkých Doksech.

Od této doby scházel hrad víc a více. Teprve r. 1844. dal Kristian hrabě z Valdštejna a Vartenberka gotickou kapli na Bezdězu příkryti, věž hradní opatřiti schody a zábradlím a uvnitř zřídití pěknou síň, v niž vyložena pro navštěvovatele hradu kniha pamětní. Dne 26. srpna r. 1844. zahájena byla velikými slavnostmi za přítomnosti J. C. V. arcivévody Štěpána návštěva hradní věže, s níž otvírá se čarokrásný rozhled do vlasti, zpředu několika rysy vyličený.

Dle Ferdinanda Mikovce a Jana Šafránka.

20. Český granát.

Kdo by u nás neznal tmavorudého českého granátu čili pyropu, jenž sálá krvavým žárem, když jím prokmitují paprsky sluneční? Českým nazván jest již od konce šestnáctého století, a to právem, neboť Čechy netoliko jsou dosud jeho předním, ba výhradním nalezištěm, ale zde došel také umělého zpracování.

Hlavní naleziště granátu jest na západním cípu českého Středohoří, tam kde krabatině, severně od Ohře se rozklá-

dající, vévodí vrch Klepý, nesoucí na sobě zříceniny hradu Hasenburka. Se srázných strání homoli čedičových za dob dávných odnesly vody do nížin úlomky čediče, ruly, opuky a hadce, a úlomky tyto v nížinách písčitým jílem z vod usazeným spojeny byly v slepenec, kterýž vodami uložen ve vrstvy a hráze často velmi silné; nezřídka pokryvá jej vrstva žluté hlíny 2 až 5 m nesoucí. V hornině té vedle granátu nalézají se tu i jiné drahokamy, jako: topas, cirkon a korund, a též četné jiné nerosty.

Největší doly jsou mezi Podsedicemi a Třebivlicemi v okresu Lovosickém; jsou rozloženy po ploše as 20 km², ale mohly by zaujmíti plochu trojnásobnou; tamní granáty za nejlepší se pokládají. Na nejzápadnějším cípu Kozích Hřbetů, nedaleko osady Měrunice v okresu Bilinském, jsou druhé doly; ložisko toto rozkládá se v kotlině, čedičovými vrchy obepjaté, a má as 1 km v průměru; granáty odtud pocházející jsou křehčí a mají cenu menší. Doly tyto, majetek knížat Lobkoviců, jsou však již více než 20 let opuštěny; jen po deseti sbírají tam granáty na vyvezených haldách.

Řídčeji nalézá se granát v Jičínsku u Železnice, Rovenska, Semil, Nové Paky, Hostinného, kde se naň však nedoluje. Také u Kolína nalézá se granát český v hadci zarostlý.

Dolování na granáty děje se tímto způsobem: S pole, na kterém nadíti se lze výtěžku, nejprvé odvezte se ornice; potom kopou na něm dotud, až přijdou na granátonosný náplav, který, chová-li hojně štěrk, zovou křehotí, skládá-li se z jemnějšího tmelu, moučkou. U větší hloubce založí se pak buď otevřený důl nebo podmol.

Z otevřeného dolu vynáší se náplav po žebřících, později vytahuje se rumpálem. Do hloubky doluje se dotud, dokud nevyběře se křehot na dno, pak rozšiřuje se důl ve vrstvách granátonosných, a vybraná místa se zahazují přebranou křehotí. Na vrch se naveze opět ornice a pole se znova osévá. Takovéto doly dostupují u Podsedic a Chráštan hloubky 8 až 10 m.

Kde jest křehot pokryta mocnou vrstvou naplavené hlíny, založí se podmol. Opět se vykope nejprvé důl, ale ten se nezasypává, nýbrž vedou se z něho vodorovné chodby, stoly, jichž výška řídí se mocností granátové vrstvy. Jen zřídka

kde vykládají se podmoly prkny a trámy, obyčejně spoléhají dělníci na bezpečnost vrstev. Když vybrána křehot, podmoly zasypávají se jalovou hlinou, a když jest vše kolkolem překopáno, zasype se celý podmol i s dolem a založí se nový. V podmolech pracuje se hlavně u Třebivlic a druhdy pracovalo se i u Měrunic, kdež bývaly doly až 50 m zhlobí a až 30 m zdélí; nyní však zakládají se podmoly mnohem kratší. Práce v podmolech, ve kterých jest křehot slabé mocnosti, bývá velice obtížna; dělník pracuje v nich skrčen jsa nebo kleče, ba i leže, a ovšem často s nebezpečenstvím života.

Z křehoti vybírá se hrubé kamení již v jamách, a z jam vynáší se pouze směs hrubého štěrků, jejž zovou kaménkem, a směs granátového písku a drobné hliny, zvané šlem. Kamének oddělují od granátového písku na řešetě, a šlem na sítě. Zbylý pouhý granátový písek potom se splakuje na žlábocích vodou z potokův anebo rybníků vedenou, vypláknutý rozhodí se na hromady, a z těch teprve vybírají se čistá zrna granátová.

Vyčištěné granáty kupují obchodníci v tamní krajině usedlí a prodávají je hlavně do Turnova, z části také do Světlé a do Prahy. Cena granátů řídí se jich velikosti, jež opět určuje se počtem kaménků na 1 lot (= 1.75 *dkg*) připadajících. Rozeznávají se na př. šestnáctky, jichž jde 16 na lot, dvaatřicítky, jichž jde dvaatřicet na lot a t. d., až konečně jsou granáty, jichž jde na lot 400. Šestnáctky jsou velmi vzácný; stojí takový kámen dle čistoty 20 až 40 zl. Menší zrna jsou nepoměrně levnější; lot dvaatřicítka stojí asi 40 zl., čtyřicítka 20 zl. Větší granáty než šestnáctky nalézají se jen zřídka.

V granátu surovém málokdo by tušil krásu upraveného kamene: měl temné, otřené plošky a jest velmi neúhledný. Teprve broušení a leštění dodává granátu pravé ceny; obyčejně se brousí granát ve tvary zvané brilliant nebo rosetta, někdy také ve tvar deskovitý; různé tvary brusíři různými jmény označují, jako dlaždičky, kapičky a jinak. Mnoho granátů také se provrtává, aby se daly navlékat na šňůry.

V Čechách brousily se granáty již ode dívna; vždyť již r. 1607. Kašpar Lehmann z Prahy obdržel privilej na broušení skla a drahokamů. Zvláště v severních Čechách, zejména v Turnově a Jablonci rozšířil se tento nový průmysl, který

tisícům obratných rukou skýtal slušný výdělek. Z Turnova již v sedmnáctém století veden byl silný obchod s broušenými drahokamy, pravými i strojenými. Obchodníci Turnovští za-jižděli na světové trhy do Drážďan, do Lipska, ba i do Brusselu, Amsterodamu, Petrohradu a do Paříže, kde pro- dávali české výrobky a zároveň cizí drahokamy k úpravě kupovali. Až dosud jsou v Turnově obchodníci, kteří mají celé bedny drahokamů z Indie a z Afriky, z Brasilie i z Australie a vedou těmito drahokamy obchod po celém světě.

Obchod granátový kvetl v Turnově zejména na počátku osmnáctého století, ale když badenská města Waldkirchen a Freiburk od císaře Karla VI. obdržela výhradní právo brousiti granáty, obchod tento poklesl. Teprve když císař Josef II. zakázal vyvážeti surové granáty ze země, počet brusiren hlavně v severních Čechách vzrůstal, a Turnov, Rovensko a Světlá se širším svým okolím opět cizinu předstihly, neboť v domácích těch brusírnách granáty brousí se dokonale a levně.

Na výstavě Pařížské z r. 1878. všeobecný obdiv budil granátový šperk, jejž vystavil Turnovský obchodník drahokamy František Kraus a na výstavě samé sestavil syn jeho Alexander; výstava tato měla za následek nový rozkvět českého průmyslu granátového. V Turnově a v Praze zařizovány hojné dílny zlatnické, v nichž vyrábějí se granátové skvosty nedostižitelné krásy. O zdokonalení průmyslu tohoto má zvláštní zásluhu jmenovaný již obchodník F. Kraus; v jeho závodě brousí se na nástrojích čtyřkotoučových, které sám důmyslně sestavil, mimo granáty a známější drahokamy i diamanty. Na zemské jubilejní výstavě v Praze v r. 1891. český průmysl granátový skvěle uhájil světovou svou pověst. Kiosk Krausův jakož i sbírku surových i broušených granátů českých z Podsedic, již vystavil Karel hrabě Schönborn, Jeho Veličenstvo císař František Josef o své návštěvě výstavy dne 26. září r. 1891. se zalibením si prohližel.

V Turnově byla také r. 1884. zřízena „C. k. odborná škola pro úpravu drahokamů“, jenž úkol má, aby vychovala pro důležitý ten průmysl granátový vzdělané a obratné brusiče, ryjce i zlatníky.

21. Naše vlast.

V malebném kruhu stojí hory,
jak zahrady by hráze pevné,
a na nich šumí lesů sbory
převážné slovo v řeči jemné.

A vyrostlé v tom věnci vděčném
se milé háje k horám vinou,
a mezi nimi v zpěvu věčném
po různých cestách řeky plynou.

A jako rozeběhlé stádo
ty pahorky, ty vrchy, hory;
v jich údolí tak srdce rádo
si tajně vede rozhovory.

Tam na hoře své šedé stěny
ten ssutý hrad si věrně hlídá,
a stejně stále, beze změny
on děj svých věstí vypovidá.

On mnoho zná, on přežil mnoho,
on svědkem býval mnohých dějů,
on přečkal časů, lidí mnoho
a mravů, zvyků, obyčejů.

Tam bují pole, luhy, háje,
tam jezero se kryje v hloubi,
a kolem lípa v květu máje
se splítá s dubem v stinné loubí.

Na větví žvatlá mladé ptáče,
a jeho slova — samé zpěvy;
kol něho tisíc druhů skáče,
a ono jim své srdce jeví.

V těch údolích, v těch hájích milých
se mládež v pestré kruhy splítá,
a bujná radost srdečí čilých
se v lehkém tanci volně zmítá.

A zpěv o závod s ptáčky v háji —
zde pozastav a přihled' bliže;
kde tak se srdce otvírají,
tam srdce zbývá mnohé tíže.

Zde pěkně tak, zde volno, milo,
zde srdce se jak doma cíti;
a sem-li srdce zabloudilo,
nemožná víc se rozloučiti.

Tou zahradou — ta země máje,
ta země krásná, kraj ten blahý,
můj Eden a můj úděl ráje —
má kolébka, můj domov drahý!

Vítězslav Hálek.

22. Mé heslo.

*vlast tobě život dala, jí obětuj jej zas;
vlast tobě lásku dala, jí vřoucně miluj zas;
vlast tobě slávu dala, jí slávu získej zas;
vlast tobě jméni dala, jí nes je v obět zas.*

Jan Svatopluk Presl.

23. Povodeň na Divoké Úpě.

Mlynář šel od splavu a stavil se na Starém bělidle, osamělému to v údoličku stavení, v němž bydlila rodina pána Proškova. Tvář mlynářova byla starostlivá, nešklebil se ani nemhoural, jako bývalo jeho zvykem, pikslu držel v ruce, ale netočil jí jako druhdy, jen někdy dvěma prsty uhodil na víčko.
„Víte-li co nového, lidičky?“ pravil, vcházeje do sednice.

„Co se stalo?“ ptala se babička i paní jedním hlasem, vidouce, že není pan otec, jako bývá.

„Máme tu horskou vodu.“

„Bože rač chrániti, aby nebyla náhlá a zlá!“ pravila babička uleknuta.

„Bojím se toho!“ řekl mlynář; „měli jsme po kolik dní už polední větry, potom přišly deště v horách, jak mleči tam odtud povídají, jsou prý všecky potoky rozvodněny a snih úprkem taje. Bude to letos, myslím, nekalé. Já půjdou nyní rychle domů, a uklidíme hněd všecko zlému hosti z cesty. Radil bych, abyste se také přichystali, opatrnosti nikdy nezbývá. Odpoledne přijdu se podivat. Dávejte pozor, jak vody přibývá — ale vy, malá čečetko, nechodťte k vodě!“ doložil pan otec, štípnutv Adélku do tváři; po té odešel ze stavení.

Babička šla se podívat ke splavu, po stranách splavu byly hráze, stavěné z dubových dřevců, mezi nimiž vyrůstalo kapradí. Na stěnách hráze viděla babička, že vody přibylo, nejnižší sazeničky kapradin byly již ve vodě. Kusy dřev, drnu a ratolesti stromů unášel špinavý proud řeky přes splav. Starostlivá vrátila se domů. Když šly kry, stalo se mnohdy, že se jich nastavělo mnoho u splavu a proud řeky struhou se žena stavení zatopil; vždy býval strach, když led pukal, mlynářští chodívali ustavičně na stráž, aby se, kde možná, nebezpečenství předešlo roztrháváním ker stavících se v hory. Ale proti pohorské povodni nebylo obrany. Jako na divém koni přihnala se s hor, brala všecko s sebou, co se jí v cestu stavělo, roztrhala hráz a břehy, vyvrátila stromy i stavení, a to vše takovým kvapem, že se lidé ani zpamatovati nemohli. Proto také babička zkušená toho, jak domů přišla, hned radila, aby se odklízely věci ze sednic na hůru, což se také hned dělo.

Zatím přišel pan myslivec, který jda z lesa mimo pilu, byl již slyšel, že přichází veliká voda, a stoupání řeky pozoroval. „Ty děti by vám jen překážely, a když by přišlo zle, co s nimi? Já je vezmu s sebou nahoru,“ a hospodyně byly jeho nabídnutí rády. Odnášelo se, uklízelo, drůbež se stěhovala na stráň; Stračku odvedli k myslivcovům.

„A vy jděte nyní za dětmi, aby ta paní neměla vše na starosti,“ pravila babička dceři a Bětce, když bylo vše sporádáno, „já tu s Voršou zůstanu. Přijde-li voda do stavení, vylezememe na hůru (= na půdu), a tak zle snad, dá Pán Bůh, nebude, aby nás vzala i se stavením; není sem tak spádno jako ke mlýnu, s těmi chudáky jest hůře.“

Paní Prošková nechtěla dlouho přivoliti, aby tam matka zůstala, ale když si říci nedala, musila jít. „Abyste psi nezaběhli,“ upozornila, odcházejíc ze stavení.

„Neboj se o to, ti vědi dobře, kde ochrany hledati, ti se nás nespustí.“ Vskutku také chodil Sultán i Tyrl v patách za babičkou, a když si sedla s vřetánkem k oknu, z něhož bylo viděti na řeku, lehli jí k nohám. Vorša, zvyklá jsou ustavičnému šukání, mytí a smejčení, dala se do poklizení prázvných chlívkův, aby něco dělala, nepomýšlejíc, že za hodinu snad bahinem a vodou budou naplněny.

Smrklo se, vody více a více přibývalo, sotva již koryto struhy postačovalo; louka za splavem byla již pod vodou, a kde tomu vrboví nepřekáželo, viděla babička z okna, ačkoli stavení nízko stálo a břeh řeky byl vysoký, jak se vlny kolísaly. Odložila vřetánko, sepjala ruce a začala se modlit. Vorša přišla také do sednice. „Voda hučí, až je člověku ouzko poslouchati; zvěř jako by cítila, že se něco bude dít, je schována, ani vrabce neviděti,“ povídala, oprášujíc u oken lavici.

V tom se ozval koňský dusot, po silnici od splavu pádil jezdec; u stavení zarazil a křiknuv: „Chraňte se, lidé, voda jde!“ pádil jedním ovalem od břehu ke mlýnu, od mlýna k městečku.

„Pán Bůh s námi, nahoře je zle, poslali věšťbu,“ pravila babička zblednuvší. Než přece Vorši domlouvala, aby se nebála; šla se ještě jednou podívat, zdali vše v bezpečí a zdali voda se ještě nevyplívá. Zastihla u řeky pana otce. Měl vysoké boty nad kolena a ukazoval babičce, že se již z řeky vylívá i ze struh.

Přišel také ze Žernova synek Jakub Mila a hlídač panských polí Kudrna, nabídnout se babičce k ponucce, by nemusila ve stavení zůstati sama; ale babička poslala Kudrnu domů. „Vy máte děti; kdyby Pán Bůh dopustil neštěstí, dělala bych si z toho svědomí. Má-li kdo s námi zůstat, ať zůstane Jakub; jemu to lépe přísluší.“ Rozešli se.

Do půlnoci bylo již stavení obklopeno vodou. Po Žernovské stráni chodili lidé se světly; pan myslivec přišel také ke stavení na stráň, a věda, že babička sotva spí, volal a hvízdal, chtěje se dověděti, jak je. Jakub se mu ozval z okna ze sednice, že bdi, aby se paní Prošková o matku nestarala, po čemž pan myslivec odešel. Ráno bylo viděti teprv, že je všecko údoli jedním jezerem. V sednici musili choditi již po prknech, a Mila s těží jen se dostal na stráň ke drábeži; voda se s takovou prudkostí hnala přes cestu, že mu div nohou nepodrazila. Za dne přišli se všickni z myslivny podívat dolů. Děti vidouce stavení ve vodě a babičku choditi v sednici po prknech, pustily se na stráni do takového pláče a křiku, že se daly sotva upokojiti. Psi se dívali z vikýře,

a když na ně Jan volal, štěkali a vyli, a rádi byli by dolů skočili, kdyby je Mila byl nedržel.

Kudrna přišel a vypravoval, jaká spousta dál dole. Ve Žliči že vzala voda dvě stavení, v jednom že byla stará žena, která nechtíc poslechnouti volání poslova, aby se vystěhovala, otálela, až bylo pozdě. Mosty, lávky, stromy že běže voda, zkrátka vše, co jí v cestě. Ve mlýně že již jsou v hořejších sednicích.

Dcera z hospody Žernovské Kristla se přišla podívat, mohla-li by zatopeným přinést něco teplého k jídlu, ale nebylo možné, a když smělý Mila přeče k ní přebrodit se snažil, sama ho prosila, aby zůstal, kde jest.

Dva dni trval ten strach; třetí den teprve voda opadávala. Jak se divily děti, když se z myslivny vrátily; zahrádka byla zaplavena, v sadě bylo vysoko nánosu; místy hluboké výmoly, vrby a olše byly do polovice obaleny bahinem. Lávka strhána, chlívky podemlety, psí boudy odneseny. Chlapci šli s Adélkou podívat se za stavení. Měli tam nasazeny stromky, které si byli před rokem z lesa přinesli a jež babička jim zasadila, břízy děvčatům, chlapcům jedle. Stály tam bezé škody. Pod hruškou byli si vystavěli malinkou chaloupku, udělali u ní zahradku a plot, stružku a na ní mlýnky, které se točily, když pršelo a stružky se vodou naplnily. Byla tam i pícka, do níž dávala Adélka koláče a buchty z hliny uplácané. Po celé malé živnosti nebylo však ani památky. „Dětiny!“ usmála se babička, slyšíc, jak toho litují; „jak by mohla obstatí vaše hračka před proudem rozkaceného živlu, který stovké stromy a pevné domy vyvracel!“

Za krátký čas vysušilo slunce pole, luka i cesty, vítr roznesl nánosy, tráva svěžeji ještě se zelenala, škoda se všecka napravila, a málo zůstalo památek zhoubné povodně; jen lidé si dlouho o ni povídali.

Božena Němcová.

24. Bouře na moři.

V úžasném loď se zmítá kolísání:
tu paluba se pod nohou nám sklání
a stožár v dol se chýlí, poklesá
jak padající obr pralesa,

niž plachta snáší se jak anděl smrti,
již obr pádem třeskutým se zdrtí,
ted' nad propastí visí bezednou,
a vlny vzedmuté obrovská škeble
se kloní nad námi. — Tu pojednou
poznovu stožár vymrštil se vzhůru
a na zad poklesá. Korábu příd'
proniká zobcem pěn i vody chmúru
vysoko nad rozbitou vlny stvůru.
Tak tancem s „Evropou“ si chvíli krátil
za rahan praskotu a hvizdu lan
a racků chechtu bujný okean.
Teď ustál na chvíli. Bouř odtahuje
od plachet rozechaných ostré drápy,
jen z podáli své zraky v obět stápi
a v nový skok vln záda protahuje,
jak dravec hrající svůj pouští lov,
by mžikem příštím uchvátil jej v nov.

I slunko náhle zhostilo se chmúry
i přiodělo v libé plápoly
vod kolisavých rozmanité stvůry
údolí, hřbety, sedla, hranoly,
tu kraje tekutého spoustu sklenou,
jež ustavičnou třepotá se změnou.

„Evropa.“

Svatopluk Čech.

25. Plavba ze Štětina do Kodaně.

Odhodlal jsem sejeti do Kodaně přes Štětin, nevěda, že odtud lodi jen asi dvakrát za týden plují, a že hlavní plavba na sever jde přes Stralsund. Ještě před odjezdem měl jsem příležitost pozorovati, jak zašívali švestky do velikých košů, které pak vesměs parníkem našim do Dánska byly dopraveny.

K večeru nastala plavba. Loď naše z počátku plula ještě po řece Odře a po jejích jezerech; bylo se jí tu protáčeti mezi ostrůvky, které byly hustě porostlé vrbovím a rákosím. Hejna divokých kachen poletovala sem tam; avšak čím dále tím více přibývalo mořských vlaštovek a racků. Tam tloukli rybáři do hustého rákosí dlouhými pruty, ženouce ryby do nastavených sítí, kdežto jiní na kocábkách spěchali lovit na širé moře. U Svinemündu parník náš se ještě zastavil, a přibrav

několik cestujících opustil pak brzo sladkou vodu a vplul na moře. Strávil jsem noc větším dilem na palubě, konaje odtud za klidného povětí rozličná pozorování. Po několika hodinách zmizel za námi pruh pevniny; později počali vystupovati z moře bělavé skály staroslovanského ostrova Rujany, které až do půlnoci bylo lze rozeznávati. Potom obraceły pozornost naši k sobě rozličné svítily. První objevila se na nejsevernějším kraji Rujany u Arkony, a po čtvrté hodině, když dánský ostrov Moen se ukázal, bylo znamenati měňavé světlo majáku ve Falsterbo, které leží na jihozápadním kraji švédského hrabství Skaane. Světlý bod bylo z počátku sotva rozeznati; znenáhla se však zvětšoval, stávaje se v žlutém pronikavém světle jasnějším a jasnějším. Později mizel opět poněhlu, až za několik okamžiků proměnil se ve hvězdu nejkrásnějším rubínovým světem zářící; třetí proměna představovala hvězdu modrou. Měňavé to světlo jest prý bloudícím lodím za bouřlivé noci výborným znamením, aby šťastně se vyhýbaly nebezpečným břehům. Noční chladno zahnalo mne konečně též do kajuty, ale nemoha uzavřený ten vzduch dlouho snést, vrátil jsem se před slunce východem opět na palubu.

Byli jsme ještě něco přes 20 km od země vzdáleni; tu přiletěli dva konipasi od západu z Dánska, a obletše kolem stěžní, spěchali navštívit jižní cíp Švédska. O něco později objevil se mezi lany plachetními malý zelenavý ptáček, kterého jsem dle stálého veselého prozpěvování měl za sedmihláska nebo nějakého budníčka. Prohlížel si všechny záhyby lan a koutky plachet, jako by ten náš parník byl nějaký starý dub, a odletěl pak též ve směru ke Švédsku s takovou lehkostí, jako by jen přeletoval se stromu na strom.

Ráno bylo překrásné. Jednostejný hukot parostroje jen málo rušil ticho klidného moře, sluneční paprsky ozařovaly již daleký východ, a třesoucí se vlnky na obzoru dostávaly barvu ohnivou, chvějice se spolu se vzduchem. O šesté hodině objevil se dánský ostrov Amak s městem Dragoer, přes nějž bylo lze dalekohledem rozeznati již věže Kodaňské. Po pravé straně viděli jsme na švédském břehu město Malmoë, známé svým trhem rybím.

Po obou stranách čáry, kterou se parník náš ubíral, plula četná znamení, jež vyznačovala jediné splavná místa mezi mělčinami zbývající. Blízice se ku Kodani objízděli jsme baterie dělové, ježto střehou vchodu do přístavu, a viděli jsme po levé straně celou řadu válečných lodí odstrojených.

Hlavní město Kodaň netušenou měrou mne dojalo. Stavby jsou tam vesměs mohutné, velkolepé a vyznamenávají se zvláštní důkladností. Pevná tato stavení patrně nám připomínají, že jim za času zimního odolati jest tak mnohým bouřím, na jaké si my uprostřed pevné země ani pomyslit nemůžeme.

Antonín Frič.

26. Amsterodam.

Hollandská města mají svůj zvláštní ráz. Půda, ulice, lidé, domy, život — vše jest tam jiné, nežli kde jinde. Jakkoli polohu jejich v rovině nelze nazvat krásnou, přece hledíme na ně plní úžasu, neboť každý kámen, každý sloup, každé suché místecko jest tu výsledkem neobsáhlé, neunavné, mrazené práce, jest vítěznou kořistí z nadlidského téměř zápasu houževnatého obyvatelstva s mořem.

Nejskvělejší kořistí tohoto odvěkého boje Hollandanův s přírodou jest hlavní jich město Amsterodam. Leží na devadesáti ostrovech, které kupí se okolo výtoku řeky Amstely, vpadající tu do zálivu Y¹⁾), jež tvoří v těch místech moře Zuiderské²⁾). Ale jak těžký bylo Hollandanům i s tímto zálivem a mořem i s půdou ostrovů podstoupiti zápas, než vznikl na nich Amsterodam v nynější své podobě!

Aby odvrátili od Amsterodamu zátopy a od plavby překážky, které působil bahnem svým záliv, zřídili nejprve mohutný průplav Severohollandský, jenž upravil přístup k městu s obejitím moře Zuiderského, v nejnovější pak době vysušili část této zátoky a stěsnali ji v pravidelný široký průplav, jež vedli u Katwiku převlakou, Noord-Holland s ostatním Hollandskem spojující, přímo na západ k moři Severnímu, odkudž Nord-See-Kanaal slove. Nový tento průplav, rovnaje se velkolepostí průplavu Suezskému, učinil Amsterodam sku-

Vyslov: ¹⁾ Aj. ²⁾ Zoiderské.

tečným městem přímořským; ježto pak moře Zuiderské jím stalo se zbytečným, zavdal i k jinému ještě velikolepějšímu podniku podnět, totiž k vysušení samého moře Zuiderského, ku kterémuž cíli sestoupila se již zvláštní společnost. — Ostatek zálivu Y uzavřeli proti Zuiderskému moři obrovskou, 2 km dlouhou hrází, z níž pět mohutných splavů možným činí netoliko propouštění lodí ale i zatopení celé ploché krajiny Amsterodamské, kdyby vpadl do ní nepřítel.

Ostrovy Amsterodamské, povstalé buď z nánosu neb rašelin, bylo zase Amsterodamským sevřiti mohutnými nábřežími a hrázemi, jež tvoří nyní okolo každého z nich pás kamenný tak mocný, že marně oň bijí vlny. Něméně krušnou prací však bylo, stavěti na bařinné, vodou prostoupené, nespolehlivé jich půdě. Skoro všecky domy Amsterodamské stojí na jehlách; jak pracně byly vystavěny, zobrazuje nám kterékoli staveniště. Jest rozryto kříž na kříž, a v každé jeho prohlubině stojí voda; s jednoho nebo při větších stavbách s několika lešení vrážejí se beranem kmeny šest i více metrů dlouhé do země, až prorazí nános i rašelinu a zarazí se v čistý a nepovolný písek, v němž naleznou dostatečné opory. A když potřebný počet kmenů, u velikých budov do tisíců jdoucí, jest v zemi zapuštěn a takto řádný podklad získán, pak teprve počne pravá stavba, jejižto náklad bývá potom mnohdy menší, nežli náklad oné práce základní.

Řeka Amstel se zálivem napájí veliké množství průplavů (grachtů), jež vinou se mezi oněmi ostrovy, majice po stranách mohutná nábřeží bez zábradlí, s pěkným stromořadím a úzkými, vysokými, čistými domy. Přes průplavy ty spojuje jehnotlivé ostrovy více než tři sta mostů nejrůznějších tvarů — zdvihací, otáčivé, sešoupací — a dle šířky průplavu také různé velikosti, ač nemohou se rovnati velkolepým mostům, které klenou se přes Temži nebo třeba i přes naši Vltavu. Nad jiné vyniká „Hooge sluis“ *), vedoucí přes řeku Amstel; má 35 velikých oblouků, z nichž 11 zařízeno tak, by i největší koráby jimi proplouti mohly.

Amsterdam měl druhdy podobu polokruhu, ale následkem nových staveb stále jí pozbývá. Po kraji celého polokruhu

*) Vyslov: Hóchie slojs.

běží nejmocnější a téměř 10 km dlouhá ulice Singelgracht zvaná; za ní vystupuje soustředivě celá řada gracht menších, z nichž nejkrásnější jsou Prinsengracht, Keizersgracht a Heerengracht, tato skoro výhradně sídlo bohatého kupectva Amsterodamského. Z četných náměstí nejpřednější jest Dam, skoro uprostřed města; z něho vybíhají na všecky strany nejživější ulice, a jimi četné koňské dráhy i omnibusy. Třída Kalver-Straat s několika jinými ještě jest výminečně bez průplavu a má půdu asfaltovou; jest as jako Příkopy v Praze nejživější, nejbohatší a nejoblíbenější ulici Amsterodamskou, i vířívá v ní za skvělého osvětlení každodenně čilý život a bujný rej až do nejpozdějších hodin nočních.

Nepříjemnou stránkou gracht Amsterodamských jest však bahno, které se v nich stále usazuje. Jsou sice postaveny veliké parní stroje, jež přivádějí z moře Zuiderškého neustále čerstvou vodu do gracht, a na všech stranách pracují baggerové, jež vybírají bahno za tím druhým účelem, aby ho použito bylo k vyplnění hlubin, na jiné straně vysušením povstalých; ale to vše nestačí, voda v grachtách přece téměř stojí a v horkých měsících velmi nepříjemně páchní. Za takových okolnosti arci také nebylo v Amsterodamě vody pitné; Amsterodamští opatřili si však i tuto, zřídivše si dva velkolepé vodovody, z nichž jeden přivádí vodu z dýn¹⁾ Haarlemských, druhý z řeky Vechtu.

Takováto jest poloha a povaha půdy, na niž vystavěno jest na 40.000 domův a žije na 390.000 obyvatelů. Zámožný Hollandan, jako Angličan, rád bydlí v domě samoten se svou rodinou; proto jest v Hollandských městech tolik malých a úzkých domů, a proto jest i počet domů Amsterodamských tak veliký.

Z vynikajících budov budťtež jmenovány aspoň královský palác, Nieuwe Kerk²⁾ a bursa, jež hlavní náměstí Dam ohraňují. V paláci královském, bývalé to radnici, sídlí král za svého pobytu v Amsterodamě ročně osm dní trvajícího; jinak

¹⁾ Dýny, písčité vyvýšeniny na pobřeží mořském; Haarlem, město v severním Hollandsku, 3 km od moře Severního.

²⁾ Vyslov: Niöve.

jest Haag sídelním městem Hollandským. Palác tento spočívá na 13.659 jehlách, a stavba jeho po westfalském míru počatá stála na 8 milionů zl. Zdi jeho, větší částí vykládané mramorem, oplývají mramorovými reliéfy a sochami; nejnádherněji ozdoben v něm veliký sál měšťanský uměleckou prací tesanou na bělostném italském mramoru. Za královským palácem ční Nieuwe Kerk, jeden z nejpřednějších gotických chrámů Hollandských, na 6044 jehlách založený; vedle toho má Amsterodam na sto kostelů hlavně různých vyznání protestantských, ale i katolických a synagog pro obyvatelstvo židovské 30.000 duší činící. Bursa Amsterodamská, první to bursa na zboží celého světa, má mohutnou budovu na 3469 jehlách založenou; střed její tvoří předsíň na čtrnácti vysokých ionických sloupech spočívající, za niž táhne se hlavní síň s nižšími křídly po obou stranách, takže celek podobá se antickému chrámu. V této budově konají se každoročně dražby na jávskou kávu, jež rozhodují v polovici Evropy o ceně tohoto zboží.

Kromě této trojice jest však ještě drahnějiných budov vynikajících, hlavně radnice, sklad admirality čili nejvyšší správy námořnictví s loděnicemi, zbrojnica, palác průmyslový, museum Fodor s bohatou sbírkou ocelorytin, museum národní, říšské museum s obrazárnou, v niž hlavně zastoupeni první mistři malířské školy Nizozemské s Rembrandtem v čele a mnohé jiné.

Ústavů vědeckých a uměleckých, dobročinných i vzdělávacích, peněžních i průmyslových má Amsterodam vůbec počet veliký. V průmyslu výroba strojů, slévačství železa a mědi, stavění lodí, broušení diamantů (hlavně ve čtvrti židovské), raffinování cukru, pivovarství, výroba doutníků, zlatnického zboží, koží, čalounů, látek hedvábných, vlněných i bavlněných a mnohá jiná odvětví na tisíce rukou zaměstnávají.

Těžiště Amsterodamu, jakkoli arci také jest trhem pro domácí plodiny a výrobky celého Nizozemí, spočívá však hlavně přece v zámořském jeho obchodě. Jest zajisté Amsterodam obchodním a námořním městem evropským první třídy a hlavním tržištěm pro kávu, cukr a veškeré ostatní zboží kolonialní. Přístaviště Amsterodamská, opatřená obrovskými

doký čili skladišti, náležejí k nejrozsáhlejším v celé Evropě; v nich na 3000 lodí má místo. Roku 1886. připlulo do nich 1576 lodí s obsahem 2,692.162 m³, a vyplulo 1577 lodí s obsahem 2,709.636 m³. Amsterodam má pravidelné paroplavební spojení se všemi téměř přístavy evropskými; ze zámořských s Batavii na severním pobřeží Javy. Na souši má též několik tratí železničních.

Světové obchodní důležitosti Amsterodamu položila pevný základ hollandsko-východoindická společnost, která má za účel, přivážet výrobu východoindických osad hollandských do země mateřské a v té ji zužitkovati; společnost ta vládne kapitálem 36 milionů zlatých.

Kdo chce spatřiti obraz těchto východoindických krajů hollandských, ovšem v malých rozdílech, nechť zajde si jen po návštěvě dokův do parku Amsterodamského, nyní botanické zahrady; nejskvostnější palmy, nejkrásnější keře tropické, nejpůvabnější vodní květiny horkého pásma tvoří tu skupiny takové, že mní se zázrakem nějakým přenesenu ze suchopáru dokův v rozkošné ráje tropické.

„Květy“ 1888.

Dle Josefa Štolby.

27. Křídové skály.

Plujeme průlivem Doverským. S malým hloučkem cestujících odejel statečný koráb francouzský z přístavu Calaiského *), aby nás za dvě hodiny vypustil jako ptáky z klece na jiho-východní břeh Britanie v přístavu Doverském. Z počátku vál slabý příjemný větrík, a rozčeřené vlny mořské veselou šuměly píseň. Pobřeží Francie znenáhla mizelo. Tu vzduch děsuou počal bouři, otřásaje až nitrem člověka. Děsivá mračna zastřela slunce, a rozkacené vlny metalý praskající lodí jako skořápou vzhůru na tekutý povrch a zase dolů ve studenou propast. Na palubě i v kajutě obličeje na smrt bledé okazovaly, jak mořská nemoc řádí. Jen otužili námořníci byli od ní ušetřeni.

Cestující utekli se do lodi, jen málo jich zbylo na palubě. Po ní proudem valily se vody, jež roztríštěné vlny jako střela

*) Vyslov: Kaléského.

fíčice vysoko na loď metaly. Ve vzduchu rackové kroužili, a chechtot jejich jako pohřební píseň vzduchem pronikal.

Však bližíme se již ku pevnině anglické, vidíme bělavé břehy její, srdce veseléji bije, a žádoucí mír a klid vraci se v duši prve tak stísněnou. Ale břehy, které zdály se nízkými býti, jsou vysoké kopce, strmá úbočí a šedé, věkem jako omšené útesy a skály z bílé křídy. Dnes trčí se starou pevností Doverskou skoro 100 m nad hladinou mořskou, a přece je jistlo, že kdysi kryly je vody hluboké. Ptejme se zemězpytců či geologův, a povědí nám, že povrch naší země nejednu bral na se podobu, mnohým změnám podléhaje. Kde hlubiny mořské tajily ve svém lůně životy steré po mnohý věk, vystoupila na světlo pevnina nová. Jinde zase, kde rostlinstvo bujelo při teplém vánku po tisíce let, zaplavily vlny šírého okeanu půvabný kraj a přikryly rovy nesčíslných těch předchůdců, po nichž teprve člověk objevil se na zemi.

Skoro všecka pevnina, všecky díly světa byly dříve mořským dnem, jež střídalo se s pevninou suchou. Skály jsou jako hřbitov, v němž odpočívá přemnoho živočichův a rostlin. Zemězpytcí prohledali a prozkoumali vrstvy zemské, a vynesly na světlo tvory dávno již vymřelé, během dlouhých časů zkamenělé nebo v horninu proměněné. A jaké tajemství odhalili ve skalách křídových? Pozorujice křídu po příkladu přírodozpytců užíváme drobnohledu. K tomu konci připravíme si její částky otírajíce ji kartáčkem nad vodou, již mírně třepáme. Po chvílce usazují se pevnější drobečky křídy na dně nádobky. Zakalenou vodu slejeme a pokus opakujeme. A co zjeví nám drobnohled, jímž díváme se na zbytky křídové? Uvidíme pěkné tvary na pohled umělecky provedené, vápnité domečky podobné lasturkám nebo mušličkám. Jsou to ostatky drobných zvírátek (prvoků), které majíce místo noh tenoučké výrůstky jako kořinky, aby jimi přijimaly potravu, slují kořenonožci či *foraminifery*. Kořenovité nožičky vycházejí dírkami vápnitých skořápek, odtud jmenují se také ta zvírátka *dírkonožci*. Kromě skořápek foraminiferů poznáme v křídě úlomky jiných mořských obyvatelů, jako korálů, mořských hub, ježků, hvězdic a j., kteří vesměs valnou měrou přispívali k utvoření vysokých kopců křídových.

Vyjdeš-li si z Doveru, úhledného města asi se 30.000 obyvateli, na břeh pod skalami křídovými, můžeš vytouoci kladívkem mnohou pěknou zkamenělinu z balvanů tam zřícených. Nad to potěšíš se velice, vida na kamenech a pod kameny, které po odlivu zůstaly na suchu, množství mořských živočichů, ráčků, vrtavých měkkýšů, sasanek a j., kteří dychtivě očekávají přílivu, aby je moře opět přikrylo.

Železnice, jež vine se tu podél břehu mořského, na dvou místech proráží křídové skály, činíc tunely v délce 1273 a 1747 m. Téhož rázu jsou křídové stěny protějšího pobřeží francouzského. Bezděčně domyslime se, že tam, kde nyní je průliv Doverský či Pas de Calais*), souviselo křídové to pásmo, které pohltily zřírající vlny okeanu. Nyní důvtip lidský snaží se spojiti zase tyto kontinenty podmořským tunelem.

V živé paměti mám podnes také bělavé boky křídové ostrova Rujany v Baltském moři. Oku poutníkovu svítí v šírých vodách již zdaleka. Vysoké břehy toho ostrova vroubeny jsou tmavou zelení bukových hájů, které stále tonoucí ke konci svého života se chýlí, jako blízký jest zánik křídových skal ostrovů Moën a Seelandu.

Křída jest hornina vytvořená mořskými živočichy, kteří hynouc usezazovali se na dně do výše několika set metrů. Chceme-li poznati chemickou její povahu, polejeme křídu kyselinou solnou, která jsouc silnější, vypuzuje plynnou kyselinu uhličitou. Pálme-li kousek křídy v bílém žáru, zmizí také kyselina uhličitá a dostaneme vápno. Čistá bílá křída obsahuje asi 98% uhličitanu vápenatého, ostatek jsou sloučeniny křemičité, hořečnaté a j. Křída jest uhličitan vápenatý či vápenec. Uplně čistá křída zřídka vyskytuje se ve velikém množství a nehodila by se přímo ku potřebám technickým. Surové užívá se na vyrábění kyseliny uhličité, na dělání malty, ve sklářství a j. Abychom dosáhli stejného stupně tvrdosti a čistoty, třeba jest oddělití přimíšeniny zrnek křemenitých, skořápek zkamenělých lastur a p. od ostatní hmoty křídové. Proto se křída plaví. Rozemletá křída surová sype se do nádržek s vodou, již stroj stále michá. Hrubší a těžší přimíšeniny padají na dno, a voda s křídovým práškem chytá

*) Vyslov: Pa de Kalé.

se do nádob, kde se křídové těsto usazuje. Z toho těsta hnětou a suší se cihly, z cihel pak řeží se tenčí hranoly. Jemně plavená křída dává malířskou barvu. Také se přidává do tmelů a hodí se k čištění a leštění kovů.

Ve skalách křídových bývají tmavé vrstvy zakulacených pecek *parourku* či *křesacího kamene*, jinak *flint* řečeného. O tom dočtli jste se loni ve článku: „Co šumavský křemen vypravoval travinám.“

Josef Kořenský.

28. V Londýně.

Londýn je město tak rozsáhlé, že velmi nesnadno dá se celé přehlédnouti. Jediná kupole chrámu sv. Pavla, strmící skoro prostřed města, podává k tomu přiležitosti. Angličané hlavní tento a největší chrám evangelický rádi staví na roveň chrámu Svatopetrskému v Římě, nejskvostnější a nejslavnější svatyni katolické.

S věže Svatopavelského chrámu spatřuješ, ano na rozsáhlé rovině prostírá se obrovské město Londýn po obou stranách řeky Temže, přes kterou vede 17 mostů, spojujících jižní části města se severními. Oko nemůže se dopátrati konce. Přes 400.000 domů, ve kterých obývá přes 5 milionů lidí, pokrývá jako vlny mořské plochu více tří set *km²*. Soukromé domy Londýnské nebývají příliš veliké, ježto každá zámožnější rodina obývá nejradičí v domě vlastním a to sama; proto také přijde průměrně ne více než asi 10 lidí na jeden dům. Věc tato a důmyslná zřízení zdravotní činí, že Londýn i při nesmírné lidnatosti své a přese všecku velkolepou činnost továrníkou naleží k nejdřavějším velkým městům evropským.

Zevnější podoba města má do sebe ráz pravidelnosti a srovnalosti. Širokými ulicemi oddělují se skupiny stavení. Pěkné věže kostelní vyzdvihují se z nesčíslných domů, které nejsouce příliš veliké ani nad míru vysoké, dopouštějí vzduchu i slunci volného přístupu. Proto také málo jen najdeš tam tmavých a těsných koutů. Kromě čtyř velkých parků, z nichž největší Hyde-Park *), 158 *ha* půdy pokryvající, jest oblíbeným

^{*)} Vyslov: Hajd-Park.

dostaveničkem elegantního světa Londýnského, Londýn má ještě devadesát náměstí, bujným trávníkem a stromovím porostlých, což nemálo prospívá zdravotnímu stavu města. Vtipně ona zelená místa prostřed města nazývají „plícemi Londýnskými“.

Deset tisíc ulic, jež má Londýn, rozděleno jest na patero hlavních čtvrtí, z nichž skládá se toto obrovské město, a to na severu Temže: City, vlastní jádro Londýna a sídlo světového obchodu, a Westend, sídlo úřadův a vznešeného světa, na jihu Temže pak Southwark¹⁾, střediště ruchu továrnického; mimo ně Eastend²⁾ podél přístavu na severním břehu Temže, sídlo obchodu námořského, a posléze Northend, jenž povstal v posledních desíletích pojal v sebe množství dřívějších městeček a vesnic.

Královou ulic Londýnských jest Regent-street³⁾, 1600 m dlouhá. V ní soustředuje se život Londýnský u velikolepých rozměrech, a životu jejímu více méně podobá se i ruch ostatních hlučných ulic Londýnských. Sjezd povozů, státních i soukromých, nákladních i kočáru, vozův koňské dráhy, omnibusův i jezdciův a v nejnovější době i velocipedův, jest v nich každodenně tak veliký, že domnívá se člověk viděti přípravy k nějaké veliké slavnosti: a přece jest to jen pravidelný zjev denního života, s pravidelným průběhem, bez všeho zmatku a rušení pořádku. Policejní strážník zdvihne mlčky ruku, a vozy stojí jako přikované. Občan malého města z pevniny vyděsi se, dostane-li se do takového chumáče lidí a vozů; i jest mu divno, že vše se končí bez pohromy, že neslyší hrubostí ani nadávek, jaké jinde ve velkých místech zhusta bývají pohotově. Policejní strážník je zdvořilý; vážně i ochotně odpoví ke každé otázce, slušně poučí cizince, a ježto nikdy práv svých nezneužije, má jej každý v úctě a vážnosti. Úcta k zákonu jest vůbec pevným základem veškerého života veřejného; jí stal se národ anglický velkým a mocným. Zákon jest každému posvátný. Před zákonem není rozdílu mezi králem a chudbasem.

A nesmírný ten počet dovozů, mezi nimiž toliko drožkářských jest přes 14.000, přece dopravuje jen malou část obe-

---

Vyslov: ¹⁾ Sausuork. ²⁾ Īstend. ³⁾ Redžent-strýt.

censtva. Železnice městské dávno předstihly povozy, a síť jejich den co den se rozšiřuje. Pod ulicemi i nad domy letí vlaky obecenstvem naplněné. Stanic železničných v Londýně přes dvě stě se počítá, a vnitřní dráhy dopravují denně na million lidí.

Vedle nesmírného bohatství jest v Londýně i veliké množství chudiny, ale žebrota nikterak nevede si tam dotíratvě, skrývajíc se obyčejně pod záštítou obchodu v sirkách nebo květinách a pod. I skuteční žebráci, slepci evropští, negrové a Hindové, mlčky kráčejí po chodnících, majíce na prsou štítky, na nichž podává se zpráva o jejich neštěsti. Jen zloději bývají v Londýně velice nebezpečni, ježto v nekalém řemesle svém velice jsou vycvičeni a netolikor přímou krádeží nýbrž i všelikými úskoky a výmysly neopatrné lidi o majetek připravují. Zvláště mají naměřeno na zahalčivé diváky, tušice v nich nezkušené cizince, ježto Angličan, uměje si vážiti času, nerad lelkuje.

Že v takovém ohromném městě také požáry nebývají řídké, snadno jde na rozum; avšak žádný poplach neruší při tom obecný klid. Řád hasičský zřízen jest co nejdokonalejší. Sbor hasičský nejrychlejším jeda úprkem, snaží se vždy co nejdříve dostavit se na místo požáru, aby tu na základě nejlepších zkušeností bojoval proti živilu rozpoutanému. Londýňané nevšimají si ohně; čas jest věc vzácná, a pro požáry jsou hasiči počtem 600 a ústavy pojišťovací.

Ohromný jest počet lidí, kteří chodi po ulicích, ověšeni jsouce tabulemi s nápisy, a na tyčkách rozličná oznamení roznášeji.

I vozy zcela pokryté takovými návštími projíždějí zvolna ulicemi, aby každý vše čistí mohl. Kromě toho stávají na rozích ulic lidé, kteří mimojdoucím tištěná všeliká oznamení dávají do rukou. Vydáť mnohý závod ročně až přes 10.000 zlatých na návští. Některé závody mají vlastní tiskárny a rozdávají zdarma netolikor listy ale i brožury.

Zvláštní velikoleposti, jakéž nikde jinde užíti nelze, dodává celkovému obrazu Londýna jednak řeka Temže, jižto pokrývá lodních stožárů na tisíce — na 20.000 lodí vjíždí ročně

do přístavu Temže — jednak rovina kolem do nekonečna se prostírající, na které oko nikde nedohlédne ani polí ani luk, nýbrž kolkolem vidí jen domy a samé domy. A domů těchto přibývá ročně o 9000 a ulic o 28 mil anglických.

Dle Jaroslava Zdeňka.

29. Z cestopisu barona Hübnera.

Alexander svobodný pán Hübner v císařské státní službě rakouské vynikal, až stal se velevyslancem rakouským v Paříži a posléze c. k. ministrem ve Vídni. V r. 1871. maje 60 let věku svého, podnikl a vykonal cestu kolem světa, o kteréž mistrovský sepsal a vydal cestopis. Zde z něho některé zajímavé výňatky se kladou.

Plavba z Queenstown-a do Nového Yorka.

(Dne 14. května r. 1871.) Queenstown¹⁾, přístav Corkský²⁾ v Irsku, východiště velikých parníků, které mezi Evropou a novým světem téměř stálé spojení udržují, nezdál se mi nikdy tak půvabný, jako v okamžení, kdy jsem z něho vyjížděl. Povětrnost byla překrásná, nebe mlhavé, ale bez oblaků a téměř modré, vzduch vlhký, vlažný a pln jarní vůně. Až na oranžové stromy, světlejší slunce a tmavomodré barvy jihu, Queenstown má podnebí, oblohu i rostlinstvo portugalské. Ubíraje se dnes ráno nahoru ke kostelu, stojícímu na výšině za městem, kráčel jsem pod deštěm květů, v stínu etihodných stromů vavřínových, mezi libovonným houštím podél křovin sténajících pod břemenem růží a jasminu a — čímž nemohou se honositi ani zahrady Lissabonské — po smaragdovém, aksamitovém koberci staré Anglie. Klid nedělní povznášel se nad malým městem. Bílé domy jeho, poloskryté v záhybech zelených strání, zhližely se v lesklých, dnes hladkých vodách rozsáhlého zálivu. Na oslavu neděle vlají na lodích praporečky. Ven do moře vede jediný úzký průplav, ukazující oku našemu kousek okeanu. Odtud čeká již na nás veliký parník „Čína“. Včera opustiv Liverpool, veplul dnes do Queenstowna, aby přijal poštovní vaky a několik cestujících. Jak blízka jest již hodina odplutí, na to ukazují dýmající komíny a četné lodky

Vyslov: ¹⁾ Kuinstaun. ²⁾ Korkský.

parník obklopující. Na nábřežích podél domů tlačí se pestrý zástup lidu se procházejícího: důstojníci v uniformách, páni, osoby nižších tříd, rybáři ve svátečním obleku, paní a dívky, které ve tmavé pláště jsou zaobaleny, zvědavě a trudno-myslně si nás prohlížejí. Přicházejíce z kostela, jdou se dívat, kdo vstupuje do lodi. První jsou vystěhovalci. Podávají si ruce a nemohou ubránit se slzám — vždyť jest to loučení na celý věk — ale utápějí zármutek v poslední sklenici whisky¹⁾. Mne vyprovází několik pánů jachtovního klubu²⁾ Corkského, nejstaršího to v Anglii, farář Queenstownský a jeho kooperatoři, i jsme svědky mnohého tklivého výjevu. Konečně dojde na mne. Nastoupení dlouhé cesty přes moře má do sebe vždy něco slavnostního. Sama vroucnost, s kterou nám přátelé přejí štastnou plavbu, připomíná vrtkavost zrádných živlů, kterým se svěřujeme. Ve tři hodiny jsme na lodi „Čině“, ve čtyři pod parou.

(17. května.) Počasi jest výborné, obloha jasná, vzduch svěží a pružný, pravý vzduch okeanský, dodávající chuti k jídlu i ku spaní a veselé myсли. Každý den urazíme 320 až 340 mil (námořských³⁾). Na lodi převládá živel kale-donský; kapitán, důstojníci, posluhové i někteří cestující jsou Skotové. Cestovatelů v první třídě jest málo. General K. od vojska Sjednocených Obcí a dcera jeho jsou moji sousedé při stole. Generál sloužil v pralesích, v Kalifornii, v Idahu a v Arizoně, brzy honě s rudochy, brzy je samé, jak toho právě vyžadovaly proměnlivé okolnosti a proměnlivá politika jeho vlády. Velice jest škoda, že nemohu vypravování jeho stenografovati. Jak zajimavé jest, jak velice nese na sobě známku pravdivosti a jak prostě a skromně to všecko vypráví! Mužové činu vždy bývají prostí a skromní.

Jediný krok uvádí mne na korábu z pustin amerických do Číny. Naproti mně sedí totiž mladý muž, postavy švarné, oděvu vybraného, chování vybroušeného. Jest to jeden z kupců anglické faktorie (obchodního jednatelství) v Shangaji. S jas-

¹⁾ Vyslov: huisky, irské pálenky.

²⁾ Jacht, loď o 1 stěžni a 1 palubě, k rychlé plavbě zřízená; jachtovní klub, spolek lidí, kteří mají jachty pro vyražení a na nich o závod jezdí.

³⁾ 1 námořská míle = $\frac{1}{4}$ zeměp. míle = as 2 km.

ností podivuhodnou, krátce a stručně kreslí mně obraz britského obchodu a britských zájmů v Číně. Smýšli jako větší část lidí jeho stavu v nejvzdálenějším východě. Nejraději by otevřeli říši středu evropské civilisaci střelbou z děl, zprovozduili ze světa mandariny a vlastenecké Číňany, aby potom na vládě čínské vynutiti mohli rádnou nahradu. — A teď do Mexika! Tu sedí můj muž, malý, černovlasý, polo Španěl, polo Indian. Pleť a prádlo by mohly být svěžejší. Jest to kupec z Montereye u Ria Granda, mluví dobře a mnoho. Názory jeho jsou zvláštní, vtipy jeho samorostlé, ačkoli poněkud hrubé. Ale řeč jeho se povznáší, malé oči jeho jiskří, když mluví o císaři Maximilianovi. Neštastného toho panovníka — jenž byl mučeníkem za svou věc a ještě ve smrti hrdinou — ověnčil truchlivý jeho konec trvalou září. Již objevuje se zemi, kterou chtěl povznést a která jej obětovala, jako jedna z oněch polobáječných bytostí, jichžto památka zvěčňuje se od pokolení ku pokolení. Ani císařovna není zapomenuta. Dopoulosav trvají lidumilné její ústavy; její ochranovny dítěk, řízené milosrdnými sestrami, přečkaly pád Maximilianův. — Také půl tuctu mladých yankee^{*)} máme na lodi. Kupci to vesměs ulíti z jedné formy: vysoká postava, úzká ramena, plochá prsa; rozumné, pátravé, nepokojné oči; ústa jemná, výraz tváře posměšný. Neustále mluví jen o samých penězích, a peníze mají nebo míti budou.

Povětrnost jest pěkná, a přední paluba přeplňena vystěhovalci, muži, ženami, dětmi, sedícími, skrčenými nebo ležícími. Kdyby to byli lidé z jihu, takhle sedláci z Latia, jak krásná studie by to byla pro umělce! Ale tyto tlupy nemají do sebe nic malebného. Na tvářích jejich, zohyzděných přílišným trmácením anebo strádáním, čisti lze lhostejnost a tupou odevzdanost. Přece tu však něco veselého. Zde zpívají jinoši sborem, tamto jiní se baví s děvčaty punčochy pletoucími. Několik elsaských dělníků, kteří nechtějí se státi opět Němci, táže se mne o radu, mají-li jít do severních nebo do jižních států nebo do dalekého západu; jakému povolání se mají oddati a co mají počítit, aby hned, jak vstoupí na sucho, nemřeli hladem v ulicích Novoyorských. O země-

^{*)} Vyslov: jenký. Tak žertem nazývají severní Američany.

pisu nové vlasti své mají jen temné tušení; jakým způsobem však by si opatřili výživu, o tom nemají ani zdání. Jaký nedostatek prozřetelnosti! A přece prý jest tak s většinou vystěhovalců. Lidé, kteří se doma cítí neštastnými, praví sami k sobě: Do Ameriky! Skrovny svůj majetek prodají a tak pustí se na zdařbůh do světa. — Osmdesátičlenný kmet, anglický sedlák ze Somersetshiru¹⁾, vzor patriarchy, opřený o dva hezké mladé hochy, motá se přes palubu. Chování jeho svědčí o muži, který má sebe i jiné ve vážnosti. „Pane,“ praví ke mně, „pro mne jest na vystěhování již trochu pozdě, ale já za sebou v Anglii zůstavuji bídu, a na Novém světě doufám nalézti alespoň chleba. Toto jsou moji vnuci.“ Při tom pohleděl na oba hochy se smíšeným citem laskavosti, důvěry a pýchy. „Otec jejich a dcera má zůstali ve vsi; těch již neuvidím,“ a při slovech těch dal se do hlasitého smíchu. Já odvrátil zrak, a onen kmet si přejel rukávem mokré oči. — Méně příjemný nežli den jest večer. Čistí při kmitavé záři svíčky jest velmi nesnadno, v ložnicích pak bývá tu v květnu chladno jako v lednici.

(20. května.) V posledních dvou dnech prudké potrhy větru od západu-jiho-západu. Později zvrhl se větrík ten v poloviční bouři. Bílá pěna jako ručej přes boky vln se řítila. Avšak kapitán málo se stará o vlny a peřeje. Méně lhostejným jest k mlhám a k ledu, s kterými se plavec v tomto ročním počasi na mělčinách skoro vždycky potkává. Včera však byla povětrnost zase pěkná. Viděli jsme severní záři a veliký ledovec. Skvostné to podívání! Plul vedle nás u vzdálenosti asi jedné míle. Leskle jsa bílý na temeni, zelený v rozsedlinách a vybíhaje ve dva veliké vrchy, ohromný balvan kolísal se neohrabaně nahoru, dolů. Moře se zmítalo a zpěněné vlny lámaly se o plovoucí spousty ledu. Přes všechn hluk stroje slyšeli jsme zřetelně hromové dunění příboje. Při tom polévalo nás arktické slunce svým rudým světlem. Byly to dojmy krásné, velkolepé, ale příšerné. — Nacházíme se nyní na mělčinách novofoundlandských, dnes večer oplujeme Cap Race²⁾). Na štěsti je povětrí čisté. Ale kdybychom, jak obyčejně bývá v květnu, byli zde zastali

Vyslov: ¹⁾ Somrsetširu. ²⁾ Kap Rés.

mlhu a vrazili do ledové hory, co by se bylo stalo? „Za dvě minuty,“ pravil kapitán, „leželi bychom na dně mořském. To je stinná stránka těchto převozů. Konám tuto plavbu již po třetí v deseti měsících a skoro vždy při zamračeném nebi a husté mlze. Odtud tak často nemožnost určiti poledník, když slunce i obzor jsou neviditelný. Tu nezbývá nic než ustavičně pozorovati výslednici ze směru lodi, z rychlosti pohybu jejího a z působení proudů velice proměnlivých.“

Kdyby lodníci na místě severní krátké cesty volili jižní ale delší, potkávali by málo ledu, mlhy by nebyly skoro žádné, a lodi by pluly bezpečněji.

Přes všecky užitečné služby mlžního rohu, nástroje to důležitého, ale náramně pronikavého, který každou minutu vysílá do noci svůj temný, úzkostlivý řev, srážky jsou častější nežli se dovidáme. — Ziskuchtivost málo si váží životů lidských; společnost každá, aby dosáhla co největšího zisku, snaží se společnosti ostatní překonati rychlejší plavbou. Noviny oznamují den a hodinu, kdy která loď z Queenstowna vypluje, kdy v Novém Yorku přistane a kdy zpáteční cestu vykoná. Odtud ty odvážlivé předstihy.

V anglickém obecenstvu již několikrát ozvaly se výstražné hlasy, a noviny „Times“*) neodepřely jim místa v sloupcích svých. Kdyby se přijala plavba jižní (t. jižně od 42. stupně šířky), trvala by přeprava o den nebo dva dny déle, ale ta skrovna ztráta času byla by více než nahrazena větší bezpečností. K tomu konci by se však veškeré společnosti musily dříve vespolek zavázati, že upustí od plavby severní, ku kterémuž dohodnutí bohužel ještě nedošlo. Řevnívost společnosti vinna jest přemnohými nehodami, ač jinak děje se vše, co opatrnost lidská může vymyslit.

Při žádném jiném paroplavebním spojení není podobného nebezpečenství a větších překážek. V zimě zuří bouře, ale nejhorší čas ku plavbě jsou měsíce březen, duben a květen. V ten čas dostavuje se led z mělčin novofoundlanských, proudy jsou nesen ku kraji Mexického Golfského proudu. Ne moha proudu toho hněd proraziti, nastaví se na hranici teplých a studených vod, které dotýkajíce se působí mlhu.

*) Vyslov: Tajmz.

Později, v červnu a červenci, přicházejí tam z vyšších severních končin polárního moře loňské ledovce. Mohutnější jsouce nežli drobné kusy ledu z mělčin, a o mnoho hlouběji jdouce, pohybují se jen zvolna ku předu, avšak snadno prorážejí proud Golfský, což jest důkazem skrovné hloubky jeho a působení jiných podmořských proudů. Někdy osaknou na novofoundlandských mělčinách, kde potom zůstanou ležeti několik neděl, tvořice úskalí, jež na žádné mapě není zaznamenáno. Které ledovce plovou dále na jih, roztají za krátko.

Pro poštovní parníky do Ameriky se ubírající jest sedmý a osmý den nejsvítelnější.

V tu dobu nacházejí se lodi v širokém, k severní točně otevřeném průlivu mezi Islandem a břehy Labradorskými, to jest v samé krajině ustavičných mlh a na veliké dráze ledovců.

Sotva zmizí s očí břeh Irský, již důstojníci a námořníci mluví v o tomto sedmém a osmém dni, jako mluví v lékaři o kritickém dni jistých nemocí. Až do té doby jest každá povětrnost vhod, po té době již není žádného nebezpečenství od ledových hor; ale ty dva dni!

Minulého roku v červenci jel jsem po lodi Skotii. Jakkoli v prostředku léta, spatřili jsme mezi mysem Cleararem a Sandyhookem *) slunce jen jedenkrát, a to na krátko. Na mělčinách ležela neproniknutelná mlha, o polednách noční tma. Sotva bylo z prostředka paluby viděti čtyři strážníky na přídě.

Hleděl jsem se dostati na předlubí. To nebylo snadno, neboť do lodi stříká mnoho vody. K tomu byl prudký protivítr a při rychlé plavbě mohutný vánek lodní. Tedy zápase se živly, s proudem vzduchu, který mne div neporazi, a s vlnami přes lod' se převalujícími, pronikám pomalu ku předu. Jeden důstojník podává mně silnou ruku svou.

„Vidíte-li,“ pravil, „onu žlutou oponu právě před námi? Zahaluje-li led, a vyzkoumají-li to tito čtyři hoši bystrýma očima svýma na vzdálenost půl míle (námořské), tedy asi na dvě minuty, nežli bychom se o led rozbili, zbude nám právě dosti času k otočení, i bude všecko v pořádku.“

*) Vyslov: Klír, Sendyhuk.

Já poděkoval důstojníku za jeho poučení, divě se duševní chladnosti jeho a vědecké ostrosti jeho výpočtu, ale při tom jsem si dovolil přece poněkud toho litovati, že náhodě puštěno tolik vůle.

Pracně deru se ku předu, a konečně jsem u čelního stěžně. Tam stojí ti čtyři mužové, v jichž rukou čili spíše očích spočívá osud náš. Krásné typy anglosaského plemene! Praví velikáni, ramenati; pleť, druhdy bílá a růžová, nyní osmahlá větrem a sluncem, rysy ušlechtile, hlava pokrytá čapkou námořnickou, any světlorusé kadeře vlají ve větru. Tu stojí ti čtyři mužové, s rukama přes prsa přeloženýma, jako sochy, jako přibiti na palubu. Pro ně není zákona tíže. Všecky schopnosti jejich duše zdají se býti soustředěny v jejich čilých, lesklých očích. Zraky jejich neodvratně hledí na osudnou oponu, zahalující náš osud. K lehké rozčilenosti jejich vzhledu, k divokému nepokoji přírody tvoří nehybnost velikých těch čtyř postav obzvláštní protivu. Jsouť obrazem zdraví, fysické síly, věrné služby a statečnosti v nebezpečenství.

Dělí nás ještě pět set námořských mil od ústí Hudsona, avšak že každá loď běže se ráda nejkratší přímou čarou, podobá se plavební dráha dlouhé sice ale velmi úzké ulici. V nynějším okamžení jede po čáře té pět velikých lodí poštovních, jež všecky vypluly včera z Nového Yorku. Naštětí jsme ještě daleko od sebe. Ale plachtové lodi! Zimou se třesouce sedíme ve zvláštním malém prostoru na palubě, kde námořníci dostávají svůj grog; tam cestovatelé smějí kouřiti. Rozumí se, že hovoříme o své plavbě. Vejde na chvíliku kapitán; voda teče mu proudem s kaučukové kazajky, brada jeho podobá se rampouchu. Zapálí cheroot*), a laje povětrnosti. Skutečně jest mu jako člověku, který co možná rychle běží chodbou úplně tmavou, nevěda, jsou-li tam stupně, ale věda skoro s jistotou, že někdo běží naproti němu. Nikdy a nikde neviděl jsem tak hustý vzduch, tak tmavou noc; a při tom nás žene pára velice rychle do tmavé dálí. To bývají zlé chvíle v životě velitelův atlantských poštovních parníků. Stane-li se srážka, žaluji ti, kdo utrpěli škodu. Je-li výsledek pře společnosti nepříznivý, svaluje se větším dílem zodpo-

*) Vyslov: Čerut, doutník na obou koncích tupě sříznutý.

vědnost na kapitána. A tak se tento na moři odvažuje života, na zemi cti a jméni svého. Tvrdý to chléb a strašná věc tyto šeredné mlhy!

(23. května.) Po šestatřicet hodin byly mlhy a poplašná znamení našimi průvodčími! Dnes ráno spatřili jsme slunce a zemi. V tom okamžení, v osm hodin večer, zakotvuje náš parník Čína v stanici karanténní.* Ještě jest světlý den, ale lékař a úředník, kteří nás mají přjmouti, jsou právě při večeři v kruhu rodinném, a tu již neradi bývají vytrhování. Vystoupíme tedy na půdu americkou teprve zejtra. Ale oznamují nám, že ti pánové přijdou až po snídani, že řízení na celnici trvá dvě až tři hodiny, a že před poledнем nebude moci z lodi. Právě tak to bylo na mé loňské cestě. Tím způsobem prodlužuje se doba přepravy o osmnáct hodin. To sotva za to stálo, s nebezpečenstvím života a s tak úžasnou rychlostí hnati se skrz led a mlhu přes okean.

30. Severní vítr.

*Co hledá ten vichr? Kam lité to pilí,
že bičuje mraky a hněvivě kvílí?*

*V jak hořkém to smíchu lká ostrý ten hvizd,
kdy poslední suchý rve list!*

*Tu nad hlavou střechu mi hrozivě páčí,
tu za oknem žebrá i umlká v pláči,
tu s praskotem vzpírá se do dveří mých
a ryje svou dráhu si v nich.*

*A sténá, že domov má v severu děsný,
kde nebylo nikdy a nebude vesny;
a teskně že chvátá v tu světovou dál,
by jednou jen křídla si zhřál.*

*Však marně že hledá zem slunnou a žkvětlou,
jen mrtvoly květů rve mrazivou metlou,
jen topolu kostry že vítají jej,
s ním divoký vedouce rej.*

Eliška Krásnohorská.

*). Karanténa, delší nucený pobyt cestovatelů ze země morom stížené přicházejících, aby lékaři zjistili, nejsou-li také morom nakažení; trval druhdy 40 dní, odkudž jméno.

31. Tři jezdci.

Tři jezdci jeli tiše doubravou,
močalem jeli — mraky nad hlavou.

Červánků krví západ zahoří,
a první jezdec takto hovoří:

„Já smuten v boj jsem nikdy nespěchal,
však dnes jsem doma sestru zanechal,
tak mladičká jest — jaký trud a žel
jsem v jejím oku za loučení zřel!“

Ted' nový mrak se po obloze hnal,
a druhý jezdec tak se zadumal:
„Mně hůře je — já doma dítky mám
a sama bolest na ně vzpomínám.

Ó, dítky mé — div mne to nezmučí,
že nemohu je chránit náručí!
A jak hloh trpké nese ovoce,
tak vychování dítěk bez otce!“

Nezavál vichr z pusté skaliny,
leč třetí zalkal z duše hlubiny:

„Což sestra, dítky — věru bolný cit!
já dobrou matku musil opustit;
matička moje — bidná stařena,
jak nad potokem vrba zlomená,
ta vypláče si oči do krve,
vždyť jedu od ní dneska po prvé;
je při vzpomince té mi ku pláči,
kdo po smrti jí víčka zatlačí?“

A v smutném tichu jedou dál a dál
močalem černým, kolem holých skal.
A než-li měsíc na vlnách se skvěl,
na sestru první jezdec zapomněl;
a válečnou kdy píseň zapěli,
i druhý jezdec čelo zveselí;
a vrahů tábor, hle, již v plamenech,
však třetí pořád samý pláč a vzdech;
a než-li mlha klesla na trávy,
již vybojován boj byl krvavý.

Prvnímu orel v lebku zafal spár
a v rose schladil krve jeho žár.

Vlk druhého si zavlkí v houštinu
a bohatou měl na něm hostinu.

Leč třetí prápor až ke konci nes'
a s jménem matky na rtu k zemi kles'.
A že i v smrti na ni vzpomíná,
tož z těla jeho vzrostla kalina,
a na kalinu bílý ptáček slet'
a zazpíval — keř jeden list a květ,
a zpívá ptáček z noci k svítání: —
O, matko! — dítě! — jaké shledání!

„Epické básně“ 1876.

Jaroslav Vrchlický.

32. Vypravování větroplavce.

Lidé sešli se popatřit na to, jak poletím. Ballon byl hotov. Třásl se, škubal sebou do výše na čtyřech provazech, a brzy se svraštíl, brzy se nadul. Já rozloučil se s přáteli, sedl do loďky, a rozhlednuv se, jsou-li všecky mé potřeby na místě, zvolal jsem: „Pusťte!“

Přeřezali provazy, a ballon vzchopil se z počátku pomalu, pak jako hřebec utrhl se s provazem a ohlédl se, potom rázem škubnul sebou do výše a vzlétl tak, že otřásala a zdvihla se loďka. V dole zatleskali, vzkřikli a zamáchali šátky a klobouky. Já vzájemně zamáchal kloboukem; a sotva jsem jej dal zase na hlavu, už byl jsem tak vysoko, že jsem stěží rozeznal lidi.

V prvném okamžiku bylo mně ouzko, mráz projel mi kosti; ale brzy zapomněl jsem strach. Sotva již slyšel jsem šum z města; lidé jako včely bzučeli pode mnou. Ulice, domy, řeka, sady v městě připadaly mi jako na obraze. Letěl jsem rychle vzhůru; jen provazy u loďky se třásly, a jednou narazil na mne vítr a dvakrát mnou na místě otočil; ale potom zase nebylo pozorovati, letím-li anebo stojím-li na místě. Že letím vzhůru, toliko dle toho jsem poznal, že neustále změňoval se pode mnou obraz města. Země rostla pode mnou, dělala se širší a širší, a najednou jsem spozoroval, že jest pode mnou jako miska. Kraje misky byly vypuklé, a na dně jejím bylo město. Veselé a lehce jsem dýchal, a bylo mi do zpěvu; ale když jsem zapěl, byl hlas můj tak slabý, že jsem se podivil a vlastního hlasu se ulekl.

Slunce stálo ještě vysoko, ale na západě hnala se mračna a najednou zakryla slunce. Bylo mi opět ouzko, a abych čímkoli se zabavil, sáhl jsem po tlakoměru, a pohleděv naň, shledal jsem, že vyletěl jsem už do 4 km výše. Když dával jsem tlakoměr na místo, něco zatřepotalo okolo mne, a spatřil jsem holuba, jejž jsem byl s sebou vzal, abych jej pustil s cedulkou dolů. Napsal jsem na papírek, že jsem živ a zdráv, u výši 4 km, a přivázal jsem papír holubovi na šíji. Holub sedě na kraji loďky, patřil na mne svýma červenavýma očima; zdálo se mi, že mne prosí, abych ho nevypuzoval. V té chvíli nastalo takové pošmurno, že dole nebylo ničeho viděti. Ale co bylo platno, holuba musil jsem pustiti dolů. Vzal jsem jej do ruky: třásl se po celém těle. Otevřel jsem ruku a vymrštil ho; často máchaje perutěmi, letěl stranou jako kámen dolů.

Pohlednul jsem na tlakoměr. Tehdy už jsem byl na 5 km nad zemí a znamenal jsem, že se mi nedostává vzduchu a že kvapně dýsi. Zatáhl jsem za provaz, abych vypustil plyn a spustil se dolů, ale bud' že jsem zeslábnul, bud' že se cokoli porouchalo, klapka se neotevřela. Hrůza mne obešla. Nepozoroval jsem, že bych letěl vzhůru, nic se nehýbalo; ale dýchal jsem pořáde hůře a hůře. „Nezastavím-li ballon,“ myslil jsem si, „praskne, a já sletím dolů.“

Abych poznal, letím-li anebo stojím-li na místě, vyhodil jsem papírky z loďky. Papírky jako kameny letěly dolů, což bylo znamením, že já jako střela letím vzhůru. Všemi silami chopil jsem se provazu a zatáhnul; Bohu díky, klapka se otevřela a něco zahvizdlo. Vyhodil jsem opět papírek, papírek poletoval okolo mne a vylétl do výše, což znamenalo, že jsem níže.

Dole jsem ještě ničeho neviděl, jedině moře mlhy rozkládalo se pode mnou; spustil jsem se do mlhy, a byla to mračna. Pak vzdul vítr a zanesl mne někam, brzy objevilo se slunce, a já spatřil pod sebou opět misku země. Ale nebylo to naše město, nýbrž nějaké lesy a s nimi dva siné pruhy — dvě řeky. Opět jsem se zaradoval, a nechtělo se mi dolů; tu nenadále mimo mne něco zašumělo, a spatřil jsem orla, an udivenýma zrakoma hledí na mne, na perutech

se zastaviv. Já však jako kámen letěl dolů a počal jsem shazovati přítěž, abych se zadržel.

Brzo jsem uviděl pole, les a u lesa vesnici, k níž ubíralo se stádo. Slyšel jsem hlasy lidí i stáda. Ballon znenáhla se spouštěl. Když mne vesničané spozorovali, vzkříkl jsem a hodil jsem jim provazy; chytivše je přivázali ke stromu, a já jsem vystoupil.

Letěl jsem toliko tři hodiny, a vesnice byla na 250 km od našeho města vzdálena.

Z Ruské čítanky.

33. Statečnost a slabost.

Celý svět buď školou tvojí,
moudrosti se uč i v lese;
silným kmenem, jenž tam stojí,
každá rána neotřese.

Muž, kterému rána litá
již již pokoj srdce ruší,
kterým každá hana zmítá,
prozrazuje slabou duši.

Kdo zří moře v studni mělké,
v komáru kdo slona tuší,
ten má sice oko velké,
ale velmi malou duši.

Kdo se jako šípu leká
každé létající plevy,
před branným kdo děckem kleká,
velmi malé srdce jeví.

V marnostech kdo hledá slávu,
stín kdo za věc považuje,
malého ten v každém stavu
ducha věru prozrazuje.

Boleslav Jablonský.

34. List.

Již půlnoc rozložila se po táboře českém,
v královském stanu lampa se kmitá temným leskem;
tam král u stolku sedí a trudobledou tvář
do dlaně tiskna, zírá v plaménku tichou zář.

Na stole před králem popsaný list se bělí;
král kdykoli naň hlédne, tu nevýslovné žely
se v oku mu zajiskří, a v duše pohnutí
vyráží z prsou těžké bolestné vzdechnuti.

Ted' opona vyzdvihne se Přemyslova stanu,
a hle, sem vážně kráčí sbor ozbrojených pánů,
a vůkol krále řadí se vůdců statných pluk;
než Otakar neslyší železných kroků zvuk.

A opět ticho v stanu — po teskné jenom chvíli
z útroby Otakara bolestný vzdech zakvílí.
Tu Milota pán z Dědic se blíže k stolu hne
a krále z rozjímání tím slovem vytrhne:

„Náš králi nejjasnější, rač oznámiti mile,
proč povolal jsi k sobě nás této noční chvíli?
My vojínové tvoji, jimž rozkaz jest byl dán,
čekáme, co povelí přeslavný král a pán.“

Tu Otakar se zdvihne a okem velebnosti
pohliží kolem přísně na zástup nočních hostí.
„Cti!“ zvolav, lístek pánu přednímu podává
a ruce křížem klade na trudná prsa svá.

A Milota se chvěje, v list zírá s hrůzou v tváři,
na niž se střídá bledost s krvavou prudkou září.
„Cti hlasitě!“ král velí, „by známo bylo vám,
před kým a kdo výstrahu osudnou poslal nám.“

Pán z Dědic čte: „Věz, králi, že ve tvém vlastním voji
se úklady a zrada k zejtřejší bitvě strojí;
již bidník vyvolen, by hrot do srdce ti vklál,
tu zprávu dává tobě — Rudolfus, římský král.“

List přečten. Otakarův ted' hlas se bolně chvěje:
„Hle, přátelé jsou zrádci, a nepřítel nám přeje!
Tak jest-li tomu, nuže — s dýkami, páni, ven!
Proč podlý vrah tu čeká na slunce jasný den?“

Úkladně mám-li klesnout v ohavném zrádném boji,
tu jsem — tu prsa stavím, tu oběť vaše stojí!
Uspořte ran a krve oddaným druhům mým,
ať za všecky sám jeden již nyní krvácím!“

Tak krále nezdobila posvátná slávy zoře
ni tenkrát, když podmanil severních končin moře,
jak ted', an k smrti hotov uprostřed pánu stál
jak oběť bohatýrská, velebný Čechův král.

Před králem na kolena ted' vojínové klesli
a k svému pánu ruce i hlasy vroucně vznesli:
„Ó pane! k slávě vedl nás vítězny tvůj lev,
věrnosti důkaz jemu dá srdeči našich krev!“

A páni znaku hvězdy, trojříčí, orlice,
lva, ostrve a lekna¹⁾) pozdvihlí pravice;
i Milota pán z Dědic teď věrnost přísahal,
by nejen vlast a krále i nebe oklamal.

Jan Erazim Vocel.

35. Tuha a tužka.

Tuha čili grafit, čistý to skoro uhlík, co do hmoty jest totožná s drahocenným diamantem, jenže jest jiného vidu. Málokdy krystaluje se, a to v tenkých deskách šestibokých. Obyčejně jest ve hrubých lupenitých, nebo v celistvých a hutných kusech černé železové barvy, kovového lesku a mastného omaku. Jako podřízená vtroušenina jest v některých horninách, zvláště rule (grafitová rula) a prahorním vápenci velmi obyčejná. Vzácnejší jsou pecky a lože, z nichž dobývání se vyplácí a které jedině jsou dostatečně vydatné k uhrazení značné nynější potřeby. Čelnější místa taková jsou Borrowdal v Cumberlandu²⁾, ložiska Alibertova ve východní Sibiři, Ticonderoga a St. John³⁾ v severní Americe, Sonora v Kalifornii, ostrov Ceylon, finský ostrov Ahlöö, okoli Pasova v Bavořích a Krumlova v Čechách.

Mocnářství Rakousko-uherské vůbec bohatě jest na větší a menší ložiska tuhová, z nichž některá, ač stojí za dolování, dosud jsou netknuta. Ložiska česká jsou zvláště Švarcbach u Krumlova, opodál něhož se nalézají doly Švarcemberské, těžící ročně 30 až 40.000 q tuhy; pak Mokrá na silnici z Krumlova do Netolic, blízké Hůrky a Prášily u bavorských hranic nedaleko Kašperských Hor, kde vesměs dobývá se šachtami i štolami. Jmenovitě obě první místa poskytuji tuhu velmi dobrou. Vůbec pak jest tuha pro část našeho Pošumaví právě takovým dobrodiním, jako za hrani-

¹⁾ Hvězda jest znak pánu ze Šternberka; polotrojříčí znak pánu z Litic, z Potenštejna, z Risenberka, z Černina; orlice pánu z Janovic, ze Žerotína, z Kolovrat; lev pánu z Lemberka, Vartemberka, z Michalovic, z Valdštejna; ostrve (kmen stromu osekany) pánu z Lipé, Dubé, z Ronova, z Lichtenburka; lekno (erb obsahující dva bílé květy leknínové, proti sobě postavené) pánu z Kounic, Martinic, Choustníka.

Vyslov: ²⁾ Boródal v Körnerlandu. — ³⁾ Džón.

cemi pro Pasovský Les, jakkoli tuha bavorská jest slabší hodnoty.

Tuhu užívá se k dělání nespalných kelímků na roztápění kovů, jakéž do našeho století skoro výhradně vyráběl Pasov; nověji jednotlivé slévárny a jiné továrny kupují tuhu přirozenou a zhotovují si podle svých potřeb kelímky samy. Mimo to užívá se prášku tuhového k natíráni hřidelů dřevěných, by zmírnilo se tření, k nátěrům na zboží litinové, by nerezavělo, k leštění brokův olověných a prachu střelného a pod., ku kterýmž účelům možno upotřebiti také tuhy, uměle vytvořené ve vysoké peci při vyrábění litiny, jakož i při výrobě sody. Nejvíce tuhy spotřebouje se však v tužkářství na výrobu tužek psacích a kreslicích.

Ve starém a středním věku tužek neznali. Původně ryli písmo „stilem“ (rydlem) do desek povoskovaných, nebo psali štětcem na dřevo a papyrus. Když pergamen a bavlněný papír v 8. století vynalezený zobecněly, přestal stilus být rydlem a stal se pisátkem. Užívalo se pak stříbrných a olověných hrotů na držátkách nasazených, které však sloužily ponejvíce jen kresličům, kdežto v obecnějších případech pero a uhel docela vystačovaly. Jen písáři někdy olovem si nalinkovali. Kolem roku 1500. už byla tuha známa, ale v podobě špatné, ku psaní nepříhodné; a teprve od r. 1664., kdy odkryto bylo ložisko výborné tuhy u Borrowdalu, počínají se dějiny pravé tužky.

Měkká tuha Borrowdalská ihned byla řádně oceněna jakožto výtečná látka psací i kreslicí, a nařezány z ní k témtoto potřebám jednoduše tyčky. Jak veliká cena tuze Borrowdalské tehdy přikládána, vysvítá nejlépe z toho, že doly několikrátě byly loupežně přepadeny. Původně prý smělo se dolovati jen šest neděl do roka, podle jiných udání dokonce teprve každý šestý rok. Všechn výtěžek přicházel do Londýna na zvláštní trhy tuhové, jež odbývány prvního pondělka každého měsíce a při nichž prodávala se tuha dražbou. Vyvážeti tuhu z Anglie v jiné podobě než tužkové přísně bylo zakázáno. Přes to však chudly doly Cumberlandské čím dále více, až poskytovaly už jen látku nevalně rozdílnou od tuhy, tou dobou dokývané na pevnině evropské.

Tyčinky z této hmoty pilou nařezané a do dřeva nebo do papíru zapuštěné, jakési pratužky, nestály za mnoho. Nevadilo jim sice, že už nebyly tak měkoučké jako tyčinky z tuhy Borrowdalské, naopak jakési stupňování pouštivosti bylo velmi žádoucno; ale tvrdost nebyla stejnémérna, ana tužka hned mazala, hned byla učiněný kámen. Proto pomýšleno na umělé polepšení tuhy vytvořením příhodné, veskrze stejnorodé směsi z rozmělněné čisté tuhy a nějaké tvrdnoucí přísady. V Anglii užívali k tomu konci rozličných lepů, arabské klovatiny, klihu, síry a kalafuny. Podle rázu této příměsi měly pak tehdejší tužky rozličné vady; lepkavá součást způsobila, že byla tužka buď tuze měkkou nebo tuze tvrdou, to jest psala jednou mnoho, po druhé nic, a že ve vlhku docela se zkazila, síra zase učinila tužky příliš křehkými, kalafuna příliš tvrdými.

Teprve ku konci předešlého století přišli ve Francii na myšlenku, pomístiti tuhu s hlinou, i shledali, že hlina dává s tuhou hmotu těstovitou skoro týchž vlastností jako hutná tuha přirozená, ale měkkou, tvořitelnou, snadno zpracovatelnou, vůbec k výrobě tužek výbornou. Tento způsob zavedl do průmyslu továrnického nejprvé Condé v Paříži, oprávce všeho tužkářství, r. 1795., nedlouho po něm pak Hardtmuth ve Vídni a r. 1816. bavorská vláda v Zellu. Nyní užívá se ho téměř výhradně, a promluvime o něm tedy zevrubněji.

Tuha, když dostane se do továren v kusech, jak z dolu se vyvážejí, musí se nejprvé přečistiti. K tomu konci především mechanicky se zbaví nápadných přimišenin, někdy po té ještě se vypaluje, pak rozdrtí se ve hmoždíři nebo rozebole se na mlýnku a konečně proseje se jemnými sítý. Na všední zboží látku takto nabytá stačí; obyčejně však moučka tuhová ještě se plaví, k čemuž slouží mělká koryta s nepatrnným spádem, v nichž stejnémérně přitékající voda lehčí části odplaví a postupně na dně struh ukládá. Totéž děje se s hlinou, jež má se přimístiti k tuze, jenže u této jest nejpečlivější plavení věci nevyhnutelnou.

Veledůležito jest dokonalé pomísení látek, aby vznikla směs úplně stejnorodá, a ustanovení vzájemného poměru jich množství, by dosáhlo se určitých stupňů tvrdosti. Dokonalé

promíchání děje se za mokra zvláštními stroji nebo mlýny, kde v bubnu kvapně obihajícím obě látky úplně se prostupují a spojí ve vazké těsto, které potom ještě pořádně třeba propracovati, aby v něm nebylo mezer a bubblek vzduchových, nýbrž aby dalo úplně souvislou, stejnorodou hmotu tužkovou. Tato pak před dalším zpracováním ukládá se do zvláštních nádržek, aby rychlé její vyschnutí se předešlo.

Vytvoření tyčinek, jakých do tužek jest třeba, dělo se dříve vtlačováním těsta tuhového do ploských forem, nyní pak pořizuje se zvláštními stroji. Základem jich jest válec s dírkovaným dnem, jenž naplní se hmotou tužkovou, načež znenáhla vtlačí se do něho z druhého konce píst těsně přiléhající. Otvory ve dně vystupuje vytlačená hmota v podobě sloupečků, které zachytí se vedle sebe na prknech, při čemž jest dbáti toho, aby se příliš nezkřivily. Po několikahodinném volném osoušení narovnají se dokonale, načež na prkénkách neb rámcích zvláště upravených, pozdějšímu bortění a zkřivení bránících, mírným teplem ponenáhlu docela se vysuší. Mezi tím, ještě než zkřehnou, rozříznou se na sloupečky potřebné délky. Ty jsou po vyschnutí tak lámavy, že třeba učiniti je pevnějšimi, což děje se mírným pálením v červeném žáru. Řádné vypálení rozhoduje o dobrém zboží.

Dohotovené sloupečky tuhové opatřují se potom zevnějším dřevěným obalem. Béře se k tomu při lepších druzích červené dřevo tisové, nebo tak řečené dřevo cedrové, jež nejspíše pochází z jalovce virginského, někdy také dřevo cypřišové; horší druhy musí se spokojiti dřevem lipovým, jedlovým nebo smrkovým. Z tohoto dříví tužkového nařeží se prkénka, jež strojem hoblovacím se ohladí, načež rozřeží se na příč na části délky asi tužkové. Zvláštuím strojem pořizují se pak z něho tyčky opatřené stružkou čili drážkou tak volnou, aby tuhový sloupeček do ní mohl být vložen; z tenkých prkénék nadělájí se pak krycí destičky.

Potom naloží se sloupečky tuhové do drážek spodních tyček klihem potřených a pokryjí ihned destičkami, načež vše přijde do lisu, aby jednak krycí prkénko s tyčinkou podloženou pevně se spojilo, jednak aby navlhčené dřevo při sušení se nebortilo a tuha uvnitř nepopraskala. Po vy-

schnutí jsou tužky hotovy, a jde už jen o zevnitřní vykrášlení. Nejprv dá se obalu dotud čtyřhrannému pěkný tvar válcovitý nebo hranatý, což děje se na strojku s nožem tak upraveným, že se jím tužka jen protáhne a obdrží tvar žádaný. Kružní pilou seříznou se pak tužky na stejnou délku, a řezy ohladi se na rychle obíhajícím kotouči, ostrými noži posázeném. Lepší zboží ještě se vyhladí na povrchu skelným práškem a polakuje se; všem tužkám pak vtiskne se buď lisem nebo válcem firma i číslo udávající tvrdost (čís. 1. jsou tužky nejměkké, čís. 4. a 5. nejtvrdší), a konečně sváže se dohotovené zboží po tuctech do balíčků.

V tužkářství obzvláště proslulým jest Norimberk, kde v 26 továrnách vyrábí 5500 dělníků ročně na 250 milionů tužek v ceně 4—5 milionů zl. Nejlepší tužky pocházejí ze závodu Faberova, jenž r. 1860. slavil svoje stoleté jubileum. Několik let před tím vešel s objevitelem dolů sibiřských Alibertem ve smlouvnu, dle níž tuhu sibiřskou výlučně on na tužky smí zdělávat. Jak ohromný pokrok učinil tento podnik, nejlépe jde z toho, že zakladatel jeho Kašpar Faber ve Steinu počal dle zaručených listin se jménem celých 59 zl. a nadělal za týden tolik tužek, že je na trh do Norimberka mohl všechny donést v košíku. — U nás vyhlášena jest jmenovitě firma Hardtmuthova, založená Josefem Hardtmuthem ve Vídni, která se už také dočkala stoletého jubilea r. 1887. R. 1847. přestěhovali se jeho synové Karel a Ludvík do Budějovic, kdež mají velikou továrnu na tužky. Tato továrna zdělává největší část tuhy v Šumavě vytěžené. Výrobkům jejím podivovali se mnozí z vás na zemské jubilejní výstavě v Praze r. 1891.

„Květy“ 1884.

Dle Bedřicha Katzera.

36. Petrohrad.

Petrohrad vystavěn byl teprve r. 1703. cárem Petrem Velikým uprostřed hustých lesův a nepřístupných močálův, a hle, v přítomné době náleží k nejkrásnějším městům ruským a jest z nich ze všech nejlidnatější, maje okolo 900.000 obyvatelů, ba jest pokládán za nejnádhernější sídelní město evropské.

Vystavěn jest na řece Něvě, která šírkou svou a náramným množstvím jasné chladné vody jest z nejmohutnějších i nejkrásnějších řek evropských. Vpadajíc do zálivu Finského, Něva rozděluje se na několikero ramen deltu tvořících, a na tom místě stojí Petrohrad. Hlavní část města rozkládá se na jižním břehu řeky, ostatní části rozptýleny jsou po severním břehu jejím i po ostrovech.

Hlavní z těchto ostrovů, ostrov Vasiljevský, na němž zřízeny jsou přístavy pro cizí koráby a rozsáhlé sklady pro cizí tovary, spojen jest s jižním břehem dlouhým kamenným mostem, po drahá léta jediným v Petrohradě; teprve v posledních letech ještě jeden kamenný most tam zbudován. Za to však jest tam veliké množství mostů dřevěných, z nichž některé spočívají na pilířích a jiné na lodích a spojují ostrovy mezi sebou nebo s pevninou. Do vzdálených míst lze se po hodlně dopraviti po malinkých parnících nebo po koňské dráze. V zimě zmizejí loďky i parníčky, ano i mosty pozbývají valně důležitosti, nebot řeka jest veskrze pokryta tlustým ledem, jenž unese i nejtěžší břemena. Tou dobou ztrácejí se i četné rachotivé a drkotavé drožky, a na jejich místo nastupují saně, jezdící hladce a tiše jako kocábka v tiché vodě.

Ulice Petrohradské jsou dlouhé, široké a přímé a plynem dobře osvětleny; hlavní z nich, řečená Něvský Prospekt, osvětlena jest světlem elektrickým. Náměstí jsou prostranná a hojnými památníky ozdobená; zvláště vyniká bronzová socha jezdecká Petra Velikého, spočívající na obrovském balvanu žulovém.

V Petrohradě vůbec vše jeví se v ohromných rozměrech. Široké ulice a rozsáhlá náměstí obstoupena jsou velikými budovami soukromými i veřejnými, učiněnými to paláci, jež zdají se spíše býti vystavěny pro nesčíslné budoucí pokolení, nežli pro praktickou potřebu nynějšího obyvatelstva. Jest zajisté Petrohrad i v této příčině významným představitelem nesmírné říše Ruské.

Tak obsahuje Zimní palác, největší to palác celého světa, příbytky pro 6000 lidí; v jedné nemocnici vojenské jest místa na 4000 posteli; z některého domu má majetník až 160.000 zl.

ročního důchodu, a domy, v nichž zřízeno dvacet rozsáhlých a zcela oddělených příbytků, jsou tam velmi četny.

A přece je stavba domů v Petrohradě velmi drahá. Příčiny toho jsou dilem drahé tam živobytí a tudy veliká denní mzda dělníků, hlavně však močálovitá půda, pro kterou základy velkých stavení klásti se musejí na tisíce jehel.

Nejznamenitější budovy veřejné stojí na jižním břehu Něvy, a to hlavně podél nábřeží Něvy z massivních balvanů žulových zřízeného, ale i na hlavních náměstích a na Něvském Prospektu. Mimo jmenovaný již Zimní palác jest to zejména ještě velkolepý chrám sv. Izáka, nejkrásnější ze všech chrámů ruských, ze žuly a mramoru nákladem 30 millionů rublů vystavěný, a chrám Kazaňské Matky Boží, napodobený po chrámu sv. Petra v Římě; pak rozsáhlé budovy svatého synodu čili nejvyšší církevní rady ruské a jiných úřadův, bazar a divadla.

Na Petrohradském ostrově stojí pevnost, a uprostřed jejích žulových zdí zdvihá se chrám sv. Petra a Pavla, v němž pochovávají se cárové rušti od doby Petra Velikého. Vedle chrámu stojí mincovna, v níž razí se pro celé Rusko zlaté, stříbrné i měděné peníze.

Vedle budov veřejných vynikají velikosti též dvory kupecké. Jsou to domy jednopatrové, zaujmající vždy celý čtverhran ulic. V přízemku táhne se kolem dokola podloubí; sklady jsou uvnitř. V jednom takovém stavení umístěno přes 300 krámů s nejrozmanitějším zbožím. Tu skví se bohatý výběr stejnokrojů zlatem vyšivaných, tam vzácná sbírka vkusných zbrani. Vedle jemných kožišin, jež tuto vyvěsil kožišník, leží jakožto zvláštnost veliký balvan sibiřské tuhy, obklopený množstvím hotových již tužek. Za ním následují sklady oděvu a jiných a jiných tovarů, k jichž koupi ze všech stran horlivě pozývají udíveného navštěvovatele.

Též sbírek uměleckých Petrohrad má hojnost; tuto budíž aspoň jmenováno asijské museum, které chová v sobě veliké sbírky knih, uměleckých věcí a vůbec vzácností všelikých národův asijských, a Eremitáže, jež palác mramorem a žulou pokrytý obsahuje velikolepou sbírku obrazů školy hollandské jakož i veliké množství děl, jež připisují se starým mistrům vlašským i španělským.

37. Berlin.

Berlín, hlavní město království Pruského a celé říše Německé, leží v jednotvárné písčité rovině po obou stranách řeky Sprévy 53 mosty spojených, a kryje v nynějším svém rozsahu 63 km².

Berlín náleží mezi nejmladší velkoměsta evropská; ještě v letech dvacátých našeho věku měl jenom as tolik obyvatelstva jako nynější Praha, nyní jest však co do počtu obyvatelstva druhým městem na pevnině evropské, maje bez mála na 1½ millionu obyvatelův (roku 1888. 1,421.766). Každý mocnář Pruský vynasnažil se, aby Berlín velkolepými stavbami ozdobil; ježto pak i rozsáhlá soukromá činnost stavitelská v posledním dvacetiletí vyvedla četné budovy monumentální v pozdním slohu gotickém neb renesančním, užívajíc za stavivo i mramoru, žuly, pískovce, porfyrů a jiného cenného materialu, tvářnost města, druhdy všedními činžovními domy přeplněného, podstatně a prospěšně se změnila.

Skoro všecky ulice Berlinské, celkem přes 700 vedle více než 70 náměstí, jsou přímé a široké; nejznamenitější z nich, přes 1 km dlouhá, 50 m široká, a čtvernásobným stromořadím lipovým opatřená, sluje „Pod lipami“ (Unter den Linden); nejdelší — skoro 3 km dlouhá — jest třída Bedřichova, na konci s velikým vítězným obloukem, zbudovaným na místě někdejší brány Braniborské; vedle těch nejživější jest ještě třída Lipská, již jednak mnohé státní budovy, jako obě sněmovny Pruské, prozatímná budova říšského sněmu, budova Pruského vojenského ministerstva a říšského poštovního ústavu, jednak celá řada velkolepých závodův obchodních nádherného dodávají lesku.

Mezi četnými staveními, která jsou ozdobou celého města, vyniká královský a nyní také císařský zámek, velkolepá monutná stavba, nad kterou ční měděná báně s pozlaceným křížem; v modrém pasu skví se tam slova Písma Svatého: „Ve jménu Ježíše má klekati každé koleno těch, kteří jsou na nebesích, na zemi i pod zemi.“ Největší a nejskvostnější sál celého zámku, Bílý sál zvaný, jest 32 m dlouhý, 16 m široký a 13 m vysoký; v něm konají se nejdůležitější slavnosti.

Blíže zámku spatřujeme celou řadu znamenitých ozdobných staveb, totiž: ministerstvo financí, zbrojnici, bursu, bibliotheku, universitu, akademii vojenskou a stavitelskou, operní dům, staré i nové museum, takže valná část života vědeckého a uměleckého na tomto místě se soustřeďuje.

Zvláštní ozdobou Berlína jsou velmi četné sochy znamenitých mužů a hrdin státu Pruského, kterými na veřejných místech připomínají se důležité dějiny tohoto státu. Nade všecky nejznamenitější jest jízdecká socha krále Pruského Bedřicha II., ozdobená na podstavci velkým počtem vrstevníků tohoto močnáře; celý památník jest 14 m, socha králova sama o sobě 6 m zvýší. Za to má Berlin skrovny počet kostelů, totiž 71 kostelův evangelických a 8 katolických, a 10 synagog.

Ze znamenitosti Berlinských jmenovati sluší ještě zoologickou zahradu, kde obecenstvo může viděti zvířata celého povrchu zemského, a velkolepé aquarium, po Hamburském největší a nejúpravnější v Evropě. Zahrada zoologická zároveň jest nejkrásnějším a největším parkem Berlinským, pokrývajíc prostoru 250 ha a táhnouc se v délce bez mála 4 km od brány Braniborské až k samému témaři městu Charlottenburgu *), královským zámkem vyhlášenému.

Také komunikací svou a prostředky dopravními Berlin nabyl hlavně od té doby, co nově zřízeno císařství Německé, rázu rozhodně velkoměstského, ba stává se již světovým tržištěm obchodním. Sbíhá se tam třinácte tratí železničních a dvě dráhy slouží jen dopravě vnitřní, totiž dráha okružní na 37 km dlouhá a desíti nádražími opatřená, a na viaduktech vystavěná dráha městská pro dopravu osobní z nádraží Slezského do Charlottenburgu, mající osm nádraží a 11 km délky; mimo to prostředuje dopravu tuto tré drah koňských, přes 200 omnibusův a na 5000 jiných povozů nájemných. Strany obchodu jen to budiž poznamenáno, že r. 1887. připlulo na řeky a průplavy Berlinské 49.168 lodí s nákladem 4,200.000 tun, kdežto r. 1883. toliko 37.311 lodí s nákladem 2,900.000 tun; to postačí na doklad, že i v obchodu vyspívá Berlin v město světové důležitosti.

Dle Jaroslava Zdeňka.

*) Vyslov: Šarlottenburgu.

38. Vězeň na Bezdězi.

„Zas v okně zadumán? Zas toužíš v dálí?

Kde myšlenky tvé toulají se, kde? —
Nech přeludů, jež v oblacích tě šalí,
a beř, co péče má ti skytá zde.

Snils o doubravě pode hradem stinné,
kde v šepot listí ptačí zpěv se líne:
nuž ajhle! zde ti pro potěchu nesu
do náručí tu sladkou píseň lesů!“

Tak Herman, krutý na Bezdězi vládce,
hovoří královskému dítěti,
Václavu sirotku, jež Ota zrádce
v nečestném tamo chová zajetí.
S úsměškem chudou klec mu v ruce klade,
o jejiž stěny, snítky lesní mladé,
lapený ptáček bije křídlem sivým
a něžnou hlavou s očkem úzkostlivým.

Kralevic klíčku v ruce slabé jímá.
Ač na líčku, jež hebký věnčí vlas,
stín utrpení, churavosti dřímá,
přec v oko, na rty nutí klid a jas.
Ač nuzný šat mu halí útlé tělo,
přec hrdě, důstojně pne dumné čelo
a jeví moudrým okem, pevným retem,
že předstihl duch léta časným vzletem.

Zas k oknu zašel. — Obraz divných vděků!
Jak obra škvostný, velkolepý šat,
ovrouben sinou mlhou na daleku,
kraj širošíry dole rozepjat.
Tu v pestrý háv se pojí hvozdy, luhy,
jím řek se vlní stříbrojasné stuhy,
tu na sta skromných vísek v houští sadů,
tu na pahorečích pyšné věže hradů . . .

Kdož pomyslil by, — tato krása všecka,
ty širé nivy, dalné modro hor
že údělem jsou nebohého děcka,
jež na ně upírá svůj vlnký zor,
že srděčku, jež v nevoli tu nyje,
vstříc nesčetné tam srdce toužně bije,
že hošik tento bledý s nuzným šatem
je sirotek po hrdém králi zlatém!

Tam v modru daleko se tají Praha —
    Ó, což se touhy perut po ní pne!
Tam hýčkaly jej hebce v lůně blaha
    upřímné lásky lokty lichotné,
tam z očí mateřských ráj děčku kynul,
    tam otec na hrud' zářivou jej vinul,
    tam sypal nejskvostnější prestol světa
    čarovné lesky v jeho dětská léta!

Vše zašlo, prchlo! — Mrtev otec milý —
    lesk, blaho minuly jak zlatý sen —
i mateřské jej lokty opustily —
    ted' v zajetí tu strádá samoten.
Zde záشتí jed mu v útlou duši kane,
    zde cizoty jen mráz kol něho vane,
    zde cizinský jen hlahol v ucho zvučí
    a nepřátel pych tupí jej a mučí!

Zrak jeho těkal po daleké nivě,
    pak v myšlenkách se do náručí smek'
na prostou klec, v niž schoulen úzkostlivě
    hlavičku chýlil háje zpěváček.
Má ptáče s ním zde v tuhé vazbě strádat
o zašlem štěstí těskné dumky spřádat?
Má vězeň vězni zpívat v žalné shodě
nevole strasti touhu po svobodě?

Ne, nikoli! Útlounkým prstem hbitě
    klec otvírá a hledí dumavě,
jak ptáče rozpíná ve slunném třptytě
    křidelka volná, letíc k doubravě;
pak s okem jasným, zvonivými slovy
klec prázno vrací strážci Hermanovi:
„Syn Otakariův dar ti vraci s díkem:
    ont můž být vězněm — nikdy žalářníkem!“

Svatopluk Čech.

39. Návrat Václava II. do vlasti.

Touha srdce národu českého,
    neštastného Otakara plod,
dědic milý trůnu královského,
    byltě nevolníkem cizích rot!
Proto nebe bouří se odělo,
velké strasti, bidy dopouštělo
    na hynoucí země České rod.

Posléz bouře tichne nade Prahou,
slunce proudy zlata vylívá.
Ejhle, nebe jasné září blahou
město Přemyslovecův odivá;
aj, a sedm tu nebeských pruhů
vyklenuvše skvělých barev duhu,
obloukem svým Prahu objímá.

„Hle, toť nebes posvátné znamení,
zvěstující přežádoucí klid!“
Tak volaje v radostném zachvění,
rukojemství spásy vítá lid.
Slyš! tu znějí trub a bubnů hluky,
písni českých známé, svaté zvuky
v prsou budí opět blahý cit.

„Hospodine, pomiluj ny!“ pěje
národ z bíd vzkříšený.
S hradeb Pražských lidstva proud se leje,
a kolkolem lid rozvlněný
k nebi zdvívá díků hlasy blahé;
neb se vraci pacholátko drahé,
bliží se již Václav milený.

Osloněn vítěznou nebes září,
táhne král pod míru obloukem.
Slza skví se mu v nevinné tváři,
slza kane na otcovskou zem.
Ejhle, z ní vykvetlo kvítí rajské:
dlouhý mír a stálé blaho zemské
jako vlády jeho skvostný lem.

„Přemyslovcí.“

Jan Erazim Vocel.

40. Korunování krále Václava II.

Dvůr královský Přemysla Otakara II. a Václava II. vynikal nade všecky jiné dvory svého sousedstva leskem a nádherou, která ani v pozdějších časích nikdy nebyla převýšena. Největší však nádhera dvoru a celé země vystavovala se na odiv při slavnosti korunování krále, která nastoupila na místo někdejšího posazování na knížecí stolici, co se totiž důstojenství knížecí proměnilo v královské. Ponejprv byla slavnost nastolení vlastně opominuta při nastoupení krále Václava I., poněvadž předešli králové, Vratislav, Vladislav

a Přemysl, před dosažením koruny královské byli již knížaty. Tehdáž asi byla opovržena starožitná kamenná stolice na hradě Pražském a mošna i střevíce Přemysla oráče v komoře královské na Vyšehradě, jichž se více nepotřebovalo.

Nový obřad korunování byl vlastně církevní. Význam jeho byl obdržení milosti Boží pro nového panovníka v prácech královských; pročež se ve středním věku často nazýval i svátostí. Králové čeští přijímalí pomazání svatým olejem a vsazení koruny na hlavu svou od arcibiskupa Mohučského, jakožto metropoly Čech a Moravy, který za to dostával ustanovené pocty sto hřiven čistého zlata. Slavnosti pak s obřadem tímto spojené sloužily za posledních Přemyslovců hlavně k rozesení slávy mocnářovy po všech zemích okolních, pročež knížat i vznešenějšího obyvatelstva jejich hleděno co nejčetněji shromážditi k oslavě tohoto skutku.

Sířší vypsání zůstavil tolíko opat Zbraslavský, jakožto očitý svědek o korunování krále Václava II. Dle vypsání toho byla to zajisté slavnost, již se v tom způsobu nerovnala velkoleposti žádná jiná před tím ani potom, kromě snad korunování předka a otce Václavova Přemysla Otakara.

Vyzádav si zvláštním k tomu konci do Říma vypraveným poselstvím apoštolského požehnání papeže Bonifacia VIII., a kromě toho druhým poselstvím svolení papežského, aby arcibiskup Mohučský Gerhard, tehdy církevní klatbou stížený, na den korunovační sproštěn byl trestů církevních a korunovaci směl předsevzítí, král Václav po četných a hbitých poslech na všechny strany rozesal pozvání ku knížatům okolním a ku panstvu jejich, ano i k obyvatelům měst, aby se všichni, jakožto milí hosté, dali najít k veliké jeho slavnosti. Kupci a jiní jednatelé královi měli zatím poručeno nakoupiti zásob všelikých potřebných věcí pro očekávané množství lidí v největší hojnosti, což dilem musilo se státi ze vzdálených zemí.

Pozvání krále českého mělo nejskvělejší účinek. Ze sousedních knížat přijeli s velkým a slavným průvodem vévoda Rakouský Albrecht, bratr manželky královny Guty, Boleslav, vévoda Svídnický, Jindřich Hlohovský a vévodové Opolskí ze Slezska, Herman a Oto „se šípem“, markrabí Brandenburgští, Fridrich, markrabí Mišenský, arcibiskup Burkart

Magdeburšký, biskupové krom Pražského (Řehoře) Dětřich Olomoucký, Albrecht Mišenský, Jindřich Kostnický, Petr Basilejský, Frisinský, Jan Krakovský a Lübecký. Počet hrabat, pánů, rytířův a jinak nazvané šlechty světské z rozličných zemí, též opatů rozličných řádů řeholních, proboštů, převorů, děkanů, kanovníkův a jiného kněžstva z Čech a odjinud byl nesmírný. Písář picní při dvoře královském, který tehdy zapisoval vydání píce pro všecky tyto hosty královny, vypočetl, že jich přijelo o 191.000 koních. Město Pražské jakkoli se souvěkým zdalo být veliké, neobsáhlo tohoto množství lidí; ulice zoužily a ztěsnily se přicházejícími zástupy; pole vůči byla plna stanů přebývající v nich čeledi rytířské.

✗ Korunování samo stalo se v neděli svatodušní, která připadala na druhý den měsíce června (1297). Král i královna Guta přijali oba zároveň nejprv svěcení a pomazání, potom korunu, žezlo a jiné ozdoby královské před hlavním oltářem sv. Vítá v kostele Pražském při slavných službách Božích, které konal arcibiskup Mohučský, provodín ode všeho sboru ostatních biskupů přítomných a jiného duchovenstva. Zvučné chvalozpěvy kněžstva zavznely při tom, a ples shromážděného lidu, vznešených i sprostých, rozšířil se vůči voláním: „Zdráv buď král Václav!“, prozpěvováním, výskáním a jinými nezřízenými zjevy radosti.

Po korunování byla veliká tabule královská. K tomu byl v lukách při řece Vltavě v místech nynějšího Smíchova pro vznešenější hosty zbudován veliký palác, ačkoli jen k té potřebě, nicméně důkladně stavěný z klád tesaných a se skobami železnými, něco vyvýšený nad zem, takže do něho vchod byl po stupních. Vnitř i zevnitř bylo celé toto stavení potaženo drahými sukny rozličných druhův a barev, která byla prokládána rozmanitými ozdobami ze zlata, ze stříbra a drahých kamenů. Náčiní tabule královské skvělo se jak nadhernou tak umělou přípravou. Okolo paláce stolovali nejspíš pod nebem ostatní nesčíslní hosté. O velkém nákladu těchto hlučných a skvostných hodů dává nám opat Zbraslavský za příklad, že jen za vejce vydáno 800 těžkých hřiven stříbra, a za led potřebný k ochlazení vína 24 hřiven. Krom nápojů nalévaných při tabuli samé byly také pro obecný lid v městě

na prostranném Novém tržišti udělány studně, z nichž teklo víno, takže každý sobě natočiti mohl dle libosti.

Město bylo v čas slavnosti okrášleno rovněž pěknými látkami, rozvěšenými po domích, jakož i v noci osvíceno mnohými světly. Všecko lidstvo bavilo se po celý den korunování všemi možnými způsoby radovánek v pestré směsici po všech ulicích a jiných prostranstvích, takže na každém místě objevovalo se nové divadlo. Páni a rytíři provozovali kolby, obecný lid tance, onde prý způsobem českým, onde německým, někde také zápas pěstmi nebo běhy o závod. Bubny a trouby i pišťaly, dudy, housle a jinačí rozličné nástroje hudební ozývaly se. Též provozovači všelijakých umělostí a kejklů vyráželi diváky, jeden zpívaje, druhý odříkávaje báseň, třetí provozuje skoky umělé, čtvrtý chodě po rukou.

Václav Vladivoj Tomek.

41. O staročeské šlechtě.

V nejstarších dobách rozeznáván byl u nás trojí druh šlechty: *lechové, kmeti a vládykové*.

Lechové byli velmoži, kteří na sněmích, soudech a jako vůdcové ve válce vynikali. Vládli rozsáhlými pozemky; velikým majetkem svým někteří rodové z nich nabyla takové moci, že i panujícímu rodu knížecímu nebezpečnými se stali, jakož to víme o Vršovcích, kteří Přemyslovci dosti nesnázi způsobili. *Kmeti* sluli, jak se zdá, přední rádcové knížecí. Slovo to zachovalo se až do 16. století; neboť nejvyšší soudcové, kteří na velikém soudě zemském zasedali, sluli v Čechách také *kmeti*. Slovo *vládyka* pochází od slovesa *vlásti* i znamená muže, kterému náleželo někomu a něčím vládnouti. A takovými vládci nebo vládykami byli původně oni členové rodin, kteří od rodin samých k tomu zvoleni byli, aby jmění rodinné správovali a jím ve prospěch rodin vládli. Vládykové měli vedle lechův účastenství v zákonodárství zemském, náleželi tedy k vyšším třídám obyvatelstva a byli počítáni do řádu šlechtického. Slovo to po všecky věky se zachovalo, i užívá se ho, ač zřídka, posud.

První třída šlechty české nazývala se však záhy též *stavem panským*, tedy místo lechův užívalo se slova „páni“,

což dálo se ode druhé polovice 13. století téměř výhradně. Páni byli stavem vynikajícím, který nad ostatními postaven byl, jehož členové do žádné jiné služby než do královské se nedávali, kdežto nižší šlechtici u panských rodů všelijaké služby konávali. Majice veliké statky mohli rozličné úřady a služby, jichž správa zemská vyžaduje, zastávati zadarmo.

Na velikém soudě zemském, jenž v Čechách tříkráte, na Moravě čtyřikráte do roka zahajován byl a po každé 14 dní trval, zasedali do konce 15. století jenom členové stavu panského jako nejvyšší soudcové. Na soudech seděli páni podle starobylosti rodu svého: členové starožitnějších rodů napřed a vedle nich či pod nimi rodové mladší, a ten pořádek naznačen jest ve starých našich pramenech slovy „sedání panské“. Týž pořádek v sedání panském zachováván také na sněmích, kdež páni, kdykoli státi se mělo nějaké usnesení, také první hlas dávali. Také na všecky úřady zemské dosazovaly se až do konce 15. století jen osoby stavu panského. Úředníky jmenoval sice jen král; ale stavu panskému příslušelo, osoby k úřadům hodné králi navrhovat.

Tuto moc zachoval si stav panský tím, že do svého středu nedal přístupu než zachovalým lidem rytířským, kteří velikými statky a starožitným rodem vynikali, byvše od přátel svých ve stavu panském dobře odporučeni.

Vedle stavu panského byl druhým stavem šlechtickým v našich zemích *stav rytířský*, v jehožto názvu několik stupňů nižší šlechty se zahrnuje. Čítáme ve starších listinách a spisech slova: *zeman*, vládyka, panoše; a slovy těmi se míni šlechtické osoby, jež ke stavu rytířskému náležejí.

Jak svrchu dotčeno, vyjadřovala se slovem *zeman* čili *zemanstvo* šlechta vůbec, vyšší i nižší, která statky pozemkové držela, takže tím slovem i stav panský vyrozumívati se mohl; ale časem znamenalo slovo *zeman* jen šlechtice nižšího rádu.

O slově vládyka, které též na nižší šlechtu se vztahovalo, již svrchu pověděno. Nejnižší rád šlechtický tvorili *panošové*. Byly to osoby šlechtické, jež málo jmění majice velmožům panským do služby se dávaly a družinu jejich činily.

Nejvyšším stupněm nižší šlechty bylo rytířství. Rytířem mohl se státi každý vládyka nebo panoše, který pro výtečné skutky, jmenovitě válečné, od nějakého mocnáře na rytířství byl pasován; panovník jej totiž za veliké slavnosti v kostele před oltářem udeřil plochým mečem třikrát na šíji nebo na rameno neb opásal ho pasem s mečem. Rytířství bylo tedy vlastně vyznamenáním osobním, ale titul rytířský stal se v rodu toho, jenž na rytířství byl pasován, dědičným, takže také potomci nazývali se rytíři.

Jakož výše řečeno, měl z počátku panský stav výhradné právo k nejvyšším hodnostem zemským; ale v 15. století došel také stav rytířský přístupu i do nejvyššího soudu a k nejvyšším úřadům zemským, aspoň k některým.

Členům panského stavu se psávalo na listech: „Urozenému pánu, panu N.“; rytířům pak se psalo: „Urozenému a statečnému rytíři, panu N.“

Dle Vincence Brandla.

42. Půda vlastenská.

Kdyby mi tak osud kázal,
bých se loulal s vlastí svou,
hrstku půdy bých si svazal
v rousku slzou zkropenou.
Půdu tu bych zbožně sháněl
s hrobů Čechů vřenčených,
duch by jich se ke mně sklánel
v končinách i vzdálených.

V půdu tu bych sázel růže
ze Sionu vlasti své,
vedle růží dal bych lůže
pro lilie bělavé;
aj, tu měl bych barvy české,
barvy vlasti milené,
matky drahé slávoleské,
matky věčně vznešené.

A tu půdu a ty kvítka
vzal bych s sebou v šíry svět,
pěstil je co otec dítky,
s nimiž nesmí domů zpět.
Když bych smutně dále krácel,
ke mně by se shýbaly,
a když tvář bych slzou smácel,
ony by ji zlítaly.

A když jednou žití záře
mizely by ode mne,
sklonil bych své bledé tváře
na hrst země svěcené;
zašeptal bych: „Bože, vzdávám
vřelé díky láscce tvé,
že pod růžemi skonávám
na vlastenské půdě své!“

Václav Jaromír Picák.

43. Kuna domácí.

Kuna domácí čili skalní vyskytuje se ve všech zemích a krajinách, kde žije také kuna lesní. Celá střední Evropa

a Italie, kromě Sardinie, pak Anglie, Švédsko, mírné Evropské Rusko až k Uralu, Krimu a Kavkazu, jakož i západní Asie, zvláště Palestina, Syrie a Malá Asie jsou jejím domovem. V Alpách vystupuje za letních měsíců přes pás jedlí, v zimě ustupuje obyčejně do nižších krajin. V Hollandsku zdá se býti za dob našich téměř vyhlazena. Skoro všude jest častější nežli kuna lesní, a přibližuje se mnohem více lidským obydlím nežli tato; i možno říci, že vesnice a města jsou již bydlištěm nejmilejším. Osamělé stodoly, chlévy, domky v zahradách, staré zdi, hromady kamení a větší hranice dříví poblíž vesnic bývají obyčejně obydleny tímto nebezpečným a úhlavním nepřítelem domácí drůbeže.

Kuna skalní jest jediný dravec, který žije dobrovolně uvnitř města Prahy. Tu lze ji vidati, ana se probíhá nočního času po střechách a potkany chytá po úzkých, málo oživených uličkách. V jižních Čechách jest vzácnější než kuna lesní, neboť na panstvích Švarcenberských zastřeleno za deset let pouze 100 kusů, kdežto kuny lesní 1204 kusy. Ale z celých Čech přichází přece do obchodu každý rok ke 4000 kožek, z čehož soudíme, že kuna domácí v Čechách jest přece více rozšířena než kuna lesní, jež dává jen 1200 kusů kožek do roka. Za dobrou kožku platívali 7 zl., s kuny lesní až 10 zl.

Způsob života a mravy kuny domácí shodují se mnohonásobně se zvyky kuny lesní. Jestiť ve všech cvicích těla mistryni a rovněž tak čilá, obratná a mrštná, rovněž tak srdnatá, chytrá a vraždivá jako onano, vylézá i po hladkých stromech a kmenech, umí dlouhé skoky dělati, plove velmi snadno, umí se přikrádati a nejužšími štěrbinami se prodírat. V zimě spává, dokud nebyla vyrušena, za dne v doupeti; v létě však vychází i za jasného slunce na lup do blízkého okoli, ano odvažuje se i do vzdálenějších zahrad a polí, jako stín se plížic a umějíc využitkovati i sebe nepatrnějších výšenin, aby se kryla.

Potrava její jest skoro táž jako potrava kuny lesní; přece však stává se kuna domácí mnohem škodlivější, poněvadž naskytá se jí mnohem častěji příležitost, citelně škoditi člověku. Kde jen může, vkrádá se do příbytků domácí drůbeže a zadavuje ji s nenasytnou vraždivostí. Nezřídka

deset až dvanáct, ano až dvacet kusů drůbeže zadáví za jedinou noc. Mimo to chytá myši, potkany, králíky, rozličné ptáky, a loví-li v lese, veverky, plazy a obojživelníky. Vejce, zdá se, že jsou jí lahůdkou, též v ovoci všelikém, třešních, švestkách a angreštu, řeřabinách, semenci a podobném si libuje. Dobré druhy ovoce chráníme proti kuně tím, že zpazovavše její návštěvy, natřeme kmen šťavou tabákovou nebo kamenným olejem. Kurníky a holubníky uchráníme, uzavřeme-li je pevně a upememe-li každou jen poněkud větší myši diru. Drůbež, která unikne její vraždivosti, poděšuje měrou takovou, že po dlouhý čas potom nechce do kurníku.

V dubnu nebo květnu samice metá tři až pět mláďat, jež velmi pečlivě ukrývá a později velmi důkladně vyučuje. Samice, byvše zajaty s mláďaty, pečují o ně též v kleci stejnou měrou jako na svobodě, nikterak se neostýchajíce, aniž se rozpakujíce. Mláďata taková snadno lze zkrotit, též tak po jistou míru i kunu skalní u vysokém věku zajatou. V zajetí obveseluje kuna zručnosti, mrštnosti a zpanilosti svých pohybů, nejsouc ani okamžik s pokojem, nýbrž stále ve všech směrech se prohánějíc, šplhajíc a skákajíc. Hbitost její nesnadno vypsatí, a rejdí-li někdy hodně rozpustile, nelze ani rozeznati, kde jest hlava a kde ocas. Nepřijemný však zápach, jež vydává zvláště samec, činí kunu často odpornou.

Lov a lapání kuny domácí vyžaduje velmi zkušeného myslivce. Jen když se podaří, přivésti ji návnadou k tomu, aby určitému místu důvěrovala, lze ji chytit bez namáhání do želez nebo do sklopce.

Evropa střední poskytuje obchodu každým rokem 250.000, Evropa severní 150.000 kožek kuny domácí, a všechn výtěžek činí na 2,820.000 zl. Nejkrasnější, největší a nejtmavější kožíšiny přicházejí z Uher a z Turecka. Kožíšina s kuny lesní jest ještě vzácnější. Čeněk Kotal dle Bröhma

44. Ve sněhu.

Umrzlo. Měkota proměnila se ve tvrdou půdu, v jejíchž zkoralých vlnách a brázdách vichřice vesele hvízdá, a blátivé dosud cesty zkřehly tak, že chodcův krok jasně na nich cvaká.

a koňské kopyto zvonivě od nich se odráží. Kalužky utuhly na tvrdé ledové škeble nebo protáhlé nepravidelné hvězdy, a rybníky pokryly se zrcadlovou korou, zde hladkou a čistou, onde drsnou a plnou zamrzlých bublin. Stébla a stonky odumřelých rostlin jsou bíle poprášeny, a také haluzky stromův obalily se z lehka jemnoukým jíním. Ptáci, kteří musí si hledat zob v kypré půdě nebo ve vodě, poskakují rozpačitě z místa na místo, piští nepokojně a obletují, úzkostlivě pátrajíce, kde by nalezli potravu a nápoj. Větvoví stromů pod proudem řízného větríku skřípavě se prohýbá, a z dálí doléhá temné hučení lesův.

Již minul i pozdní podzimek. Se šedé oblohy zmizel ondy poslední šedý řetěz divokých hus na jih táhnoucích, umlkla i velká sýkora, odstěhovala se dále kvíčala, a po širé pláni poletují, teskně krákajice, těžké vrány. Pole jsou mrtva, a kde vozová cesta se vine, poskakují němi sokolíci, hledajíce v odpadcích vozův a potahů nuznou zimní potravu. Vrabci stáhli se do měst a vesnic, sýkory a kosi obsadili budky, které jim vlídní a rozumní hospodáři na stromy zavěsili, a v oprchalých křovinách poskakuje samojediný šedý střízliček.

Napadlo sněhu.

Hoj, jak změnila se tvář země, jak osvěžilo se tělo, jak vyjasnila se stísněná dosud mysl! Na umrzlé půdě leží první těžký sníh — poesie zimy počala, člověk se opět veselí. Místo šeredné hnědi bahna obestřel zemský povrch jas sypkého úbělu. Role, niva a luh jsou jako zabořeny do hlubokých, hebkých řas svého bělostného zimního roucha, hrboly jsou vyrovnány, strouhy a rokliny zaváty, a stromy jiskrným květem mrazův od kořene do vrcholu korun obaleny. Po silnici vlekou se namáhavě vozy s bílými plachtami, koně pracují těžce v půdě povolné a přece tak vzdorné, tu a tam bystře klusá statné spřežení před lehkými saněmi, a za oběma poletují vrány, chocholouši a vrabci.

Nad ulehlym sněhem chvěje se klidný, čistý vzduch tichého mrazu. Větrík utichl, černé lesy mlčí, stromy po cestách a polich roztroušené strmí nepohnutě k sivé obloze, ba i suché stonky ježatého bodláči, které jindy při každém záchvěvu rozprouděného vzduchu ruče se kolébají, stojí zpříma

a tiše — kdyby nebylo ptactva, celá příroda zdála by se odumřelou. Avšak žádná vánice, žádný mráz nezbavuje nás opeřených druhů, kteří snášejí s námi ochotně strast i rozkoš tuhé zimy. Na šíré pláni, v hlubokém hvozdu v háji, keři i trnitém plotu poletují, poskakují, hrabou, šukají a klofají, sporou potravu pracně si hledajíce. Ze šíšek jehličnatých stromů vytrhují olejnata zrnka, a v zasněžených keřích sbírají scvrklé, umrzlé jahůdky. Když jsme na podzim za mlhy a větru s ptáky stěhovavými se loučili, když jsme za prchajícími jeřáby smutně hleděli, bylo nám teskno, jako by nás všechno opouštělo; nyní však radujeme se, že přece tolik milých okřídlených hostů s námi setrvalo, a počítáme s uspojkou, že za ty, kteří nás opustili, k vánocům tak mnohá cizí ptačí družina nás navštívila.

Havran, který tu těžkým letem nad bílou plání krouží, tu hrdě, zvolna a vážně po mezi a stezce si vykračuje, a při tom stále lačným okem na všechny straupy pátrá, není se svými tetkami, vranami a kavkami, jedinou — tmavou a kráknající — štafáží naší zimní krajiny, také pestří někteří tovaryši libuji si v tu dobu u nás. Jasně zbarvená křivonoska odlišuje se křiklavě od běloskvoucího sněhu, nad nímž o vánocích také hnizdo si staví, a krajem prohání se veselé nejnádhernější pták naší zimy, lednáček, jehož kovolesklý hřbet brzy zelenavě svítí, brzy jasnou modří oblohy se míhá! Lednáčkem nazvali tohoto krásného ptáka snad proto, že je led jeho největším nepřitelem. Lednáček loví si potravu z vody, a led činí mu lov nemožným; proto zalétá lednáček, když vody zamrzly, raději do vesnic a městeček, než aby se o hladu procházel po lesklé ploše, od níž dostal jméno. Když u břehu nezamrzlého ještě potoka nebo rybníka sedí na zasněženém keři a duhově svítí, zdá se překvapenému chodci, jako by to sem byl vichr zavál nějakého nádherného motýle z krajin tropických. Citrýnový čížek zdobí jako smaragd obal sněhový, jímž zamilovaný jeho strom, olše, jest pokryta, a cíti se šťastným jako v létě. Zvonci, jichž celé roje s pronikavým křikem se povznášejí, když za pozdního léta ku prosniští se přibližujeme, odletěli sice do teplejších krajin, ale za to přišli z Ruska nebo z oné strany Baltského moře jejich příbuzní, kterýmž naše zima snesitelnější jest než kruté mrazy planin

severních a východních. Však více než osud těchto tuláků zajímá nás osud milé naší koroptve. Dokud nebylo sněhu, koroptev netrpěla žádné nouze, ale nyní, když sníh hustě ulehl a mrazem okoral, nedovede se ubohá slípka k zemi prohrabati a protlouká se velmi bídně. Jak blaze je proti ní sýkorám, pěnkavám a kosům, jímž ve všich soucitné ženy na prkénka sypou semena a drobty z vlastního stolu!

Slunce probralo se po polednách ze šedého závoje, jímž obloha dosud byla zatažena, a všechn kraj zaplál oslnujícím jasem. Vábně kyne nám tamо velebný les na úpatí horstva, a krok náš rychle se k němu obraci. Vcházíme do něho a zdá se nám, že vešli jsme do kouzelného ledového zámku: jak se tu všechno jiskří a blýší, kmitá a míhá, září a leskne, tu i tam, dole i nahoře, vpředu i vzadu, zlaté paprsky, duhové proužky, růžové stíny, hoj! jak planou ty křištály v klenbě bělostných oblouků z ledu a sněhu, jaká to skvoucí záplava lije se dolů prolomenou jich síti, jak velebně čnějí a pnou se vzhůru, jako pilíře z tibělu, mohutné stromy sněhem obalené a ledem pokryté! Od haluze k haluzi, od větvičky k větvičce visí hebounké bilé úvěsy, a na každém vyčnívajícím součku svítí barvitě lesklý hranolek. V nádherném hvozdě je hluboké ticho; jen tu a tam praská pod těhou sněhu rozvětvená haluz nebo řítí se s korun nejvyšších stromů veliká, těžká lavina a tříští se s hukotem o křivé kmeny kostrbatého podrostu. Pak je zase ticho kolem. Teď zatřepetal perutěmi lesklý tetřev, sedící tamо na široké větvi, smetl dolů hromadu jinovatky a jal se ostře klofati do jedlové šišky. V tu chvíli, sedice opodál na hladkém balvanu, zaslechlí jsme v utuhlém sněhu lehounké chrupání drobounkých, opatrných krůčků, a v několika okamžicích připlížila se pěkná, lesklá hnědá liška. Nepochybň přilákal ji svým neopatrnným klofáním tetřev. Usne-li na tomto stromě aneb neodlétne-li vůbec daleko odsud, může se snadno státi obětí své neprozretelnosti, neboť liška nemá nyní zvěře na výběr a pase po větších ptácích. Liška, doplňivší se pod tetřeva, posadila se na zadní nohy, rozestřela kosmatý ohon po sněhu, nadula měkkou srst na hřbetě, vypjala do předu jemný čumák a oblizuje se. Byla by asi dlouho takto číhala, kdybychom ji nebyli vyplašili povstavše, abyhom dále se podívali.

Les zůstal za námi, jdeme kolem malého jezírka. Jaký tu život, jaké veselí! Na jezírku, jenom po krajích zamrzlém, prohání se celý roj divokých kachen. Plovou, loví, potápějí se do vody a vyskakují na led bíle pokrytý a protahuji svá malebná, kovolesklá křídla. Avšak nejen kachny, nýbrž i jiné druhy vodního ptactva provádějí tu své rejdy, jako by jim po celé zimě kolem nic ani nebylo. Na vodách potrava nikdy neschází, a proto nepotřebuji vodní ptáci, dokud jezírko nezamrzlo, a při velkých jezerech vůbec nikdy do vesnic na zob litati, jako jiní opeřenci u nás zimující. Jezírko samo je temné a klidné; vlny, jež v létě veselé do břehů tleskaly a s nimi rozmarně žvatlaly, rozmlouvají nyní mdle a teskně s klikatým ledem, kterýž, sněhem vysoko jsa obložen, ze všech stran již hluboko do vody trčí.

Zatím potáhla se zase obloha šedým závojem a zároveň rozvlnil se vzduch, jako by od západu mocný vichr se blížil. Nastane chumelice, není radno jít dlouhou cestou nazpět; tamo na pravo, kde les ostře stoupá k horám, bydlí v roztroušených chatrčích několik sedlákův a dřevorubců, tam jest proti kvačící nepohodě nejbližší útočiště.

Jsme opět v lese a pracně stoupáme zavátou cestou vzhůru k první lysině. Jedle a sosny jsou po celém jehličí vroubeny širokými, zubatými pruhy sněhu, kdežto holé duby a buky z dola až do nejvyšších výběžků korun halí se v jiskřivý povlak křišťálových jehliček. Z daleka slyšíme hukot jakéhosi vodopádu, a co chvíli dolétají k nám temné jakési rány, jako by tam v horách někde hřímalо — veliké rampouchy a kusy ledu odtrhují se vlastní tíhou nebo nárazem větru od skal a padají s příšerným rachotem do hlubokých roklí. Již burácí nad námi líty vichr, sype se na nás spousta setřeseného prášného sněhu, setmělo se silně, les vzdychá, hučí, houká, rozkacený vzduch bije vztekle do korun a haluzí stromů, že kmeny praskají, větve do sebe perou a těla mohutných sosen o sebe se trou. Mezi to vrže, vyje, vrká, fičí, syčí, piští, hvízdá, skřípá a vříská na tisíce různých hlasův a hlásků, jako by všichni lesní duchové a skřítkové byli ožili a při skučivé hudbě vichřice tanec běsů spustili. Již dělá se nám úzko v tom hrozném nečase, již klesají skorem pod námi

kolena, avšak — ó slasti! — již září nám také vstříc jasně osvětlené okno útulného dřevěného domku, chráněného se všech stran mohutnými javory.

„Pospěšte si, pospěšte!“ volá nám vstříc vlivný hlas statného hospodáře, kterýž vyšel, aby se podíval, jak vichřice kolem řádí. „Pospěšte si, ať vás ta vzteklice nesmete! Za hodinu, za dvě, bude asi po bouři, a pak, nechcete-li zůstat, vyvezu vás na saních!“

Ó požehnaný útulku vlivné, teplé jizby!

„Květy“ 1887.

Serváč Heller.

45. U okna.

Okénko zářivé,
svlačec je věnčí,
do malé komůrky
dívám se z venčí.

Venku je zimavo,
tmavo a mživo,
v komůrce světlo je,
teplo a snivo.

Lampička na stole
svítí tak mile
na svaté, na Krista
na stěně bílé.

A tam, kde do tmava
v koutku se trati,
dvě hlavy stříbrné
pableskem zlati.

Nad nimi se stropu
z pouka a síti
kývá a točí se
holoubek s niti.

Nevím, jak v chaloupce
s chlebem se daří,
ale Bůh s klidem svým
hledí z těch tváří.

Staroušek zadumán,
stařenka přede,
ob čas se nakloní
k té hlavě šedé.

A jak ten holoubek
stropem se kývá,
u nich as myšlenka
s myšlenkou splývá.

Staroušek pohnul se:
starouška sloku
polšeptem zapěla
od mladých roků.

A je to písnička
nějaká stará,
ale jim oběma
zní jako z jara.

Josef V. Sládek.

46. Vánoce.

Hlas zvonů tálne nad závějí,
kdes v dálce tisíce zaniká;
dnes všecky struny v srdeci znějí,
neb mladost se jich dotýká.

*Jak strom jen pohne haluzemi,
hned strásá ledné kříštaly,
rampouchy se střech visí k zemi
jak varhan velké píštaly.*

*Zem jak by lilijemi zkvetla,
kam sněh padl, tam se zachytíl,
Bůh radost v tvářích, v oknech světla
a v nebi hvězdy rozsvítíl.*

*A staré písňě v duši znějí,
a s nimi jdou sny jesliček
kol hlavy mé, jak ve závěji
hlas tratících se rolniček.*

*Můj duch zas tone v blaha moři,
vzdech srdcem táhne hluboce,
a zvony znějí, světla hoří —
Ó vánoce! ó vánoce!*

Jaroslav Vrchlický.

Vánoce.

47. Zvony času.

*Po vánočích blahých
ejhlé, rok zde nový!
Jakou nese zprávu?
Zvonů zvuk to poví.*

*„Srdcem“ zvuk ten mluví
vážnou řeč tu jasnou,
kterak rokův řady
ve věčnosti hasnou.*

*Jako rok ten starý
novým rokem hyne,
tak s ním všechna marnost
proudem věků mine.*

*Tomu jen, co snahou
zdárňe vykonáno,
věnce trvalého
jaré kvítí dáno.*

*Proto ruce k dílu
v nastalém tom čase;
doba uplynulá
nevrati se zase!*

František Doucha.

48. Náš dědeček.

Utěšené bývaly zimní večery v otcovském domě za chlapeckých mých let! Ať vypravoval klempíř pan Klec, který u nás zůstával, rozmanité své zkušenosti, ať někdo z nás předčítal z knih kratochvilných o Meluzině, o Bílé paní, o Zdeňku Zásmuckém a jiných, které nám matka rok co rok

po formanu dávala přivážeti z Prahy, po každé poslouchali jsme s velikou zvědavostí a neličenou zálibou. Ale nade všecko bylo nám, když někdo z rodiny začal vypravovati o našem dědečku; desetkrát mohl o něm člověk slyšeti, po jedenácté ještě se nenudil; naopak vždy něco nového, libého se naskytlo.

Dědeček byl řemesla svého soukenník; v časích oněch soukenictví vynášelo, a tak snad vlastní přičinlivostí nabyl pěkného jmění. Ale jest pravděpodobno, že větší zásluhu v tom měla babička. Byla prý hospodyně čilá jako sýkorka, obratná, bystrá, a tak od řeči, že žádného kupce od svého krámu nepustila, dokud nekoupil. Také lidé nejraději s paní Evičkou jednali; dědeček byl prý příliš vážný, nerad mnoho mluvil a zboží neuměl nabízeti.

„Moje zboží mluví samo za sebe,“ říkával; babička však namítala: „Zboží nemá jazyka; jazyk máme my, abychom mluvili za ně. Tak to jest, pantáto, tak bylo a bude. Ústa nejsou jen k jídlu, ale i k vydělávání peněz.“

Dědeček měl jako každý smrtelník své libůstky, své slabosti; první byla, že rád šňupal, druhá, že neznal většího potěšení než chytati rybičky v Jizeře u staré valchy. Bylať malebný kouteček stará valcha, a starý valchář, pan Vencl, nejlepší přítel dědečkův.

Pod městem rozkládá se krásné tídoli. Prostředkem jeho, mezi rozsáhlými lukami, proudí se Jizera, vysírající z levého břehu k městu několik ramen, jež po otáčkách v sebe a v hlavní proud splývajíce, objímají několik vnadných ostrovů. Na těchto kouří nyní větším dílem komínky velkolepých průmyslnických závodův, ale tenkráte stála po nich jen některá stavení; tu valcha, onde rybárna, tu mlýn, onde chalupy soukromníkův nebo dvorce se seníky. I ovocných zahrad byl tu dostatek.

Pod samými hradbami městskými, přímo pod starožitnou vysokou vodárnou, táhl se na příč dlouhý ostrov, spojený dřevěným mostem s hlavní cestou při vodě. S mostu vstoupilo se na otevřený zelený prostor; vlevo vyhližela za živým plotem, polou zahalena korunami ovocných stromů, došková střecha chalupy: podál na příč táhl se vysoký prkenný plot a vpravo byla rozsáhlá zahrada. Touto zahradou, mnohem

delší nežli širší, přišlo se k valše, stojící při samé řece v nejzazším koutě. Obýval tam vdovec pan Vencl s paní Máří, vdovou po nebožtíku bratru, a s dcerou její Toničkou. Zákoutí bylo věru utěšené, a nic se nedivím dědečkovi, že tak rád tam chodil. U valchy sbíhala se dvě ramena Jizerky, jichžto společný běh vlevo od valchy obmezoval jez šikmo se táhnoucí; ten byl příčinou, že řeka v těch místech značně se rozšířila, tvoříc malebný chobot, houštím a jednotlivými stromy půvabně lemovaný.

Za valchou u řeky stála pod košatým černým bezem lavička, s které se pěkně dívalo na řeku a na které dědeček s valchářem sedávali. Oba starci dobře se k sobě hodili. Valchář nosíval černé koženky, při kotnících kol nohy přivázané, bílé punčochy a trepky. Vestu měl až po krk zapjatu a límeček od košile přes ni přeložen. Kabátu nenosil, leda když šel do města. Na hlavě měl aksamitovou čepičku. I dědeček sedával a chodil tam bez kabátu, pověsil si jej vždy ve světnici; pod lavičkou míval schované pruty na udice. Oba starci byli kamarádi od chlapeckých let, byli spolu také na vandru a usadili se v otčině ve stejný skoro čas. Jak žili neřekli si špatného slova, jsouce oba stejné, mírné povahy. Hovory, které spolu na lavici vedli, nebývaly hlučné a živé; jeden mluvil méně nežli druhý, a sedávali kolikrát třeba půl hodiny vedle sebe, do vody hledice a slova nemluvící.

Valchář byl živým dokladem toho, jak lidé váhaví k řeči bývají horliví k činům; prodlením let šestnácte tonoucích lidí od smrti zachránil. Jaké to krásné sebevědomí! Škoda, že valchář neměl pro ně smyslu. Co bylo jeho zásluhou nepopíratelnou a zásluhou vzácnou, to nepokládal on leč za svou křesťanskou povinnost. Byl zajisté ve vodě, nahore i v hlubině, rovněž tak doma jako na zemi; plavec byl výborný a obezřelý, a přišel-li někdo v nebezpečenství, vrhl se, jak byl, bez rozmyšlení do proudu. Druhý den již si na to ani nevzpomněl, leda že si napsal do kalendáře: „Toho a toho dne, v tu a v tu hodinu, vytáhl jsem z vody toho a toho živého.“ Při posledním slově dělal si cifru, poslední byla 16.

Dědeček chytával rybičky zrovna pod jezem; nad tůní na kameně v chladku vyseděl třeba kolik hodin. Jednou sklouzl tam do vody a všeck se pomáčel. Nešel ovšem domů, dokud se na valše neusušil, ale babička to poznala.

„Ale, pantáto, vy jste se jistě na valše skoupali, vždyť zapácháte všecek bahnem. Ty prožluklé rybičky, nenoste mně jich ani domů; jednou budou vás státi život.“

„Mlč, paní mámo, mlč. Pán Bůh všude se mnou i když chytám rybičky.“ —

Celý rok chodíval dědeček na valchu, jen ve svatý týden pašijový ne. Ten čas odřekl se všeho, z čeho měl potěšení, a jedno z největších byla ovšem návštěva ve valše. Svatý týden byl mu nejdůležitějším časem v roce; v něm obětoval se docela Bohu, kál a postil se, aby na zelený čtvrtok důstojně přistoupil ke stolu Páně.

Na květnou neděli před pašijemi si dědeček naposledy šňupnul. Přišel z kostela domů, vypráznil svou pikslu, ovinul ji černou stužkou, kterou měl v klekátku schovanou, a položil ji u dveří na almaru, aby ji měl stále na očích. Kdyby ji byl schoval, byla by jeho zásluha bývala nepatrna; ale každý pohled na milovanou pikslu — a pohledů těch bylo za den na kopy — byl proň hříšným pónoukáním, jež bylo mu silou a cností duše překonávat, aby se líbil Hospodinu. „To jest ten pravý půst,“ říkával, „když odříkáme se toho, co jest nám nejmilejší.“

V ten celý týden nejedl masa, aniž co masitého; vajec, másla, mléka ani se nedotekl. Pan Vencl poslal vždy paní Evičce rybu; dědeček jedl náruživě rád ryby, ale Bůh chraň, aby tenkrát byl sousto z ní vzal do úst. Vážně sedě při stole hleděl na to, jak ryba druhým chutná, a bojoval tak s pokusitelem i při obědě. Jedl větším dílem jen ovoce, ale nesměla to býti kožená jablka z valchy, neb ta byla tuze dobrá, i budila v něm vzpomínku na valchu a rybičky. Po všeck ten Boží čas býval v kostele, ve středu se zpovídral u pana děkana a na zelený čtvrtok přijímal. K pláči prý bylo, když šel ku zpovědi; se slzami v očích odprošoval každého v domě, aby mu odpustil a prominul, jestliže mu kdy ublížil. Ani dospělejších dětí nevyjímal ze svých proseb. Mluvíval prý

tak pohnutlivě, že všichni ho s pláčem doprovázeli až před dům, když šel na faru. Po zpovědi nepromluvil na žádného, až teprve po přijímání. Pak prý mu oči jen svítily, a byl jako by se znova narodil.

Takto přiblížila se bílá sobota a večer, kdy slavilo se vzkříšení. Nežli dědeček z domova odešel, vzal pikslu s almary, schoval černou stužku a zamířil přímo ke kupci pro tabák. Tam si pikslu naplnil a pak teprve šel do kostela — ale bez šňupce. Když na to kněz při Božím hrobě zanotoval: „Vstalt jest této chvíle!“, tu dědeček, náležitě se pokřížoval, vzal — první šnupec; když zapěl kněz „Te deum“, vzal druhý a ku konci obřadu třetí. Když pak přišel domů, šly prý za sebou již jako žáci do kostela, vždy po dvou najednou.

Teprve na Boží hod požíval masa, a to ze svěceného holuba, potom vajíčko a kousek bochníčku; pak šel ku přátelům přát šťastných a veselých svátků. Při velké s několika stejně zbožnými měšťany ministroval panu děkanovi. To po kládáno tehdáž za zvláštní čest, jako nošení baldachýnu o Božím Těle.

Odpoledne po požehnání šel na valchu, ať bylo jak bylo. Tam čekala naň pochoutka, již mu paní Máří schovala z postních dnů: hlava z černé ryby s vařeným, michaným ovozem.

„Panímámo, to bylo pochutnáníčko,“ říkal, když přišel domů. Paní babička obyčejně se durdívala, a kterak ne? K čemu potřeboval dědeček chválit cizí kuchyni? Ale neřekla mu nikdy nepřívětivého slovíčka; Boží hod byl Boží hod, a nad ten dědeček v celém roce neznal dne krásnějšího a šťastnějšího.

Alois Vojt. Šmilovský.

49. Malý drotar.

Když vyšel otčík do světa,
při tomto klekl buku,
na hlavu moji položil
tu svoji těžkou ruku;
i pomodlil se Otčenáš
se slzou v starém oku.
Sel — — více se mi nevrátil...
i matičku jsem utratil
v tom samém smutném roku.

Nuž, s Bohem, rodná dědina!
Už ranný vítr dýše;
jak ladně kyne kostel náš
ze svojí lipné skrýše.
Ten chodník bílý, hadity
rád by mne volal zpátky:
„Hoj, nechod, hochu, z dědiny,
ni v světě druhé otčiny,
vrať se do pusté chatky.“

„Ten svět je velký, drsnatý:
tys jako kapka v moři,
tys jako listek z javoru
v tom houští velké hory.
Vždyť se ta kapka rozplyne,
list bouřné větry zdují,
hoj, vrat se, hochu, v dědinu,
chraň srdce, bodrost, nevinu,
i krásnou duši svoji.“

„Ach, a já musím, nebožák,
tím širým bloudit světem,
vždyť rodná naše dědina
svým chleba nedá dětem!
Nuž — pomodlím se Otčenáš
při tomto starém buku:
blesk slunka kraje ozáří,
já cítím slzu na tváři,
na hlavě — otce ruku.“

Svatozár Hurban.

50. Sůl nad zlato.

(Pohádka slovenská.)

Byl jeden král a měl tři dcery, které choval jak oko v hlavě. Když mu počinala hlava sněhem zapadati a údy mu tak nevládaly jako vládávaly, přicházelo mu často na mysl, která z dcer by po jeho smrti královnou býti měla. Dělalo mu to nemalé starosti, neboť měl všechny tři rád. Konečně mu přišla na rozum taková rada, by za královnu ustanovil, která ho nejvíce miluje.

I zavolal hned dcery k sobě a takto jim pravil: „Dítky moje! Starý jsem, vidíte, a neznám, či dlouho ještě budu s vámi. Chci tedy ustanoviti, která z vás po mé smrti královnou bude. Dříve mi však povězte, děti, jak mě která milujete. Nuž, dcero nejstarší, pověz ty nejdříve, kterak miluješ otce svého!“ ptal se král a k nejstarší se obrátil. „Otče můj, milejší jste mi nad zlato!“ odpověděla dcera nejstarší a pěkně otci ruku políbila. „Dobře; a ty, dcero prostřední, jak ty otce svého miluješ?“ a obrátil se ku prostřední dceři. „Otče můj sladký, já Vás miluji jako drahé kameni,“ ujišťovala prostřední a kolem otce se ovíjela. „No dobré; a ty, dcero nejmladší, jak ty mě máš ráda?“ ptal se král dcery nejmladší, již volali Maruškou. „Já, tatuško, Vás lubím jako sůl!“ odpověděla a sladce na otce pohlédla. „Ach, ty nehodná, ty otce více nemiluješ, leč jako sůl?“ rozkřikly se starší sestry. „Jako sůl!“ přisvědčila Maruška ještě jednou a ještě liběji na otce pohlížela. Král se však na dceru náramně rozhněval, že ho má tak ráda jako sůl, takovou praobyčejnou, sprostou věc, kterou každý má a míti může, a které si nikdo ani ne-

všímá. „Jdi mi s oči, když si mne víc neváží!“ rozkřikl se na Marušku. „Až nastanou časy, kde bude lidem sůl vzácnější než zlato a drahé kamení, pak se přihlas — a ty staneš se pak královnou!“ Myslil král, že to nebude nikdy.

Maruška, zvyklá otce poslouchati, odešla na ta slova, majíc oči plny slz a srdce plno žalu; bylo jí líto, že ji otec od sebe vyhnal a že lásku její nepoznal. Nevědouc kam se obrátili, dala se po větru přes hory doly, až přišla do hlubokého lesa. Tu najednou vidí státi v cestě starou babičku. Kde se vzala, tu se vzala. Maruška ji pěkně pozdraví, babička jí poděkuje a vidouc ji uplakanou, ptá se jí, proč plakala. „Eh, staruško, nač Vám to budu vypravovat, vždyť Vy mi nemůžete pomoci,“ odpověděla Maruška. „Jen ty mi to pověz, dívko; snad ti budu moci aspoň poraditi. Kde jsou šedy (šediny), tam bývají vědy (vědomosti)!“ pravila jí na to babička. Maruška tedy babičce všecko pověděla a na konec dodala plačky, že nechce býti královnou, ale že si jen přeje, aby se otec přesvědčil, že ho má ráda jako ostatní sestry. Babička Marušce věřila, vědělat již napřed, co jí bude Maruška povídati; neboť to byla taková moudrá žena, věštice. — I vzala Marušku za ruku a ptala se jí, chtěla-li by dátí se k ní do služby. Maruška řekla hned, že ano; vždyť neměla bez toho kde hlavu skrýti. Moudrá žena dovedla si ji do své lesní chýše a tam jí hned dala jíst a pít.

Marušce to bylo po vúli, neboť byla už hladova a žízniva. Jak se najedla i napila, ptala se jí babička: „Znáš-li ty ovce pásti, dojiti je, znáš li přísti a plátno tkáti?“ „Neznám,“ řekla Maruška; „ale kdybyste mi pověděla, jak se to dělá, zajisté bych to dovedla.“ „Tomu já tě tedy naučím, jen buď poslušna! Až najde doba dobu, dobrě se ti to hodí.“ Tak jí řekla ta moudrá žena, a Maruška slíbila, že jí bude poslouchati, a hned se také do práce hnala, neboť byla pracovitá a pokorná.

Co Maruška u věštice sloužila, starší sestry její žily v samých zábavkách. Ustavičně otce láskaly a kolem něho se ovíjely, žádajíce na něm každého dne nových věcí. Nejstarší se jen po celé dni ve drahá roucha oblékala a zlatem se resila (krášlila); prostřední pak si jen v zábavkách a v tanci libovala, hostina stíhala hostinu. Tu Maruška otci často na

mysl přicházela, i připomínal si, kterak jej ona vždy milovala a oň se starala, a jak by on ji byl nejraději královou viděl. Rád by byl snad v takových chvílích pro ni poslal, kdyby byl kdo o ní věděl, ale nebylo o ní pohádky. Ale když zase králi připadlo, že ho měla ráda jako sůl, tu se vždy zase proti ní popudil.

Jednoho dne měla býti opět veliká hostina; tu přiběhl kuchař všecek polekaný: „Pane králi, veliká nehoda se stala,“ bědoval, „máme všecku sůl rozmoklou, čím budeme soliti?“ „Nu, pošlete pro jinou!“ král na to. „Ó, pane, dlouho to bude, než se vozy z jiné země vrátí; čím budu zatím soliti?“ „Nu, sol něčím jiným,“ pravil král. „Ale, pane králi, což tak solí jako sůl?“ kuchař opět se ptal. Ale král nevěděl, co říci na to, on si ani nikdy nepomyslil, že by bez soli bylo člověku těžko žít. Rozhnučoval se a kuchaře vyhnal, že aby vařil bez soli. Kuchař si myslil, jak pán chce, tak udělám, a uvařil jídlo, ale neslaných.

Byla to divná hostina, a hostům nechutnalo pranic, ačkoliv byla jídla jinak připravena úhledně a dobře. Král se hrozně mrzel. I rozeslali posly na všecky strany pro sůl, ale všichni se s prázným navrátili, vyřizujíce králi, že všecky zásoby soli se rozpustily, že jí všude nedostatek, a kdo ji má, že ani špetky nedá, kdyby zlatem platil. Poslali vozy pro sůl do jiné země; než by se vrátily, poručil král kuchaři, aby vařil jídla taková, kde by soli nebylo třeba. Kuchař si myslil, jak pán chce, tak udělám, a vařil jídla sladká a taková, v nichž soli třeba nebylo. Ale ani takové hostiny hostům nechutnaly, a vidouce, že to jinaké nebude, jeden po druhém se od krále poroučel. Dcery se tím náramně trápily, ale co bylo na plat, král nemohl si hosti zváti, vždyť jim nemohl ani chleba se solí podat, když by k němu vešli. Den jak den přinášela se na stůl jídla bez soli, a již přešla lidi všecka chuť na jídla, a jen po soli každý bažil.

Také dobytek trpěl, a krávy i ovce málo dojily, protože nedostávaly soli. Byl to trest na všecky. Lidé chodili jako svadlí a padali do choroby. Sám král a dcery onemocněly. Tak drahá byla sůl, že by za špetku co nejvzácnějšího dal. Tu poznával král, jak vzácný dar Boží je sůl, kterou on za nic neměl, a padlo mu těžce na svědomí, že Marušce ubližil.

V ten čas asi pravila babička v lesní chaloupce Marušce: „Milá Maruško, doba tvoje došla, třeba, bys domů se navrátila.“ „Ach, stařenka moje drahá, jak já domů půjdu, když mne otec nechce?“ odpověděla Maruška a do pláče se dala. Tu jí babička všecko vypravovala, co se zatím doma dělo, a poněvadž se stala sůl dražší nežli zlato a drahé kamení, že smí se Maruška k otci hlásit. Nerada opouštěla Maruška dobrou babičku, která ji milovala a mnohem naučila, ale po otci také těsknila již. „Statečně jsi mi sloužila, Maruško,“ řekla na konec babička, „chci se ti odměnit; řekni mi, co bys sobě přála?“ „Dobře jste mě chovala, dobrě jste mi radila, babičko; já nic nežádám, jen hrst soli, co bych otci donesla výsluhu.“

„A jiného si nic nepřeješ? já ti mohu vše vykonati!“ ještě jednou se stařenka ptala Marušky. „Nic nežádám, jen tu sůl,“ odpověděla Maruška. „Když si jí tak vážíš, nemá ti nikdy chyběti. Tu máš proutek, a jak nejprve vítr od podne zaduje, jdi po větru, jdi, až přejdeš tři doliny a tři vrchy, pak zastav se a šlehní tím proutkem o zem. Kde šlehněš, tam země se otevře, a ty vejdi dovnitř; co tam najdeš, měj za věno!“ Maruška vzala proutek, schovala jej a babičce poděkovala. Nad to jí dala ještě babička plnou mošnu soli a Maruška se na cestu připravila.

Plačíc loučila se od lesní chaloupky a od dobré babičky, která ji vyprovázela přes les. I povídala Maruška, že si pro babičku přijde a do zámku ji dovede; ale babička se tomu jen usmála. „Zůstaň taková, jaká jsi, a dobrě ti bude na věky,“ řekla moudrá žena, když přišly kraj lesa. Maruška jí chtěla ještě děkovati, ale už jí nebylo. Divila se tomu Maruška, ale touha po otci nedala jí pomeškat, a rychle pospíchala k domovu. Že měla sprosté šaty na sobě a hlavu v pléně zavinutou, nikdo jí v zámku nepoznal, a nechtěli jí ku králi pustiti, pravice, že je nemocen. „Ach, jen mě pusťte,“ domlouvala se Maruška, „nesu panu králi dar, který je vzácnější než stříbro, zlato, a po čem se jistě vyléčí.“

Řekli to králi, a on poručil, aby ji k němu pustili. — Když k němu přišla, žádala, aby jí dali chleba. Král kázal přinést chléb; „ale soli nemáme,“ dodal. „Sůl mám já,“ řekla Maruška; i ukrojila si krajíc chleba, sáhla do mošny,

posolila ho i podala ho králi a mošnu také. „Sůl!“ zaradoval se král, „ach, to je vzácný dar. Kterak se já Vám odmění? Žádejte, co jen chcete, vše dostanete!“ „Nic nežádám, tatuško, jen mě rád mějte jako sůl!“ odpověděla na to Maruška přirozeným hlasem a plénu či šátek s hlavy shodila. Tu otec radostí div že neomdlel, prosil dceru za odpuštění; ale Maruška ho jen láskala, nevzpomínajíc na zlé.

I rozneslo se hněd po zámku i po městě, že nejmladší dcera králova přišla i že přinesla sůl. Tu se každý zaradoval. Starší sestry se netěšily tak ze sestry jako ze soli; byly si vědomy, že jí zle činily. Ale ona ničeho nevzpominala i byla ráda, že otci pomohla i druhým. Každému, kdo přišel, dala trochu soli, a když otec ji napomínal, aby všecku nerozdala, vždy odpovídala: „Dost ji tu ještě, tatuško!“ A vskutku z mošny jako by neubývalo. S krále všecka churavost spadla, a takovou radost měl ze své dcery, že dal hněd svolati radu obce a Marušku za královnu ustanovil, což i veškeren lid schvaloval.

Tu když Marušku za královnu vyhlásili pod šírým nebem, cítila, že jí teplý vítr na tvář zavál; dul od poledne. I vzpomněla si Maruška, co jí babička povídala; svěřivši to otci, vzala proutek a hněd se na cestu vydala. Šla po větru, jak měla od babičky uloženo; když přešla tři doliny a tři vrchy, stanula a proutkem o zem šlehla. Jak šlehla, země se rozstoupila, a Maruška vešla volně do vnitř vrchu.

I přišla tu najednou do veliké síně, která byla jako led bilá; i podlaha byla taková, a okolo byly chodby, a z těch přibíhali malí skalní mužíci a Marušku vitali: „Vítej, vítej nám, královno, už tebe čekáme; paní naše nám rozkázala, bychom tě provedli a všecko ti ukázali, že je to všecko tvoje.“ Tak okolo ní poskakovali a po stěnách vzhůru dolů lezli jako mušky, a stěny se všude v záři světel lihotaly (leskly) jako drahé kamení.

Maruška byla udivena a oslepena tou krásou. Skalní mužíci ji po chodbách vodili, kde visely od stropu střechýle jako stříbro se blýštěcí; do zahrady ji dovedli, kde byly červené růže a květy přepodivné. Skalní mužíci takovou jednu růži utrhli a dali královně, a ona si k ní voněla; ale růže nevoněla. „I řekněte mi, což je to?“ zeptala se královna.

„Nikdež jsem takové krásy neviděla.“ „To je všecko sůl!“ odpověděli mužici. I divila se královna a ještě více si toho vzácného daru vážila. Myslila si však, že by škoda bylo tu krásu bořiti; ale skalní mužici či permoníci hned myšlenku její uhodli řkouce, aby se o to netrápila a soli nabrala, co jí třeba, že se jí nikdy nedobere.

Když Maruška z vrchu vyšla, zůstala země za ní otevřena; doma když otci růži ukázala a všecko mu vyprávěla, poznal, že ji babička bohatším věnem obdarovala než on sám. Maruška také na babičku vzpomínala, a poněvadž si dříve umínala do zámku si ji odvésti, dala zapřáhnouti a s otcem si pro ni jeli. Ale jakkoli Maruška dobře věděla, kde chýška babiččina stála, a les křížem a křížem prohledali, o chýšce ani o babičce nebylo hlásku, jako by se o nich zem slehla. Tu viděla teprve Maruška, co to bylo za babičku. Sůl v mošně se dobrala, ale za to věděla Maruška, kde roste; a kolik jí koli brali, nikdy se nedobrali. Starší sestry Marušce toho štěstí nepřály; ale nebylo jim to nic platno, otec by ji byl na rukou nosil, každý jí miloval a jí děkoval. A při tom zůstala Maruška vždy tak skromná a hodná, jak bývala, a do smrti na babičku nezapomněla.

Božena Němcová.

51. Den soudný.

Svatý Michal troubí troubou:
„Vstaňte, hříšní, pojďte k soudu.“

„Na tom soudě což tam bude?“
„Sám Pán Ježíš soudit bude.
Kteří budou na pravici,
ti do nebe půjdou všeci.
Kteří budou na levici,
budou všeci pekelníci.“

Řekla sestra k druhé sestrě:
„Pojďme k Bohu, prosme ještě,
a padněme na kolena
před stolicí Krista Pána.“

Odpověděl jim Kristus Pán:
„Jistě, jistě, já vás neznám.“

Dušičky se polekaly,
hned na hory posedaly:
„Hory, hory, přikryjte nás,
sám Pán Ježíš zapřel se nás.“
„Jakož my vás přikryť máme,
samý se propadnouť máme.“

Dušičky se polekaly,
hned na lesy posedaly:
„Ach, vy lesy, přikryjte nás,
sám Pán Ježíš zapřel se nás.“
„A jak my vás přikryť máme,
a my samý shořet máme.“

Dušičky se polekaly,
hned na skály posedaly:

„Skály, skály, příkryjte nás,
sám Pán Ježíš zapřel se nás.“
„A jak my vás příkryť máme,
a my samy se pukáme.“

Dušičky se polekaly,
hned na vody posedaly:
„Vody, vody, potopте nás,
sám Pán Ježíš zapřel se nás.“

„A jak my vás potopíme,
a my samy vysycháme.“

Dušičky se polekaly,
hned na peklo posedaly.
Peklo se jim otevřelo,
a na věky se zavřelo.

Moravská národní písň.

52. Svatý Václav.

Slyš, jak strašně duté štíty znějí!
Nepratelské prapory se chvějí,
už zdaleka hrotů blesk
vyzrauje četné branné sbory,
smrtonosných zbraní třesk
rozléhá se přes doly a hory.
Hrdý Radislav v jich čele jede,
proti Václavovi pluky vede.

Vstane rovněž Václav míružadný,
vlast by hájil a čin trestal zrádný;
v nutný, spravedlivý boj
s velebystrou myslí chrabrých Čechův
valný jej provázi roj,
věrných jemu do posledních vzdechův;
avšak z očí jeho mír se směje,
v ruce bílý praporec se chvěje.

Utkala se vojska. — Obě strojí
k hroznému se, krvavému boji:
aj, tu na běloni svém
vyjede kněz Václav z vojska středu.
Kyne klidno tam i sem,
vážně stane, jako vůdce vpředu;
mečem kyne knězi Kouřimskému,
sám by boj podstoupil proti němu.

„Námt jen sluší měřiti se v boji,
v pokoji nechť aspoň mužstvo stojí!“
Ha, tu Radislav jako mrak
hrdě vyjede na černém oři;
povznesa však výše zrak — —
padne k zemi a v prachu se koří.
Ten, jenž prv počinal tak si směle,
nyní po celém se třese těle.

Netroufá si vzhůru zraku vznésti,
zářného nemoha lesku snéstí:
neb hle, v rouchu nebeském
skví se slavně kníže Václav svatý;
na čele mu vznešeném
v zářném svitu kříž se leskne zlatý;
vedle něho anděl se skvějí,
s hrozící jej zbraní provázejí.

A v nebeské této záři, slávě,
laskavě a jak cherubův právě,
takto Václavův hlas zněl:
„Bratře, na vlastním měj dosti jmění,
horšího bys nedošel
trestu za podobné provinění!“
A Radislav vlídná slyše slova,
pokleknul — o milost prose znova.

Jindřich Marek.

53. Vyzvání.

Jak ten slepý lev tam bouří
po okolí Krakovském!
Města boří, pluky tepe,
mečem hrázy leká zem. —
Krakov hrdý obklíčil již
vojem četným slavný Jan,
na břehu se Visly zdvihá
královského vůdce stan.
Ejhle! před králem tu Čechů
vyslanec se pokročil —
pokloniv se Polák statný.
Hlasem rázným hovořil:
„Kazimír, král Polské říše,
chtěje škody země své
staviti svým vlastním mečem,
milost Tvoji k bitvě zve!“
To promluviv, rukavici
k nohám krále prohodil —
Jan pak slepý v podivení
UCHO BLÍŽE NAKLONIL.
Posel mlčí — tu radostně
udeří král na svůj meč:

Zdvihněte tu rukavici,
pocitou já příjmu seč!
Kdy a kde se králi líbí,
budu jistě čekat naň;
pocitový však souboj žádá
stejně slunce, stejnou zbraň.
Poněvadž však zraky moje
neznaří již slunce svít,
třebať tedy, by král polský
taktéž dal se oslepít.
Rytíř krále Kazimíra
s výrokem tím nazpět jel:
do noci Jan na něj čeká —
on však již se nevracel.
Divná věc, mí mili věrní,
Čechův pán se projevil,
že jen na slepého Jana
škůdce náš se vystrojil;
snad se později narodí
ten, co v souboj dnes byl zván,
nade mne snad bujařejší
vstane druhý slepý Jan.

Jan Erazim Vocel.

54. Tomáš Štitný ze Štitného.

Nedaleko Jindřichova Hradce stávala druhdy tvrz čili velký ohrazený dvůr, jemuž Štítné říkali. Na té tvrzi narodil se asi r. 1331. Tomáš Štitný ze Štitného, jehož jméno Čechové posud vděčně velebí.

Panoval tehdaž v Čechách král Jan Lucemburský, skutky rytířskými po národech proslavený, s nímž mnozí pánové čeští po cizích zemích cestovali, hrami rytířskými a činy udatnými slávy jménu svému hledajíce.

Tomášův otec po takových hlučných věcech netoužil. Zůstávaje na své tvrzi, Tomáše a sestry jeho (Annu a Peltratu) nábožně a po česku vychovával, aby nenavykli cizím způsobům, z nichž Čechům nikdy nepošlo nic dobrého.

Tomáš chodě po hospodářství, po polích, lukách a lesích, velmi pilně rozjíral, kterak Bůh dávaje všemu vznik a vzrůst, všude moc, velebnost a dobrotu svou lidem zjevuje, kterak před nimi přírodu jako knihy nějaké rozkládá, v nichž by mohli čísti o jeho lásce a moudrosti, kterou všecko řídí a spravuje. Zahořev pak Štitný z mládí již vroucí láskou k Bohu, míval v něm největší potěšení po celé živobytí.

Když Karel IV. založil vysoké učení Pražské, Štitný po spíchal hned do Prahy, aby slyšel mistry vyššího učení vykládati skutky Boží a moudrost lidskou. Ze všeho měl velikou radost, jenom to jej bolelo, že mistři všecko po latinskú mluvili a psali, takže jim nerozuměl, kdo několik let nestudoval. I pomyslil si Štitný: V tom jistě není vůle Boží, aby jen několik set neb tisíc lidí rozum svůj vzdělávalo, ostatní pak aby živi byli jako stín bez ušlechtilého potěšení, jakéž člověku toliko rozum osvícený a živá víra způsobují. Vrátil se na svou tvrz, pilně o všem přemýšlel, co byl v Praze moudrého a krásného uslyšel; rád by to byl každému povídal, aby tomu také všickni rozuměli, kteří neuměli latinsky a nemohli jezdit do Prahy.

Sedával dlouho hluboce přemýšleje, psal a přepisoval, až se mu podařilo, že všecko zřetelně a krásně uměl vyložiti po česku, cokoliv četl neb slyšel po latinskú. Když mu dítky dorůstaly, svolával je k sobě, sedl si mezi ně a čital jim, co byl pro ně napsal; měl je též k tomu, aby i samy v knihách

jeho čitaly, spolu o čtení rozmlovaly, a čemu by nerozuměly, aby se jeho zeptaly, by nezůstaly v ničem na omylu. Aby pak tím dokonaleji dítky své po česku mohl vyučovati, a žádnými starostmi aby z latinského čtení a českého spisování nebyl vytrhován, pronajal hospodářství své za jistý plat, z něhož skrovně žil s manželkou a s dětmi v tichosti a v bázni Boží.

Ale nedočkal se z dětí a z vyučování svého takových radostí, jakých by mu byl přál každý člověk šlechetný.

Umřely mu tři děti, a matka dlouho jich nepřeckala. Vida pak Štítný, že mu již jen dvě dítky zbývají, Jan a Aneška, napomínal jich s bolestným srdcem: „Bojte se Boha, milujte se; neboť nevíte, dlouho-li za živa pospolu budeme!“ Rmoutil se dobrý otec, že Jan v knihách jeho zalíbení nemaje po hluku světském se táhl, neuměje si toho ani dosti vážiti, že na žádné tvrzi a na žádném hradě neměli takových knih, jaké otec jeho po česku byl sepsal.

Velikou milost učinil mǐlý Bůh našemu národu, že prodloužil dny života šlechetného rytíře Tomáše ze Štítného, jenž ozelev s bolestí syna svého Jana, sbíral a přepisoval české své knihy pro dceru svou Anešku a pro celý národ. Vykládal v nich způsobem přelahodným, kterak možno Boha i ze skutků jeho poznati, kterak sluší nám k Bohu a k lidem se zachovati, abychom šťastně žívi byli na zemi a pojistili si po smrti věčné blaženosti.

S velikou vroucností libovali si Čechové 14. století v knihách Tomáše ze Štítného. Lahodností básníka, mocí řečníka, opravdovostí mudrce unášel tento pravý učitel národu k výšinám světla vědy a víry mysl našich otců, z nichž každý i velebnost Boží i důstojnost lidskou mohl prohlédnouti, a vléval mír a utěšení v srdce upřímných krajanů.

Poslední svůj spis dokonal Štítný r. 1399. a snad brzo potom skonal. Stálou a pilnou péči o to měl, aby knihy jeho slušně a ozdobně přepsány byly na pergameně, aby Čechové po všechny časy mohli mítí potěchu z vlastenecké jeho šlechetnosti.

František Zoubek.

55. Karel IV.

V zemích, které nyní tvoří největší část říše Rakousko-Uherské, vládli v druhé polovici 14. věku panovníci tito: Karel IV. v království Českém, jeho zet vévoda Rudolf IV. v Rakousích, Ludvík Veliký v Uhrách a Kazimír Veliký v Polsku. Všickni starali se bedlivě o hmotné i duševní zvelebení svých zemí; avšak nejlepší památku po sobě zůstavil Karel IV. Jakžto císař římský dbal sice též o prospěchy říše Německé, hlavní však péči věnoval dědičným zemím koruny České.

Karel byl syn krále Jana Lucemburského a po matce Elišce pocházel z rodu Přemyslova; jmenoval se původně Václav i byl již v sedmém roce svého věku (r. 1323.) poslán do Francie, kde teta jeho, sestra otcova, byla manželkou francouzského krále Karla IV. Brzo po příchodu svém do Francie byl biřmován a dostal tu podle svého královského strýce jméno Karel, které mu potom navždy zůstalo. Ve Francii nabyl mladý knalevic vzdělání výborného; i dokázal to po celý čas vlády své, v niž po smrti otcově r. 1346. se uvázel. Za pobytu svého v cizině zapomněl sice mateřskou řeč českou, ale vrátil se do vlasti, tou měrou se jí zase přiučil, že rozuměl a mluvil tak dobře česky jako jiný Čech. A jak miloval jazyk český, tak přál i národu českému; kdežto pak za nedbalé vlády Jana Lucemburka země koruny České hluboko klesly, povznesl je Karel na takový stupeň blahobytu a duševního vzdělání, jakého neměly před tím nikdy.

Karel chtěje nejprvě *zemědělství* ve svých zemích zvelebiti, nařídil stavům, aby všude po Čechách, obzvláště okolo Prahy, pusté stráň a vrchy zdělávati dali k zakládání a zlepšení vinic. K tomu konci dal přivézti výborné révy z Rakous a Burgundu. I povstaly četné vinice u hlavního města na Letné, na Petříně, v místech nynější obce Vinohradské, na Žižkově a u Libně; dále u Karlštejna, v údolí Jizery od Benátek k Mladé Boleslaví, podle Labe od Mělníka k Litoměřicům, kde *vinařství* staré přičiněním Karlovým se ušlechtilo. Kromě toho Karel zakládal jmenovitě okolo Prahy ovocné zahrady a povznesl takto příkladem svým i *sadařství*. Vždyť prý švestky dle něho karlátky nazvány. Podobně zavedl v Čechách *rybníkářství*; tehdyž vlast naše nebyla tak zalidněna jako

nyní jest, i bylo tu tedy dosti půdy neužitečné a nezdělané, která k zakládání rybníků se dobře hodila. Jmenovitě Karel založil u Bezdězu na statku královském veliký rybník, který až posud 350 ha rozlohy obsahuje a u samého města Doks leží. Tak povznesly se tři hospodářské obory, vinařství, zahradnictví a rybníkářství, jimiž dostalo se zemi hojného užitku a mnohým krajinám též vítané okrasy, zvláště když příkladu králova také šlechta pilně následovala.

Hmotnému prospěchu království svého šlechetný král napomáhal též *zvelebováním řemesel a obchodu*. Tak způsobil, že dovážely se z ciziny rozmanité pěkné výrobky, na př. tenká sukna, do Čech, jež domácí řemeslníci poznavše, jali se zdokonalovati podle nich i vlastní zboží. Obchodu domácímu i zahraničnému velice překáželo loupežnictví, jež za vlády krále Jana v zemi se rozmnožilo a jmenovitě na veřejných silnicích, kudy kupci své zboží dopravovali, se páchalo. Karel chtěje dobrý řád a veřejnou bezpečnost v zemi opět zavést, vydal přísné tresty proti všelikým násilníkům, ano vypravil se i vojensky sám proti takovým zbojníkům, kteří veřejnému pořádku se nepodrobili. Tak dobyl loupežnického hradu Žampachu v Hradecku a kázel držitele jeho, rytíře Jana, příjním Pancéře, na místě popraviti. Tou přísností byla zemi veřejná bezpečnost navrácena, a obchod zkvétal na všecky strany znamenitě.

Největší ovšem péči vynakládal Karel na *zvelebení hlavního města Prahy*, jež se stalo nyní sídlem císařským. Byloť tehdáž poprvé, že král český byl spolu i císařem německým. Ježto obyvatelstva v Praze nad míru přibývalo, rozšířil ji Karel založením Nového Města r. 1348., kterému hned z počátku vyměřil ty široké ulice a ta prostranná náměstí, jež této čtvrti hlavního města posud jsou k ozdobě. Hlučná řemesla přestěhovala se k rozkazu královskému ze Starého Města na Nové; pročež usazovali se tam obyvatelé, a stavěly se domy velmi rychle, ano král sám vystavěl na Novém Městě několik nádherných chrámů.

Vedle blahobytu osvícený panovník dbal též o duševní a mravné vzdělání poddaných svých pěstováním věd a umění; učinil pak i v tom ohledu Prahu hlavním středištěm šlechetných skutků svých.

Tak založil hned r. 1348. *vysoké školy* v Praze a povolal za první professory na ně nejen slavné učence domáci, nýbrž i proslulé muže ze starších universit zahraničných. Protože takových škol ve střední a východní Evropě nikde nebylo, hrnuli se studující do Prahy zblízka i zdaleka. Záhy vzdělali se na těchto školách i schopní Čechové, z nichž mnohý později proslul jakožto slavný badatel; nad ostatní tu vynikal slavný spisovatel český Tomáš Štítný.

Přičiněním Karlovým též povyšeno bylo již r. 1344. biskupství Pražské na arcibiskupství, a prvním arcibiskupem stal se Arnošt z Pardubic, nedávno před tím za biskupa Pražského zvolený. Byl to muž velmi osvícený, šlechetný a zbožný, i zůstával až do své smrti (r. 1364.) stálým a předním rádcem Karlovým.

Z umění, jímž slavný náš panovník vůbec velmi přál, nejvíce prospívalo *stavitelství*. Nejnádhernější stavbou z doby jeho jest chrám sv. Vítta v Praze, do něhož r. 1373. dal přenést těla českých knížat, králův a biskupů Pražských. Dále Karel založil kostel Všech Svatých na Hradčanech a mnohé krásné chrámy na Novém Městě, z nichž buď zde jmenován chrám Panny Marie Sněžné, kostel na Karlově s podivuhodnou kupolí, pak klášter a kostel Slovanský, který r. 1372. v pondělí velikonoční byl vysvěcen a od evangelia toho dne později název Emauzy dostal.

K těmto velkolepým stavbám druží se založení kamenného mostu přes Vltavu, který však teprve za Václava IV., syna Karlova, byl dostavěn.

Nejslavnější stavba našeho krále kromě Prahy jest starobylý hrad Karlštejn; posléze vystavěl ještě veliký počet hradů, klášterů a kostelů v rozličných místech země České.

Tak učinil Karel IV. Čechy, jmenovitě Prahu, důležitým středištěm umění stavitelského, a žádná země kromě Vlach a Francouz nerovnala se tehdyž království Českému počtem a velikostí kostelů.

Viděti jest, že Karel byl panovník tak výtečný, s jakým se málo kdy v dějinách shledáváme. A proto všim právem u vděčné paměti chová se zejména v národě našem i zasluzuje plnou měrou čestného příjmení Otce vlasti.

56. Obchod města Prahy za Karla IV.

Praha byla jakožto hlavní město země České ode dávna středištěm obchodu českého; zkvetala však v ohledu tom zvláště za Karla IV., když стала se vedle sídla královského také sídelním městem císařství Německého. Přicházel odtud do Prahy čím dál více vznešených a bohatých cizinců, jimiž pak všeliký život veřejný a tudy také obchod u veliké míře se povznesl.

Než i Karel sám napomáhal rozličnými způsoby obchodu svého milého hlavního města. Nejprv zjednával Pražským kupcům v okolních zemích rozličné výhody. Tak udělil jim již roku 1354. privilegium, kterým osvobozeni jsou ode všech cel ze zboží jakéhokoli po celé říši. Odtud směli Pražané bez všelikého poplatku voziti, prodávati a kupovati zboží jakéhokoli všude po říši Německé. A roku 1358. Karel uzavřel smlouvu obchodní s Benáčany, dle které měli kupci Benáští volnou cestu po Německu a po zemích koruny České, Pražané pak a jiní kupci ze zemí českých měli zase volný a bezpečný přístup do krajin panství Benátského. A obchod ten se vedl hlavně přes Vídeň, zvláště když k tomu vévoda Rakouský Rudolf IV. roku 1364. zase přičiněním Karlovým přivolil.

Aby pak všecken obchod po Čechách v Praze byl soustředěn, nesměli kupci z cizích zemí nikde jinde v Čechách, kromě několika výjimek, skládati nebo rozvazovati a prodávati svého zboží než jediné v Praze; rovněž když chtěli cizinci skrze zemi Českou zboží své z jedné země do druhé dovážeti, nesměli to též jinak činiti než přes Prahu. Aby pak cizí kupci neobjízděli ani cla ani mýta, byly silnice od hranic ku Praze určitě vyznačeny; nesmělo se tedy jinudy se zbožím jezdit, než jak bylo ustanoovenno. Tak byla cesta z Rakous, zejména od Cáhlova, nařízena přes Budějovice, Vodňany a Písek; z Pasovska přes Prachaticę; cesta od bavorských hranic, od Tachova, Domažlic a Klatov, přes Stříbro a Rokycany; cesta od Cheba přes Loket, Žatec, Louny a Slané.

Kdo složil a prodával zboží na místě nedovoleném, aneb kdo jel po silnicích nepravých, tomu pobráno všecko zboží; polovice jeho pak připadla králi, polovice Pražanům. Na to dohliželi královští strážníci silnic, též zvláští úředník Pra-

žanů, jemuž rychtáři a konšelé všech královských měst měli býti nápomocni, kdykoli mu bylo propadlé zboží zabaviti.

Nařízení královské, dle něhož cizinci nesměli svého zboží prodávati jinde v zemi nežli v Praze, nevztahovalo se na usedlé kupce domácí; ti směli kdekoli v Čechách, na Moravě a ve Slezsku i zboží z cizích zemí přivezené volně prodávati.

V Praze samé nesměl cizí kupec dle starého již nařízení prodávati svého zboží zase cizímu, než tolíko domácímu. Aby dozor na to byl usnadněn, nařízeno předně, že má každý cizí kupec čili host, jenž přijede se zbožím do Prahy, jeti s ním nejprve do dvoru Týnského za kostelem Týnským; tam se zaznamenalo, do které hospody se zbožím chtěl kupec jeti. V hospodě nesmělo se složiti ani rozvázati dřívě, pokud nebylo popsáno od osob k tomu zřízených. K tomu byli ustaveni čtyři písari, nad nimiž zase byli postaveni čtyři kupci domácí jakožto dohližitelé nadé vším kupectvím.

Jestliže bylo zboží, jež cizinec do Prahy přivezl, loketní, musilo býti měřeno měříčem městským; bylo-li na váhu, musil při tom býti vážný městský; host nesměl míti svého lokte ani své váhy. Potom mohl cizí kupec zboží své prodávati. Zbylo-li mu něco zboží, že ho v Praze neprodal, směl s ním zase svobodně odjeti; jen musil pod přísahou slíbiti, že s ním pojede ven ze země a nikde na cestě ho prodávati nebude. Podobná obmezení obchodu veřejného byla tehdaž ve zvyku i ve všech cizích zemích; nebyla tedy ani v Čechách nic podivného aniž překážela tu příliš obchodu. Neboť kupci bohatí z nejrozličnějších zemí přijízděli do Prahy a dílem rozmanité zboží přiváželi, dílem zase v Praze kupovali a jinam rozváželi na prodej; z čehož městu i celé zemi přicházelo veliké bohatství.

Rovněž také zas kupci domácí nezůstávali pozadu za cizími čili za hostmi, jezdíce také sami na všechny strany do zemí cizích a přivážejíce i rozvážejíce po Čechách všelijaké zboží.

Jaké plodiny a výrobky z které země tehdaž do Čech, a jaké zase z Čech ven se vozily, o tom máme zprávy jen velmi nedostatečné. Předně přicházela do Prahy ze vzdáleného Nizozemska vzácná sukna. Ze západního Německa, zvláště

z krajin rýnských, přivážely se rovněž oblíbené druhy suken, bavorský kment, jemné to plátno, též vína, zejména francská a rýnská. Severní Německo bylo průchodištěm obchodu se slanými rybami do Čech; odtamtud přivážela se také nejvíce sůl. Nejdůležitějším předmětem obchodu z Polska do Čech byly nepochybně kožišiny; avšak děje se též zmínka o rozličném sukně polském, které se prodávalo v Praze, ač počítalo se mezi druhy sprosté. Z Uher přiváželi uherská vína, z Rakous rakouská. Obchodem s Benátkami vedeným přicházela do Čech vzácná vína vlašská, jako Rivolské a j., i řecká, z nichž zvláště víno Malvaské se připomíná. Přes Benátky nepochybně dopravovány do Čech také vůbec všecké jižní plodiny evropské a z jiných dílů světa.

Jakožto věci, které zase z Čech vyváženy byly, připomínají se rozličné druhy obilí, dále koně, všelijaký dobytek a uzená masa, peří a kůže. Také, jak z některých zpráv jde na jevo, vozila se ven ze země do Němec i některá sukna, ač se nerovnala skvostnosti svou suknům nizozemským. Avšak i jiné výrobky domácího průmyslu vyvážely prý se z Prahy do Vídňě, do Norimberka, do Benátek ano i do Říma, ač se zejména neuvádějí.

Již tehdy činil se jakýsi rozdíl mezi velkokupci a mezi těmi, kdož vedli obchod jen drobný. Velkokupci nyní tak řečení nazývali se za staré doby prostě kupci; mívali kupnické spojení s jinými zeměmi a prodávali ze sklepů, to jest ze skladů, a nikoli v krámích. Kdo provozovali obchod jen drobný, jmenovali se obyčejně kramáři; prodávali v krámích a dělili se dle rozličných druhů zboží. Byla později dokonce ustanovena při rozdílném zboží také určitá váha, pod kterou směli jen kramáři ve svých krámích prodávat, ale kupci ve skladech svých nikoli. Tak na př. nesměli kupci šafránu, květu a muškátových oříšků méně prodávat než dvě libry, pepře pak, fiků a mandlí méně než půl čtvrti centnýře. Pod touto vahou smělo se prodávat jen ve krámích; ale nebránilo se kupci míti sklep i krám a vésti v onom obchod veliký, v tomto pak drobný.

Krámy, ve kterých se prodávalo kramářské zboží, měly v Praze místo své od starodávna vykázané, totiž v radnici

a v sousedních domech na náměstí. Podobně měli kraječi suken k svým prodejům kotce soukenické, které se za starých časů nacházely také na rynku či náměstí Staroměstském blízko radnice.

Vedle kramářův a kraječů suken byli od starodávna menší ještě prodavači zboží kramářského a střížného, kteří prodávali toliko v budkách a tudy se nepochybňě také budkáři nazývali.

Domácí obchod Pražský byl tehdaž větším dílem místně rozdělen dle rozličných náměstí a ulic. Obecná tržiště na Starém, na Novém Městě i na Malé Straně bývala na hlavních náměstích; také trh ovocný, uhelný, rybný a jiné měly jakož namnoze až posud, svá zvláštní místa. Podobně z názvu „Koňský trh“, jakož se až do r. 1848. Václavské náměstí jmenovalo, vyrozuměti lze, že náměstí to určeno bylo pro trhy koňské. Roku 1367., když Nové Město nabyla skoro celé své rozsáhlosti veliké, nařídil Karel IV., aby jen na Novém Městě byl potom sklad a prodej sledí a všech ryb slaných, trh všelikého obilí a dobytka.

Trhy mívaly od starodávna své pořádky a dohlížitele, kteří o to dbáti měli, aby byly ceny pro obecenstvo pokud možná levné, aby se obmezilo překupnictví, a pojistily se dobré míry i váhy.

K oživení obchodu domácího přispívaly nemálo týdenní trhy na Starém a Novém Městě. Největší však svoboda v prozávání všelikého zboží od kupců jak domácích tak cizích byla o trzích výročních. Takové trhy byly v Praze od starodávna dva, jeden o sv. Vítě, druhý o sv. Václavě. Do r. 1348. bývaly oba na Starém Městě; při založení však Nového Města Karel IV. přenesl trh Svatovítský do něho.

Nejobyčejnější peníze v obchodě Pražském byly stříbrné groše Pražské, které se počítaly brzo na *kopy* po šedesáti, brzo na *hřivny*; hřivna platila asi 20 zl. v našich penězích. Rozeznávali hřivnu *těžkou* a hřivnu *lehkou*; ona počítala se po 64, tato po 56 *grošich*.

Drobnější mince nežli *groš* byl malý *peníz*, jinak *halér* neb i *vídeňský*. Prvotně měl groš dvanáct peněz; ale později razily se haléře i v menší ceně, takže již r. 1380. platil groš 14 peněz čili haléřů.

Řídceji než stříbrné mince užívalo se zlaté, nejvíce při výplatách jdoucích za hranice. Peníz ražený ze zlata nazýval se prostě zlatý (floreno, Gulden); byly pak dle rozličného rázu zlaté české, uherské, rýnské, florentské, benátské, ač v ceně nebylo mezi nimi buď žádného rozdílu nebo jen malý. Florentské a benátské zlaté nazývaly se jinak dukáty. Zlatý vážil asi čtvrt lotu, ke stříbrným pak grošům měl se rozdílně podle toho, jak cena jejich časem se měnila. Roku 1353. počítala se hřivna stříbra, která tehdyž 64 groše obnášela, za 6 zlatých florentských; dle toho platil zlatý $10\frac{2}{3}$ groše. Roku však 1379. počítal se zlatý, jmenovitě uherský a český, za 17 a roku 1380. za 18 grošů.

V obchodě neřídil se poměr mezi zlatými a stříbrnými penězi žádným zákonem, nýbrž měnil se dle peněžního trhu, takže při vyměňování peněz zlatých za stříbrné bral se větší nebo menší příplatek, jak kdy bylo zlata snadněji nebo nesnadněji dostati.

„Dějepis města Praky.“

Václav Vladivoj Tomek.

57. Hladová zeď na Petřině.

(Pověst a skutečnost.)

I.

Za císaře Karla IV. byla jednoho roku v Čechách velká nedostatek, takže hlad a mor povstaly v lidu. Lidé umírali hladem jako mouchy, a takž císař, hnut jsa litostí nad bídou chudého lidu Pražského, kázel stavěti novou zeď hradební od Hradčan přes vrch Petřín dolů k řece Vltavě, aby lidé při stavbě její nalezli práci a obživu. I hrnulo se z Prahy a z venkova tisíce lidí ke stavbě nové té zdi, která v několika měsících úplně byla vystavěna. Císař bral tak veliké účastenství ve stavbě této, že denně mezi pracující lid přicházel a vlastní rukou dělníkům chléb rozdával, rodinou svojí je nazývaje. Tím bylo mnoho lidí od smrti hladem zachráněno, a proto té zdi od té doby „hladová“ neb i „chlebová“ říkali. Podnes táhne se zeď ta po hřbetě Petřína až dolů k bráně Újezdské, a zubatý svršek její prý taktéž připomíná, že byla jen z té příčiny stavěna, aby zuby pracovitého lidu měly co kousati.

„Pražské pověsti.“

Josef Svátek.

II.

Po uplynutí dvanácti let od vložení základního kamene k Novému Městu Pražskému uzavřel Karel rozšířiti hlavní město české také na levé straně Vltavy. R. 1360., nepochybně hned z jara, dal stavěti zeď, začnouc od půlnocní strany městských zdi Hradčanských nad Bruskou, okolo Pohořelce a kláštera Strahovského až na Petřín, a po kraji hřebene této hory i konečně po východní stráni její dolů až k Vltavě na Újezdě, jak z části posud jest viděti. Tím pojata jsou předměstí neboli vsi v okrsku tomto ležící do ohrady městské a způsobena chuť k zakládání nových přibytků. Stavba šla rychle před se, takže asi ve třetím roce (1362) byla dokonána. Za hladu a moru, který následkem neúrody v roce předešlém vypukl v Čechách roku 1362., poskytovala stavba této zdi Malostranské chudému lidu hojného výdělku.

„Dějepis města Prahy.“

Václav Vladivoj Tomek.

58. Pancér Smanický na Žampachu.

(L. 1355.)

Kol Žampachu kupci jedou tvrdě, těžce,
těžké látky vezou, plné vezou měšce;
těžce, takže noha sotvy nohu stihá,
ale v houšti Pancér zrádně s chasou čihá.

„Hoj, ty chaso, rychle spust se na kupčíky,
a kde odpor najdeš, chop se na ně dýky;
seber skvostné látky, zlaté krumplování,
podle lovů, peněz bude hodování.“

„Chutě udeř na ně, chutě beze strachu;
věř, že tobě velí Pancér ze Žampachu,
pán a rytíř statný v míru i ve sváře,
který zlatý řetěz dostal od císaře.“

„Pancér, který život s mečem v ruce prožil,
který ni ve spánku krunýř neodložil;
Pancéri mír země věru již se hnusí,
zlatou chce on míti, zlato míti musí.“ —

„Hoj, pane Smanický, se zlou ses potázal,
kupčíky dnes Karel doprovodit kázel,
dopravit kázel a sám přišel taky
vysvobodit kupce, zjímat dravé ptáky.“

„Zbojníku, teď čeleď tvá mu neuteče,
chytne on tě, Jene, a tvůj Žampach steče!“ —

Pancér jímal kupce, leč než přišlo ráno,
bylo také jeho chlapstvo pozjímáno.

A uprostřed chlapů kráčí Pancér starý,
jestřáb černošedý s krvavými spáry,
na krunýři černém zlatý řetěz nese.
Neznal, co je bázeň, teď se chví a třese.

„Pancéri!“ dí Karel, „dnes mně lov se zdařil,
přízeň beru tobě, kterous lupem zmařil;
co ti slávou bylo, hanbou se má státi,
řetěz máš, tu chci ti ještě hřebík dát.“

Katovi pak velí: „Slyšiž! bez meškání
ať vykonáš pilně moje přikázání,
na Žampašské bráně dle rozkazu mého
pověsiš Pancéře, lotra Smanického.“

„Pověsiš jej na ten řetěz darovaný
na pokutu přísnou pro chlapy i pány;
on, jenž pýchou býval, výstrahou má být,
že chce Karel v zemi spravedlnost mít.“

„Jak jsem Žampach rozbil, tak chci na výstrahu
rozbit každé hnízdo zbojníkův a vrahů.“

A co Karel velel, vykonáno katem,
již tam Pancér visí na řetěze zlatém.

Adolf Heyduk.

59. Opatovický poklad.

Císař Karel, pojav s sebou okolo třicíti svých dvořanů, vyjel z Prahy, pravě, že chcejeti na projížďku. I jel až do Králové Hradce, a když tam přijel, tu byl ctěn od měšťanů poctivě. Nazejtří pak ráno, vstav a pojav s sebou dva věrné komorníky, jiným všem sebe tu v městě čekati rozkázal. I jel až do kláštera jednoho na půl druhé míle od Hradce, a ten slul Opatovice, aby klášter starodávní a jako nejvzácnější mezi jinými řádu sv. Benedikta ohledal. A na té cestě rozkázal oběma komorníkům, aby ho žádný z nich císařem nejmenoval, ani, kdo by on byl, žádnému nepravil. Oni se tak zachovati slíbili. A když vjel do kláštera, pozdraviv opata a bratrů, za stůl se posadil, a oni, vidouce poctivou postavu, poctivost mu

činili. A když chtěli obědвати, toho hostě за stůl s opatem posadili, a opat jako muž uctivý krájel a kladl jemu na talíř. A když bylo po vykonání obědu, řekl opat: „Milý, dobrý muži, prosím Tebe, oznam mi, které jest Tvé jméno?“ A on odpověděl: „Rád to učiním, ale však prvé prosím, milý otče, pojď se mnou do kostela, pojmi s sebou dva nejstarší bratry z Tvého konventu, kterýmž nejvíce věříš.“ A on tak učinil. Pojavit hostě za ruku, uvedl jej do kostela, a poklečevše malou chvíli, řekl Karel: „Kněže opate poctivý, jakož jsi žádostiv byl věděti mé jméno, i oznamujíť před těmito otci mými milými a Tvými bratry, že jsem já Karel, císař římský a král český, pán Vás.“ I řekl opat: „Ó nejslavnější císaři a pane náš, zdaliž já Tvé osoby neznám? Ale však sám jsem sobě nevěřil a to z té příčiny, když při Tobě žádného služebníku znamenitých jsem neviděl. A snad chtěl tomu Pán Bůh, abych Tebe dokonale nepoznal.“ I řekl císař: „Služebníků jsem v městě Hradci zanechal a do tohoto kláštera jich s sebou pojít nechtěl proto, abych mohl s Vámi, otcové milí, snáze a volněji něco v tajnosti rozmluviti.“ A obrátil se k opatovi, řekl: „Otče, tito-li jsou bratří nejstarší a nejvěrnější tajných věcí sekretáři v Tvém klášteře?“ A on řekl: „Ti jsou.“ I řekl císař: „Milí otcové, již Vám tuto na Božím místě oznámím příčinu příjezdu mého do tohoto kláštera. Zpráva mne došla z domnění lidského, že býste Vy při tomto klášteře měli míti veliký poklad na stříbře i zlatě z daru Pána Boha všemohoucího; protož jestli to tak jest, Vám věřím, že toho přede mnou jako před svým pánum a obráncem nezatajíte, a já Vám příříkám pod svou věrou císařskou, že Vám nic toho nechci vzít ani skrze sebe ani skrze žádného jiného, ani na to sáhnouti žádným vymyšleným obyčejem, tolíko ať na to pochledím.“ A oni po takové řeči stáli, jako by se ulekli. I řekl opat: „Slavný císaři, Tvé milosti prosíme, popřej nám se na to maličko poraditi.“ A odstoupivše od něho, dlouhou chvíli se radili, a navrátilivše se k němu, řekl opat: „Pane náš milostivý! Jakož se ptáti ráčí Tvá Velebnost na poklad obecní kláštera tohoto, i račí věděti, že jest bratrů v klášteře tomto na tento čas paděsát a pět, a žádný z nich o tom nic neví. Jest ovšem nějaký poklad, o kterémž já a tito dva bratři vědomost máme a žádný jiný, a když by mne Pán Bůh ne-

uchoval aneb kterého z bratrů těchto dvou, jinému se na to místo oznámi. A tak žádný větší počet o něm vědomosti nemá než tři osoby, totiž opat a dva nejstarší z konventu. A my jsme takovými těžkými závazky zavázáni, abychom žádnému, kde jest ten poklad položen, nepravili ani ústy ani jakým znamením. Nad to jest k němu velmi těžký přístup i Vaši Milosti nenáležity.“ I řekl císař: „Připusťte mne čtvrtého k té vře, chci učiniti týž závazek jako i Vy, že toho pokladu žádnému nikdá neoznámím.“ A oni, opět parativše se, řekli: „Pane náš milostivý, jistě není nám náležité to učiniti a také není náležité to před Tvou Milostí zatajiti. Protož ze dvého jedno chceme učiniti: nebo Vám to místo, kde jest ten poklad, chceme oznámiti a jeho neukázati, aneb chceme Vám jej ukázati, a kde jest, neoznamovati.“ I pomysliv císař, řekl: „Nechť naň pohledím; dosti budu mítí na tom.“ A oni řekli: „Chceš-li jej viděti, musíš se tak, jakž my Tobě rozkážeme, zachovati.“ A on odpověděl: „Otcové mili, můj život jest ve vašich rukou; což mi rozkážete, to učiním.“ A oni, pojavše jej za ruku, uvedli jej do jednoho velikého sklepa cihlami dláždeného a tu osvítili dvě veliké svíce voskové, a vzavše kuklu, strčili ji na císaře opak. A vyzdvihše několik cihel, odkryli nějakou díru do země, i lezli do země po žebřiku napřed velmi hluboko a císař v kukle za nimi. A když na dno přišli, obrátili císaře několikrát sem i tam, aby pamět ztratil, i vedli jej nějakou štolou tak daleko, jako by mohlo býti za dvoje hony ¹⁾, a tu vzavše s něho kuklu, ukázali jemu veliký Loch plný kruhů stříbra litého. Odtud vedli jej málo dále, i okázali jemu opět loch v hlíně vybraný a v něm zlata kruhů velmi velikých jako bez míry i váhy. Ještě jej uvedli do třetího lochu, v kterémž byli rozliční zlatí křížové, pacifikálové ²⁾ s drahým kamením a jiných mnoho klenotů rozličných. I řekl opat císaři: „Pane náš, tito pokladové Tvoji jsou a Tobě i Tvým budoucím se chovají; protož vezmiž sobě tuto, což se koli Tobě líbí.“ A on řekl: „Nedejž mi toho Pán Bůh, abych měl co vzít z po-

¹⁾ Hon, délka 125 kroků.

²⁾ Pacifikál, náční kostelní ve způsobě kříže neb monstrance, často ostatky svatých v sobě skrývající,

kladů kostelních.“ Odpověděl opat: „Aniž by to slušné bylo, aby Ty měl z tohoto místa vyjíti a něco pro pamět s sebou nevynést.“ I vzav jeden krásný prsten, v němž byl veliký světlý a nad míru drahý diamant, který spravedlivě císaři miti náležel, dal jej do jeho ruky, a on přijal jej vděčně. A s tím hned zase se obrátili, a opět naň kukla vložena, a tak císařem jako prvé, aby pamět ztratil, zatočeno. A když zase vylezli až do toho sklepa, odtud císař vyšel, poklekl před velikým oltářem Panny Marie, a Pánu Bohu se pomodliv, řekl: „Otcové milí! Z této povolnosti a že jste se ke mně věrně a pravě zachovali a ten poklad ukázali, Vám děkuji a Vás se ptám, mohu-li já to svým milým a věrným přátelům, že jsem takový a tak znamenitý poklad pod zemi viděl v mému království, oznámiti? Ale však, bych chtěl praviti, v kterém jest místě, toho nevím a na to se ptati nechci. Také jeho po druhé viděti nejsem žádostiv, a nedejž mi toho Pán Bůh, abych se měl naň potahovati.“ A oni řekli: „Učiň cožkoli ráčí Tvá Velebnost jako pán náš milostivý.“

A s tím hned s nimi se rozžehnal, a řka: „Toto jistě vězte, že tento prsten a dar od Vás mně daný u mne jest v takové vážnosti, že nesejde a sjiti nemá s mého prstu až do mé smrti. Nad to když pohřben budu, chci tomu a dožádám se toho na mých věrných, aby byl na mému prstu zanechán a se mnou pohřben.“ Jakož pak jest na prstu jeho v hrobě až do dnešního dne. A vsed na svůj kůň, k Hradci se obrátil.

I ptali se někteří znamenitější jeho dvořané komorníků, kde jsou s císařem jezdili, a oni pravili: „Do kláštera Opatovického; tu císař obědval a po obědě, všed s opatem a s dvěma starými mnichy do kostela, dlouho se tam (vedle svého obyčeje) Pánu Bohu modlil.“ Potom pak před svou smrtí císař některým svým věrným radám, kterak jest veliký pod zemi poklad u kláštera Opatovického (ale že neví a na to se ptati nechce, v kterém místě) viděl, a ukazuje ten krásný prsten a drahý diamant, pravil, že mu tu od opata a od těch bratří dán. Potom taková věc po letech paděsáti a šesti také na jevo vyšla, že nějaký Jan, jenž byl na ten čas v držení Heřmanova Městce, chtě tomu pokladu, kázal opata toho kláštera ukrutně mučiti.

Václav Hájek z Libočan.

60. Odměna za malby na Karlštejně.

Císař Karel IV. vystavěl zámek Karlštejn, uložil slovutnému malíři českému mistrovi Dětřichovi, aby jej ozdobil malbami. Když byl Dětřich práci dokonal, obdržel r. 1367. list, v němž císař praví: „Znamenaje mistrné malování výborné kaply naši na Karlštejně, kterýmžto malováním mistr Dětřich, maléř, ke cti všemohoucímu Pánu Bohu a k velebné chvále našeho královského důstojenství řečenou kaplu tak vtipně a mistrně ozdobil jest, chci témuž Dětřichovi a jeho dědicům některaké odplaty, vděčnost a milost učiniti.“ — I osvobodil Dětřicha od veškerých platů, berní, daní a jiných povinností peněžních na čas jeho i všech potomků jeho života, kteréž by platiti měli ze dvora o čtyřech lánech*) ve vsi Mořině, vyjímaje toliko dávání 30 liber vosku ročně „pro chválu jména Božího a slavnost kaply královské“ na Karlštejně.

„Lumír“ 1877.

61. Josef Vojtěch Hellich.

Komu po vlastech našich bylo by nepovědomo jméno Josefa Hellicha? Díla jeho zdobi domy a paláce, vesnické kosteličky a památné kláštery. Po horách a údolích, v lidnatých městech a na samotách, v poutnických chrámech a pohorských kapličkách -- všudy se setkáváš s obrazy malíře Josefa Hellicha.

Josef Hellich narodil se dne 17. dubna r. 1807. v Cholticích v Chrudimsku. Vzdělával se na malířské akademii v Praze a později i v Mnichově. Jakožto nejnadanější žák uměleckého ústavu Pražského obrátil na se pozornost stavů českých, kteří mu poskytli podporu na cestu studijní po Italií, Švýcařích, Francii a Anglii. Na těchto cestách Hellich pobyl čtyři léta, všudy plně se vzdělávaje na vzorech umění malířského a zároveň horlivě se zaměstnávaje studiemi archeologickými.

Navrátil se r. 1840. do vlasti, Hellich vzácné své vědomosti archeologické ihned počal obraceti ve prospěch českého

*) Lán polí v Čechách obyčejně brán byl za 60 korců (nyní 17·26 hektarů).

umění. Byl jedním z nejhorlivějších pěstitele myšlenky, aby se při českém museu zřídil zvláštní sbor archeologický, kterýž k jeho a Palackého návrhu skutečně také již r. 1841. vešel v život. Zvolen byv kustodem *) těchto sbírek, Hellich zastával čestný ten úřad s nevšední horlivostí a obětovností až do r. 1846.

Pobyt potom dvě léta ve Vídni, kde vykonal řadu výtečných nákresů z dějin českých (skupení dějepisců českých, Příchod Čecha, Volba Krokova, Libušin soud, Čestmír a Vlaslav, Záboj a Slávoj, Svatopluk a jeho synové), vrátil se opět do Prahy a tu osvědčil se horlivým podporovatelem povstalé zatím „Jednoty výtvarných umělců“. Shromážditi a spojiti umělce v jednotu, která by spojeným úsilím pracovala k opětnému probuzení a rozkvětu života uměleckého ve vlasti, bylo vůbec a zůstalo jeho přáním nejvřelejším. Tato touha vedla jej také později k tomu, že se stal spoluzařadatelem Akademie křesťanské, jež r. 1875. v život vešla v Praze, by pěstovala vědu a umění v duchu církve katolické a pečovala o reformu a zvelebení hudby kostelní jakož i o zachování církevních starozitností. V Akademii Hellich jakožto potomní náměstek starostův a předseda odboru uměleckého pracoval s mladistvým zápalem, radostně jí obětuje všecky zkušenosti, vědění i čas. Měrou svrchovanou zasloužil si oslavu, kterouž mu učinila Akademie u příležitosti sedmdesátých jeho narozenin dne 17. dubna r. 1877.

Hellich až do posledního okamžiku života svého — zemřel v lednu 1880 — pracoval s neúmornou plíli a s podivuhodnou plodnosti: tři sta oltářních obrazův a půl sta rytin, nepočítajíc v to četné práce menší, jsou skvělým pomníkem úžasné jeho činnosti. Z olejových jeho obrazů nacházejí se nejznamenitější v Praze, a to: sv. Lukáš v chrámu Týnském, podobizna císaře Ferdinanda Dobrotivého ve veliké síni Karolinské, a sv. Teresie u Karmelitánek; z obrazů jeho mimo Prahu buděž toliko jmenovány: Umírající Josef (majetek druhdy biskupa Jirsíka v Budějovicích), sv. Alžběta (v Ivančicích), Utěk do Egypta (v Bohosudově), sv. Jan Nepomucký (v Nimburce), Madona na zlaté půdě (v Oseku). Překrásnými

*) Kustos = dozorce, správce.

malbami na obmítce Hellich ozdobil klášterní kostely u sv. Tomáše v Praze, v Oseku a v Mariensternu v Lužici. Mimo to provedl velmi zdařilé premijní listy, pro časopis „Lumír“ r. 1852. veliký lithografovaný list: „Jiří Poděbradský do Týnského chrámu jakožto král uveden“, jakož i pro rozličné jednoty a spolky.

Mistrným štětcem svým Hellich stejně horlivě sloužil církvi i vlasti. Uvedli jsme již některé jeho obrazy, jež mají za předmět znamenité osoby a události z dějin vlasteneckých; sem sluší mimo četné obrazy svatých patronů českých (na př. Sv. Ludmila sv. Václava v Tetíně vyučující) ještě také obrazy: Skupení vojvod a králů českých, Vítězství Jaroslava ze Šternberka nad Tatary, Položení základního kamene ke chrámu sv. Václava u vězení Vídeňském, Žižkova smrt a mnohé jiné.

Na obrazech Hellichových znalci jednomyslně chválí hluboké pojmutí látky zobrazené, důmyslné složení, správnost kresby a živost barvitosti; při neobyčejné plodnosti umělcově arci nemohla býti umělecká jejich cena stejná. Ráz jejich a zároveň povahu umělcovu líčí přítel a životopisec jeho těmito vřelými slovy: „Dila Hellichova stejnородá jsou s jeho povahou. Pokora, skromnost, něžnost, opravdivost, klid, hloubka, zbožnost, přívětivost, upřímnost, pravdivost — jsou základní pilířové oboji budovy.“ A o zdaru úsilí Hellichova trefně podotýká: „Na něm zřetelně spatřuje se příklad, že prací vlastní a úsilovnou lze člověku dostoupiti vrcholu dráhy dobrovolně zvolené. Člověk jest svého štěstí vlastního strůjce. Hellich pracoval, a prací zvítězil.“

Z „Methoda“ 1887.

Dle Ferdinanda Lehnera.

62. Vzrůst města Vidně.

I.

Vídeň původem svým náleží k oněm opevněným táborům, které Římané založili podél Dunaje, aby severní hranice světové své říše chránili proti vpádům barbarů. Podmanivše si v době okolo Kristova narození Kelty, v obojích nynějších Rakousích usedlé, Římané opevnili osadu původně keltickou

řečenou „Vindobona“. Na kelticko-římské půdě této Vindobony vznikla nynější Vídeň.

Pádem říše západořímské i Vindobona pozbyla významu svého jakožto pevnost, a po celá dlouhá století není nižádných bezpečných zpráv o jejích osudech. Teprve v polovici XII. století opět rázem vystupuje v popředí. Když totiž svobodným císařským listem ze dne 17. září r. 1156. Východní Marka učiněna samostatným dědičným vévodstvím, tu vévoda Jindřich II. Jasomirgott přenesl sídlo své do Vídně, kdež usadil se ve hradě poblíže kláštera u Šotů, jím samým založeného a ještě za tehdejšími hradbami stojícího. Byla tedy Vídeň tenkráte již místo hrazené.

Jakožto sídelné město vévodské Vídeň rychle rostla, čemuž šťastná její poloha nad Dunajem, téměř na rozcestí obchodním do Německa, Uher, Italie a Polska, v krajině i k orbě i chovu dobytka a lovу se hodící, vydatně pomáhala. Na východ Vídeň rozšířila se stavbou chrámu Svatoštěpánského, vévodou Jindřichem II. založeného, skladišti cizích kupcův a silnicí do Uher vedoucí, na západ klášterními budovami Šotův, na jih sídly šlechty ke dvoru se hrnoucí, jakož i příbytky služebnictva vévodského.

Jarý život zavládl ve Vídni za posledních umění milovných Babenberků; štědře podporujíce kvetoucí tenkráte rytířské básnictví německé, Babenberkové byli též sídelnému svému městu věrnými ochránci a přáteli. Za Leopolda VI. hojně usazovali se ve Vídni rozliční řádové duchovní, a stavěny budovy klášterní a chrámy; on sám vystavěl kostel sv. Michala, při němž zřídil faru dvorní, a blíže něho nový hrad vévodský, jehož podstata zachovala se v tak řečeném dvoře Švýcarském. Dvůr Švýcarský činí s bývalým dvorem hrabat Celských, který po vymření jich r. 1456. připadl vévodům Rakouským a později po vdově císaře Josefa I. nazván byl a dosud slove dvorem Amaliným, základ nynějšího císařského hradu, který doplněn pozdějšími stavbami za Ferdinanda I., Leopolda I., Karla VI. i Marie Terezie. Městu Leopold VI. udělil právo skladní, kterýmž kupci zeměmi Leopoldovými se ubírající zavázání byli, ve Vídni skládati zboží a jedině měšťanům je prodávat, a nové právo městské,

kteréž syn jeho Fridrich II. Bojovný potvrdil i rozšířil. Ne neprávem jmenuje souvěký kronikář den 15. června r. 1246., kdy Fridrichem II. vymřel rod Babenberků, největším smutečním dnem Rakouska.

Stejně přízni těšila se Vídeň za nového panovníka Přemysla Otakara II., kterýž povolán byv panstvem rakouským ku vládě, dne 9. prosince r. 1251. slavně vjel do Vídně, a přízeň panovníkovu splácela horlivou podporou v jeho válkách s Uhry. Přísně šetře posavadních práv měšťanův, Otakar přijmy městské darováním na př. velikého lesa u Purkersdorfu rozmnožiti se snažil. Když roku 1276. Vídeň trojím zhoubným požárem byla skoro úplně zpustošena, dal ji vlastním nákladem ještě krásněji vystavěti, a tehdy nepochybně stalo se poslední rozšíření vnitřního města Vídně v onom rozsahu, jejž až do stržení svého r. 1858. obstupovaly vnitřní hradby Vídeňské. A za hradbami opět vznikly nové a nové osady, jichž obyvatelé měli veškerá práva i povinnosti obyvatelstva městského.

Po pádu Přemysla Otakara II. na poli Moravském r. 1278. Vídeň stala se střediskem říše, z které prodlením věků vzniklo mocnářství Rakousko-Uherské. Moudrým a spravedlivým vlaďařením nový panovnický rod Habsburský brzy naklonil si Vídeň tak, že stala se mu záhy nejsilnější oporou.

Velikého rozkvětu Vídeň dostoupila za panování Rudolfa IV., současníka a zetě Karla IV. Založil Rudolf ve Vídni universitu, podnikl dostavění chrámu sv. Štěpána, a hmotný blahobyt měšťanstva tak zvelebil, že brzo slynula Vídeň bohatstvím i lidnatostí.

II.

Rozvoji Vídně neméně bylo příznivo století XV. R. 1480. oddělena Vídeň od diecése Pasovské a stala se sídlem biskupství, čímž vyplněna touha již někdy Babenberkův. Od polovice tohoto století opevnění vnitřního města opět bylo sesíleno, příkopy vyhloubeny, a také předměstí ploty, příkopy a násypy obehnána. Dle souvěké zprávy z r. 1491. byly tehdejší měšťanské domy ve Vídni podobny domům knížecím; pevně jsouce stavěny, byly zároveň nádherně ozdobeny, vnitř i zevenitř malovány, a prostranné jich komnaty byly ozdobeny

skvostným nářadím. Nad domy vysoko čněl hrad, chrámy sv. Štěpána a sv. Michala, chrámy Minoritův, Augustianův a Dominikánův a věže kamenných dvorů šlechtických i klášterních. A pro hloubku a rozsáhlost tehdejších vinných sklepů říkalo se, že Vídeň jest vystavěna nad zemí i pod zemí.

Ale již koncem samého století tohoto chystal se osudný obrat. Zkvetlo sice na krátkou dobu ve Vídni studium klasické, takže hrnula se tam mládež studující; za to však po objevení Ameriky Vídeň přestala býti obchodním stanovištěm Italie a Východu, velkoobchod následkem nového řádu skladního, usilováním řevnívých kupců Augšpurkských vymoženého, přešel na Augšpurk, a samospráva městská za trest vzpoury, po smrti Maximiliana I. městem společně se stavý Dolnorakouskými zosnované, od arcivéody Ferdinanda I. z veliké části zrušena. Ba již již hrozila Vídni rána nadě všecky strašnější: po pádu Bělehradu r. 1521. a po bitvě u Moháče r. 1526. nebylo již pochybnosti, že Turci přitřhnou i k samé Vídni.

Po prvé obležena byla Vídeň v měsících září a říjnu roku 1529. sultánem Solimanem, a slavně uhájena hrdinným velitelem Mikulášem hrabětem Salmem, takže odešli Turci s nepořízenou. Ovšem uchráněna Vídeň jen s velikou ztrátou životův i statků; předměstí zapálena byla samými obranci, aby stížili Turkům postup ku příkopům městským, a městské opevnění zase obléhajícími pobořeno.

Podobně osudnou byla Vídni válka třicetiletá. Třikrát oblehl ji v té době nepřítel: r. 1619. dvakráte, a to v červnu a listopadu hrabě Matiáš Thurn, a r. 1640. generál švédský Torstenson, pokaždé sice bez výsledku, ale arcí také pokaždé s velikými pro ni pohromami. K ochraně města i říše Vídeň pak proměněna s velikým nákladem, jehož znamenitou část město samo neslo, sesílením starého a vystavěním nového zevnitřního opevnění v mohutné pevnost. Ale stěsnáním velikého počtu obyvatelstva v pevnosti velice zhoršily se poměry zdravotní, a ve Vídni několikrát, zejména roku 1679., řádil zhoubný mor. Též protireformaci, i ve Vídni úsilovně prováděnou, mnoho trpělo měšťanstvo, a zároveň samospráva městská vždy více súžována.

A sotva zotavilo se město a říše po svízelích války třicetileté, již opět podstoupiti jim bylo vpád a obležení všech posavadních strašnější.

Nebudeme vypisovati svrchované nebezpečenství, jímž r. 1683. hrozilo nejen Vídni ale veškeré křesťanské Evropě druhé obležení turecké, aniž líciti budeme hrdinnou obranu posádky i měšťanův a konečné zachránění Vídňě: jsouť to věci všemu světu známé. Po tomto pak roce následují slavná vítězství zbraní rakouských a strašné porážky Turkův u Budína, u Stoličního Bělehradu, u srbského Bělehradu, u Slaného Kamene a Zenty, a jimi pád mocí turecké v Evropě.

Nepřátelé říše Rakouské od jakživa mířili na srdce její, Videň. Tak učinil opět Rakoczy r. 1704. v čele uherských povstalců, proti nimž za řízení slavného Eugena Savojského předměstí obehnána násypy, zvanými „Linienwälle“. Tak učinil i Napoleon I., kterýž dvakráte, r. 1805. a r. 1809., vtrhl do Vídňě, po každé ukládaje obyvatelům nesmírné kontribuce na penězích i potravinách, zbraně jim odnímaje, ba po druhé i opevnění jejich boře podkopy, aby ztrestal je za okázalou nechuť k Francouzům. Ve strastiplných dobách válek Napoleonských opětně skvěle osvědčila se jako za války sedmi leté, která však Vídňě bezprostředně se nedotkla, s láskou a věrností všech národů rakouských i láska a věrnost Videňanů k panujícímu rodu Habsburskému.

Jsouc od císaře Ferdinanda II. trvale sídlem císařským a znenáhla stavši se i středištěm nejvyšších úřadů státních a sídlem předních rodů šlechtických domácích i cizích, Videň brzy nabývala nového lesku jakožto hlavní a sídelné město mohutné říše. Na místě nepatrných domů zdvihaly se záhy památné budovy veřejné a paláce; tak v první polovici předešlého století říšská kancelář a jízdárna dvorní, kostel sv. Petra, kostel sv. Karla, Karlem VI. vystavěný, paláce knížat Liechtensteinů, hrabat Daunů, Harrachův, Althanů, Lamberkův a jiných a jiných. Náměstí ozdobily pomníky, mezi jinými podivuhodná jezdecká socha Josefa II. Na baštách zřízeny procházky, na prostoře obvodu pevnostního za Marie Terezie a Františka I. upraveny sady a luka. Okolo

glacis *) (obhradí) na předměstích vznikly utěšené zahrady, přívětivé domy měšťanské a velkolepé továrny. Vysoká šlechta, jako knížata Svarcenberkové, hrabata Paarové, Kaunicové, Schönbornové a jiní, téměř závodila v budování rozkošných letohrádkův a zahrad.

Současně správa městská se zvelebovala. Novým řádem stavebním položen základ ku pravidelné úpravě ulic i náměstí. R. 1688. zavedeno osvětlení, r. 1709. pravidelné metení a brzo potom vydláždění ulic vnitřního města žulovým kamenem. R. 1753. založeny klenuté veřejné i soukromé stoky, od r. 1707. pak i pramenitá voda opatřována svodem pramenů ze západních návrší, a r. 1835. z korunovačního daru stavů Dolnorakouských, jejž císař Ferdinand I. k tomu účelu věnoval, založen nový vodovod do města i předměstí. Vše to, jakož i přeložení hřbitovů před linie velice prospělo zdravotnímu stavu města Vídň.

K témtoto blahodárným opravám družilo se jednak zakládání velkolepých ústavů vzdělavacích a humanitních, jednak zvelebování živnosti řemeslných i průmyslných a obchodu. Založeno vedle jiných Teresianum, akademie orientální, akademie pro vychování vojenských lékařů, arcibiskupský seminář, ústavy pro slepce a hluchoněmé; bibliothéky dvorní i universitní rozmnoženy, ve Vídni a Schönbrunnu otevřeny zahrady botanické, různé sbírky umělecké, zejména malířské soustředěny z císařských hradů v Praze, Štyrském Hradci, Innsbrucku a j. v císařských sbírkách Vídeňských. Průmysl brzy tak zmohutněl, že koncem XVIII. století bylo ve Vídni přes 200 podniků továrních, a ze živnosti řemeslných zvláště truhlářství, zámečnictví, krejčovství a obuvnictví tak se rozrostlo, že Marie Terezie v péči své o blahobyt občanův ustala udíleti další příslušná povolení. Obchodu otevřena nová tržiště a nové dráhy, od rozšíření sítě silniční zvláště na sever a na východ až k otevření paroplavby po Dunaji r. 1831. a Ferdinandovy dráhy severní k Brnu, a rovněž k jeho zvelebení různé ústavy zakládány, zejména r. 1816. banka národní.

---

*) Vyslov: Glasí.

Nová doba v rozvinu a v rozkvětu města Vídne nastala za panování vznešeného panovníka, císaře Františka Josefa I. Z jeho nařízení r. 1858. strženy jsou hradby, jež potud dělily město od předměstí, a na jich místě vznikla velkolepá třída okružní (Ringstraße), 57 m šíří a bez mála $\frac{3}{4}$ hodiny zdélí, honosící se tak velikým počtem nových budov nádherných jako sotva které jiné hlavní město evropské; z nich aspoň bursa, orientalské museum, nová budova universitní, radnice, nové dvorní divadlo, opera dvorní, palác říšské rady, musea dvorní, rakouské museum pro umění a průmysl buďtež jmenovány. Rychle zastavena byla také prázna potud místa v předměstích, a ještě rychleji vzrůstala za liniemi ve veliké obce tak zvaná záměstí (Vororte), od města právě jen liniemi oddělená; ve vnitřním pak městě, které jest nejnádhernější částí celku, někdejší úzké a křivé ulice stálým okraslováním více a více zanikají*).

Štědrosti panovníkovou a velkolepou činností státu, města i jednotlivců za více než čtyřicetiletého panování císaře Františka Josefa Vídeň zkvetla a zmohutněla tedy hmotně i duševně tou měrou, že netoliko náleží k nejkrásnějším a nejlidnatějším hlavním městům evropským, ale i ve vědě a umění, v průmyslu a obchodu se skvěje.

Dle díla „Die österreichisch-ungarische Monarchie“.

63. Rudolf IV., vrstevník Karla IV.

Po smrti otce svého Albrechta II. roku 1358. nastoupil na trůn vévodů Rakouských Rudolf IV., jsa tenkráte jinoch teprve devatenáctiletý. Mladý panovník chopil se však žezla vlády tak rázně i šťastně, že právem obdivovali se mu souvěkovci. Zdědil po otci svém Rakousy, Štýrsko, Korutany a Krajinu, jakož i četné statky ve Švábích a ve Švýcarsku, netoliko

*) Zemským zákonem ze dne 19. prosince r. 1890. také někdejší zá-městí a sousední osady spojeny jsou s Vídni v jedinou velkou obec, jež místo někdejších 10 okresů nyní v 19 okresů se dělí. Vídeň nyní čítá 80.000 domů a 1,881.000 obyvatelů.

rozsáhlé toto území nezkrácené zachoval, nýbrž štastnou smlouvou s Markétou, dcerou po Jindřichu Korutanském, roku 1363. i o Tyroly je rozmnožil. Také pro budoucnost vhodnými smlouvami o rozšíření svých zemí se postaryl; téhož r. 1363. vešel ve smlouvě dědičnou s hrabaty Gorickými, a rok po té uzavřena mezi Karlem IV. z jedné, Ludvíkem Uherškým a Rudolfem IV. z druhé strany památná smlouva čili jednota dědičná, dle které po vymření rodu panovnického v Čechách ustanoven rod Rakouský, a kdyby rod Rakouský prve vymřel, zase rod Český za dědice obapolních zemí. Podobně byl se Rudolf již dříve smluvil s Ludvíkem Uherškým, pročež i rod Uheršký zároveň pojat do této smlouvy.

Po vznešeném příkladu tchána svého Karla IV. nepřestal Rudolf pečovati také o zvelebení věd a umění, jakož i hmotného blahobytu svých poddaných.

Vida, kterak po založení university Pražské sídlo Karlovo, přívalem cizinců roste a bohatne i nectěje, aby snažlivé mládeži jeho zemí bylo docházeti si pro vzdělání do ciziny, ježto mimo universitu Pražskou a vysoké školy ve Francii a v Italií nebylo takovýchto škol na celé pevnině evropské, založil r. 1365. vysoké školy Vídeňské, jimž povolil všecka práva a svobody, kterých požívala vysoká učení toho času v Bononii, v Paříži a v Praze. Dle listiny zakládací zřízeno čtvero fakult, posluchači ve čtyři národy rozděleni a založena zároveň knihovna universitní. Učitelé universitní zasedali v radě knížecí i městské a ke dvorům panovnickým i snémům církevním bývali jako poslanci vysílání.

Rovněž po příkladu Karla IV. podnikl Rudolf dostavění velikolepého chrámu svatého Štěpána ve Vídni, s jehožto stavbou bylo počato již dvě stě let před ním. Rudolf položil základy k rozšíření presbyteria, jakož i dvou obrovských věží, z nichž však později tolíko jedna dokonána, štíhlý to jehlan gotický, ovládající nynější sídelné město Rakouské. Jako Karel IV. nedočkal se dokonání chrámu Svatovítského, tak ani Rudolf

nedožil se dovršení nové velkolepé stavby dómu Svatoštěpánského, kterýž teprve začátkem XVI. století byl dostavěn; dějiny však tvůrci velechrámu tohoto i vysokých škol Vídeňských právem udělily příjmí „Zakladatele“.

Rudolf zrušil nejednu překážku, jež tehdy svírala obchod. Bylo totiž obyčejem, že panovníci, jimž výhradně příslušelo právo raziti minci, občas brávali posavadní minci z oběhu a vydávali minci novou, z čehož jim následkem srážky buď na váze buď na počtu nových peněz nemalý kynul zisk. Čím častěji a více se kazila mince, tím více trpěl obchod; neboť cizinec žádal za své zboží lehčích peněz domácích více, sám kupuje zboží domácí za cizí peníz lepší levněji. Po příkladu někdy Václava II. v Čechách zřekl se Rudolf tohoto důchodu, do něhož všude trpce stěžováno, a spokojil se skrovnějším výnosem daně z prodeje nápojův, *ungelt* řečené.

Rozkvětu měst a blahobytu měšťanstva nemálo prospěl jednak uspořádáním poměrů cechovních, jednak ustanovením, aby každý majetník domu, at měšťan, at šlechtic neb duchovní dle majetku svého nesl břemena městská, jichž až do té doby prosty byly domy šlechtické a klásterské v městech. Kvetoucí té doby ve Vídni vinařství podporoval Rudolf tím, že zapověděl dovoz vína uherského a vlašského a z venkovských měst toliko některým dovolil, domácí své víno prodávat ve Vídni. Za jeho dob veškery výšiny, kam oko dohlédnouti mohlo od hradeb městských, ve vinice byly proměněny, i uznáno potom za vhodné, obmeziti zakládání vinic nových, „aby víno příliš nezlačinělo a obilí příliš se nezdražilo“.

Za moudrého panování Rudolfova Vídeň rychle zkvetala. Jsouc skladištěm zboží, které koráby Benátské dovážely z nejdalšího východu, a prostřednicí čilého obchodu se zeměmi českými a pro bezpečnost cest začasté i obchodu s Augšpurkem a Norimberkem, mimo to šírou drahou Dunajskou stýkajíc se s královstvím

Uherským, jehož městům za vlády Ludvíkovy podobný nadcházel rozkvět: Vídeň povznesla se za doby Rudolfovy tou měrou, že v rozsáhlých zemích, spojených pod říšským žezlem Karlovým, mimo Kolín nad Rýnem a Prahu, nebylo nad ni města lidnatějšího a bohatšího.

Dle Františka Kronesa.

Janáček.

64. Laudon.

Aj stojí, stojí Bélehrad,
za hradem krev se červená,
za hradem krev se červená,
tři mlýnská kola by hnala.

„Nepřišel jsem zajců lovit,
ale přišel tebe častit:
brzo kulemi tě skropím
a ve vlastní krev tě stopím.“

Tam Laudon vojvoda stojí,
krvavý meč v ruce k boji:
on chce dobyti Bélehrad,
tureckou vojnu dokonat.

Císařské pušky bouchají,
turečtí páni vzykají,
císařské pumy praskají,
a Turci z hradu prchají.

Turek nadutý přepychem
Laudonu vzkáže se smíchem:
„Mne-lis přišel tady častit,
aneb chceš zajice lovit?“

„Hle, jak mohutn Laudon je,
přemohl vše nepřátele:
dokud stát bude Bélehrad,
Laudona budou jmenovat.“

Národní píseň.

65. Severík.

Pták všaký ztich', les dřímá, listí suslí,
strom každý strunou obrovských jest huslí,
stáh' sever brvý, hněvným okem blýská,
a jedle k jedli bojácně se stiská.

Les z hloubi vzdech', buk větví mocnou tíhu
i každý list jak v pověl kloní k jihu,
s ním celý hvozd, a smečku větrů dravou
bouř nad skloněnou jemu žene hlavou.

I sténá smrk a vzdychá mladé boučí,
dub zpoly zvrácen nářekem se loučí;
blíž ke skále se tulí outlá břízka,
a severík si na posilu píská.

A zas a zase při divokém zpěvu
dál valí bouře vlny svého hněvu
a netvornými perutěmi věje,
a starý Pan^{*)} pln radosti se směje.

A, výská si a mocným hlasem hlásá:
„Ó jaká vznešenost, ó jaká krása!
kdo tušil by, že obec těchto buků
zná všecká kouzla sedmera mých zvuků?“

Adolf Heyduk.

66. Cařihrad.

Cařihrad jest položen na rozhrání dvou zemědělův, a rozkládaje se jako Řím po sedmi pahorcích, má přes 512.000, s místy však na obou březích Bosporských ležícími, přes 600.000 obyvatelů. Město činí trojstranný polouostrov mezi Bílým mořem a chobotem Zlatého Rohu, jenž hluboko do souše vbihaje, tvoří přístav velice pohodlný: polouostrov tento trčí do moře směrem od západu k východu, ostrý pak cíp jeho poněkud severním směrem zakrívuje se do jižních vrat Bosporských. Na tomto cípku vypíná se serail čili palác sultánův, a při vchodu jeho Vysoká Porta, totiž palác velkovezírův; opodál jest džamie (mešita) Žofíjská. Při moři, nedaleko starobylých hradeb městských, jest tvrz Sedmi věží.

Nejbohatší a nejvznešenější Řekové obývají ve čtvrti městské, která sluje Fanar po fanarském majáku, odkud Řekové Cařihradští Fanarioté slovou. Na vnitřním cípu Zlatého Rohu jest předměstí Eyub zvané, pravá to čtvrt Turecká, s džamií, v níž slavnostně opásán bývá mečem nový sultán. Hojné mosty, spojující oba břehy Zlatého Rohu, vedou do čtvrtí Galaty a Pery, kdež obývají cizí diplomaté a Evropané západní, po všem východě Franky nazývaní. Po asijské straně leží město Skutari, 80.000 obyvatel mající. Skutari jest v některých ohledech Cařihradským předměstím a má skvostné letní sídlo sultanské, z něhož se naskytuje rozkošná vyhlídka.

^{*)} Pan, u Řeků bůh pastýřů a stát.

Zevnějšek ulic Cařihradských ani v novější době není nikterak lákavý. Po posledních požárech jsou sice některé ulice rozšířeny, tu a onde pěkné paláce zbudovány, vkusné sklady zřízeny, postaven železný most, oba břehy Zlatého Rohu spojující, z Galaty do Pery průkop zřízen, avšak nečistota zůstala jako kdy dříve, dlažba jest velmi špatná a ulice jsou naplněny puchem.

Velice poutavá však jest národopisná směs v Cařihradě, a neobyčejně pestrý a hlučný život v jeho ulicích. „Evropantu“, píše český cestovatel Josef Wünsch, „jenž neviděl dosud žádného města východního, nesnadno jest i nejbujnější obrazností sobě představiti obraz, jenž se tu rozvíjí. Toť život docela nový, hlučný, až křiklavě pestrý, každou chvíli se měnící a čarownou rozmanitostí svou uchvacující. Slýchals o Turcích, vrousácích zamračených, oděných v hedvábí pestré, žlutém, zeleném, růžovém, s turbanem na hlavě; zde je máš, živé, jdou před tebou i za tebou, obdivuješ se jejich klidné jisté chůzi a vznešenému držení těla, ruka jejich pohrává pistolemi za pasem uloženými, šavle na zem narážejíce řinčí. Jsou to naskrze postavy stepilé, obličeje ušlechtile; nepoznal bys v nich již potomky ošklivých Mongolův a Tatarův. Tu procházejí se i Turkyně až na oči zahalené a širokým, neforemným pláštěm přiděně, tu jdou Evropanky bez závojů, tu Arabové, Beduini, hnědí Koptové z Egypta, Israelité v malých turbáncích, Řekové i Arméni v kalpaku *). Jaká tu rozmanitost oděvův i krojů! Již v zevnějšku svém Moslemín pravověřící má lišiti se od jinovérce; tak jen na obuv pohlízej: jen mohamedán nositi smí botky žluté, žid nositi má modré, a ostatní rája, poddaní Neturci, boty červené.

Zde spatřuješ tureckou kavárnu, před níž asi dvacet Turků pohodlně sedí na nízkých stoličkách a kouří z nardžilí (tureckých dýmek); dále ve stínu sedí rozmanití řemeslníci a své řemeslo veřejně na ulicích

*) *Kalpak*, vysoká čepice bez štítu, kožišinou obložená.

provozují, tu kovorytec, tu brusič kamenů sedí s podloženýma nohama a klidně pracují, o nic, co kolem se děje, se nestarajíce. Opodál turecký dýmčičkář na zemi rozložil zboží své, červené pozlacené hlavičky, a klidně čeká kupce. Všude boudy, všude krámy a dílny, nejrůznější zboží prodávající a vyrábějící. Najednou kráčí proti tobě silný chlap, na zádech nesa měch jakýs, bobkovým listím pokrytý; toť saka, prodavač vody, kterýž řvaním, jako by ho na nože bral, zboží své vychvaluje. S ním o závod vykřikuje prodavač vína, prodavači meruněk, melounů, citronů, pomerančů a jiného přerozmanitého ovoce; zahradník stejně hlučně vychvaluje zeleninu, již vleče na žerdi přes rameno ve velikých košících. Mimo tebe se honí prodavači tabáku a papírů na cigarety, prodavači knih a novin tureckých, řeckých i anglických. Pod širým nebem připravuje tu kuchař veškerý pokrmy kuchyně turecké. Novomodní kočáry, zlatem zářící důstojníci na bujných arabských koních, zastřený povoz turecký se ženami a dětmi, téžné náklady mezky tažené, vozy koňské dráhy, na rozích koně osedlané, jež můžeš si najmouti ku projízdce jako u nás drožky — při všem tom chumel lidu, jenž všechn jde, jede, běží, žene se — mluví, láká, křičí, hádá se a provolává v jazycích nejrozmanitějších a s nejdivočejšími posuňky!

K tomu ke všemu spatřuješ ještě v ulicích smečky psů, které pohodlně si tu hoví. Nad nimi vznášejí se hejna poloochočených holubů. Tito psi, kteří nemají pána, jenž by se o ně staral, jsou zvláštností Cařihradskou. Žijí na ulici pod širým nebem, ve dne v noci, v zimě v létě, žijí ve volnosti, přebytku i nedostatku, jen tím se živíce, co vyhodí se z domů na ulici. Požírajíce mnoho látkek, jež by jinak hniliobou kazily vzduch, zastávají zdravotní policii, která jest v Cařihradě nedostatečna. Ve dne spí, v noci však, ježto odpadky se vyhazují na večer, počínají hodovati a pohříchu o hody své svádějí i kruté rvačky. Ku dvanácté hodině nastává obyčejně štěkot, kvičení a kňučení; kdo ještě nezvykl

tomuto Cařihradskému koncertu, několikrát za noc z postele vyskakuje, myslí, že Bůh ví co se děje venku. A tam zatím hafani tahají se o kost!"

Z Práškova zpracování Hellwaldovy „Evropy“.

67. Z cestopisu korunniho prince Rudolfa.

A. Po řece Nilu.

1. Ze Sinta do města Girge.

Na pěkné lodi místokrále egyptského, dosti veliké a neobyčejně pohodlné, byly četné, útulné kabiny. Mně byla přikázána kabina poslední, dosti prostranná. Nahoře na palubě stála prostorná jídelna, v níž jsme dopoledne a večer pobývali. Nad ní zdvíhal se strop, zakrytý plátěnými zásłanami. Měli jsme s něho volný rozhled. Položili jsme tam též zvířecí kůže a ptačí spratky, které jsme na své dosavadní cestě ukořistili. Také jsme tam zřídili místo vycpavači, aby mohl pracovati.

Naši lidé vstoupili na loď, a když tam i zavazadla byla dopravena, dali jsme se při východu slunce na cestu. Nil sám má skoro všude jednostojnou podobu. Plavé jeho vody plouží se mezi plochými břehy. Hnědé pruhy úrodné půdy táhnou se mezi písčinami. Pumpy a jiné vodní stroje rozděleny jsou po řece dosti pravidelně.

Arabské hory jsou bělošedé, lybické běložluté. Oboji vynikají výškou a lepostí tvarů; jsouce však zcela lysé, ráz pouště patrně pronášeji. Na některých místech přistupují k řece blízko, na jiných se od ní vzdalují, tvořice kotliny obširné a zdělané.

Dle vzdálenosti vysokých těch hor a pouští je zdělaná půda tu větší, tu menší. Táhnuoc se všude podél břehů, podobá se zelenému pasu. Bujné palmové lesy horkého pásmá střídají se tu se žlutou cukrovou třtinou, s bobem a s rolemi obilnými.

Všude vedeny jsou strouhy a stroužky, do nichž nesčíslná čerpadla zdívají vodu z řeky Nilu, když opadává. Čerpadla ta jsou velmi prostá tak jako za časů pradávných, a dnem i nocí piskotem svým se ozývajice, jsou pravou

zvláštností řeky Nilu. Bůvolové je táhnou, a fellahové čili roluici stojice na drolivém, stupňovitém břehu, lžicovitými nástroji čerpají vodu do stružek.

Plujíce dále, míjíme vesnice i města. Sídla obyvatelů mají příbytky vystavěné z hliny, ale označují se též světlo-zelenými palmami, vysokými štíhlými věžemi, jež slovou minarety, a širokými věžovitými holubníky. Nepořádkem svým podobají se malebným zříceninám. Nesčíslní luňáci oblétají lidské osady. K nim druží se pravidelně psi štěkot, bučení oslů, bůvolův a velbloudů, chrapativý křik Arabů, kvílící zvuky vodních strojů, prach, špína, nepořádek. Obraz ten oživen jest ještě letícími tudy jeřáby, čápy, volavkami, kolpíky, pelikány, nilskými husami a kachnami rozličných druhů. Na březích hemží se čejky, třasořítky, šedí rybáci, vlaštovky a hejna ptáčků vodních.

Evropané střílí vají na tuto vodní drábež z každé parohodi. Avšak nelze mysliti, že by lov z paluby byl hojný; neboť každou lodí plaší se tito živočichové již z daleka.

Nyní vyskytuji se rychle po sobě místa Tachta, Faubas, Šidavín, a rozkošně položené veliké město Sahág s malebnými domy a minarety. Obraz následuje za obrazem, a každý následující zdá se býti krásnější předešlého. Míjíme nádherné hory s ostrohrannými stěnami skalními, a po nich následují bujně palmové lesy a pestrá města.

Volně hovoříce, čtouce nebo kouříce sedíme na palubě a požíváme vzduchu, jenž na řece jest o něco mírnější. Při tom ssajeme silnou vůni afrického rostlinstva i blahodějné paprsky slunečné. Časem si vystřelíme z pušky na vodní zvěř do dálky, obyčejně bez účinu, a tak trávíme čas ve příjemném odpočinku, avšak nikoli bez poučení.

Zatím slunce zapadá a leskem svým pozlakuje krajinu. Hora, řeka, les, město, pole, vše noří se v nádherné barvy, jejichž mocné třísky dříve nikomu na mysl nevstoupily. Večerní osvětlení města Kahyry jest sice proslulé, avšak mldým se vidí naproti světlu, jakéž rozlévá slunce horního Egypta. Ve všem všude znamenati jest, že se blížíme k obratníku raka, hranici horkého zemského pásma.

2. Ve městě Girge.

Na přístavišti města Girge pod vysokým drolivým břehem zastavili jsme se, abychom přenocovali. Po jídle brala se cestující společnost ku pozvání našeho konsulárního agenta, bohatého Kopta, po stupních na příkrý břeh. Husté zástupy zvědavého lidu orientalského obklopily nás.

Uzkou ulici mezi hnědými hliněnými domy a nepatrnným bazarem dostali jsme se k domu agentově. Do pokojů bylo nám stoupati po úzkých, příkrých schodech. Pokoje jsou zřízeny dílem po evropsku, dílem po orientalsku. Vůně růžového oleje, turecké divany a k tomu žádné židlice, holé stěny, zvláštní směs krásných látek a častování kávou je příznak orientálnský, vedle něhož jeví se nevkusná snaha vésti si po evropsku.

Sotva že jsme se usadili, vstoupila hudební kapela, čtyři Arabové hodně sešli na pohled, v modrém řásnatém oděvu a s velikými turbany na hlavách. Nástroje byly až příliš jednoduché. Dřevěná pištala, plechový tam-tam, nástroj podobný bubnu, a housle asi takového tvaru jako jihoslovanské gusle.

Ve všech zemích, kdekoli panoval islam, zachoval se dosud týž ráz hudby: prostičké nástroje, zdlouhavý rythmus, volný zpěv a zvuky, které vyrázejice občas v divokou vřavu, po několika veselých akkordech přecházejí v pochmurnou jednotvárnost. V jižním Španělsku, kde sídleli Maurové, slýchal jsem hudbu podobnou. Také Jihoslované provázívají hrdinské zpěvy své zvuky podobnými, sedajíce za dlouhých zimních večerů pospolitě kolem ohně a rozpomínajíce se na dávno minulé dny kralevice Marka.

V Girge hudba taková měla býti pobídkou k tanci. Sotva že zazněly první akkordy, objevily se již tanečnice v oděvu dlouhém a pestrému. Každá měla na krku mincový šperk; obličeje byly nezastřené. Mezi tanečnicemi byla jedna Mouřenínka a jedna Čerkeska; ty byly o něco sličnější než ostatní. Domácí obyvatelstvo vyznačuje se dosud týmiž rysy, jaké vídáme na obrazech dávných Egypťanů; mají totiž nízké čelo, ostrý nos s vykrouženými nozdrami a malá ústa.

Nedlouho se pozdrževše, vrátili jsme se z města na loď, potřebujíce odpočinku.

3. Z Girge do zřícenin města Abyda.

Jak se rozednivalo, parolod' se hnula, a záhy dopoledne zastavili jsme v krásném palmovém lese nepatrné vesnice Veliane, v níž byly samé hliněné chatrče. Okamžitě jsme vyšli na zemi, a zvědavci obklíčeni jsouce, na osly bídň osedlané jsme vsedli a palmovými háji a zahradami na rovinu vyjeli.

Široký pás země neobyčejně dobře zdělané prostírá se tu po obou březích Nilu. Obraz uzavírají horské hřbety pěkných obrysů, postupující rovnoběžně s veletokem Nilským. Tak jest i všude jinde v horním Egyptě. Mezi poli, porostlými cukrovou třtinou, boby a osením, a malými háji palmovými a smokvoňovými cesta nás vedla k Lylickému pohoří. Na zelených těch palhorcích čilý panoval život; pilné obyvatelstvo pracovalo, oralo a opatrovalo velká stáda. Na cestě proti Nilu každým dnem pozorovati lze, jak lidé jsou pleti tmavší a oděvu prostějšího. Po prvé také spatřili jsme důmovou palmu, vyskytující se jediné ve střední Africe. Zdělaná země ostře ohraničena jest pouští. Na tomto rozhraní, uprostřed malého palmového lesa, leží zasmušilá špinavá ves Arábat-el-Madfunes s obyvatelstvem vesměs chudobným.

Kdekoli v Egyptě půda zemská nad rovinu údolí řeky Nilu se zdvihá, tak že ji rozvodněný veletok vodou nedosahuje, tam ihned krajina pustne, pozbývajíc rázem svého rostlinstva. Již u posledního domu vsi Arábat-el-Madfunes to bylo pozorovati; ze šťavnatého zeleného afrického rostlinstva vstoupili jsme náhle, beze všeho přechodu, do leskle bílého písku pouhé pouště.

Několik set krokův ode vsi spatřují se mezi rumem a kamením velezajimavé zříceniny města Abyda. Památky jeho jsou dobře zachované; zvláštní rozkoš a úžas budí zdi svými mnohými malbami. Rázem ocitujeme se v době staré, dávno zaniklé, jejíž nejkrásnější památky zachoval vzduch vzácný, výslunný, Horus egyptský, vždy suchý, neporušený.

Chrám mrtvých, od krále Seti-ho I. (okolo r. 1360. př. Kr.) a chrám mrtvých od jeho syna a nástupce Ramses-a II. (1330)

založený, patří k nejznamenitějším stavbám, jichž aspoň částečně ušetřilo zhoubné působení času.

Přede vším stavba staršího chrámu překvapuje krásou maleb a hieroglyfického písma, jež stěny a sloupy pokrývá a z nejdokonalejší doby egyptské krasoumy pochází. Chrám ten zvláště proslul královskou deskou, jež jména 77 faraonův, od prvého Meny (jejž Řekové Menes nazývají) až do Ramses-a II. posloupně uvádí, a nyní staroegyptskému dějezpytu pokladem nejcennějším se stala.

Druhý chrám mrtvých, od Ramses-a založený, od onoho na sever stojí. Zbytky jeho z drobnozrného pískovce, z bělu a ze žulových balvanů, představují na svých hladkých stěnách pestré malby a nápisy, jež pro dějepis, zeměpis i bájesloví dávných Egypťanů jsou předůležity. Některé kamenné náhrobky, v Abydském městě mrtvých nalezené, dostaly se již do Vídne.

68. O čápovi a lišce.

Lišák přes kapsu se praštíl kdysi,
pozval kmotra čápa ku snídaní; —
máť pan lišák vždycky skrovné mísy,
pravá držgrešle on u vydání.
Pro krejcar si DOJISTA
koleno hněd vrtat nechá;
když pak k jiným na hostiny spěchá,
nehne se vám hněd tak z místa.

Liščí snídaně, ta milá
polévka, jen řídká byla,
kterou chytrák ještě k tomu všemu
na pramělkém talíři
přinéstí dal panu zobatému.
Čáp svým zobcem k jidlu namiří,
avšak pouhou špičkou zoubu svého
nemoh' lapit praničevo.

Lišák zatím času netratil,
usmíval se tajně, jedl, pil,
takže talíř v okamžení
k největšímu hosta pohoršení
prázny byl.

„Počej!“ mluvil k sobě čáp,
„tedy takový tys špatný chlap?“

Kdybys předložil mi aspoň hráč!“

A však počej, dostanu tě na švestkách,
za pokutu hanebnosti těch
ve vlastních se octneš tenatech.“

Zobatý když na odchodu byl,
liščí návštěvu si vyprosil:

„Musite, můj hostiteli zlaty,“
pravil k lišce, „přijít na odplaty;
ač nemohu tolik předložiti,
máte z kuchyně mé radost miti.“

„Věru, rád,“ dí lišák, „velmi rád!

Neboť u přátel jak vy a já
přílišných se poklon nedělá;
každý běže, co můž' druhý dát.“

Nu, a v pravý čas
navštívil pan lišák čápa zas;
tři dni před tím byl se notně postil,
by cítil kuchyň toho, jenž jej hostil.

Libý zápací nosu jeho věští,
pečinka že mile chutnat bude,
která jemu připravena jesti;
zatím žaludek mu hladem hude.

Čáp pečení dobře rozřezal
a pozorně každý kus
v džbánek s táhlým, úzkým hrdlem dal
a postavil hostu na ubrus.

„Berte bez obalu, milý pane,
jako já,“ a dlouhým zobem hněd
z džbánku pečení svou jed!“

Lišákovo oko hněvem plné,
vrtí sebou, kňučí, poskakuje,
vousy k džbánek strká, počichuje,
hledí stále zobatému v oči
a zlostně se dokolečka točí.

Marně; pečinky té neokusil,
ubrouskem si hubu utřít musil,
stáhl ocas lišák, trpěl hlad,
domů upaloval v spěch.
Uváz', lstitvý, v týchž osidlech,
které panu zobatému klad'.

Adolf Heyduk.

69. Vydra.

Vydra evropská obývá po veškeré Evropě a po větším díle severní a střední Asie. Ve střední a jižní Evropě hospodaří ve všech sladkých vodách, nechť jsou to řeky nebo potoky, jezera nebo rybníky, jen když je v nich hojnost ryb, zejména pstruhův, a když jsou lesem neb alespoň křovím ovroubeny a zarostly. Na tichém, osamělém a bezpečném místě jest jejím obydlím prostranné doupe, senem a suchým listím vystlané. Vchod do něho jest pod břehy od vody pode-mletými, a to až na půl metru pod hladinou vodní, takže člověk, třeba stál na blízku, ni příchodu ni odchodu vydřina pozorovati nemůže. Díra tato pod vodou se počínající vede asi dva metry šikmo do výše k pohodlnému pelechu, vyhrabanému ve břehu vyvýšeném a na místě suchém. Druhá úzká chodba vybíhá z doupe nahoru na povrch a konec její ukrývá se někde v trávě nebo v křoví, aby původce svého tak snadno neprozradil. Díra tato je vlastně komín k tomu zřízený, aby odváděl z doupe vzduch zkažený a čerstvý opět shora dolů pouštěl, jinak by se obyvatel jeho ve vlastních výparach udusil. Nezřídka vydra mívá několik doupat na rozličných místech u vody, neboť ráda se toulavá po vodě nahoru a dolů, a má tedy potřebí útulku na několika místech. Vystoupí-li voda při povodni až do její komnaty, vydra vylézá na kmeny nebo se skrývá v dutých stromech dotud, dokud obydlí její není opět vysušeno.

Vydu rybáři a majetníci rybníků svrchovaně nenávidějí; ale za to lupička tato jest přírodozpytcům zvířetem nad jiné zajímavým a vzácným. Na vydře jest vše podivuhodno: její život ve vodách, její stavba těla, její hadovité pohyby, způsob, jak si opatřuje potravu, i její schopnosti duševní. Vydra náleží k nejpodivnějším zvířatům na celé naší zemi; že je živo-

čichem vodním, bije každému ihned v oči, kdo ji shlédl pohybovat se na pevné půdě. Vydra má velmi krátké nohy a z příčiny té plazí se po zemi jako had, ačkoliv ubíhá dosti rychle. Po sněhu a ledu klouže se výborně, při kterýchžto pohybech ji hladká srst a silný dlouhý ocas velice podporují. Kdo by se však domníval, že jest vydra na pevné půdě malomocna, zmylil by se velice; otáčí se obratně a rychle na všechny strany, vzpřimuje, je-li toho třeba, i celé tělo úplně a setrvá v postavení tom po delší dobu, nepadajíc nikterak z rovnováhy. O značné obratnosti jejího těla svědčí i to, že vylézá v nouzi na stromy, nejraději ovšem na stromy stojící šikmo; při šplhání tomto zatíná ostré pazoury opatrně do kůry a postupuje takto dosti bezpečně ku předu i zpět.

Avšak pohyby vydřiny ve vodě jsou přece jen jiné. Voda jest vlastně a přirozeně živel její, kde hledá spásy, čije-li jakéhokoli nebezpečenství. Vydra je pro vodu stvořena. Její hadovité široké tělo, pokryté hladkou i ve vodě suchou srstí, plove a udržuje se tak říkajíc samo sebou na hladině vodní, její krátké, plovacími blanami opatřené tlapy jsou znamenitými vesly, a dlouhý, silný, ze strany smáčknutý ohon výborným kormidlem. Jaký tedy div, že jest vydra plavcem první třídy, jenž netolikо rozrývá vlny vodní s nevidanou lehkostí, ale také s umělostí v pravdě mistrovskou se potápi.

Při tom ovšem vydra jest znamenitou rybářkou. K chytání ryb jest vystrojena velikou rychlostí jakož i ostrými zuby, které nepustí, co uchvatily. V čistých a průhledných vodách jezer alpských lidé často mívají vzácné potěšení pozorovati vydry, kterak loví ryby. S čenichem jen málo z vody vyčnívajícím hladový dravec shání po vodě sem i tam, a jen vlnící se prouha na hladině vodní prozrazuje místo, kudy a kam se lupička pohybuje; náhle zmizí i tato, a o plavkyni by nebylo ni vidu ni slechu, kdyby tu i tam nevystupovaly z vody bubliny, poukazující na místo, kde se právě vydra pod vodou zdržuje. Kdyby vydra nemusila čas od času vyplouti na povrch vody, aby dýchala, bylo by zajisté málo ryb tak rychlých, aby jich pod vodou nedohonila a neuchvatila.

Čím jest na zemi rys a liška společně, tím jest ve vodě výdra sama o sobě. V mělkých rybnících shání ryby do výmolů nebo do koutů, kde je snáze může lapati, nebo je plaší, ocasem na vodu plácajíc, aby uprchlé do děr a pod kameny tím bezpečněji staly se její kořistí. V hlubinách výdra loví jinak. Vyhlédnuvší si velikého lenivého kapra, hledí se mu přiblížiti od zpodu. Jelikož tento nemůže hleděti pod sebe, podaří se jí obyčejně lstivý útok. V příhodném okamžiku popadne rybu za břicho a rozdrtí ji vnitřnosti. Menší kořist pohlcuje ve vodě s hlavou vyvýšenou nad hladinu, veliké ryby pak vynáší na břeh a sežírá z nich pohodlně, co se jí líbí. Usadivší se na místě příhodném, položí si rybu mezi přední nohy, a přidržujíc ji ostrými pazoury, jme se především ohryzovati jí hřbet, dobře vědouc, která část chová v sobě nejméně kostí. Potom sloupá nejpěknější kusy masa z obou stran a nechá konečně hlavu i ocas na místě ležeti. Dle těchto zbytků rybáři poznají okamžitě, jaký vzácný host sádku jejich v rybnice návštěvou oblažovati ráčí.

Kde jest hojnost ryb, výdra loví nejen pro denní potřebu nýbrž také pro zábavu, a sežírá pak z nejpěknějších kaprů jen malé kousky prostřední, zůstavujíc vše ostatní jiným zvířatům na pospas. Taková pak jest její lov chtivost, že vidouc při žrádle na blízku plavati rybu, ihned žraní zanechává, úprkem za ní se vrhá a obyčejně tenkráte ji popadá, kdy ryba polekána jsouc, v nějaký úkryt vrazí a tam se zastaví. Také bylo již pozorováno, že výdra dostavši se náhodou do hejna ryb drobnějších, jednu za druhou popadala a usmrčené na břeh vynášela, v největším chватu vždy zpět klovu se vracejíc.

Též raky, žabami, hraboši vodními, malými ano i většími ptáky výdra se živí, ačkoli ryby jsou jí přece jen lahůdkou nejmilejší. Požírá-li na svobodě též látky rostlinné čili nic, nelze říci s určitostí, ale pozorováno přece, že zajaté vydry jimi nikterak nepovrhují.

V Čechách výdra jest zvířetem nočním a provádí loupežné své kousky nejradiji za světlých nocí; v krajinách však, kde se cítí úplně bezpečnou, loví také za dne. Starí samci libují sobě v životě samotářském, ale staré samice

toulají se s potomstvem svým dlouhou dobu a spojují se často s jinými v malé společnosti, které pak, kde se usadily, čini škody veliké. Často byly již rybníky úplně od vyder vyloveny, a majetník neměl o tom ani nejmenšího tušení. Mají-li nedostatek potravy, vydry táhnou po potocích proti proudu pořáde dál a dále, často na několik mil vzdálenosti, skrývají se za dne v rákosí nebo ve křoví a v noci putují dále; často vnikají i zcela malými potoky do rybníků, v nichž za lidské paměti nebyly zpozorovány, a mají-li dobrou příležitost k zařízení obydli, běda rybám v nich nasazeným; ani jediná neujde hladovým šelmám, a hnizdí-li se na rybníku kachny, slípky nebo jiné ptactvo vodní, vymizí i to v krátké době.

Vydry v útlém mládí z hnizda vybrané, mlékem a chlebem krmené, pozbývají brzy přirozené své dravosti a stávají se zvířaty velmi milými. Vycvičiti pak vydry k lovení ryb není věc nesnadná. Je-li vydra již dosti vyspělá, pán si udělá nějakou figuru rybí z kůže a hodi ji vydře, aby ji zdvihla a jemu přinesla. Čini-li to již ochotně, hodí se dělaná ryba do vody a dá se apportovati; koná-li vydra úlohu tuto obratně, kožená ryba vymění se za mrtvou, a konečně se jí dá několik živých ryb do vany vodou naplněné, a vydra jsouc na ně štvána, vynáší jednu za druhou z vody. Potom třeba již toliko pustiti ji do rybníka, kde jest hojnost ryb, a vydra lapá a přináší jednu za druhou. Ano vydry byly již tak ochočeny a vycvičeny, že jako pes zastřelené ve vodě ptactvo apportovaly, dům v noci střehly, ryby k domácí potřebě lovily a v zahradě housenky, brouky, červy, ponravy a slimáky sbíraly, a tak pánu svému prokazovaly dobré služby.

Již nejstarší zákony honebni nařizují důrazně, aby vydry se hubily, a každému lovci nebo lapači vyder bylo všelikým způsobem nadřžováno. Masa vážili si kdysi v Bavorích a Švábsku velice, i prodávalo se za oblíbený pokrm postní, libra po zlatém, za našich dnů platí se za uše sotva třetina; jestliž vydrovina těžce strávitelná, a proto tuhá a tvrdá tato zvěřina obyčejně chudým lidem se daruje. Mnohem větší cenu má kožka, která všude jest velmi vzácná; plativá

se za ni v Německu 12 až 60 mark. Z Čech, kde vydra podél velkých a malých řek jakož i na potocích dosti zhusta se vyskytuje, dostává se kožišníkům 600 až 800 koží do ruky. Kožek užívá se obecně k olemování kožichův a zimního oděvu, v jižním Německu a za dřívějších dob též u nás v Čechách i na čepice řečené vydrovky; v severním Německu na límce u kožichů, v Číně za obrubu čepic, v Kamčatce konečně k zabalování velmi drahých sobolovin, poněvadž se obyvatelé domnívají, že vydří kožky vnímají do sebe všecku mokrost a vlhkost a tak udržují soboloviny pěknými. Z chlupů v ohoně zhotovují se štětce malířské a z jemné podsady krásné a trvanlivé klobouky. Dříve též užíváno krve, tuku a některých vnitřností za lék. Čeněk Kotal dle A. E. Brehma.

70. Hádanky.

1.

S vrchu prudce běžívám,
na rovině umdlívám;
nucena jsouc do povětří lítám,
v bouři sebou přeukrutně zmítám,
tomu beru, tomu dávám,
někde skáči, jinde stávám.
Nosím, nošena též bývám,
kde jen lze, se v zemi skrývám.
Kdo mi svěří příliš mnoho,
snadno může pozbyt toho.

(αρολ)

2.

Nemám rukou, nemám nohou,
nad lidmi přec vládu mám:
rozněcuji válku mnohou,
chci-li, blahý pokoj dám.
Ač nemohu hlaholiti,
nemajíc úst k mluvení,
přec však mohu vyjádřiti
lidí cit i smýšlení.
Moudrosti mnou poklad máte,
schránku slabé paměti,
dějiny mnou světa znáte
ze století k století.

(Πετρο.)

71. Šaráda.

*Má prvá — řeka v stranu polední,
v tom krásném kraji,
kde zlaté plody zrají!*

*Má druhá, třetí a pak poslední
jest místo chladné,
kam za noci ni za dne,
ni za jara ni léta
vzduch teplý nezalétá,
kde povždy led a mráz
a temno vítá nás.*

A celé slovo — žena čarowná.

Nuž hádej! hádanka to praskrovna.

(Polednice)

Eliška Krásnohorská.

72. Účinky lesů na podnebi krajiny.

Mluvíce o působení lesů na podnebí okolní krajiny, máme hlavně na mysli lesy značných rozsáhlostí a účinky jejich za doby letní, neboť v zimě jsou účinky tyto pro slabou výhřevnost paprsků slunečních a praskrovny výpar lesní půdy velice nepatrný. Pozorujme především, kterak teplota a vlhkost ovzduší za dne letního se v lese mění. Když ráno slunce vychází, zasahují jeho paprsky nejprve vršky stromů, které přes noc značně vychladly, a zahřívají je, avšak stlačený pod nimi vzduch lesní, celkem teplejší, jen velmi nepatrнe a velmi zdlouhavě se otepluje. Příčinou toho jest vypařování vody, způsobené slunečním teplem v korunách stromů, ku kterému třeba značného množství tepla, jež nahrazuje vzduch okolní a spodní, takže tento z počátku hrubě ani se neotepluje.

Oteplování lesního vzduchu postupuje po celý den velmi zvolna, protože paprsky sluneční skrze stromy jen po skrovnu k zemi pronikají, avšak zvyšuje se znehála přece až do slunce západu. S postupujícím oteplováním vzduchu a lesní půdy přibývá i vypařování zdola, čímž vzduch hojně parami se nasycuje a oteplený vzhůru vystupuje.

Po západu slunce ochlazují se opět nejprvé vršky stromů sáláním tepla do ovzduší; o něco později sestupuje ochlad také do dolních vrstev vzduchu a pak teprve k lesní půdě. Ochlad tento nedostupuje však v lese nikdy té výše jako na holé rovině nebo v údolí, protože listy, větve a koruny stromů veliké množství paprsků sálavého tepla k zemi opět odrážejí neboli srážejí. Tím se děje, že v lese zůstává v noci vzduch poměrně teplejším než je vzduch okolní. Teplý tento a parnatý vzduch lesní vystupuje vzhůru, ochlazuje se na studeném listí a jehličí v korunách stromových a zhušťuje zároveň své páry v mlhu, kterou hluboké, vysokými stromy porostlé lesní hvozdy před východem slunce temena svá jako závojem zahalují. Teprve k ránu stává se ochlazení lesního vzduchu citelným, nikoli však tou měrou, jakou okolní chladnější ovzduší. „Ve dne vane z lesa a v noci do lesa“, dí prostonárodní pořekadlo a má pravdu.

Vyšetřujme též, jak vlhkost větrů táhnoucích buď přes lesy nebo proudících přímo (jak dalece možno) skrze lesy, lesním vzduchem se mění.

Proudí-li vlhký vzduch přes les, nad kterým vždy jest chladnější ovzduší, srážejí se hojně jeho páry v hustý mrak, z něhož za nedlouho padá déšť k zemi. Táhne-li však suchý vítr přes les, nasycuje se tu vodními parami a zvlhčuje se alespoň. Opětuje-li se toto nasycování vzduchu vodními parami v několika lesích po sobě a ochladí-li se pak vzduch buď větrem anebo chladnějším lesním ovzduším, srážejí se vodní jeho páry v jemné kapky dešťové, které potom k zemi padají buď nad lesem samým anebo v nejbližším jeho okolí; z toho patrno, že v krajinách lesnatých častěji prší než v krajinách bez lesů. Za sucha odnímá opět les vlhkost mračnům táhnoucím přes něj, aby jí občerstvil své vadnoucí široké i jehličnaté listy, větve i celé své ústrojí.

Vane-li však vítr skrze les, nabývá zde nové vlhkosti, a současným ochlazením ve vzduchu lesním

stává se k vodním sraženinám způsobilejším. Tak les zásobuje ovzduší vodními parami, ze kterých pochází deště, a odnímá je opět ovzduší ku vlastnímu sebe-zachování, když se jeví nedostatek vláhy.

Účinek lesů na podnebí okolní krajiny záleží tedy v tom, že v létě horko a v zimě zimu mírní, rychlému vypařování dešťové vody zabírájí a dávají vznik pramenům lesním a zdrojům vodním. Lesy zamezuji mimo to náhlé spojování vody deštěm spadlé, což jest pro každé návrší věcí veledůležitou. Je-li totiž návrší bezlesé a půda jeho neporostlá, deštěm vždy část země s něho se splachuje, až konečně tam zůstávají jen holé, neúrodné skály. Zalesňování takovýchto holých návrší a strání prospívá tedy velice celé krajině, nebo lesy upravují vlhkost a deště pro celé okolí, zásobují prameny a potoky vodou, chrání krajinu náhlých změn v teplotě ovzduší, ruší neb alespoň zmírňují zhoubné účinky bouřek a uchraňují nás vichrův a drsných větrů. Četné doklady nasvědčují tomu, kterak vysekáváním lesů kazí se podnebí krajiny.

Starobylé kulturní země Persie, Palestina, Řecko, Sicilie, Španěly vyrubáním lesů velice sešly, ne snad proto, že roční množství deštů tam je menší, mýbrž hlavně z té příčiny, že rozdělení deštů na jednotlivé doby roční stalo se tam velice nepříznivým: nebo neprší-li na jaře a v létě, ku kterémuž dešti lesy rozhodně přispívají, jest účinek deštů v jiných dobách málo platen.

František Hromádko.

73. Dubrovnik.

Na celé obrubě krásného moře Siného čili Adriatského není krajiny, která by přírodou malebněji a nádherněji byla ozdobena nad okolí města Dubrovníka. Ať přijedeš od severu podél holých i truchlivých hor a ostrovů dalmatských, ať se připlavíš od jihu vedle plochého pobřeží albanského a podle divokých skal Boky Kotorské, ať se přiblížíš od západu, od

břehův italských: Dubrovnik tě pokaždé mile překvapí čarownou krásou svých zahrad. Ale nejpěknější dojem činí tento kraj na cestovatele, jenž přichází od východu z Hercegoviny, když po dlouhé jízdě mezi příkrými skalami konečně před sebou spatří širokou modrou hladinu mořskou, a když s krajiny horské sestoupí náhle mezi háje oliv, fíkův a cypřišův.

Strana města, k moři obrácená, poskytuje pohledu zcela zvláštního. Spatřujeme tam strmé skály, na nichž stojí šedé středověké hradby s okrouhlými nebo čtverbokými věžemi. Za zimních bouří divoký příboj metává rozpěněné vlny až nahoru k baštám a postřikuje zvětralé zdi a věže. Na celé této mořské straně města nikde neviděti žádné brány, žádného útočiště pro lodi; přístav se skrývá za poslední baštou vpravo a nalézá se téměř v městě samém.

Před městem, asi kilometr od hradeb, leží v moři poslední ale zároveň nejkrásnější z ostrovů dalmatských, *Lokrum*. Má podobu podlouhlou a obvod asi 4 km; ale z četných i větších ostrovů, které se řadí od Dubrovníka na sever až k samé Istrii, žádný se nevyrovná malému Lokruisu. Tu po dnešní den zachována je příroda v stavu prvotním. Tu až posud spatřiti lze vysoký les, jakým za starověku a z části ještě i za středověku pokryvaly se ostrovy dalmatské i pevnina, kde nyní namnoze ničeho není viděti než holé, mrtvé skály s nuznými křovinami.

Než opustíme již milý ten ostrůvek a podívejme se do města, jehož červené cihlové střechy přívětivě vyhlédají za šedými baštami.

Starý Dubrovnik stál zajisté na skalnatém podlouhlém polouostrově, který od pevné země oddelen byl úzkým chobotem mořským; ten však pro mělkost svou jen malým, plitkým lodím za přístav sloužil. Z té příčiny byl také již za středověku zasypán, a nejkrásnější část nynějšího města nachází se na této nízké půdě moři vyrvané. Dlažba ulic leží tam sotva metr nad hladinou mořskou, a domy vesměs postaveny jsou na jehlách. Tím způsobem se stalo, že nynější Dubrovnik leží v hluboké dolině: na nejnižším místě jest teď nová část města, odtud na jedné straně vystupují domy do výšky po úbočí bývalého polouostrova, na druhé

straně pak táhne se město nahoru po svahu hory sv. Sergia. Ze starého přístavu ponechán jen malý kus, od města silnými zdmi oddělený. Ale nyní v něm neuvidíš leda malé plachtové lodice dalmatské; veliké koráby a poštovní i válečné parníky zastavují se vesměs ve veliké zátoce u Gruže (Gravosa), půl hodiny od města.

Dubrovník má jen čtyři brány: dvě z nich vedou ku přístavu a dvě na pevnou zemi. Ostatní obvod města opásán je dvojitými hradbami, které zdělány jsou z velikých tesaných kamenů; na nich vypínají se obrovské staré věže. Podél hradeb lze město po strminách i obejít od brány k bráně; popinavé rostlinstvo zakrývá zeleným lupením šedé stěny hradeb často až po cimbuří; od hradeb dále jsou místy pěkné zahrady.

Uvnitř města jest jen několik prostranných a plochých ulic či náměstí; všecky ostatní průchody jsou hluboké a úzké uličky, plné strmých schodů. Středem celého města jde *Stradona*, ulice asi 400 kroků dlouhá; vede přímou čarou od jedné pevnozemské brány ke druhé. Po obou stranách Stradony stojí staré domy z tesaného neomítnutého kamene o dvou patrech. Za starých dob bývaly v Dubrovníku i čtyřpatrové domy, ale po velikém zemětřesení, kterým město r. 1667. na polovinu bylo zničeno, neodvážil se nikdo stavěti domů vyšších než o dvou patrech. Dlažba skládá se z velikých bílých kamenů, velice hladkých a kluzkých, takže nesnadno jest, koňmo nebo kočárem po městě jezditi. Proto v Dubrovníku i prostřed ulice není se obávati, že by na té přikvačil kočář nebo jezdec. Zde se na dlažbě ozývají jen kroky lidské. Kromě lidí pohybují se tu jen soumaři (horští koníci), mezcí a osli, po turecku kovaní velikou deskou taliřovitou; krok jejich zní, jako by chodili v dřevěnkách.

Bývalé nádherné stavby města Dubrovníka téměř docela zmařeny jsou zemětřesením r. 1667.; tak na př. ze starých chrámů, které se jistě rovnaly dosavadním velebným kostelům ve Splitu, Šibeniku a Zadru, nezbýl ani jeden; všecky se sřítily a byly později obnoveny neb úplně nahrazeny stavbami novověkými. Jedno z nejpamátnějších stavení Dubrovnických jest dogana čili celnice, pěkný palác z r. 1520.,

jenž zemětřesení šťastně odolal. V průčeli jeho pne se pavlan, vznášející se na šesti štíhlých sloupech; na pavlan vedou troje veliké dvéře se vkusnou ornamentikou a s barevným sklem.

Na konci ulice Stradony otevírá se malé podlouhlé náměstí, jež obklíčeno jest velikými památnými budovami. K nim náleží nová radnice; prve na jejím místě stál palác, kdež za doby, pokud byl Dubrovnik republikou, scházela se širší státní rada. S radnicí souvisí vládní palác, nejstarší stavení celého města. Odtud byla spravována až do r. 1808. republika Dubrovnická; potom dostala se na čas pod panství francouzské, ale r. 1815. připojen Dubrovnik k říši Rakouské. Vládní palác je vystavěn v ušlechtilém slohu italském; v jeho komnatách chová se mnoho důležitých spisů bývalé republiky.

Na druhé straně náměstí výše zmiňovaného stojí naproti radnici na samém rohu Stradony kostel sv. Blasia čili po slovanskú sv. Vlaha, patrona města i bývalé republiky; svátek jeho slaví se 3. února veřejnými průvody, střelbou z ručnic a národními tanci vesničanův. Pozadím toho náměstí je katedrální chrám Matky Boží.

Život Dubrovnický není však uzavřen ve hradbách městských; živější téměř a příjemnější než město jsou jeho podměstí, která dle bran pevnozemských slují *Pile* a *Ploče*.

Nejkrásnější část celého Dubrovníka je podměstí Pile. Po stráni horské stojí asi 200 přívětivých bílých domů se zelenými okny, a okolo nich je plno zahrad. A jakých zahrad! Není to naše stromoví s pomíjejícím luppením světlou zeleným, ale nádherné temnozelené rostlinstvo jižní, které z velké části listím svým i v zimě oku lahodi. Tu jsou stinné háje sivých oliv a lesklých vavřínů, granátových jabloní, pomerančníkův a citroníkův, promíchané morušemi, ořechy, mandlovníky, jedlými kaštany a bledokmennými fiky. Nad nimi klenou se košaté platany, drobnolisté akacie a oleandry až 5 m vysoké, poseté kvítím červeným nebo bílým; černé cypřiše vynášejí se štíhlou svou podobou nad ostatní stromy, a vedle nich datlové palmy prostírají své rozpeřené vějíře. Množství pestrých květin tropických, které jsme u nás uvykli vídati jen ve sklenicích, buji zde pod

širým nebem. Není v Dubrovniku zimy v našem smyslu; sníh v městě jest vzácný a zjevuje se vůbec jen časem na hřebenech blízkých hor. Kamen v domech Dubrovnických neuvidíš. Od října do nového roku pršívá při teplém jižním větru (scirocco *) téměř bez ustání; v lednu je jasno a chladno, tímorem pak již začíná se jaro.

Josef Konstantin Jireček.

74. O nevěrném šakalu.

Blíže města pobíhal šakal po chuti své, i spadl do sudu indiga. Protože nemohl ven, dělal se ráno mrtvým. Pán sudu, vida šakala s nataženými vzhůru nohami, s očima zavřenýma a zuby vyceněnými, po-kládal jej vskutku za mrtvého, i vytáhl jej ze sudu, zavlekl opodál a nechal ležeti. Šakal, přišel do lesa a zpozorovav, že jest modrý, mínil: „Nyní mám pře-krásnou barvu, neměl-li bych se nyní povýšiti?“

Potom svolał všecky šakaly a pravil: „Jsem od posvátné bohyně tohoto lesa vlastní rukou její pomazán šťavou všech bylin za vladaře lesa. Vizte mou barvu! Od nynějška vláda v tomto lese povede se po mé rozkazu!“

Když šakalové viděli překrásnou jeho barvu, padli pokorně na zemi a zvolali: „Jak Tvoje Milost poroučí!“

Tak nabyl poněhlu moci nadé všemi zvířaty lesa. Když však později dostal do služby i tygra, lva a jiná vynikající zvířata, tu styděl se za šakaly, hleděl na ně pánovitě a s opovržením a zapudil své pokrevence.

Starý jeden šakal pozoroval, že ostatní jsou za-rmoucení, i pravil: „Netruchlete, že ten hlupák o-po-vahuje námi, kteří ho na chlup známe; způsobím jeho pád. Neboť tygr ani ostatní nepoznávají v něm šakala, a uzná-vají-li ho za krále, jsou klamáni jen jeho barvou. Hleďte tedy, aby byl poznán, a to takto: Za soumraku počněte všichni najednou výti jemu na blízku. Jakmile uslyší vytí, zajisté podle přirozenosti své počne též výti, neboť vrozený pud těžko přemoci: kdyby pes stal se i králem,

*) Vyslov: Široko.

neohryzoval-li by přece střevíců? Když pak tygr pozná v něm po hlase šakala, usmrtí ho.“

A tak se také stalo; vždyť se říká: „Domácí neprítel zná vše, slabost, tajemství, sílu, vnikne v nás a spálí nás, jako oheň spálí dutý strom.“ Emanuel Kovář.

75. Volavka popelavá.

V tiché zátoce rybníka, tam kde břeh vysokou houštinou jest porostlý, stojí ve vodě pěkný, štíhlý pták s krkem prohnutým a zobákem dolů namířeným, ani se nehýbaje. Objeví-li se někde poblíž tmavých jeho nohou stříbrolesklá rybka, v ohnivém oku se mu zableskne, potměšilý dravec pootevře zobák a rázem jej do vody ponoří; poštěstilo-li se mu, že se mu nebohá rybka v zobáku třepotá, bez dlouhých okolků ji požre, aby hned potom zase na novou si počíhal kořist. Nevlidný ten pták samotář jest volavka obecná.

Hlava její má na líci a vesopod barvu bílou, uzdičky žluté; i zobák a oči mají barvu žlutou. Na temeni jsou prodloužená péra bílá nebo trochu našedivělá, a v týle kromě těch ještě delší péra modravě černá, z nichž dvě až pět vzadu jako chochol na šíji visí. Krk jest bílý, jen po stranách a ještě více vzadu našedivělý a také vesopod na hrdle jsou zvláště dole podlouhlé skvrny načernalé; nejniže jest hrdlo zdobeno prodlouženými páry, z nichž delší jsou sněhobílá a kratší našedivělá. Tělo má nahoře barvu popelavou, a péra ramenní se pěkně lesknou; hrud' i břicho mají barvu bílou, a jen boky jsou pokryty peřím černomodrým; nohy jsou šedorudé. Křídlo má barvu modravě šedou, ale kraj bílý, veliké letky ruční jsou černé a vnitřní šedé; ocas jest ze dvanácti per složen, nahoře modravě šedý a vesopod trochu světlejší. Samice jest o něco menší a má kratší chocholku. Délka těla činí 105 cm, šířka s rozpjatýma křídla 180 cm, délka ocasu až 20 cm. Hlas mají volavky silný, ale chraptivý, znějící asi jako „kréik“.

Volavky žijí ve všech zemích starého světa, obývajíce vůbec u vod, ať to již hladina šírého moře anebo nepatrný potůček horský, ale jen tenkrát, jsou-li v nich ryby, není-li tam hluboko a mají-li na blízku lesy neb alespoň houštinu

s několika stromy, na nichž rády odpočívají. Také u nás v Čechách je dobře známe; zvláště tu vídati mladé volavky na podzim na polích, any myši chytají. Přicházejí k nám z jihu v měsíci březnu nebo dubnu a stěhují se zase v září a v říjnu do krajin teplejších; na jihu náležejí ovšem ku ptákům stálým. Mimo ryby požírají všeliké drobnější živočichy, menší ssavce, ptáky, plazy a obojživelníky, měkkýše, raky, hmyzy, pijavice, dešťovky a červy vůbec.

Volavky hnizdí se rády u větších společnostech; ve velkých takových osadách volavčích bývá až sto hnizd buď na stromech, anebo kde není těchto, také v houštinách rákosových; někdy je mívají i u vzdálenosti kolika *km* od vody, je-li jen místo příhodné a bezpečné. Hnízdo má průměr až i 1 *m*, jest upleteno z uschlých větví, z rákosu a ze slámy a vystláno srstí, vlnou i peřím; ze tří nebo čtyř zelenavých vajec líhnou se mláďata asi po 25 dnech, ale zůstanou pak ještě asi pět neděl ve hnizdě.

Za dávných časů panstvo rádo se bavilo lovem na volavky, na něž sokoly pouštěli. Zajaté volavky snad jen v zoologických zahradách je spatřiti, ježto velmi mnoho ryb a jiných zvířat aneb alespoň syrového masa do dne pohltaji. Není radno, chovati je s jinými ptáky pohromadě; je-li volavka rozezlena, drůbež i psy, ba také člověka ráda z nenařádání prudce klovne a často nebezpečně poraní. A neméně zuřivě si vede, byla-li na lovru postřelená.

Z jihovýchodní Evropy, zejména z Uher k nám někdy na jaře zabloudí štíhlá, sněhobílá volavka bílá, jež po tu chvíli na př. u Třeboně a u Hluboké byla pozorována; z jižní Evropy pak každého roku k nám přilétá volavka rudá, nahore popelavá a narezivělá, vezpod na hrudi rudohnědá a na bříše šedá se skvrnami purpurovými.

„Naši ptáci.“

František Bayor.

76. Z cestopisu korunniho prince Rudolfa.

B. Cesta do Palestiny.

1. Příjezd do Jaffy.

Na širém moři pozdravilo nás jítro dne 28. března r. 1880. Tážeme se vespolek, zda zemi jakou již viděti, a dychtivě

patříme, kdy asi obrysy Asie vynoří se z vln. Konečně dopoledne objevují se hřbety pohoří Judského, zahalené v modravé páry; brzo potom vidíme žluté pobřeží a pahorek s městem Jaffou, které vystupuje stupňovitě, podobajíc se pevnosti.

Na první pohled vypadá země holá a pustá; ale když loď k tomu staroslovanskému městu se blíží, pozorovati jest, kterak nádherný věnec zahrad lesům podobných město obklopuje. Poněvadž přístavu pro větší lodi tam není, bylo nám zakotvití čtvrt hodiny před zlopověstnými skalisky, jež město obkličují.

Pěkná naskytala se nám podívaná, když jsme se na člunku přiblížili ke schodům ve přístavu. Na všech schodech i v úzkých oknech všude plno lidí. Oděv je zde barvitější a rozmanitější než v Egyptě. V ohledu tom zde vystupuje způsob maloasijský, turecký ano i starohebrejský na jevo. Spatřují se tu nejčastěji volná roucha řásnatá se širokými pestrými pasy a s velkými šátky; zde onde viděti též fesy, krátké kazajky, lemované kožiškem, široké šaravary čili jezdecké spodky, koží a knofliky posázené, červené trepky neb i opánky.

Plet lidu palestinského celkem jest již velmi světlá, zvláště v městech. Tu a tam vyskytuje se ovšem i plet zloutlá, ale hnědou viděti jen zřídka. Kmenové svobodní, zvláště jižní, nejvíce jsou plati hnědé.

Zdlouha vystupovali jsme po schodech k latinskému hostinci, pozorujíce se zalíbením shromážděné množství lidu v jeho pestré barvitosti. Turecké vojsko zeleně oděné, od egyptského zcela rozdílné, stálo pořadim. U dveří hostinského kláštera čekalo několik františkánů; skrze dům v pravdě orientálnský dostali jsme se po nesčíslných schodech do františkánského kostela.

2. Z Jaffy do Jerusalema.

Napřed vede cesta mezi pěknými zahradami, hustými a bujnými sady pomerančovými. Stromy ohýbaly se hojným ovocem. Tu lze pozorovati, jak velice podnebí na pobřeží palestinském liší se od podnebí egyptského. Koncem února

viděli jsme sklízeň pomerančovou v Egyptě, koncem března v Jaffě ještě se nezačala.

Avšak libovonné zahrady přestaly za krátko, a my jsme se dostali do roviny velmi jednotvárné, zelenošedé. Tu viděti bylo toliko pole špatně zdělaná a místy půdu zcela holou, kamenitou; zde onde vyskytla se nějaká studně s vahou a po různu též nějaká palma. Nepěkný jeden hřbitov mahomedánský v krajině té činil dojem divoké směsice. Pustý obraz ten ohrazovaly v modravé dálce výšiny pohoří Judského. Potkávali jsme na mnoze stáda koz a velbloudů, jež hlídali lidé pestře odění, mimo to i žebráky, jakých jinde nebývá, ani v samém Egyptě. Spatříš tu nejhroznější mrzáky, jakéž si jen lze pomyslit, i nemocné postížené malomocenstvím, jak již bible vypisuje.

Následujícího jitra ležení naše již záhy z rána čile se oživilo. Stany se sňaly, vše naložilo se na mezky, a za cinkotu zvonkového, jejž působí soumaři svým krokem, dala se karavana na pochod. Vůdcové soumary poháněli křikem, a ve zvuky ty místo se řehtání koňů.

Bylo nám stoupati vzhůru. Naproti nám přijeli na koních dva františkáni. První, muž veliký a rázný s bradou zarostlou, připomínal mi svou postavou velmi živě ony opravdové reky, kteří křížákům za víru bojujícím v čele kráčeli, a krucifix vysoko vznášejíce, rytíře k hrdinským skutkům podněcovali. Byl rodem z Toskany. Mnich druhý byl krajan Čech. Těžko je popsatи tu radost, kterou byl unesen tento muž, že se mu naskytla příležitost, v daleké cizině promluvit se mnou jazykem svým mateřským. Oba mniši pozdravili nás co nejsrdečněji a potom se připojili k našemu průvodu. Františkáni v zemi zaslíbené zastupují církev latinskou a zastávají naproti ostatním vyznáním práva svých obřadů.

Dostoupili jsme výšiny. Před námi rozkládá se neutěšená lysá planina Jerusalemská. U veliké dálce zdvihají se šedomodré velehory z Jordanského údoli. Spatřujeme první zjev města Jerusalema; je to veliká skupina ruských domů s kostelem o pěti kupolích, hora Olivetská a vpravo řecký kostel svatého kříže. Svatého města dosud jsme nespatřili.

Cesta byla po obou stranách lidmi hustě obsazena. Byli tu židé ze všech zemí, maloasijskí křestané, Řekové, evropští

poutníci, orientalské křesťanské paní, některé závojem polo-zastřené, některé s obličejem nezastřeným, v kroji nejmalebnějším, k němuž jen kroj dávných žen hebrejských přirovnati lze, vedle nich zase Koptové, několik anglických turistů, mahomedánští venkovanié, zmrzačeli žebráci a zástupy poutníků z nejrozdílnějších končin zemských. Ti všickni civěli u silnice a zvědavě si nás prohlíželi.

U sadu, z něhož Jerusalem po prvé lze spatřiti, stál průvod, očekávaje našeho příchodu. Vše pokleklo, vykonat modlitbu s odkrytou hlavou. Posvátný Sion se svými starými zdmi, šedobílými domy, kupolemi chrámu svatého hrobu a s velikou mešitou Omarovou rozkládal se před námi.

3. *V Jerusalemě.*

Před námi jelo několik konsulátních kavasů čili četníků s dlouhými holemi. Oděv jejich byl by se hodil dobře na divadlo. Za nimi následoval prapor turecké pěchoty s hudební kapelou. Pamětihoné to skupení při vjezdu do Jerusalema! Průvod otvírá turecká hudba a prapor s bílým půlměsícem. Potom běžeme se my všickni v plné parádě, obklopeni jsouce kněžstvem, úředníky konsulátními, tureckými a křesťanskými hodnostáři. Po obou stranách cesty tlačí se husté zástupy lidí.

Cesta vede mimo veliké jedno stavení, v němž jsou spolu ubytováni ruští poutníci. Každého roku před velikonočemi přicházejí do Jerusalema ruští sedláci, vedeni jsouce svými popy. Již tenkrát bylo jich tam asi dva tisíce. I ti stáli v hustých zástupech zvědavě nás pozorujíce.

Ubíráme se davu lidu národností nejrozmanitějších, až se dostaneme ku bráně Jaffské. Před ní sestoupíme s koní a kráčíme mezi starými šedými domy do vnitř svatého města.

Tam stojí latinský patriarcha, obklopen jsa kněžstvem neobyčejně četným. Kněží světští, alumnové i mnichové byli všickni ve skvostném církevním rouchu a drželi svíce rozžaté. Patriarcha i kněžstvo jemu podřízené má plný vous jako všickni kněží v orientě. My klekli a políbili zemi. Po krátké modlitbě patriarcha, rodilý Janovan, oslovil nás krásnou italskou řečí, ku které jsem já odpověděl francouzsky. Potom začali kněží zpívati církevní písně a seřadili se po dvou. Průvod jal se pomalu postupovati. Velkovévoda Toskánský

a já kráčeli jsme vpravo a vlevo od patriarchy, za námi šli hodnostáři turečtí i jiní, vedle průvodu bralo se pořadí osmanské pěchoty.

Ulice městské jsou neobyčejně temné a úzké. Vzduch vanε zde tak chladný jako ve sklepě, a naplněn jsa odpornými zápachy všeho druhu, zdá se být nakažen morem.

Tak prošel průvod několika úzkými ulicemi, až znenáhla dostal se ke schodům. Po schodech sestoupili jsme na náměstí před chrám svatého hrobu. Náměstí to pocházejíc z doby křižácké, pokryto je kamennými ploskami. Na dvou stranách je obkličují vysoké zdi, na straně třetí vystupuje hlavní průčelí chrámové, ozdobené pěknými sloupy a krásnou branou.

První pohled na nejvážnější tu svatyni všeho křesťanského světa způsobuje v každém poutníku dojem velebný. Již okolí valně k tomu přispívá. Leží náměstí před kostelem o několik stupňů níže nežli město ostatní. Domy zasmušilého Jerusalema jsou šedé, a uprostřed mezi nimi starý zvětralý chrám svatého hrobu, ozdobený vysokou kupoli. V předním dvoře sedají prodavači svěcených věcí. Všickni oděni jsou po orientalsku. Několik řeckých a ruských popů tam stálo, průvod náš pozorujice.

Vstoupili jsme hlavní branou. Veliký vnitřek kostela toho mocně působí v cit, ale zároveň má do sebe povahu zasmušilou a vážnou. Vzduchem dusným a chladným proniká vůně kadidla a růží. Vpravo i vlevo viděti je vchody ku kaplím, schody a vysoké kůry.

Uprostřed kostela, v okrouhlé veliké sini, stojí kaple hrobová, kostel pro sebe. Náleží východním církvím a církvi latinské. Než jsme se dostali k této kapli, průvod poklekl u velikého čtyrhranného kamene, těžkými svícnými obklopeného. Na zemi ležíce, všickni jsme jej libali. Na kameně tom bylo mrtvé tělo Kristovo od Nikodema pomazáno. Pomodlivše se, kráčeli jsme ku vchodu hrobové kaple. Malý ten stánek Boží náležel po dlouhý čas církvím východním, jeví také zvenčí i vnitř zúplna řecký ráz.

Jsouc uváděni patriarchou, směli jsme do vnitř kaple. Úzkým prostorem přijde se k nízké bráně, kterou v pravém

slova smyslu dlužno prolézti. Teď jsme ve vlastní svatyni, odznaku víry křesťanské.

Všude mezi stěnami bohatě ozdobenými prokmitá holá skála, a prostý ten kámen ctíme, neboť objímal tělo Syna Božího. Růžová vůně, dým kadidla, řecká nádhera, svit červenavých svítileň, odříkávání latinských modliteb, vše mocně působí na smysly. Úzká ta hrobka zdá se býti světlem a kohlebkou víry naší.

Nazejtří, dne 30. m. března, časně ráno šli jsme všickni, páni i služové, do hostinského kláštera. Domácí duchovní, hradní farář a někteří františkáni, kteří mluvili německy, vyzpovídali všecku cestující společnost. Odtamtud putovali jsme do chrámu svatého hrobu. V kapli hrobové na kameni náhrobním hradní farář sloužil mši. Při ní všem byla podávána večeře Páně. Na konec mše prelát posvětil nakoupené nábožné památky, jež za služeb Božích na kameni náhrobním byly uloženy.

77. O stavu rolnickém v Palestině.

Palestina nazývá se ve Sv. Pismě zaslíbenou zemí a bývala velmi úrodná, oplývajíc plodinami rozmanitými. Také nyní jest půda země té sama soubě velmi dobrá, daří se tam oliva i víno jako za dávných časův; ale hospodářství polní nehrubě tam prospívá tak jako v Turecké říši vůbec.

Jen malá část půdy náleží samostatným občanům; větší díl pozemků je vlastnictvím státu nebo mešit a jiných ústavů, a na takových pozemcích jsou rolníci neboli fellahové, jak se tam nazývají, pouhými nájemníky, kteří platí z výnosu svých najatých pozemků všelijaké desátky, daně a jiné poplatky.

V létě v Palestině neprší. Jakmile však země po mnohých měsících velikého sucha a vedra hojným deštěm zkypří, nastane doba setí. Nejprv se rozhodí semeno po poli a teprve potom se zaoře. Leželo-li pole několik let tihorem, nejprv se podorá, potom oseje a posléze znova zorá. Bran, válcův a jiných hospodářských nástrojů tam neznají, tolíko pluh. Ale arabský pluh nemá klečí čili těhel, a není nic jiného než silná, křivá větev, na niž nasadí se železná

radlice s dlouhou špičkou; neoře hlouběji než 10—12 cm. Potahem jsou obyčejně voli; někdy spřáhne se též osel s kravou nebo volem. Fellah či rolník, napadne-li ho chuť, bez dlouhého rozmýšlení svleče svůj abaj — jakýsi plášť, položí jej na zem a lehne si na něj, aby si hodinu nebo dvě (hodiny) pospal a je bezpečen, až se probudí, že najde voly své na témž místě.

Zimní setba či síje trvá pozdě do ledna, a přijde-li děšť pozdě, až do počátku března; nicméně bývá v květnu zrno zralé a úroda dobrá. K zimnímu obilí počítá se pšenice, ječmen, čočka, boby; ale ovsa a žita neznají. Letní plodiny jsou: durra či bílá kukuřice, bavlna, tabák a jiné. V zahradách, kde je dostatek vody, rostou bylinky po celý rok.

Žně jsou fellahům dlouhou a důležitou prací. Na rovinách jest více výsevku, pročež trvají žně v rovinách déle než v horách. Z té příčiny sedlaci horští mohou ve žněch na rovině pomáhati a něco si vydělati. Uzrálo-li obilí v kraji, přijdou do vesnic horalé, muži, ženy a dítky. Muži žnou, ženy pečují o stravu rodiny, ošetrují výdělek, který záleží v sypaném obilí; mimo to donásejí mužům vody k pití, často z veliké dálky. Býváť v těchto krajinách po čas žní již v dubnu a květnu veliké vedro, a ženci trpívají žizní nad míru.

Obilí požaté nakládá se ve snůpkách na osly, krávy, voly, ale nejvíce na velbloudy, aby je na humno donesli. Humno všem společné bývá blízko vesnice a tak prostranné, aby všem podilníkům vyhovělo. V Palestině se však nemláti cepy ani strojí; práci tu konají tam voli nebo někdy i osli a velbloudi, jenž se několik hodin v kruhu po obilí prohánějí, až je ze stébel drobná, roztržepená řezanka. Když obilí takto vyšlapáno, pak je fellah vidlemi trojzubými prohazuje; řezanka se při tom bedlivě sbírá a ukládá na dobu, kdy nebývá venku nic zeleného; nebot sena jest v Palestině pro nedostatek luk velmi málo.

Fellah maje obilí vyčištěno, mohl by si je snad pěkně uložiti; ale tomu není tak, nastává mu mnohé utrpení v této požehnané době. Než může úrodu nazývat svou, jest mu zapraviti daně, desátky a jiné poplatky, a hromada obilí jeho

zmenší se znamenitě rozličnými povinnými i nepovinnými dávkami. Tak na př. odvádí se desátek u přítomnosti výběrčího; ale ten rozličnými úskoky dovede toho, že ubohý fellah musí mu dát místo desátého dílu osmý, šestý díl, ba někdy dokonce i polovici své sklizně. Za takové zvále úředníků fellahové arci nemohou se dodělati zámožnosti.

Kromě vlastních fellahů či rolníků jsou po venkově též pastýři, kteří hlídají dobytek na pastvě a pomáhají při prácech. Také ti jakož i jiní dělníci dostávají svou mzdu v obili. Ano koupí-li rolník ve žních ovoce, melouny neb jiné plodiny, také za to platí pro nedostatek peněz obilím a to v ceně třikrát i čtyřikrát větší, než by byla v penězích. Takovým způsobem si fellahové zase sami škodí.

Všemu pokroku a tudy i prospěchu polního hospodářství velice vadí také mahomedánská víra v nezměnitelný osud. Fellah ví sice, že ten neb onen pozemek je lepší, ale nepřidí se po přičině. Po jeho mínění Bůh udělal jedno pole lepší než druhé. Jeho věci prý to není, zkoumati, proč tomu tak je, ani to měnit. Ač ví, kdyby pole pohnojil, že by mu více úrody poskytlo, přece praví: „Požehnání pochází od Boha; chce-li mi dátí hojnou ženě, dá ji i na špatné půdě, protože nezáleží úroda jen na hnoji. Pak-li mi Bůh nechce požehnat, nemohu v tom přesně vši svou práci a vše namáhání nic změnit.“ Dle mínění fellahův jest minulost, přítomnost i budoucnost předurčena osudem. Z toho jde, že má fellah nedůvěru ke všem novým strojům a semenům.

Rovněž málo činí fellah pro chov dobytka; dobytek jest tu malý, hubený a zvolna se plemení. Potřebný dobytek přihání se z východní krajiny za Jordanem. V pohoří chovají se nejvíce ovce a kozy. Ale i těch stále ubývá, a proto i ovce a kozy se přihánějí z krajin zajordanských.

Podobná nedbalost jeví se i v zakládání cest a silnic i vysazování stromův. A k takové škodné netečnosti vede pravidlo života výše zmíněné. Zcela jinak zní přísloví: „Modli se a pracuj,“ nebo: „Boha vzývej, sám ruky přikládej!“ Neboť ta kladou nám na srdeč důvěru v Boha, ale spolu nás vyzývají k užitečné přičinlivosti.

Josef Kyselka.

78. Pověst o původu skřivánka.

Když chodíl s apoštoly
Pán Ježíš po zemi,
kdys vonný chlad je objal
pőd háje větvemi,
a písni nejkrásnejší,
již ve hrdélku měl,
tu každý z lesních ptáčků
pout jejich provázel.

Zpěv sýkor, pěnic, drozdů
tu hymnou jásavou
jak sladké hosiana
zněl Kristu nad hlavou,
že zástup apoštolů
pohřízen v rajský sen
těm libým žalmům ptačím
naslouchal vytržen.

Až posléz vyšli z háje
na širošírou pláň,
kam dýchala žár letní
bez mráčku nebes báň;
jen brázdy rozrývaly
jak vrásky hnědý luh,
jmž oráč v potu tváři
svůj řídil těžký pluh.

I pravil svatý Petr:
„Jak smutné ticho tu!
Tam lovci hudba ptačí
hrá v lesní samotu;
i pastýři, když volně
nad jasným zdrojem sní,
ze stinných větví buku
hlas drobných pěvců zní;

i ten, kdo v sadě růží
čas hříčkou maří jen,
slavíků zpěvem býva
do ráje unášen:
A hle! tu rolník pilný
za zdatným pluhem svým
bez těchy trudně kráčí
bezhlasým prostranstvím.“

Pán mlčky bral se dále
až tam, kde rádla chod
muž zarazil a zemlén
utíral čela pot.
Ta rosa chmurných skrání
přes lice vrásčité
skanula pod radlici
do prsti rozryté.

V tom Pán se mlčky shýbl
pro tuto vlkou prst
a rukou z černé brázdy
povnesl země hrst.
Tajemná slova šeptal
a vroucně k nebi zřel,
pak s Božským poušmáním
dlaň svatou otevřel.

A hle! tu místo hlíny
na dlani přesvaté
zřít bylo stvořeníčko
zahnědlé, křídlaté.
Ten ptáček volným letem
rozepjal křídélka
a shůry sypal zpěvné
perličky z hrdélka.

Výš, výše třepetavě
do blankytu se nes'
a krajem sladce zvonil
libezný jeho ples.
Zpěv jeho v rozkoš tichou
všech srdce potopil;
sám oráč, líce zjasnív,
kleč chutě uchopil.

A zástup apoštolů
pln citů slastných, něm,
zpěváčka ještě stíhal
zářivým pohledem,
když zanik' v modru nebes
útlounký ptáčka zjev,
a jedva slyšet bylo
tichounký shůry zpěv . . .

Tu promluvil Pán Ježíš
v nebeském úsměchu:
„Nuž, Petře, toho pěvce
měj rolník v potěchu!
Když v zemi omlazenou
za vesny vnoří pluh,
vždy z první brázdy vzlétně
ten zpěvný jeho druh.

Ten zpěv mu bude jasnit
mrak těžké roboty
a libou zvěst mu hlásat
s azurné výsoty;
i na něho že s láskou
oteckou vzpomíná
Ten, jehož svatá náruč
svět celý opíná.

To ptáče, brázdy dítko,
nos role chudý šat,
však nejsladším se pěvcům
má písni vyrovnat,
a na znamení má se
z nich nejvýš k nebi nést:
jak milá Bohu práce,
k niž člověk stvořen jest!“

Svatopluk Čech.

79. Píseň při oráni.

Se skřívánkem vstávám,
s ním též chodím spát,
v poli naslouchávám
při pluhu mu rád.

Naslouchám, jak zpívá,
když si stírám pot,
mně tak volno bývá
všechněch od klopot.

Zadívám se chvíli
v modrou oblohu —
jak mne ten zpěv sílí,
říci nemohu.

Zamyslím se, maní
je mi k úsměvu,
a sám při oráni
dám se do zpěvu.

Joséf V. Sládek.

80. O důležitosti práce.

Práce jest nejlepší vychovatelka šlechetné povahy. Cvičí nás zajisté v poslušnosti, v pilnosti a vytrvalosti; zároveň nám dodává obratnosti a schopnosti ve zvláštním povolání našem i v důležitostech života obecného.

Práce jest zákonem našeho žití, kterýž pudí jednotlivce i národy ku předu. Většina lidí musí pracovati rukama z potřeby, aby se uživila; ale pracovati mají všichni.

Práce bývá snad někdy obtíží a nesnází, ale je též ctí a oslavou. Bez práce nic nelze vykonati; vše,

co je vznešeného při člověku, vzešlo prací, a vzdělanost lidská jest jejím účinkem.

Lenost je kletbou člověka. Lenost ujídá čilosti jednotlivcům i národům a ničí je, jako rez sežírá železo. Když Alexander přemohl Peršany a pozoroval jejich mravy, poznal, že si toho ani nejsou vědomi, jak podlý je život netečný a rozkošnický, i jak naproti tomu vznešený je život pilné práce.

Netečnost stejně snižuje jednotlivce jako národy. Nedbalost ještě nikdy nevynikla na světě skutkem velikým a nikdy nevynikne. Netečnost zmaří život, a nelze, by se jí co dařilo; jestíť rozmarná, reptavá, zkázonosná.

Lenost jest otrava těla i ducha, matka všech neřestí a nejhorší hřich. Lenost ducha jest však horší nežli lenost těla. Jako ve stojaté hnijící vodě rodí se červi a ohyzdný hmyz, tak líhnou se zlé a neřestné myšlenky v nečinném člověku; duše jeho se kazí. Kdo lenoší, bud si čím bud, bud sebe bohatší, sebe mocnější, nebude nikdy spokojen, nikdy zdráv ani tělem ani duší; stále bude unaven, churav a mrzut, stále bude soužiti sebe i jiné.

Práci musíme mítí před sebou a práci za sebou, práznnou chvíli jen pro odpočinek. Život zoškliví se jak lenivému boháči tak lenivému chudášu, jenž nemá co dělati, nebo maje práci, konati jí nechce.

Kdo nepracuje, nemůže požívat ovoce práce. Spánek náš je sladký a bdění spokojené, jsme-li zaměstnáni. Ano jistého pocitu zmoženosti je potřebí, aby chom radostně užívat mohli prázné chvíle i tenkráte, když jsme si jí zasloužili tím, že jsme náležitě vyplnili povinnosti své.

Délku života nemáme měřiti dle počtu let, která jsme strávili, nýbrž dle toho, co jsme v něm vykonali. Čím užitečnější kdo práci koná, čím více myslí a cítí, tím více opravdu žije. Člověk nečinný, neužitečný, jakkoli dlouho život jeho by trval, pouze živorí.

Pro tuto mnohonásobnou cenu pracovitosti hledí rozumní rodiče mysl svých dítek záhy nakloniti ku

práci a pilnosti jakožto základu pravé užitečnosti a blaženosti na světě. Nelze věru ani dosti důrazně vštěpovati v mysl dítkek to přesvědčení, že pracovitost je hlavní povinností, kterou nám Bůh uložil v každém povolání života. Ničeho nelze nabytí bez práce, ani prospěchů hmotných ani duševních. Pročež pracujme a užívejme času. Za mládí je mysl naše povolna, a vědomosti snadno se ukládají; zanedbáme-li však jara svého, léta naše budou marna i hodna opovržení, žeň naše budou plévy, a zima našeho stáří bez vážnosti a bez přátel.

Z angl. přel. V. Mourek.

81. Epigramy.

Památní lístek.

I ve zlý čas nech každý den
tě k nové činnosti pobádá;
již ztracen jest a ve psí ten,
kdo dílo k lepším dnům odkládá!

Zdvorilost.

Tím nechlub se, tebe kdo-li pozdravuje vznešenější;
dáváť jen na rozum tobě, co měl jsi dělat.

F. L. Čelakovský.

Zahálka, nouze.

Kdož kráčí tak mdlou váhou? Toť jesti zahálka.
Kdož tuto takto kvapí? Toť spěje nouze za ni.

Marnotratnost.

Uč se spořit, lide náš! Útratník sám se vyhání
ze skvostných do chudé jámy nemoudře hradů.

F. Sušil.

Uštěpačník.

„Reč vaše jen leda řeč, nevidím v ní krásy nižádné!“
Tať, brachu, zříti na svou leckomu krásu nedá!

J. Kollár.

Vytrvalost.

Kapka činí důlek: co činíš, v tom nikdy neustaň,
kapka po kapce padá — tím kamení se drolí.

Tak se boří: však stavěti též bude radno znenáhla,
kámen dej k kamenni, dům z toho vzroste nový.

J. E. Purkyně.

82. Vzkříšení.

Prozpěvujmež všickni nyní
na den Božího vzkříšení,
majíc v srdci utěšení
z nesmírného dobrodání. Alleluja!

Léto zimě průvod dává,
slunéčko teplé zahřívá,
libý větríček provívá,
rosa nebeská zkropívá. Alleluja!

Země se znovu otvírá,
tráva se kvítím odivá;
všecko stvoření okřívá,
svého pokrmu požívá. Alleluja!

Nebesa svítí jasněji,
měsíc i hvězdy světleji,
tekou potůčky zvolněji,
osení vzchází spěšněji. Alleluja!

Lesové se zelenají
a štěpové prokvítají,
vinice vění dávají,
ptáci utěšení mají. Alleluja!

A jiné všecko stvoření,
i rozličné pokolení
z jeho slavného vzkříšení
mají nová utěšení. Alleluja!

Píseň duchovní.

83. V květnu.

Slunce dechlo ples v luh a háj a v les,
vůně stoupá do nebes.

Skřivánek ten za ni letí,
modlitbičkou radost světí,
nese v oblak země dík.

Po vodách jdou prudy zlata,
růže mají na poupatá,
všude ruch a zdar a znik.

Slunce dechlo ples v luh a háj a v les,
vůně stoupá do nebes.

Všecko je tu zas, všecko je tu zas,
co nám odvál zimní čas.

Šeřík vonný, střemcha svěží
a v nich ptáčat hnizda skrytá,
zlata včela, medný květ.

Na sluníčko brouče běží,
motýlů jde na výlet,
že jich louka nespočítá —

všecko je tu zas, všecko je tu zas,
co nám odvál zimní čas!

Pavla Škampová.

84. Strom a člověk.

Není ani příliš bujně obrazotvornosti potřebí, aby nám vysvitla podobnost mezi stromem a člověkem.

Sama řeč svědčí, že již prvnímu člověku kořen stromový byl *nohou* neboli *patou*, jakož podnes nazýváme šlahouny z kořenů vybíhající *odnožím*. Kmen porovnáván byl s *tělem*, větve s *rameny*, a listí s *vlasy* nebo *kštici*; pupenec listu sluje nám Čechům *okem*, a dřeň jmenujeme docela *duší*, zvláště u bezu. Ve stromech proudí míza jako v žilách *krev*, a poraníš-li je, krvácejí jako poraněné zvíře nebo člověk; kůra jest jim ochranou proti vlivům zevnitřním, jako *kůže* tělu zvířecímu. O květinách říkáváme obrazně, že dýchají vůni, že sklánějí *hlavičky*, ano i rosné kapky na květu se třptycí vykládáme si jako *slzy*, které bud z radosti neb zármutku ronívají.

Avšak ještě dále můžeme stopovat podobnost života lidského a rostlinného. Bylina vychází ze semene, roste zvolna a dospívá, dokud jest živa, kvete, mívá plody a po té vadne, schne a zaniká. A totéž říkáme o člověku: i on se rodí, roste ponenáhlu, dozrává, mívá kvetoucí zdraví, vadne, schne a umírá. Na téže podobnosti se zakládá *rodokmen*, v němž praotec se naznačuje kořenem nebo kmenem, potomci jeho pak větvemi nebo ratolestmi.

Člověk jsa přírodě ještě bližší a myslí živější, spolu i dětinnější, přičítal stromům nejen skutečné živobytí, nýbrž i lidský cit a rozum, pokládal je za osobnosti sobě rovné. Až podnes zachovali se v některých krajinách zbytkové dávné víry slovanské, dokazujíce, že předkům našim byl strom *osobou*, která má duši jako člověk, a s níž sluší zacházeti jako s člověkem. Obyčeje tyto týkají se nejvíce stromů zahradních, což jest docela pochopitelné, poněvadž v životě slovanském býval ovocný strom — skoro jako zvíře domácí a čeleď — pokládán za člena rodiny. Na štědrý večer ovazují hospodářové češti na sadech stromy slamou a zvou je jako hostě k večeři: „Všecky stromy pojďte k nám k večeři!“ Mimo to jimi potrásají, jako by je chtěli probudit ze spánku zimního, volajíce: „Stromečku, vstávej, ovoce dávej, dnes je štědrý den!“ A jako veškerá

čeládka i zvířata domácí, bývají také stromové podělování o štědrý večer zbytky od večeře, jež se buď na strom zavěšují nebo pod něj zakopávají.

Les jako soubor jedinců pokládán byl za obec, jež má svoje práva; podle pověry Srbů lužických některí lesové vyhledávají co rok obětí lidských: les dostane každého roku člověka.

V „Babičce“ Boženy Němcové, jež nám podává výtečný obraz národního života českého, vypravuje lesník z hor o smrku, ke kterému choval zvláštní příchylnost a k němuž docházel, kdykoli jej něco soužilo nebo neštěstí nějaké potkalo. „Když jsem objal drsné tělo stromu, zdálo se mi, že jest v něm život, že rozumí mým žalobám, a ratolesti jeho nade mnou zašuměly, jako by se mnou vzdychaly a povídati mi chtěly o stejných bolech.“

„Ba věru, člověku se někdy zdá, jako by stromy živy byly,“ odpovídá Risenburský myslivec. „Vím to ze zkušenosti. Kdysi vykázal jsem stromy k porážení. Drvoštěpové přijdou a hotují se poraziti nejprvé krásnou břízu; ani poskvrny na ní nebylo, stála pěkně jako panna. Zahleděl jsem se na ni, i zdálo se mi, jako by se mi k nohám skláněla, ratolestmi mne objímala, a do uší mi znělo: „Proč chceš usmrťti mladý život můj, co jsem ti udělala?“ V tom zaskřípělo ostří pily po kůře a vjelo jí do těla. Nevím, zda-li jsem vykřikl, ale to vím, že jsem chtěl zdržovati drvoštěpy, aby dále neřezali; když však na mne s podivením se dívali, zastyděl jsem se, dal jsem jím pracovati, ale utekl jsem z lesa. Celou hodinu jsem bloudil, a ustavičně mne myšlenka pronásledovala, že mne bříza prosí, abych jí života nekazil. Když jsem ji konečně přemohl a na místo došel, byla poražena, ani lístečku se na ní nehýbalo, ležela jako mrtvé tělo. Mne pojala lítost, jako bych byl vraždu spáchal.“ Sem náležejí též prastaré a velmi rozšířené pověsti o stromech, které byvše poskány, krvácejí. Staří lidé věří podnes, že ve stromech lesních přebývá vyšší jakási bytost. Ne každý hospodář

dovolí, aby bez příčiny řezalo se do kůry stromu lesního. Slýchávalt od otce i děda, že pōrezaný strom krvácí, a každé poranění že mu způsobuje nemenší bolesti nežli poraněnému člověku.

Primus Sobotka.

85. Šafrán.

Šafrán pochází z rostliny cibulovité, kteráž v Asii (v Levantě) planě roste, v Rakousku pak, v Italii, ve Francouzsku a v Anglicku se pěstuje. Vyrůstá z cibule pleskatě kulovaté, zvící vlašského ořechu, pokryté vláknatými kožkami. V měsíci září a říjnu vyniká listí a květ najednou. Listí jest úzké tmavozelené, po kraji podvinuté, s bílou žilou na svrchní straně. Květy jsou bledě fialové, o něco tmavěji žíhané, nálevkovitě zvonkovité šestidílné a vůně příjemné; vyrůstají obyčejně po dvou, zřídka po jednom a jsou objaty toulcem. V každém kvítku jest blizna trojdílná červená, uprostřed tří tyčinek. Toliko tato trojdílná blizna jest ona část květiny, ze které jest šafrán. Obsahuje žlutý olej chuti žiravé, jenž ve vodě padá ke dnu.

V Anglicku pěstují šafrán způsobem následujícím. Vyberou mu zahradní půdu dobrou a lehkou, na vápenité vrstvě založenou a ze všech stran vzdachu přistupnou. Půda se připravuje po dva i tři měsíce. Na počátku července počíná se sázeti. Cibulky sázejí se do nízkých brázdiček, 8 cm od sebe vzdálených, jedna cibulka od druhé asi 8 cm daleko. Dle toho potřebí jest na jeden a pole 15.625 cibulek. Ty pučí v měsíci září, ve kterémžto čase třeba jest je propleti. Koncem září nebo počátkem října šafrán kvete. Tu sbírají dělníci květy šafránové do košů; příhodná je k tomu doba ranní as do 11 hodin. Doma květy na stole rozkládají a blizny z nich vyškubávajíce, ostatní částky květu odhazují. Aby blizny oschlly, rozestírají je po archu bílého papíru a kladou je tak na žíněnku nad malými přenosnými kamny nataženou. Potom se rozdělá oheň, a na papír prostře se složená houně prknem obtížená.

Horko musí být z počátku veliké, aby vlhkost z blizen se vypařila. Za hodinu dělníci šafrán obrátí, za dvě hodiny teploty umírní a v stejné míře po 24 hodiny ji udržují, při čemž šafrán každé půl hodiny obracejí. Z 5 kg čerstvého šafránu čili ze 40.000 blizen dobude se 1 kg šafránu sušeného, který se prodává po 60—70 zl.

Prodajný šafrán skládá se z nitek něco přes 2 cm dlouhých; slove pak přirozeným, je-li složen z blizen i čnělek, a přebraným, je-li bez čnělek.

Rozličné druhy šafránu, v obchodu se vyskytující, pojmenovány jsou dle krajin, kde rostlina byla vypěstována. Anglický šafrán jest nejlepší; blizny jeho jsou širší a pečlivěji sušeny. V Rakousku pěstují šafrán v Dolních Rakousích v okolí města Meisavy; hlavní trh na něj podobně jako na horčici jest v Dolnorakouském městě Kremži. Rakouský šafrán jest zboží hledané, za hranice však málo se ho vyveze. V střední Evropě na trzích nejvíce prodá se šafránu francouzského. — Jindy bývaly i v Čechách, zvláště při statcích panských a klášteřích, veliké šafránice, i zdá se, že domácí výtěžek zúplna hradil domácí potřebu; válkou třicetiletou však i tento odbor zahradnický dokona zanikl, a jen v místních jménech Šafránka, Šafránice a j. zachovala se jeho pamět.

Pro ozdobu pěstuje se u nás dosud šafrán jarní se žlutým nebo fialovým květem. Opětné zavedení šafránictví i u nás mohlo by se státi výnosným odvětvím hospodářským.

Šafrán také falšují, míše do něho rozsekané květy jiných rostlin, na př. saffloru (světlince), ano dokonce i jemný písek. Nezřídka navlhčují jej syrupelem neb olejem, aby byl těžší a úhlednější; šafrán olejem navlhčený dělá na papíře mastné skvrny. Pravý šafrán má barvu krásně oranžovou s malou přimíseninou bledších blizen, poněkud hořkou kořennou chuť a zvláštní silnou až omamující vůni. Odvar z něho jest barvy žluté jako zlato. Ve vlažné vodě nabubří, a každá blizna se rozvije. Šafránu potřebují v kuchařství, v barvířství a v lékařství.

86. Důležitost průmyslu hospodářského.

Účelem průmyslu hospodářského jest zpracovati rozličné suroviny rolníkem vytěžené ve výrobek ušlechtilejší. Kde průmysl hospodářský na zdravých zásadách spočívá, jest hlavním základem blahobytu rolníkova; v krajinách takových jeví se v zápěti blahobytu i uvědomělost, ale krajiny bez průmyslu úpejí v bídě hmotné i duševní. I po vlastech našich rozšířil se průmysl, a tisícové rolníků spolčili se, aby složili hřivnu namáhavou prací vytěženou na zbudování závodů průmyslových, což jest zajisté snahou chvalitebnou.

Za doby nynější snažiti se musí hospodářství, aby co možná největší hojnost surovin z půdy vytěžilo a veškeren jich nadbytek v průmyslu zpracovalo a zpeněžilo; není-li však doma závodů průmyslových, vyvážejí se tyto suroviny do ciziny a s nimi zároveň důležité částky hnojivé, čímž chudne půda domácí.

Průmysl hospodářský dává rolnictvu mnohé odpadky buďto za krmivo nebo za hnojivo, a užívá-li jich rolník v obojím směru hojně, nemůže půda jeho zchudnouti; jelikož průmyslník spotřebuje ze suroviny pouze látky ze vzduchu utvořené, kdežto všecky ostatní, zejména veškery látky nerostné zemi odňaté, zůstanou; a toť nejvyšší cena hospodářského průmyslu! Který rolník neznal by dosti oceniti rozličné dobré krmivo z odpadků, jako řízky, sladový květ, mláto a j., kdo by neznal výtečných hnojiv ze spodiového prášku (superfosfát), výpalků, kalův a t. d., jimiž udržuje se půda v úrodnosti a podporuje se chov dobytka! Jedině průmysl hospodářský možným učinil přechod od starodávného hospodaření k výnosnému hospodářství střídalému, ano způsobil pravý obrat v hospodaření; nebo dřívější výroba hospodářská odkázána byla hlavně k obilí, a známo jednak, že ustavičným pěstováním obilí půda se vysiluje a zaplevelí, jednak že se k nám nyní obilí z ciziny přiváží za cenu takovou, za kterou je náš rolník nemůže pěstovati.

Jedině v průmyslu lze oceniti okopaniny, při hospodařství střídalém hojnější měrou vypěstované, ano průmyslem staly se okopaniny výnosnými rostlinami továrnickými. Pě-

stováním okopanin mimo to půda ustavičně se kypří, a takto rolník i nevěda hospodářství své zvelebuje.

Domácí průmysl činí konečně zušlechtěné výrobky laci-nějšími, a vyvážejí-li se mimo suroviny i tyto, vzchází z toho nový zisk. Průmyslu v zálepští zakládají se železné dráhy, a usnadněnou takto dopravou stoupá spotřeba i jiných su-rovin rolnických.

Nejdůležitější pro vlasti naše hospodářská odvětví prů-mylová jsou cukrovarnictví, pivovarnictví a lihovarnictví.

O důležitosti a rozsahu českého průmyslu cukrovarní-ckého zevrubných se dočtete zpráv v článku „O cukro-varství v Čechách“; zde budiž jen podotčeno, že v tomto odvětví průmyslovém zaujmají Čechy první místo v moc-nářství Rakousko-Uherském, neboť účastní se ve výrobě 60% veškeré řepy v něm zpracované; k nim řadí se Morava s 20%, Slezsko s 5%, a na veškeré ostatní země pouze 15% připadá.

Pivovarnictví v poslední době u nás značně se zvele-bilo, ba jest jediným průmyslem, který posud škody nevezal a který má pojištěnou budoucnost, byť nabyl rozměrů sebe větších. Jestiž pivo nejlacinějším posilňujícím nápojem, a vlast naše hojnou měrou a u výborné jakosti plodí veškeré suroviny k výrobě jeho potřebné.

I v pivovarnictví vynikají Čechy nad všechny země rakouské; připadat na ně z veškeré výroby 40%. I vývoz počíná se utěšeně zmáhati. Založeno taktéž několik samo-statných sladoven, jako v Benešově, Chrudimi, Roudnici, Tá-boře a j., ano pozorujeme, že se počíná sladovnictví odlučo-vati od pivovarnictví a jako průmysl samostatný provozovat. Že i sladovny jako samostatné závody dobře mohou obstáti a mají u nás budoucnost, o tom svědčí prospívání mnohých takovýchto závodů.

Lihovarnictví jest nejstarším průmyslem hospodářským a bývalo v dobách dřívějších velmi výnosné. Jako důležity jsou lihovary zařízené ke zpracování zemáků pro krajiny horské, kde jest zemák jedinou plodinou, která obyvatelstvu hojný dává užitek, rovněž tak důležity jsou lihovary za-řízené na zpracování melasy v rovinách, v nichž kvete cukro-varnictví, neboť závody tyto usnadňují zpracování melasy

doma, a takto opět veškeré látky nerostné, cukrovkou půdě odňaté, ve výpalkách zůstanou.

Nerostné látky, obsažené v melase v cukrovarech česko-moravských vytěžené, mají cenu přes million zlatých, a kdyby se lihovary při zpracování melasy nedodělaly čistého výtěžku za prodaný líh, a za prodané zboží po odrážce výloh pouze melasa v té ceně se získala, ve které se prodává do ciziny, zůstane přece nerostné látky v ceně nejméně millionu zlatých v zemi, nehledě ani k tomu, že by se vývozem melasy domácí půda nezbytně vyčerpávala na prospěch ciziny. Kdyby každý, odvážejí řepu do cukrovaru, kromě řízků vždy i jisté množství výpalků melasových s sebou odvezl, navrachel by půdě své opět látky, které ji odňala cukrovka.

Neméně důležity jsou lihovary na zpracování zemáků v krajinách horských, tedy pro větší část naší vlasti; jediné lihovarnictví usnadňuje i v těchto krajinách zavádění střídavého hospodářství; jím zpeněží se zemák ve velkém množství vypěstovaný, ano pěstování této okopaniny se zlepší, rolníku se zabezpečuje hojnost hnoje a krmiva, a byť nedával závod ani značného čistého výtěžku, vyhoví požadavkům již tím, že přijdou výpalky po řádném zpeněžení zemáků za cenu levnou.

Lihovarnictví provozuje se nyní ve všech zemích rakouských, ale nejsilněji v Haliči a v Uhrách. V zemích českých jeví se v poslední době úbytek v počtu lihovarův, ale výroby líhu přece přibylo, a to proto, že lihovary menší sice zacházejí, ale velkolepé se zařizují. Takovéto rozsáhlé lihovary zařízeny jsou v Čechách v Kolíně, Mladé Boleslaví, Chrudimi, Roudnici, Mostu, Smiřicích, Vysočanech (v okr. Karlinském), ve Zlíchově (okr. Smíchovském), na císařských statcích v Kácově nad Sázavou, Fürstenberských v Maxhofu a Řenčově u Rakovníka, Doubkových v Litni u Berouna a Ringhoffrových v Kamenici u Jílového.

„Rukověť zemědělství.“

Adolf Eckert.

87. Pilous černý.

Mezi rozmanitými škůdci, s nimiž hospodáři ustavičně bojují, zvláštní pozornosti zasluhuje brouček na pohled sice nepatrný, ale, když hojně se rozmnoží, velice škodlivý.

V knihách přírodopisných slove *pilous černý*, hospodáři zkrátka říkají mu *filous*.

Je to brouček 4 mm zdélí, těla válcovitého černo-hnědého, s tykadly a nohami trochu světlejšími. Hlavička prodloužena jest do předu v rypáček tenký a trochu zahnutý, na jehož konci stojí ostrá kusadla; počítáme proto pilousa mezi brouky, kterým říkáme *nosatci*. U kořene rypáčku vkloubena jsou tenounká tykadla, uprostřed kolínkovitě ohnutá, skoro zlomená, na konci pak rozšířená v podlouhlou paličku. Pohlédneme-li na broučka toho sklem zvětšovacím, uvidíme, jak povrch jeho poset je hustými a hlbokými body, které na krovkách stojí v pravidelných řadách podélných; uprostřed štítu šijového pak spatříme hladký a lesklý proužek. Nohy mají holeně na konci hákovitě zahnuté, a jest na nich vesměs toliko po čtyřech článčích chodidlových.

Domovem pilousa černého jsou sýpky a skladisti obilná; tam ukrývá se v hromadách žita, ječmene nebo pšenice, ano zalézá i do skulin mezi prkny a trámy. Samička rypáčkem navrtá zrna obilná a snáší do nich po jednom vajíčku. Z vajíčka pak vylíhne se larva červovitá, která vyžírá živnou moučku obilnou, až ze zrna zbude pouze slupka. Ve slupce té zakuklí se konečně larva dorostlá a odpočívá tak asi pět nebo šest neděl. Počátkem července objevují se na sýpkách již brouci dospělí a jest svrchovaný čas, aby byli co možná nejbedlivěji sbíráni a hubeni, sice rozmnoží se přes léto ještě jednou a způsobí na obili škodu převelikou.

Nejlepším prostředkem, jímž pilousy lze vyhubiti, jest čistota a průvan. Potřebí proto sýpky častěji zametati, obili pak na hromady nasypané přehazovati a provětrávati; neboť pilousi dávají se raději do obili vlhkého než do suchého. Všecky skuliny v prknech buděte co nejpečlivěji ucpány a zamazány, aby brouci neměli útulku před zimou, které se nejvíce bojí.

Když pak přece objeví se někdy pilousi v obili u velikém množství, nezbývá než obili co nejdříve semliti a jakýmkoli způsobem spotřebovat, prve než škůdcové ti zničí veškeru úrodu.

88. Lev a liška.

Lev zestárnuv a nemoha již silou pokrmu sobě zjednávati, uznal, že musí důmyslem to učiniti. I odebrav se do jeskyně a tam se uloživ, dělal se nemocným; a tak zvířata, jež dostavila se k němu na návštěvu, lapaje, pojídal. Když pak mnoho zvěře bylo utraceno, liška výmysl jeho poznavší, dostavila se, a stanuvši zdálí jeskyně, dotazovala se ho, jak se má. A když řekl: „Zle,“ a otázal se, proč tam nevchází, pravila: „Vždyť já bych vešla, kdybych neviděla šlépějí mnoga vcházejících, ale nikoho vycházejícího!“

Tak rozumní lidé ze znamení předvídatice nebezpečenství unikají.

Z Esopa Frant. Lepař.

89. Slepec a mléko.

Jeden od narození slepý tázal se vidoucího: „Jaké barvy jest mléko?“

Vidoucí pravil: „Barva mléka taková jest jako bílý papír.“

Slepý se tázal: „Což tato barva tak šustí pod rukama jako papír?“

Vidoucí odpověděl: „Nikoliv, ona jest bílá jako je mouka bílá.“

Slepý se otázal: „A což, jest tak měkká a sypká jako mouka?“

Vidoucí na to: „Nikoliv, ona je prostě bílá jako bílý králík.“

Slepec se otázal: „Což jest tak vlnatá a měkká jako králík?“

Vidoucí pravil: „Nikoliv, bílá barva je zrovna taková jako sníh.“

Slepý se tázal: „Jest také tak studená jako sníh?“

A cokoli příkladův uvedl vidoucí, slepý nemohl pochopiti, jaká jest bílá barva mléka.

Z ruských čitanek Jan Mrazík.

90. V přírodě.

I.

Ó vitéj, modrá obloho
a zlaté světla zdroje;
z čeho se umím radovat,
to po právu jest moje.

A šíry kraj a obzor ten,
kdy v barvách svých se leskne —
svít jen ty, zlaté sluníčko,
a mně se nezasteskne.

Můj hor jest modrotkaný pás,
kdy jako háj se táhne,
můj je ten lid, má jeho slast,
kdy ve své srdce sáhne.

II.

Večerní les rozvázel zvonky,
a ptáci zvoní k tiché skrejší,
kukačka zvoní na ty větší,
a slavík na ty llbeznější.

Les každou větev písni kropí,
a každý lístek jeho dítě,
na nebes strop jim lampu věší,
a stříbrné z ní táhne nitě.

A každá nit na konci spánek,
sny jako jiskry vstromech skáčí,
jen laňka se sebe je střásá,
a před lesem se v rose zmačlí.

Ted' usnuli i zvoníkové,
les dýchá v prvním zadřímnutí,
a jestli slavík zaklokotá,
to ze spánku je prokouknutí.

Ted' všecko spi, i laňka dřímá,
i zvonky visí dovybdělé,
noc kráčí jako všeho dozvuk —
tak příroda si k spánku stele.

Vítězslav Hálek.

91. Ze znělek šumavských.

*V potocích s oblak prudký déšť sc leje,
burácí vichr, trtinou dví se peň,
a jak by náhle rozžal pochodeň,
blesk do skal pere, až se země chvěje.*

*V zoufalém pláči potok se skal spěje,
dnes přebohatou vichřice má žcň,
jak stébla kmeny kácí v prohlubeň,
a jejich nářku bezcitně se směje.*

*Všude to hučí, duní, sténá, chrastí . . .
jak svět by v základech byl otřesen,
a střemhlav letel zhoubu do propasti.*

Divadlo děsné, velkolepé, krásné!

*Zda nádhernější bude hrůzy den,
až hvězdy spadnou a lesk slunce zhasne?!*

Vojtěch Pakosta.

92. Zlatá stezka a Prachatice.

Jaký účel mívaly za nejstarších dob hvozdy pohraničné v Čechách, a jak a kde zřízeny v nich byly pohraničné stezky, již v dřívějších letech jste čitali. Slyšeli jsme též, že jednou z nejdůležitějších pohraničních cest obchodních byla stezka Pasovská čili Prachatická, vůbec Zlatou stezkou zvaná. Stezka tato vedla z Prahy k župnímu hradu Netolickému, odtud na Prachatice a do Pasova. Prachaticce byly hlavním skladistěm soli, kterou vozili z Pasova do Čech; každý téměř podnikavý měšťan Prachatický zařizoval sklady solní, jak tomu dodnes nasvědčují staré, namnoze i dvoupatrové sklepy bývalých domů patricijských. Jak rozsáhlý býval Prachatický obchod solní, o tom bezpečně jsou zprávy v Prachatických registrech solních, kde zaznamenáno od týdne k týdnu, kteří vozkové sůl odbírali a kolik prostic (beček, tehdejší jednotka berní i celní) jí odváželi; tak na př. jedině v létě roku 1593. prodáno v Prachaticích 51.848 prostic soli. Prachaticce samy zásobovaly navzájem hornaté kraje alpské potravinami a obilím, jež hojnou měrou rodil tehdy žírný český jih.

Mimo obili vyváželi Prachatičtí v dávných dobách nejen do Pasova, nýbrž i do Rakous a do vnitřních Čech slad červený a bílý. Kolik sladu v Prachaticích se vyrábělo, patrno z toho, že zřízen tam byl cech, skládající se ze třiceti sládků, kteří pouze sušením sladu se zaměstnávali. Vůni sladovou bylo prý na kolik hodin cesty v okolí znamenati. Takovýmto obchodem Prachatičtí velice zbohatli; v samotném solním obchodu mívala obec ročně na statisice kop.

Ve Volarech soumaři Prachatičtí noclehovali, z čehož zase Volarští měli nemalý zisk. Volary jsou arci jen asi 16 km od Prachatic vzdáleny, ale soumaři potřebovali tenkráte na tu cestu celého dne. Jiná však města velice záviděla Prachaticům, hlavně Netolice, též i Krumlov, Vimperk, Sušice, Klatovy, jež vesměs pokoušely se dovážet sůl do Čech

oklikami. Ale Prachatičtí dovedli netoliko uchrániti výsad svých na obchod solní, nýbrž vymohli si utvrzení a rozšíření jich tou měrou, že na př. majestátem krále Vladislava z r. 1492. jim zabezpečeno, že obchod po Zlaté stezce, byť se sběhlo cokoli, ničím rušen býti nesmí ani tehdy, kdyby mezi královstvím Českým a biskupem neboli kapitulou Pavovskou vypuklo zřejmé nepřátelství.

Válka třicetiletá uvalila však i na Prachaticce pohromu. Dne 27. září r. 1620. dobyty Prachaticce vojskem císařským pod vedením knížete bavorského Maximiliana a zpustošeny nadobro. Od té doby počalo se také poněmčování Prachatic. Z dávných privilejí urvala sousední města Prachatickým jedno po druhém. Úpadek jich dovršil patent císaře Leopolda I. ze dne 1. září roku 1692., obsahující zá pověď dovozu nevyčleně bavorské soli ve prospěch obchodu s domácí solí Gmundenskou, která doprováovala se do Čech ovšem jinou cestou. Od té doby Zlatá stezka pustla a brzy zanikla zúplna; i Prachaticce pozbyly svého významu, však zachovaly si svůj starožitný ráz a dějepisnou zajimavost.

Zlatá stezka, pokud šla lesem — a to bylo mnoho mil zděli — byla tesanými břevny, tak řečenými mostnicemi, vyložena a tak prý těsna a neschůdná, že soumaři na nejvyšše dva koně vedle sebe hnati mohli; jízda vozmo byla úplně vyloučena. Sůl doprováděna nejvíce v krosnách a bečkách (prosticích). Skrovné zbytky slavné té stezky, jako poloschnilé a zvětralé trámy na bahnitých místech, zbytky neumělých mostův a pod., obyvatelé dosud příchozím ukazují.

Jinou památkou cesty té jest „soumarský zvonek“ v Prachaticích. Zvonkem tím zvonilo se za dávných zlatých dob stezky, aby soumaři po neschůdné stezce a tmavými lesy se ubírající nezabloudili. R. 1878. zvonek prasknul, byl však r. 1879. přelit a na staré své místo pověšen, aby i věkům budoucím hlásal památku dob dávno minulých.

Dle J. K. Hraše a O. Mokrého.

93. Kutná Hora.

Na mírném svahu podél levého břehu potoka Vrchlice čili Páchu rozkládá se někdejší perla měst českých, Kutná

Hora, jejíž poklady budily ve středověku závist veškeré Evropy. Kutná Hora jest velikým i mnohomluvným památkem zašlých dob české slávy. Bohatství a velikost její činily ji prvním městem po Praze, dějiny její jsou skvělým listem ve veliké knize historie národní, četné její památky umělecké jsou důležitou školou ku poznání české vzdělanosti.

Již sám pohled na Kutnou Horu, jakýž naskytuje se navštěvovateli, od severu k ní přicházejícímu, různí se patrně od pohledu na jiná města česká. Veliké skupení domů, uprostřed něhož vynikají četné budovy chrámové se štíhlými věžemi, korunované velebnou svatyní svaté Barbory, jest zbytkem dávné velikosti, kdy měla Kutná Hora na 40.000 obyvatelů. Tím větší dojem uchvacuje mysl, když vstoupíme do klikaté sítí ulic Kutnohorských. Vše kolem nás starožitné, středověké, jen vkusné výkladní skříně upomínají nás na přítomnost.

Uvnitru svém není Kutná Hora nijak soustředěna; přední osou jest ulice Tylova, jejímž prodloužením jest ulice Kouřimská. V samém srdci města jest několik menších nepravidelných náměstí: náměstí Palackého, Václavské, Zelný trh (čili u Božích muk), Tarmark a náměstí Havličkovo; v dolejší části jest největší náměstí Kutnohorské „na Bělidle“, kdež jsou zařízeny pěkné sady.

Veřejnými budovami jest Kutná Hora přebohata. Ze chrámů vyniká zejména krásná gotická budova arciděkanského chrámu Svatojakubského s vysokou věží, vystavěného na začátku XIV. století, velikolepý chrám svaté Barbory, stavěný po způsobu gotických pětilodních velechrámů prodlením tří století (14. až 16.), však jen jalovou zdí zakončený, mezi jehož stavitele jmenují se Matěj Rejsek, Beneš z Loun a Mikuláš Parlér, a na nejpěknějším ze tří hřbitovů, na němž však nyní již nepochovávají, kostel Matky Boží na Náměti, vzácná památka českého umění doby Vladislavské, v němž pochován rodák Kutnohorský, slavný malíř Petr Brandl.

Z budov světských budiž na předním místě uveden ctihonodý Vlašský dvůr, od krále Václava II. koncem XIII. století založený, druhdy sídlo královské a mincovna, nyní valně seslý. V něm dal král Václav II. poprvé raziti české nebo-li

Pražské groše, pro sněžnou jich bělost též zmrzlíky zvané, od Vlachů z Florencie povolaných, od nichž pochází i název dvora; ve Vlašském dvoře rádi sídlívali králové Václav IV. a Vladislav II., a na hlučných sněmích rozhodováno v něm nejednou o osudech celého království. Na náměstí Václavském směrem k České ulici jest „Kamenný dům“, nyní radnice, v krásném způsobu středověkých gotických domů zřízený, s bohatým průčelím, arabeskami, soškami a pěkným arkýřem. Na konci ulice Jezuitské strmí starožitná tvrz Hrádek nad Páchem, druhdy sídlo rozličných rodin patricijských, nyní místnost ústavu učitelského, a opodál chrámu Svatoborborského rozkládá se někdejší kolej Jezuitská s dvěma věžema, nejrozsáhlejší to budova Kutnohorská, nyní v kasárny proměněná. Z četných ozdob veřejných prostranství Kutnohorských budiž jmenována aspoň kamenná kašna v Kouřimské ulici, r. 1495. nákladem obce Kutnohorské dostavěná, od r. 1887.—1889. opravená, a k nejkrásnějším toho druhu památkám nalezející.

Stříbrné doly Kutnohorské byly pramenem veškeré někdejší moci a slávy tohoto města. Za krále Václava II. šel taky užitek z dolů, že národnové západní pokládali Václava za nejbohatšího panovníka evropského; dávalyť doly na počátku XIV. století ročně přes 100.000 hřiven stříbra, a zaměstnávaly za doby největšího svého rozkvětu přes 30.000 dělníků hornických a hutnických. Jak velice vážili si proto králové čeští Hory Kutné, patrno již z toho, že Václav II. vydal pro ni zvláštní horní právo, a že král Jan i Karel a Václav IV. obdařili ji hojnými svobodami, takže stala se druhým městem po Praze.

Za doby husitské Kutná Hora byla z počátku jako Plzeň záštitou katolicismu, a měšťané Kutnohorští na tisice vyznavačů kalicha nelítostně vmetali do šachet; císař Sigmund rád v Kutné Hoře dlival a odtamtud podnikal výpravy proti Taboritům. Konečně však Husité opanovali Kutnou Horu, a od roku 1422. byla Kutná Hora česká a kališnická a znova zkvetala. V XVI. století počal se však úpadek Hory Kutné. R. 1541. zatopen byl nejbohatší důl Osli, načež král Ferdinand I. r. 1545. nařídil, aby dolování na náklad královský přestalo; hory, které za Karla IV. nesly ještě až 1000 hřiven

stříbra týdně a v první polovici XVI. věku dávaly pořád ještě okolo 20.000 hřiven ročně, koncem téhož věku nesou již jen asi 3000 hřiven.

V povstání proti Ferdinandovi I. město pozbylo všech svých výsad, počátkem století XVII. nesly hory již jen 2000 hřiven ročně, a r. 1614. uzavřel sněm zemský Kaňkovské doly opustiti a dolování na Turkaňk omeziti. Po skončení války třicetileté, ve které asi čtvrtina všeho obyvatelstva se vyštěhovala a v niž utrpělo město těžké pohromy obsazením Sasův a zejména Švédův, opět obnovena práce v dolech, a rovněž tak ve století minulém, ale se skrovnným výsledkem. Za našeho věku provozovalo těžírstvo svatých čtrnácti pomocníků dolování v couku u Malína, na t. zv. Beránce, a r. 1873. postoupilo práva svá státu, načež dne 1. června r. 1874. na Skalce nová šachta byla zaražena. Tato jest sice nyní opuštěna, ale r. 1887. zaraženy byly dvě nové šachty, první za Kolínskou branou na Ptáku (Trejb), druhá na Rovinách nedaleko Královské haldy; v obou doluje se s výsledkem:

Zchudlé posledními věky město za našich dnův opět se zvelebuje, zvláště pozdvihováním občanských živností a péci o školství. Máť nyní Kutná Hora opět na 14.000 obyvatelů, značný průmysl (dva cukrovary) a obchod zvláště v plodinách, z ústavů vzdělavacích pak mimo jmenovaný již ústav učitelský vyšší realku, c. k. kreslířskou školu a soukromou dívčí školu s právem veřejnosti ve velikém klášteře Uršulinském, při kteréžto škole zřízen nyní pokračovací kurs pro dívky škole odrostlé a nejnověji soukromý ústav pro vzdělání učitelek. Jsouc nyní drahou místní spojena se stanicí Kutnou Horou dráhy severozápadní, jsouc sídlem krajského soudu a okresního hejtmanství jakož i četných ústavův a spolků peněžních, lidumilných i vzdělavacích, z nichž zvláště vytknouti sluší archeologický spolek „Vocel“, Kutná Hora znova стала se středištěm ruchu velice čilého a stále se zmáhajícího. Zachování budov památných měštané věnují péci chvalitebnou, následujíce tím i péci svou o školství slavných svých předků, jimž sám Daniel Adam z Veleslavína skvělé v té příčině vydal svědectví řka: „Město vaše slynulo vždy láskou k vědám a štědrým podporováním těch, kteří je pě-

stuji.“ Oprava skvostu Kutné Hory i gotiky v Čechách, chrámu Svatoborborského, provádí se za podpory zemské i státní.

Nelze tuto také pominouti mlčením, že v Kutné Hoře zrodila se řada proslulých spisovatelů českých. Jmenováni budťtež aspoň Martin Kuthen ze Sprinsberka († 1564), spisovatel „Kroniky o založení země České a prvních obyvatelích, tudíž knížatech a králech i jejich cínech a příbězích“, Mikuláš Dačický z Heslova († 1628), po němž pojmenovány Paměti, sepsané jím, otcem jeho Ondřejem a třemi členy rodiny Práchňanských, v našem věku Jan Erazim Vocel († 1871), básník a učenec na slovo vztatý, a Josef Kajetan Tyl († 1856), spisovatel divadelních her prostonárodních a četných povídek, k nimž rád vybíral látky z dějin a pověsti Kutné Hory i okoli, jako jsou povídky: „Rozina Ruthartová“, „Dekret Kutnohorský“ a j.

Také nejbližší okoli Kutné Hory jest velice památno. Vedle jiných památných míst vyniká tu na severovýchodě ves Sádky, někdy sídlo bohatého kláštera Cisterciáckého, s rozsáhlým kostelem Nanebevzetí Panny Marie a pověstnou kostnicí, okrasami ze samých kostí ozdobenou, nyní sídlo velikolepé v někdejší klášterní budově umístěné erární továrny na tabák, v niž na 3000 osob, nejvíce ženských, jest zaměstnáno; pak na severu horní městečko Kaňk uprostřed četných hald a opuštěných šachet s Kaňkovským kopcem 352 m vysokým, s něhož otvírá se pěkná vyhlídka na Polabi, Řip, Železné Hory i Posázaví, a posléze bliže nádraží městys Malín s výtečným křenem, po něm pojmenovaným.

Dle Práška, Řeháka a Řivnáčova Průvodce.

94. Veliký požár r. 1541. v Praze.

Dne 2. června r. 1541. vyšel oheň na Malé Straně z domu Bašta řečeného, který tehdy držel pan Ludvík z Gutnštejna; a odtud se oheň dále rozširoval.

Bylo veliké horko a sucho neobyčejné. S Bašty přeskočil oheň přes ulici na krov jiného domu, odkudž, větrem jsa podporován, na všecky strany šířiti se počal. K východu zachvátiv klášter u sv. Tomáše, postupoval

velmi prudce až ku bráně Písecké pod samé valy. Dále hořelo až ku bráně Strahovské. Na valech hradu Pražského chytila suchá tráva, a po té dostal se oheň až ku příkopům hradským. Tady zapálil se nějaký arkéř na parkánech nedaleko bašty Staňkovy. Od toho chytily pavlače na zdech, od těchto krov na kapli Všech Svatých; dále pavlače, které byly nahore blízko krovu okolo paláce, a odtud krov palácový, cínem krytý, a pak krov nad pokoji královskými. Shořela také věž, kde byli zvonové, za ní kostel dřevěný, kde kněží kázávali, hranice, na které velký zvon visel, dům děkanův, dům vikářský a střecha, pod kterouž byla děla, Bílá věž, mědí krytá, a věž Mihulka. Děla některá se slila, jiná zkřivila a zpřerážela, takže žádné z nich bez pohromy neostalo. Hrad vůbec vyhořel celý až do základů, krom Černé věže nad branou dolejší, v níž věžníové pro dluhy bývali zavíráni, a věže Daliborky.

Vyhořel také dvůr purkrabský, v němž soud purkrabský držán býval, kromě sklepu, v němž se spisy soudní a jiné věci tady uložené neporušeny zachovaly; klášter sv. Jiří všecken a krov na tomto kostele; kaple Všech Svatých před palácem, kteráž byla nákladně vyšťavěna, umělým dílem kamenickým ozdobena a malbami na skle okrášlena. Ta všecka vyhořela vnitř i zevenitř, i bylo prý hrozné a žalostivé na ni pohledení. Na věži kostela sv. Vítá krov, kterýž byl šindelný, vysoko vzhůru hořel, a oheň padal dolů mezi zvony, takže se zapálily všecky hranice, na kterých visely zvony. Zvony všecky se rozpustily a padajícé dolů roztloukly. S věže padal oheň okny na krov nové, kterýmiž byl přikryt kostel; ty se zapálily, a odtud dostal se oheň dovnitř kostela, kde strávil nejprvě varhany, potom dole lavice javorové a dubové, pěkným dílem řezbářským ozdobené, mnohé obrazy, oltáře, příkrovny a jiné předměty dřevěné a plátěné. V noci dostal se oheň k deskám zemským, kteréžto byly od starodávna základem všeho práva soukromého a veřejného v zemi; tento poklad a štit země a všeho obyvatelstva

shořel, a s ním některé summy peněz, které tam byly uloženy. Ještě druhý den ráno stropy se bořily a zdi sesypávaly, a na mnohých místech z oken a z rozpuklin plameny šlehaly.

Vůbec to byl požár nesmírné rozsáhlosti. Vyhořelo v Menším Městě Pražském 155 domů; zachovalo se 78 domů, mezi nimi klášter Panny Marie, Lázně a Újezd celý. Hradčany vyhořely celé kromě domu radního, kterýž byl nad úvozem za sv. Benediktem, a vedle něho šest domů. Celkem shořely tady 42 domy. Největší ovšem neštěstí bylo, že shořely kostel sv. Víta, desky zemské a celý zámek královský; i bylo hrozno pohleděti na spoustu v něm způsobenou. Kromě domů a rozličných věcí v nich také prý nemalý počet lidí zahynul.

Když se po zemi roznesla zpráva, že Praha ohněm škodu vzala a že při tom desky zemské shořely, byl z toho zármutek po celé zemi, neb tu mnohá města i jiné obce o výsady a svobody své přišly, když je deskami již dokázati nemohly. Když se tedy nové desky zřizovaly, stalo se snešení, aby se k uvarování podobného neštěstí dvoje desky založily. Jedny měly ostávati na hradě Pražském a druhé se měly chovati na Karlštejně, což však nikdy nebylo vykonáno.

„Česko-moravská kronika.“

Josef Jan Kořán.

95. *Povaha císaře Ferdinanda I.*

Císař Ferdinand byl monarcha pobožný, církve katolické opravdový ochránce a víry katolické upřímný následovník. Nebyl sice tak šťastný bojovník jako císař Karel Páty, bratr jeho, však nicméně při válkách, které vedl, při něm zjevně se spatřovala pravice Božská a evláště pak v té nerovnosti moci a sily tyranu tureckého milostivě jeho chránila. A jakkoli přední krajiny království Uherského Turek opanoval, proto s pomocí Boží tak mnoho ténuž lstněmu nepříteli odepráel císař Ferdinand, že jest se dále nepustil a témtoto zemím škoditi nemohl.

Císař Ferdinand vědycky byl ve všem podobný a v ničemž se nikdy neměnil, byl dobrý a nebylo při něm nic ošemetného, a v tom všem měl velikou pomoc od umění. Byl plán toho, což konati a řídit měl, a nemnoho sě na to ohlízel, což o něm vůbec rozprávěli. Nejvíce pak skvěly se při císaři Ferdinandovi tyto cnosti: pobožnost, spravedlnost, milostnost, vlivnost, bedlivost a střídmost. Snažně Boha ctiti hleděl a vyznával ho v pravé katolické víře, modle se jemu v oběti mše svaté každodenně a poroučejte mu v ochranu všecku království světa. Ano brž i v nemoci své o to nejvíce pečoval, aby církve křesťanská v jednotu a svornost uvedena býti mohla.

Byl bedlivý strážce práva a řádu obecného; každému, bohatému i chudému, za spravedlivé činil, neohlédaje se na osoby. Častokráte ta slova říkával, jimiž se k spravedlnosti jako ponukoval: „Nechť spravedlnost má svůj průchod, by pak všecken svět zahynouti měl.“

Těm, kteříž se mu kořili, rád provinění odpouštěl, ano i mnohým, ježto těžkých pokut zasloužili, milost učinil. Domácí války v říši opatrnosti svou spokojil a radami svými císaře Karla k tomu naklonil, že i při vítězství mírnost zachoval a žádostivý pokoj v říši utvrdil, kterážto, jakž se byla jednou nebezpečně pohnula, nezdála se moci zase upokojiti, leč s velikou svou záhubou a jistým všeho císařství vyvrácením.

Práce své každodenní rozděloval na jisté hodiny, kteréž také bedlivě zachovával. U veliké outlosti těla svého a nedostatku zdraví svého snášel tak těžké práce, že snad i nejsilnějším a nejzdravějším nesnesitelné býti mohly. Ale sílu myslí i těla zdržoval a v sobě rozmnožoval zdrželivosti a střídmosti. Častokráte zu den jednou toliko jedl a to skrovně, aby volný čas mítí mohl k radám a uvažování potřeb a sporů lidských. Po obědě dával všechném vůbec audienci, vyslýchal žádosti a přijímal prosební podání všechných, i těch nejmenších, nejnižších a nejchudších, a každému milostivě a dobrovitě odpovídal. Jednoho času velmi těžce domlouval komorníku svému, že nějaké chudé ženy k němu pustiti nechtěl, řka: „Jestliže my nepustíme před sebe chudých lidí, to se nám též stane před stolicí Boží.“

96. Z upomínek Karoliny Světlé.

I.

Často mluvíval s námi otec náš o té době, kdy císař František se vznešenou chotí svou Karolinou naposled pobýval v Praze. Při návštěvě té uspořádána byla výstava průmyslová a obchodní. Kdo k ní dal podnět, není mi již známo; ale otec můj s několika Pražskými obchodníky a průmyslníky byl požádán, aby celek dle zdání svého uspořádali.

Mnoho přespolních továrníků a obchodníků zaslalo otci svoje zboží, aby je co nejlépe při výstavě vyložil. I nepricházel po několik neděl ani domů k obědu, všechn zaměstnán jsa přemilou mu úlohou, postarat se s přáteli, aby přišlo na jevo, jaký to význam má naše vlast pro obchod a průmysl nejen rakouský nýbrž i světový.

Výstava měla i některé mocné odpůrce; ti pouštěli mezi obecenstvo hlasy, že snad lze císaře něčím jiným a důstojnějším překvapiti než divadlem, jakéhož poskytuje každý jarmark. Ale když sály na hradě k výstavě určené plniti se počaly, když se v nich objevilo neocenitelné české sklo ve všech možných barvách a útvarech, když se v nich zabělalo neméně skvostné předivo, plátna a damašky lesklé jako hedvábí nejkusnější vzorkované vedle krajek jako z mlhy nejprůzračnější utkaných, když se rozhrnuly balíky sukna a jiných vlněných a bavlněných látek jakosti vzácné a důkladné, když rozestaveny byly uměle zhotovené výrobky truhlářské a soustružnické, drahocenné kožišiny a kůže, výtečné práce zlatnické, české granaty, acháty, jaspisy a jiné české drahokamy dokonale broušené, když nebylo zásilkám konce a každá z nich odhalila nový zdroj bohatství, nový poklad naší otčiny, když bylo zjištěno, že výstava ta oslaví nejen Čechy ale i podnikatele její: tu právě ti, kteří z počátku nejvíce jí odporovali, začali rozhlašovat, že oni sami jsou vlastními jejími původci.

Aby si zásluhu o výstavu tím spíše mohli přičísti, chtěli v ní, když byla již hotova, zavést některé změny. Jeden z pánů těch domlouval na příklad pořadatelům, že nad oddílem skelných výrobků vyvésili několik pletenců různých korálů skleněných. Tu však dostal za odpověď, že právě těmi

sprostými koráli přichází dosud na tisíce zlatých do naší země, a že celé krajiny vyráběním jich zbohatly.

Když bylo již na tom, aby císař s císařovnou vešli do výstavy, tu oni prvotní nepřátelé výstavy chtěli zase sami provázeti vzněšené hosti. Ale císař pán nedal se jimi mýlit a pravil: Tento den náleží pořadatelům výstavy; oni jediní nejlépe dovedou nás na všecko upozorniti a všecko nám vysvětliti, co v ní je zvláštěho a důležitého.

O císařovně Karolině vyprávělo se po městě, že sedává vedle chotě svého v pracovně jeho, pletouc punčošky pro svoje vnoučata, co zatím on prohlíží podané prosby. To jí naklonilo mnohé srdce mateřské. Otec můj provázeje ji po výstavě více než tři hodiny, byl ve své úctě k ní všemožně potvrzen. Vyptávala se ho na vše do podrobnna, a slyšíc od něho po prvé o smutném osudu krajkařek rudo horských, ihned všecky krajky vystavené kázala zakoupiti; totéž učinila při zboží tkalcovském. Na šperky mnoho se nedívala; tím více ji zajímaly pěkné vyřezávané hračky z Krkonoška, mezi nimiž vynikala jakási honba, kdež byla veškerá lesní zvěř znamenitě pěkně a věrně zhotovena. — „Tu poznamenejte pro mne, a to také, a to také,“ žádala otce, který znenáhla vše, co bylo v pokoji, pro ni si zaznamenal, „a pošlete mi to do Vídňě pod mou adressou. Podělím tím svoje vnoučata. Dělají císaři a mně mnoho radosti, obzvláště nejstarší, František Josef, jenž se učí také česky.“

Císařovna Karolina mluvila to o nynějším našem císaři pánu a jeho bratrech.

U zboží skelného, jehožto krásou byl dvůr všechn nadšen, císař s císařovnou setkali se, vybírajíce příbuzným svým dary drahocenné.

Najednou císař se rozhližel, jako by něco hledal, a jeho pohled utkvěl na povýšeném lešení čili estrádě. Ukázav na korále, pousmál se a pravil k okolostojícím, mezi nimiž byl také právě onen pán, který oněch korálů ve výstavě mítí nechtěl: „Hle, pánové, zde máte před sebou ty pravé dobyvatele Ameriky. Již jsem se domníval, že jste na ně nevděčně zapomněli.“

Tak dostalo se pořadatelům výstavy samým císařem pánum skvělého zadostiučinění.

II.

Bylo mi šest let a sestře mojí tři, když císař Ferdinand s císařovnou přijel do Prahy, aby v chrámu sv. Vítě na království České byl korunován.

Otec byl velice pečliv toho, abychom veřejným slavnostem byly přítomny a vše, co bylo možno, náležitě viděly a pro léta budoucí si pamatovaly. Byl všechn rozechvěn myšlenkou, že sedá na stolec nový král český, o jehož dobrotiosti a nestranné ke všem národům spravedlnosti kolovaly mnohé utěšené a nadějné pověsti.

Na den korunování opatřil nám otec lístek do jednoho okna ve hradě; ale jakmile přišel s námi na počátek Ostruhové ulice, již nemohli jsme dálé pro nesmírný nával lidstva. Vida, že má po naději, ukázati nám průvod z místa pohodlného, vzal sestru na ruku, mne pak postavil za pomocí přívětivého portýra v paláci hrabat Morcínů na jeden podstavec u sloupů portálních, kdež mne vrátný ochotně podporoval.

Zatím postupovalo před očima našíma vojsko s vlajícími prapory a hlučnou hudební; páni stavové v červených kabátích jeli v kočárech zlatem se skvoucích, dvorské pak dámy v šatech bálových, drahokamy jen jen sršicích, seděly v povozech ještě nádhernějších.

Ale najednou pozbylo celé to nádherné divadlo pro mne všeho půvabu. Pohlédla jsem náhodou, zda-li pevně stojím, a tu jsem spatřila, že se to neopírám o nějaký obyčejný sloup, nýbrž o nohu hrozného obra. První můj pocit bylo nevýslovné leknutí, zajisté bych byla na zemi skočila, jen kdyby bývalo kam; avšak lidé přede mnou se tak tlačili, že by bylo sotva jablko propadlo. S domnělým obrem pocítila jsem hlubokou soustrast. Vše se radovalo, že nám na hradě korunuji dobrého krále, který nás bude jako vlastní děti milovati, vše bylo ve svátečních šatech a sváteční náladě, jen ten veliký černý muž vedle mne stál na svém balvaně, nesa na bedrách paláce toho balkon a na něm množství lidí, kteří se smáli. Jak se jen mohli smáti, stojíce mu na šíji a působíce mu tolik obtíží, tolik bolestí.

Snažila jsem se, abych já aspoň co možná nejméně jej obtěžovala. Odcházejíc, ohlédl jsem se po něm, abych mu

vzdala němý dík, že mne tak laskavě vedle sebe vytrpěl; i viděla jsem, že to mouření. Moje soustrast, možná-li, poznáním tím ještě vzrostla. Pln jsa žalostné výčitky, pohlížel k nebi. Připomínal si nepochybně svou krásnou teplou vlast, o niž nám otec o štědrém večeru nejednou byl vyprávěl, když datle a kusy kokosových ořechů se stromečku jsme si trhaly.

Dlouho jsem nemohla mouřenína s myslí pustiti, a dalo to otci muoho práce, než mne upokojil a mně vysvětlil, že velikán ten jsa vytesán z kamene, má sice velikou sílu k nesení, ale že necítí.

Korunovace vykonána byla co nejslavněji, a s podivem viděly jsme matku v růžové hedvábí ustrojenou a perlami ozdobenou odjížděti do dvorního plesu, ke kterému všickni otcové chudých se svými manželkami pozváni byli. Císařovna objevila se ve skvostném šperku granátovém, jejž stavové čeští a město Praha k tomu dni ji věnovali. I okouzlila všecky přítomné dámy svým vážným majestátným mravem, v němž prý nebylo ani stopy pýchy nebo hrdosti.

Po korunovaci byla národní slavnost na prostranství před invalidovnou, kamž nás otec opět s nemalými obtížemi dopravil. V pavillonu prostřed louky díval se císař pán s císařovnou na nekonečný průvod venkovánů, v počest jeho spořádaný, při němž otec si nepostačil utírat oči, dojat jsa po hledem na náš lid.

Vyslalo tehdaž každé prý panství do Prahy jednu svatbu, a to ženicha s nevěstou, družbou, družicemi, mládenci, starosty a s povozy, na nichž bylo naloženo věno nevěstino. Každá taková svatba byla co nejvěrněji podle obyčeju, krojův a způsobů ve své krajině panujících upravena, a jedna za druhou jela okolo pavillonu, provázena jsouc zpěvem, hudbou, výskotem a nezbytným dudákem.

Kraje, jichž tehdaž čítano v Čechách šestnáct, byly také zastoupeny, každý dle hlavních plodin a výrobků svých. Za svatbami jeli na vozech, rovněž co nejkrásněji ozdobených fábory a venci zelenými, vinaři, ženci, chmelaři, havíři, tkalci a t. d., což mne ještě více těšilo než svatby. Nejvice líbili se mi cvočkáři, kteří na svém voze pilně bušili, rozhasujice mezi jízdou zhotovené cvočky se začátečnými písmeny nově

korunovaného císaře a císařovny F. a M. (Ferdinand a Marie) mezi obecenstvo, což se mi zdálo velmi vtipné. Dlouho jsem si takové dva cvočky schovávala s několika kousky červeného sukna hojně protkaného erbem království Českého a markrabství Moravského. Sukno to bylo prostřeno po zemi, kudy kráčel císař ze svých pokojů do chrámu. Po slavnosti bylo dovoleno lidu, aby si každý z něho kousek utrhli. Naši dva učenníci při té příležitosti s nemalým nebezpečenstvím života dostali se do nádvoří zámeckých, kde se jim podařilo, také několik kousků utrhnouti.

97. Piseň vesničanův.

Kdo radost pravou chce znáti,
do krajů pospěš si ven,
na světě se může zváti
nejšťastnějším rolník jen;
jeho mzda jest pěkná, jistá,
jeho rozkoš vždycky čistá.

Jak se slunce s hor vybleskne,
už do okna patří nám,
ukazujíc v záři leskné
k vinicím a zahradám:
všude Božské požehnání
vzbuzuje nás k radování.

Stříbrem sad se obsypává,
zlatou máme na poli,
odměnou za pot se dává
schránka plná stodoly.

A z každé sladké květinky
med nám snášeji včelinky.

Nám kvetou na tváři růže,
nemoc bývá řídký host;
churavý u nás se zmůže,
neduhů zde bývá prost.
A co pěkné jarní kvítky
vyspívají naše dítky.

Písním zvučným ptactva zháje
když ustoupí noc tichá,
stádo vesele ze stáje
ven na pastvu pospíchá;
bujně skáče tu jehnátko
a tam křepivé hříbatko.

Lučinou se pěkně kroutí
bublaví potáčkové,
zelené je líbá proutí,
v něm si hnizdí ptáčkové,
lehce hrá si pod vodičkou
švižná rybička s rybičkou.

Rádi k práci pospícháme
v spolku svnitřním pokojem,
když se v podvečer shledáme,
chutná jídlo s nápojem.
Žádná chvílka není smutná,
sen po pilné práci chutná.

Tak jsme živi ve svornosti,
milujíce bližního;
vždy myslíme v nábožnosti:
Děj se vůle Vyššího!
Láska Páně k nám se sklání
v životě i v umírání.

Josef Krasoslav Chmelenský.

98. L u m c i.

V každé obci spořádané ustanovení jsou zvláštní zřízenci, jejichž úkolem jest pečovati o veřejný pořádek, čistotu a bezpečnost. Tak i v přírodě, obci to ze všech nejrozsáhlejší a nejspořádanější, pozorovati lze dokonale zřízenou policii, kteráž na každém místě a v každou dobu o to neunavnou má péči, aby nezmáhali se přílišně jednotlivci nebezpeční a škodliví majetku cizímu. Není ani v přírodě nouze o všeliké tuláky a dobrodruhy, kteří s životem svým mnohých starostí si nečiní a jimž vše se hodí, co jiný s největší třeba pilí a prací ku potřebě své byl připravil.

Vizme jen na příklad, s jakými nesnázemi a s kolikrým nebezpečenstvím bojovati jest hospodáři, nežli sklidí ovoce mnohonásobné práce své, o jehož zdar přičiňoval se v potu tváří svých! Sotva že svěřil zlatá zrnka obilná matičce zemi, сотва že upravil záhony na zelí a vysadil nadějně stromky, již tu na tisíce nejrozmanitějších škůdců, nepatrných sice na pohled, avšak tím zhoubnějších, jako o závod přičiňuje se, aby zničili sterou práci jeho na poli i v sadě.

A proti škůdcům takovým člověk namnoze bývá malomocen; tu nestačí ostražitost, síla a důmysl jeho, nedovedeť bojovati s nepřitelem tak četným a úskočným. Tu potřebí ochrany jiné a té skytá člověku příroda sama, stavíc mu ku pomoci vlastní svou policii, vlastní své voje, jež ozbrojeny jsouce zbraní rovnou, jediné jsou s to, aby vyrovnaly se nepříteli odvážnému, aby odolaly mu a v případech zvláště příznivých zmohly jej i zničily na dobro.

A neposledním členem v řadě těchto vojův obranných, jež mnohdy jediným jsou útočištěm člověka v boji tak nerovném, jsou *lumci*, úhlavní to nepřátelé všeho hmyzu škodlivého. Sbor jejich jest velmi rozsáhlý a čítá veliké množství druhů nejrozmanitějších tvarův a nejrůznější velikosti.

Dostane-li se nám někdy příležitosti prohlédnouti si pěkně spořádanou sbírku lumků, tu se zálibou pozoruje oko naše štíhlá a pestrobarevná jejich těla, tenká a ozdobně zavinutá tykadla a čtyři silná, průhledná křídla, jež napjata jsou pevnými žilkami. Po křídlech těch ihned poznáme, že sluší lumky čítati do řádu hmyzu žilno- čili blanokřídlého, tedy do příbuzenstva mravenců, vos a včel.

Barva lumků obyčejně jest černá, rozličné části těla však hojně bývají ozdobeny pruhy a kroužky bílými, žlutými a červenými, takže lumci živostí barev svých předčí nad ostatní hmyz příbuzný. Zadní část těla jest buď válcovita nebo se stran silně smáčknuta, i končí se u samiček tenkým a ostrým kladélkem, někdy kratičkým a úplně ukrytým, jindy však tak dlouhým, že délkou tělu ostatnímu se vyrovná neb je i převyšuje. Kladélko to vbodávají samičky lumků do těla rozličných škodlivých larev hmyzových, zvláště housenek, a vpouštějí do něho jedno neb více vajíček, čímž právě neobyčejně užitečnými se stávají. Mládata totiž čili larvy lumků, jež z vajíček těchto brzy se vylíhnou, vypadají jako červi a žijí cizopasně v těle hostitelů svých, vyzírajíce tuk jejich, až je umorí. Kdykoli nějaký hmyz rozmnoží se takovou měrou, že velikou škodu činí na majetku lidském a ničí ovoce namáhatné práce, tu obyčejně rozmnoží se také jisté druhy lumků, kteří nejradiji hmyz onen pronásledují, a brzy učiní konec zhoubnému rádění jeho; i patří proto lumci k největším dobrodincům hospodářů, zahradníkův i lesníkův, protože ti nejvíce trpívají škody rozličným hmyzem rostliny hubícím.

Lumci větších druhů snášejí z pravidla toliko po jednom vajíčku do jediné housenky neb i jiné larvy, druhy menší pak vyskytují se ve větším množství na jednou, ano i ve stech kusů.

Způsob, jakým larvy lumků v těle hostitelů svých se vyvíjejí, jest u rozličných druhů také rozdílný. Některé druhy, a to hlavně druhy větší, vyhlédnou si za

kořist obyčejně nějakou housenku hodně vykrmenu a vobodnou jí krátký bodec svůj do těla a obdaří ji jediným vajíčkem. Larvy lumků takových žijí obyčejně delší dobu v těle housenčím, neporušují však nikdy důležitějších ústrojí vnitřních, takže housenky stále rostou, svlékají se a konečně i zakuklí; potom teprve hynou, a na místě motýle z kukly jejich vylihne se svižný lumek, jehož larva v kukle housenčí se také byla zakuklila. Často mnohý horlivý sběratel motýlů krmí housenku vzácného druhu po celé léto, a když nejvíce se těší na pěkného motýle, nalezne k největšímu ustrnutí svému kuklu s hlavou prokousanou a nedaleko ní lumka, jenž zničil takto život motýle i všeho škodlivého potomstva jeho.

Dospělé larvy některých lumků, jež obyčejně ve větším množství v těle jediné housenky žijí a životní sílu její tedy dříve zmaří, nežli housenka zakukliti se mohla, vyvrtávají se z těla jejího ven a zapřádají se na povrchu kůže její v maličké, vejčité zámotky, kteréž lidé věci té neznalí nezřídka za vajíčka housenčí považují. Jiné druhy lumků malých, jež proto také lumčíky zoveme, snášeji vajíčka svá již do kukel hotových, a to v tu dobu, kdy kůže jejich není ještě úplně ztvrdlá, takže ji tenounkým kladélkem svým snadno probodnouti mohou. Lumčíci takoví vyhledávají k tomu nejradiji kukel motýlů denních, kteréž visívají na zdech, na plotech i v rozpukané kůře starých stromův, a snášeji do nich vždy mnoho vajíček najednou. Kukla jimi napadená ztrácí brzy pohyblivost svou, jasná barva její zakalí se, a za nedlouho objeví se v kůži její několik otvorů, jimiž malí, třpytiví lumčíci vylézají.

Ale ne všichni lumci nalézají tak snadno kořist svou; někteří vyhledávají larev rozličných broukův a housenek, které vrtají hluboko ve kmenech stromových. I vídáme lumky často, ani lezou po starých kmenech a pařezích, ze všech stran je tykadly omakávajíce, jako by vyčenichati chtěli místo, kde příhodné jím larvy v úkrytu konají své dílo zhoubné. Lumci

takoví bývají obyčejně opatřeni kladélky dlouhými a tenkými, jež budě vpravují do chodeb larvami vyvrtných, aneb přímo vrázejí do dřeva z venčí neporušeného. V příčině této nejpamátnější jest jeden z největších lumků našich, snášející vajíčka svá do těla larev pilořitky veliké, veliké to vosy, která první tři roky života svého tráví jako tlustá, červovitá larva ve kmenech stromů jehličnatých. Lumek ten má kladélko na 6 cm dlouhé a tenké jako žíně, a vráží je silou nadobyčejnou zúplna do dřeva, v němž larva pilořitky vrtá, až tělo její probodne a jedno vajíčko do něho vpustí. Jak dovede lumek ten vyslítit larvu žijící ve dřevě na povrchu zcela zdravém a neporušeném, jak dovede i polohu její tak bezpečně nalézti, že ani o vlásek se jí nechybí tenounkým a ohebným kladélkem svým a jak pozná konečně, že dosud žádný jiný lumek nevložil do ní vajíčko své, aby larva z něho se vylihnuvší neměla nouze o potravu přiměřenou a potřebnou: toť otázky, na něž nedovede odpověděti ani zkoumatel nejbystřejší a nejzkušenější.

Ladislav Duda.

99. O cukrovarství v Čechách.

Cukr, jímž nápoje a pokrmy sladíme, dobývali od ne pamětných dob v Číně a v Indii ze třtiny cukrové, pročež také cukrem třtinovým sluje. Evropané poznali jej za křížákých válek na Východě. Záhy po objevení Ameriky byla třtina cukrová přenesena do Západní Indie. Pěstování její rozšířilo se po celé horké Americe tak, že tato se stala druhou vlastí cukrové třtiny. Cukr, ze třtiny cukrové v amerických osadách vyráběný a proto také osadnický nebo kolonialní nazvaný, býval dříve teprve v evropských závodech čištěn čili raffinován. Ale býval tak druhý, že pouze v rodinách zámožných jím sladili. Jinak sladilo se buď medem anebo ještě v letech padesátých skoro všeobecně syrobem, jenž jest vedlejším výrobkem při dobývání a čištění cukru kolonialního.

V Čechách byla první továrna na raffinování cukru kolonialního r. 1787. na Zbraslaví zřízena.

Asi v polovici minulého století poznali, že ve štávě bílé evikly (buráku, řepy cukrovky) týž cukr obsažen jest jako ve třtině cukrové. Ale teprve na sklonku toho věku byla první továrna na vyrábění cukru řepového zřízena, a to ve Slezsku; brzo však opět zanikla. Bylyť toho času prostředky k vyrábění cukru ze štávy burákové velice nedostatečné. Než na jiných místech znova pokoušeno se o výrobu tohoto cukru, čemuž prospělo uzavření celé Evropy obchodu anglickému za Napoleona I. Zejména ve Francii nové průmyslové odvětví tak zdokonalovali, že vzbuzovalo čím dálém větší pozornost a naději. Ovšem nabývalo se z buráku ještě v letech třicátých cukru nepěkného vzhledu a nepřijemné vůně i chuti, pročež mnohé továrny na výrobě pouhého syrobu burákového přestávaly. Ale nové vynálezy se jen stíhaly, až konečně dovedli dělati výrobek rovnající se ve všem cukru kolonialnímu, takže tento znenáhla z trhu evropského byl vytlačen.

V Čechách ujala se výroba cukru řepového teprve po letech třicátých pěvněji a zmáhala se odtud utěšeně až po naši dobu. První továrna na vyrábění cukru z řepy zřízena byla již r. 1802. v Hořicích a brzy potom druhá v Libochu, ale po málo letech v obou přestalo se pracovati. Teprve od r. 1830. počíná se nepřetržitý rozvoj našeho cukrovarnictví. První továrny na vyrábění cukru z řepy zřízeny r. 1830. v Dobrovicích u Mladé Boleslaví a r. 1831. na Zbraslaví a v Chuchli. Do r. 1837. počal se dílem syrob, dílem cukr burákový vyráběti v závodech nových ve Svinářích u Berouna, v Suchdole u Hory Kutné, v Ličkově na Moravě, v Martiněvsi, v Bilíně, v Novém Bydžově, ve Vodolce, v Nových Dvorech u Hory Kutné, v Jirnech, ve Vysočanech, v Křinci, v Ledči, ve Stranově, ve Filipově u Čáslaví, v Žinkovech a j. Některé ze závodů těch opět zanikly; ale více nových závodů zakládáno, takže se r. 1863. v Čechách čítalo již 64 továren na cukr řepový. Vedle některých průmyslníků ujali se čeští šlechticové tohoto průmyslového odvětví a ve svých závodech stále je zdokonalovali.

Rok 1864. jest pro české cukrovarství tím památný, že se začalo ve čtyřech závodech pracovati, které od spolků rolníků zařízeny byly, a proto spolkovými neb rolnickými slují. Byly to cukrovary v Kolíně, v Hradci Králové, v Hoře Kutné a v Poděbradech. Pěkné úspěchy těchto závodů daly podnět k zřizování spolkových cukrovarů ve mnoha jiných krajinách. Roku 1867. přibyly k oněm tři nové, ve Velimi, v Plaňanech a v Chrudimi; r. 1868. začali v pěti jiných cukrovarech pracovati, v Dolním Cetně, v Bučicích, v Uhřiněvsi, v Českém Brodě a v Pečkách.

Po roce 1873. nejeden z těchto cukrovarů zašel. Při rychlém jich zakládání nebylo zde onde dosti bedlivě přihlíženo ku všem místním poměrům a neopatřeny závody potřebným kapitálem; jiným cukrovarům uškodila zase bohužel i nespolehlivá dohlídka i nesprávné vedení. Ale na jiných místech právě za této těžké doby, kdy trh s cukrem ne-smírně byl stisněn, dokázali podílníci těchto závodů vzácné rozšafnosti a nezlomné vůle, zachovavše s velikými obětmi ohrožený závod svůj. Naskytli se nezištění mužové, kteří davše své jmění v zástavu a vedouce spravedlivě závod správě své svěřený, mnohý cukrovar od záhuby zachránili a vzešlé rány brzo zacelili. A proto pracuje se ve většině cukrovarů spolkových ku blahu celého okoli až podnes, ano i nové závody k nim přibyly, takže bylo roku 1890. v Čechách celkem 147 cukrovarů (z těch jsou 52 spolkové), na Moravě 54, a ve Slezsku 10 cukrovarů.

V r. 1888. zpracovaly cukrovary v Čechách 28 millionů q řepy, cukrovary na Moravě 10 mill. q a slezské cukrovary více než $1\frac{3}{4}$ mill. q; při tom zaměstnáno bylo v cukrovarech v Čechách 39.000 dělníků, na Moravě 13.700 a ve Slezsku téměř 3000. Roční výroba cukru z řepy čini v Čechách v posledních letech průměrně asi $2\frac{1}{2}$ mill. q.

Tento rozkvět cukrovarství měl velice blahé účinky. Vlast naše již nepotřebuje cukru kolonialního, a tím miliony zlatých do roka se ušetří; naproti tomu vyváží se náš cukr hojně za hranice, a za něj opět milliony do Čech plynou.

Především stav rolnický učinil zakládáním cukrovarů veliký a rychlý pokrok. Již při stavbě velikého závodu ta-

kového nachází lid nejbližšího okolí dobrý výdělek. Kdož pěstuji burák, dostávají pěkných peněz za svou plodinu; musí však také zároveň všech pomůcek a zkušeností si všimati, aby burák s prospěchem co největším se dařil. Nové náčiní a nástroje, sloužící nejen k obdělávání řepy ale i k lepšemu zdělávání půdy, rozšířily se po celém venkově našem. Rolník musil nechat i zastaralého způsobu hospodaření a hleděti si nových zkušeností co nejbedlivěji. Aby poučení došli, zakládali hospodářové spolky hospodářské, jejichž důležitost právě v krajinách kolem cukrovarů nejvíce se jeví.

Odpadky při výrobě cukru řepového poskytuji hojného krmiva pro dobytek hovězí (jehož se krmi při cukrovarech asi 70.000 kusů do roka), jakož i hnojiva strojeného na pole, jímž úrodnými zůstávají. Největší pokrok v polním hospodářství znamenáme právě v okolí cukrovarů. A proto lze tvrditi, že každý cukrovar, jenž poctivě a svědomitě jest spravován, k velikému užitku svému okolí bývá.

Ke zdárnému výsledku v cukrovarství českém přispívaji jednak rolníci, kteří o pěstování výborné řepy se starají, jednak důmyslní úředníci, lučebníci i strojnici, kteří o nové vynálezy ve svém oboru se přičlenovali tak, že cukrovary v cizině řídí se vynálezy učiněnými v cukrovarech našich. Rozhodující takovéto vynálezy u výrobě cukru z řepy jsou: saturace od Jelinka, diffuse od Francouze Roberta v Židlichovicích na Moravě, kalolisy od Daňka a Čížka, a vylučování cukru z melasy od Šebora.

A nejen užší naši vlasti ale i říši přináší průmysl tento užitek veliký. Neboť cukrovary v Čechách odvádějí ročně mnoho millionů daní do pokladnice státní (r. 1888. přes 12 millionů zl.). Mimo to spotřebují mnoho uhlí, vápence a jiných látek; tak spotřebovaly již r. 1872. více než 10 millionů centův uhlí. A z dovážení různých těchto potřeb do cukrovarů i z odvážení výrobků těží zase majetníci povozův a hlavně železnice, z nichž mnohé vystavěny byly z potřeby cukrovarů. Jest tedy patrno, že výroba cukru z řepy cukrovky přední místo zaujímá v průmyslu Čech, Moravy a Slezska.

Prokop Procházka.

100. František Wiesner.

K mužům, kteří neobyčejnou podnikavostí průmyslnickou nad jiné vynikli, náleží *František Wiesner*. Přičinlivostí a šetrností svou získal si nemalé jmění a dobré jméno mezi svými spoluobčany.

Wiesner narodil se roku 1833. v městečku Mladé Vožici v Táborském kraji, kde otec jeho byl ovčákem ve službě hraběcí. Musil záhy pilně pracovat, aby chudým rodičům usnadnil výživu četné rodiny. Do školy chodil velmi rád, ale pohříchu jen tehdy, když nebylo polní práce, při které rodičům pomáhal. I musil tedy později vlastním přičiněním doplnit potřebné vědomosti.

Když bylo Wiesnerovi 12 let, dali ho rodiče na zámečnického. Vyučiv se, vydal se asi r. 1850. do světa na zkušenou. Pracoval nejprve v Karlíně u Prahy, pak v Chrudimi a Čáslavi, potom opět v Chrudimi, kdež se posléze na dobro usadil.

Wiesner vyznamenával se již jako chasník mezi druhy svými pevnou vůlí a nezlovnou vytrvalostí, dbal o potřebné vzdělání a zkoumal i zdokonaloval své výrobky tou měrou, že se staly velice oblíbenými. Tak se mu podařilo, že již r. 1857., maje teprve 23 léta svého věku, jako samostatný živnostník pracoval. Z počátku nemohl se do velikých výrobců pouštěti, nemaje ani potřebných peněz ani vhodného nádobí. I koupil si, čeho nezbytně potřeboval, a soustruh si zhotovil sám. První zakázky strojnické vyvedl velmi dobře, takže se mu dostalo dobrého doporučení. Dělal pak rozličné výrobky mosazné, čerpadla na vodu, stroje pro pivovary a lihovary.

Roku 1858. zařizoval jistý strojník z cizině lihovar Medlešický v Chrudimsku; ale zhotovil některé stroje tak špatně, že nekonaly dobrých služeb. Cizinec stále opravoval, ale marně. Povolán tedy domácí strojník Wiesner, a ten vykonal svou práci výborně, takže u vlastníka dotčeného lihovaru dostalo se mu hojněho zaměstnání.

Tou dobou rozširovaly se po venkově ruční mlácticí stroje; také někteří hospodáři okolo Chrudimi si je koupili. Jeden rolník dal takový stroj, když se mu porouchal, spraviti Wiesnerovi. I užil Wiesner té přiležitosti, aby stroj náležitě poznal; vyžádal si tedy od rolníka, by podle jeho stroje potřebné nákresy a modelly udělati směl. Wiesner dal se do práce a zhotovil (jeden) takový mláticí stroj, který pak zkušení hospodáři vyhlásili za práci dokonalou.

I dostalo se Wiesnerovi hned r. 1859. tolik zakázek na mláticí stroje, že byl nucen rozšířiti svou dílnu, v nížto pak již s 13 dělníky pracoval. Při tom však nepřestal pouze na tom, co již uměl, ale výrobky své stále opravoval a zdokonaloval. I staly se jmenovitě jeho stroje hospodářské tak oblíbenými, že jich do května r. 1875. přes 1400 kusů zhotovil. Zároveň cvičil a vzdělával své dělníky, aby měl z nich obratné kováře, soustružníky, zámečníky a slevače. Roku 1864. měl již 25 dělníků.

Tři léta později účastnil se horlivě při zařizování akciového cukrovaru Chrudimského, i vykonal práce, které mu byly svěřeny, k úplné spokojenosti závodu, odkudž i jiným cukrovarům byl doporučen. Zjednav si parostroj, koupil v Chrudimi starý měšťanský pivovar; z něho zřídil velkou strojírnu, kde až 60 dělníků bylo zaměstnáno. Wiesner byl tehdy již zámožným továrníkem.

Roku 1871. převzal práci v 16 cukrovarech, které se právě zřizovaly, postavil 36 mostních vah a pro svou dílnu nový parní stroj. Zakázky na stroje hospodářské množily se den co den; přikoupiv tedy nových pozemků, vystavěl na nich rozsáhlé dílny.

Wiesner byl vtělená práce a podnikavost. Co jiní mařili čas v hospodách, mluvíce o věcech, jimž ani dosti málo nerozuměli, tu on přemýšlel, osnoval plány, dopisoval a učil se. Cokoli nového se kde objevilo v oboru jeho, ihned hleděl to poznati, nápodobiti ano i zdokon-

naliti. Wiesner nemiloval zbytečného mluvení; ve všem pronášel své myšlenky jaderně a jasně, své mínění vyjádřil pokaždé přímo, hledě jen k tomu, aby prospěl věci, o kterou šlo.

Proto také přál lidem přičinlivým, horlivě hájil a podporoval dobré věci; příklady jeho vlastenecké obětovnosti jsou nesčíslné. Pro jeho zkušenosť průmyslickou mnozí majetníci cukrovarů a jiných továren k němu se utíkali, žádajíce ho za radu, a každý dobře pochodil, kdo rady jeho poslechl.

Největších zásluh dobyl si Wiesner o průmyslový rozkvět v městě Chrudimi a v okolí jeho. Chrudimský cukrovar, lihovar a pivovar prospívaly za jeho správy znamenitě a přinášely účastníkům hojný zisk; a když roku 1873. nastalo hynutí průmyslu i obchodu, obstály Chrudimské závody bez pohromy hlavně přičiněním Wiesnerovým. Ano když pak mnohé cukrovary v Čechách zanikaly, koupil Wiesner dva, jeden v Močovicích u Čáslavi, druhý v Libici u Poděbrad, a zachránil je od zahynutí.

K činnosti tak rozsáhlé a užitečné povznesl se vlastní silou, svým důmyslem a přičiněním; přišel do Chrudimi jako chudobný dělník zámečnický. Bohužel, že tento výtečný muž příliš záhy rozloučiti se musil s blahoplodným působením svým; zemřel dne 19. února r. 1880. v 47. roce věku svého. Celý Chrudimský kraj, obce, spolky, průmyslové závody vyslaly své deputace, aby doprovodily zvěčnělého ke hrobu. Vděčnou pamět a pravý vzor přičinlivého a důmyslného živnostníka zůstavil Wiesner po sobě, i dokázal, jak až po dnes pravdivé jest naše staré přísloví: „Remeslo má zlaté dno.“

Kéž jen naší vlasti dostane se hojně takových mužů, kteří by vynikajíce vlastnostmi Wiesnerovými, tak platně působili jako on ku povznesení průmyslu i obchodu domácího!

Karel Tieftrunk.

101. Sváteční odpočinek.

Již slunce s výše polední
jak poutník s hory spěje,
a chýše z mechovitých balvanů
tam v nízká okna pod stín jasanů
se dlouhý pablesk chvěje.

Jest tiché půldne sváteční,
a prázna chýška šedá;
vše vyšlo k odpočinku ven si dnes,
neb ve prostinkých radovánek ples;
vše milých duší hledá.

V té chýše okno dokořán
a všude plno jasu,
a vůně z babičiny zahrádky
mi budi v mysli její pohádky
z těch zlatých dětských časů.

I vcházím s dobrým pozdravem,
však ticho jen mě vítá;
tam v koutku kolovrátek bez hnuti, —
neb svátek jest, den odpočinutí,
jenž plody práce sčítá.

A z dálky hlasy veselé
sem jako dechem vějí;
bliž kolovrátku stará lavička. —
Kde asi dle dnes dobrá babička,
že prázno místo její?

Již venku zvoní klekání,
zář nízká plane v chatě,
a v okénku, jež soumrak oprádá,
se pavučina lesklá rozkládá
tak duhově a zlatě.

Pak hasne všecko. Duhy lesk
mi v krápěj v oku splývá;
jest velký svátek, vše jest v klidu dnes, —
a babička tam venku tiše kdes
též sobě odpočívá.

102. Cisařská zahrada na hradě Pražském za Rudolfa II.

Přerozkošným sídlem byla císařská zahrada Rudolfova na hradě Pražském.

Od mramorové kašny, v jejímž středu z otevřené tlamy delfin velikosti přirozené prudce chrlil křištálovou vodu, rozbíhaly se čtyři stezičky, zlatolesklým pískem posypané, ke čtyřem hájeckům, ze stinného jilmoví, kde přítulný břečtan mile se vinul po boku útlých těchto kmenův. Asi paděsáte kroků za mramorovou kašnou a za největší a nejskvělejší záhonem tulipanů, jež byly císaři z Cařihradu jako zvláští okrasa květinová přineseny, byla široká chodba, po obou stranách lemovaná hustými keři růží, a vůbec tenkráte zvaná chodbou vodometů, poněvadž tam vskutku stálo sedm vodometů v sedmihranu hvězdy, kteréžto zvláště za poledního vedra zemi žíznivé po spádných stružkách vydatného poskytovaly občerstvení. Odtud zase mohla noha chodcova po rozličných cestách klikatých a stezičkách dále uchýliti se v záslonné klenby hustolistého, ba mohlo se i říci, zpěvného loubí, poněvadž skorem s každé větvíčky se ozývalo sladounké štěhotání nesčíslných slavíkův.

Na konci tohoto loubí vystupovalo se po několika stupních na nízkou baštu, a odtud zase vedl můstek na způsob mušle vypnutý a malovaný k nádhernému letohrádku, jejž ke cti své chotí, královny Anny, vystavěti dal král Ferdinand I. skrze slavného stavitele italského Ferrabosco de Lagno*). S pavlánu, okolo toho stavení na čtyři strany do všech čtyř úhlů vybudovaného, byla přerozkošná vyhlídka z jedné strany na město Prahu po obou březích řeky Vltavy, již bylo možno stopovati jako lesklý pás až k lesnatým vrcholům Zbraslavským; z druhé strany na rozlehlá, úrodná pole a vinohrady okolí hradního, na Královskou Oboru s myslivnou nově vystavěnou, a dál a dále přes jiné prameny, řeky, nivy, květnatá luka a planě až k nejzazšímu obzoru, na němžto mlhavé hory splývaly s těkavými vlnami oblak a šedivých mraků.

*) Vyslov: Laňo.

Z milohrádku mohlo se po stinných stezkách kráčeti k Jelenímu příkopu, kde vskutku se chovalo a krmilo stádo bystrých laní, srncův a parohatých jelenů, kde z tajného údolí, v němž zakotveny byly hluboké klenby Daliborky a Bílé věže, vystupoval ochlazující výpar svěžího potůčku, jenž kdesi seztrácel v úskalí křovinou utajeném.

Odtud vystupovalo se zase po mramorových stupních nazpět ke Lvímu dvoru, velmi hluboko do země vezděnemu a pevnou mříží železnou opatřenému. Na prostranném rejdišti bylo tam spatřiti čtvero lvů silných, dokonale vyrostlých a dospělých, z nichžto si obyčejně nejstarší hověl, po hodlně leže na zemi, maje dlouhý ohon otočený okolo těla až k samé hlavě, kterou klonil na roztažené nohy přední. I dvě lvice s malými lvičaty měly tam vyklenutý brloh, a přečasto tam asi prováděaly rozpustilé kousky, poněvadž řvani jejich se ozývalo daleko široko po všem okolí. Okolo Lvího dvoru tálala se pěkně vyklenutá bašta pro diváky. Za baštou po stranách dvoru stály v zamřížených výklenících klece jiných šelem horkého páisma. Tygr měl v kleci pro pohovu krásné podušky a koberce; klec jeho stála docela osamotnělá. Klece zvířat ostatních byly na straně protější. Byly to dary sultána tureckého: levhart srsti ryšavé, dva pardalové, rys překrásné srsti a lesknavých očí, a jakžto nadobyčejná zvláštnost, ze které císař Rudolf nejvíce se těšival, — „lesní muž,“ veliká opice z ostrova Bornea, později orangutang nazvaná. Také obrovský medvěd žil tu v císařském zvěřinci na krmu, byv chycen na statcích pana Havla Popela z Lobkovic a k výslovné žádosti Jeho Císařské Milosti na Hradčany do zahrady odevzdán.

Nedaleko zvěřince v háji ovocných stromů bylo veselé obydlí papoušků, již upoutáni jsouce na dlouhých řetízcích poskakovali a třepetali se buďto na bidělcích pestře obarvených neb i na stromech, škubajíce chutnou potravu.

Co krásných květin, všelijakých soch kamenných a mramorových, zlatolesklých a stříbrolesklých bažantův a jiného ptactva zpěvného bylo v císařské zahradě, nebylo hrubě možno ani vypočítati.

Josef Jiří Kolář.

103. Jan Hannibalec.

„Ajta, jak se líní hosti ctnému
títo moji poddaní?“

Dvorně taká slova dí

Rudolf král k vyslanci tureckému.

Ten než králi odvětí,
lví dvůr zrakem přeletí.

V pevných klecech zří tu za mřížemi
mnohou šelmu divokou,
kterou pro zábavu svou
král dal přivézt z dalních cizích zemí;
ale lvů z nich trojice
poutá oko nejvíce.

Překvapen si Turčin hladí bradu:

„Královský to zvěřinec,
takže mní se našinec
doma býti v slavném Cařihradu
před podobným výjevem,“
praví s pyšným úsměvem.

„Hrdinové naši, slavní v boji,
o zvůli vždy žádají,
aby s dravci v turnaji
osvědčiti směli sílu svoji;
pro ně nemalá to čest.

Zda-li zde týž způsob jest?“

Rudolf na to váhá s odpovědí.

Stáhnuv hrde obočí,
k pánum svým se otočí,
pronikavým zrakem na ně hledí.

Nikdo, ač mu rozumí,
odpovědět neumí.

Urazen a zahanben po cele
hledí k zemi každý pán.

Aj, tu Hannibalec Jan
z kruhu jich vystoupí vážně, směle.

Ukloniv se královi,
s rozmyslem jej oslovi:

„Slavný králi můj! až nikdo z Čechů
síly svoje neměří
nerozumnou se zvěři,
přece však, že k haně, ku posměchu
nerad přičinu bych dal,
dovol, abych dokázal.“

Přivětivě král mu hlavou kyne:
„Jak si šádáš, tak se staň!“
„Jakou, pane, dás mi zbraň?
Který dravec, velíš, ať ti zhyne?“
„To nám, reku, sám vyjev!“
„Nuž, ať dýkou zhyne lev!“

Na ta slova lehkým, jistým krokem
jako k tanci plesnému
kráčí k boji děsnému,
a již hledí na lva pevným okem,
který, jak by žertvu čil,
divě vstříc mu vyskočil.

Na sok sok hledí bez strachu,
mihne dýka — dlouhý skok —
ha! i lev i jeho sok
na zemi již leží v krvi, v prachu
Lev ten k smrti krvácel —
rytíř vskočil zdráv i cel.

Král a za ním celý dvůr mu tleská.
„Vidí, tuším, sám ctný host,“
Rudolf dí, „že hrdinnost
zdobí také silná páže česká!“
A co Turek v Praze byl,
nikdy víc se nechlubil.

Antonín Štrauch.

104. Benjamin Franklin.

Na začátku předešlého století žil v americkém městě Bostonu mydlář, jménem Franklin. Ačkoli nebyl zámožný, pečoval přece o to, aby ze svých synů vy-

choval řádné občany. Jeden z nich stal se knihtiskařem, druhý, jemuž říkali Benjamin, měl býti knězem, pročež posílan byl do latinských škol. Benjamin netoliko že studoval pilně z knih těch, které mu byly ve škole určeny, ale čítal velmi rád v každé užitečné knize, kdekoli se jaké mohl jen dopídit. Vůbec vynikal neobyčejnou na svůj věk piluostí, bystrostí ducha a usedlostí povahy. Nastaly však zlé časy; otec jeho pro nedostatek peněžitých prostředků vzal jej ze studií. Zaměstnával jej doma při mydlářství. Jakkoli Benjamin žádné práce se neštítil, trápilo jej přece, že nyní neměl příležitosti ke čtení knih. „Kdybych aspoň mohl býti knihtiskařem,“ stýskával si, „načetl bych se do libosti.“ Přání to se mu splnilo; starší bratr vzal jej do učení, a Benjamin viděl nyní na své oči, z jaké práce vznikají ty knihy, které mu tak milé byly: jak literky kovové podle abecedy v malých příhrádkách jsou roztríděny, a jak sazeč čta rukopis, před očima jeho vyložený, pravou rukou hbitě literu po literě z příhrádek vybírá a do sazítka, jež levicí drží, ukládá. Čísti knihu prve, než ještě uzřela světla Božího, toť zdálo se býtl Benjaminovi největší rozkoší. Proto s celou chutí dai se na sazečství. Ostatní sazeči čítali rukopisy předložené jen proto, aby mohli dle nich sázeti, dále obsahem jejich hlav si nelámajíce; ale Franklin nečetl ničeho, aby o tom nepřemýšlel. Jako dříve po knihách, pídal se potom po rukopisech, a když jiní po denní práci odpočívali, čítal on potajmu při malém kahánku dluho do noci. Jakýž div, že v něm vzniklo přání, aby také sám mohl takové knihy spisovati, jaké mu tolik potěšení působily. A skutečně neváhaje, jal se vedle čtení cvičiti se v sepisování toho, co buď četl aneb sám vymyslil. Ač neměl nikoho, kdo by jeho práce byl opravoval, nicméně ustavičnou pílí a stálým porovnáváním s takovými spisy, jež pokládal za vzorné, vytříbil svůj sloh tak, že již ve 14. roce věku jeho některé práce jeho tiskem v časopisech byly uveřejněny a uznání došly, ač nikdo netušil, kdo byl jejich původcem.

Příznivé tyto začátky podnítily Benjamina tak, že již na nic jiného nemyslil, než jak by opravdové moudrosti nabysti a ve prospěch všech lidí jí užiti mohl. V 18. roce svého věku cestoval do Anglie, kdež strávil dvě léta. O několik let později zřídil si ve Filadelfii tiskárnu a nedlouho potom založil i veřejnou knihovnu k obecnému poučení.

Zatím nastala doba, kdy myšlenky jeho vyspěly tak, že na samostatné vydávání důkladných spisů mohl se odvážiti. I prospěl jimi lidstvu velice. Jméno jeho vyslovováno bylo s vážností, a zámožnost jeho se rozmhala. Neméně proslavil se později, oddav se zkoumání sil přírodních; mámeť od něho vynález hromosvodu.

Avšak Franklin byl netoliko mudrcem a vzdělancem věhlasným, nýbrž skvél se i vzornými cnostmi občanskými. Za jeho doby počaly Státy Severoamerické domáhati se své samostatnosti proti Anglicku. Franklin zastával se vždy práv vlasti své, ač to bylo spojeno s mnohým pro něho nebezpečenstvím, i stal se tak jedním z nejznamenitějších mužů svého věku.

105. Prokop Diviš.

Za vynálezce hromosvodu pokládá se vůbec Franklin. Ale týž vynález učinil, a to dříve než Franklin, Čech Prokop Diviš. Byl znamenitým přírodozpytce, jmenovitě zkoumal bedlivě účinky a povahu elektřiny. Pohřichu víme jen velmi málo o životě jeho, ani to nám není známo, kdy se národil; nejspíše to bylo okolo r. 1700.

Diviš pocházel ze Žamberka ve východních Čechách; vyššího vzdělání nabyl ve Znojmě a vstoupil pak do řádu premonstrátského v klášteře Luckém na Moravě. Roku 1726. byl vysvěcen na kněžství a stal se brzo potom professorem na ústavě Luckém, léta pak 1733. povýšen jest na hodnost doktora bohosloví na universitě Salcburské. Po některém čase dostalo se Divišovi fary v Příměticích u Znojma, kde v prázdných hodinách pilně se obíral fysikou. Asi roku 1741.

stal se převorem v Louce, ano převzal i správu celého kláštera. Než úřad ten mu byl velice obtížný, jmenovitě za tehdejších válek s Pruskem. Diviš tedy nemoha oblíbeným studiím dle přání svého se oddávati, vzdal se převorství a odebral se opět na faru Příměticou. Osada farní byla malá, i zbyvalo Divišovi drahně času k vědeckému zkoumání.

Diviš obrátil potom všechn svůj důvtip ke zkoumání elektřiny; i poznal brzo, že jiskra a praskot elektřiny jsou v malé míře totéž, co blesk a hrom u míře velké. Odtud pilně přemýšlel a zkoušel, jak by učinil blesk neškodným. Zpráva o těchto zkouškách donesla se do Vídňě ke dvoru císařskému, i byl tam Diviš povolán, aby před císařskými manžely Františkem a Marií Terezií zkoušky své konal. Došlo se mu za to na odměnu dvou zlatých penízů památných s podobiznami císařovou a císařovninou.

Asi r. 1750. Diviš dokázal, že jest mu známo, jak hrotý účinkují na elektřinu; a nedlouho po roce 1753. vydal spis, v němž ukázal, jakým způsobem by elektrický oheň v čas bouřky z mračen bez nebezpečenství vyvoditi a výbuch blesku překaziti se mohl. Konečně roku 1754. dal si dle vlastního návrhu hromosvod zhotoviti a postavil jej nedaleko svého obydlí. Sotva že stroj byl postaven, již se hnala od severu bouřka; a za nedlouho stála nad Příměticemi hromonošná mračna, z nichž lítaly bílé tenounké pruhy přímo k hromosvodu. Po několika minutách rozprostřel se nad ním bílý mráček, a bouřka se vůčihledě ztrácela.

Diviš konal své hromosvodné zkoušky přes dvě léta, i seznav takto užitečnost svého stroje, vznесl žádost na vládu, aby několik takových hromosvodů dala zhotoviti a v různých krajinách postaviti. I bylo několika učencům uloženo, aby Divišův hromosvod prozkoumali a své zdání o něm dali. Ale ti nepochopivše vynálezu Divišova, prohlásili se proti zavedení jeho. A z té příčiny byla také ona žádost Divišova oslyšena. Konečně byl i Diviš sám přinucen hromosvod svůj odstraniti. Uhodilo totiž r. 1757. v létě veliké sucho, a rolníci okolo Přímětic příčitali to hromosvodu Divišovu. I shlukli se a strhli celý stroj k zemi. Diviš jej tedy uklidil a dal k vyššímu rozkazu do Louky odvézti, kde podnes se chová.

Diviš potom učinil ještě jiné důležité výzkumy ve fysice; zemřel na konci roku 1765. Ale teprve za našich časů byly náležitě oceněny vědecké zásluhy slovutného toho krajana našeho.

106. *Mysl — srdce — vůle.*

Tvá mysl bud jak ze zlata,
tak jasná vědy a čirá,
ať plá z ní moudrost bohatá,
jíž dává čnost a víra.
A srdce tvé, to stříbrem bud
jak ve zvonu se chvěje,
kdy svatou láskou plní hrud
a chválu Boží pěje.

Však vůle, ta bud železem,
jež k ruce tvé se pojí,
ať pluhem práce kypříš zem,
ať mečem máváš v boji.

„Obzor“ 1886.

Vladimir Šťastný.

107. Sv. Jan Křtitel.

Tři hvězdy svítí září jasnou,
že bleskem jich vše světlá hasnou.
To nejsou hvězdy na blankytě,
tři andělé to letí hbitě.

„Co, andělé, co vy to máte,
kam letem rychlým pospícháte?“
„Tři koruny my nesem' s hůry,
a proto spějem v zemské zvůry*).“
„A koruny ty komu budou,
ta zelená a bilá s rudou?“

„Pro největšího z porozenců
jest uchystáno to tré věnců.“
„Já palmu nesu k jeho zdobě,
že zmáhal vraha v každé době.“

„Já s korunou jdu liliiovou,
skvělt čistotou se opravdovou.“

„Já růžový mu věnec nesu,
že pro Boha krev vylil v plesu.“
I letí s věnci andělové
a zpívají mu písň nové.

Tři na hlavu mu věnce dali
a duši jeho vzhůru vzali.

František Sušil.

* Zvůr, kus pole zoraného, pole vůbec.

108. O bývalých kůrech literátských v Čechách a na Moravě.

Již v časech pradávných užíváno zpěvu k oslavování služeb Božích. K tomu konci býval při každém katedrálním, kollegiátním, klášterním a výbec při každém kostele větším v Čechách i na Moravě jistý počet zpěváků pod zvláštním správcem (rektorem, kantorem), kteří při službách Božích a při jiných obřadech církevních jazykem latinským prozpěvovali, zvláště pak času adventního před ranními službami Božími zpěvy rorátními příští Spasitele oslavovali a věřícím je k mysli přiváděli. Jmenovitě přednášeny takovéto zpěvy rorátní v Čechách již za prvního arcibiskupa Pražského Arnošta z Pardubic, a to nejen ve chrámu Svatovítském, nýbrž i v jiných chrámech Pražských a venkovských. Bouřemi husitskými nábožné ty zpěvy na delší čas sice zanikly, když však v druhé polovici století XV. opět nastal jakýsi klid a pořádek, přihlíženo zase k obnovení bývalých řádů církevních, a jmenovitě k oslavování služeb Božích zpěvy nábožnými a modlitbami veřejnými.

Při službách Božích, mších, nešporech, průvodech a jiných výkonech církevních užíváno tehdáž u katolíků i utrakovistů téměř výhradně řeči latinské, ježto toliko Bratří Česti své služby Boží konali jazykem českým; pročež mohly se takové zpěvy a modlitby přednášeti toliko od osob, které se znaly nejen ve zpěvu, ale i jakžtakž i v latině. K tomu konci spojili se v městech větších muži starší a mladší, kteří budto na akademii Pražské vycvičili se v jazyku latinském aneb alespoň ve škole domácí naučili se latinsky čísti a psát, latinské ty zpěvy a modlitby při službách Božích přednášeli. Mužů těchto bývalo z počátku ovšem jen po skrovnu; když však ke konci století XV. studium humanistické a pěstování jazyků klassických v Čechách i na Moravě volnějšího nabývalo průchodu, dostávalo se tolikéž spolkům zpěváckým většího rozšíření. A jakož se společnosti tyto skládaly tehdáž vesměs z mužů ve zpěvu a v umění literním zběhlých, nazývali se členové jejich literáti, spolky pak samy *káry literátské*.

Ježto pak toho času nebylo ještě zpěvníků čili kancionálů tištěných, sbory tyto viděly se nuteny, dávati sobě

takovéto kancionály přepisovati a notovati z jiných knih toho způsobu, které chovaly při kollegiátních, klášterních a jiných chrámech Páně. Zpěvníky tyto psány a notovány jsou tehdyž vůbec na pergameně formátu ohromného a ozdobovány téměř veskrze drobnomalbami, a to malovanými iniciálkami, pokrajními arabeskami, obrazy biblickými, symbolickými a portretními. Přepisování toto zavdalo také příčiny k vyzdvižení zvláštní živnosti knihpísarské a illuminátorské *), kteráž v prodleni století XVI. dospěla stupně nemálo řemeslného, ano opravdově uměleckého.

Kancionály tyto, veskrze jazykem latinským psané, spatřovaly se na kůrech literátských až do konce století minulého, ano část jich se zachovala až na naše dny. Vyčázit pak z nich, že zjednány byly obyčejně nákladem zámožných dobrodinců místních, sousedův a sousedek, patriciů, šlechticů, pastýřů duchovních, cechův a porádků řemeslnických jakož i vrchností, jimž města ta naležela.

Když pak ve druhé čtvrti století XVI. v Čechách a na Moravě zvláštní zřetel se obracel k latinskému básnictví duchovnímu, a tehdyž působením mecenáše Jana Hodějovského z Hodějova zaraženy jsou k tomu konci zvláštní spolky básnické, jichžto členové byli obyčejně také členy místních kúr literátských, nabyla tím i tyto větší platnosti a podstaty literární a humanistické a vešly tolikéž v jakési literární spojení s jinými sbory podobnými nejen v Čechách a na Moravě, ale i na Slovensku a v Polsku. I skládaly se sbory literátské času toho z mužů, kteří se netoliko nazývali, anobrž i v pravdě byli „literáti“. Pročež také společenstva tato vůbec a členové jejich zvláště požívali nemalé vážnosti, a tito bráni ku předním a nejvzácnějším úřadům, jsouce konšely, J. M. C. rychtáři, staršími obecními, písari městskými, berníky krajskými a t. p.

V druhé polovici XVI. stol. rozšířeno literátství nemálo tím, že vedle sborů latinských zřízeny jsou také kúry literátů českých, do nichž brány býti mohly i osoby neznalé jazyka latinského, ba v některých místech proměnil se dosavadní kúr latinský docela v český kúr literátsky. Příčinou toho bylo

*) Illuminator, nyní kolorista, jenž kresby a rytiny opatruje barvami.

zvláště prohlášení konfessí české, po kterém starý utrakvismus v Čechách a na Moravě téměř ve všech místech přešel ve způsob luteránský čili evangelický, v němž zpěv nábožný v jazyku lidu činí podstatnou část veškeré bohoslužby.

Sbory literátské dle obyčeje tehdejší doby zřízeny byly způsobem cechovním a spravovaly se zvláštními řády a artikuly. Tyto zapsány byly ve zvláštní knize zápisní čili matrice. Představení sboru měli k tomu prohlížeti, aby v tovaryšstvu panovaly kázeň a řád dobrý, aby jmění spolkové náležitě se spravovalo, aby poplatky a pokuty včas se vybíraly a vči kůru náležející v dobrém způsobu se chovaly a udržovaly. Všichni členové byli povinni, času adventního jakož i ve dni nedělní a sváteční po celý rok po prvním vyzvánění do chrámu Páně se scházeti, na kůru zpěvy předepsanými služby Boží oslavovati a po celou mši a kázání tam setrvati. Taktéž měli se ku pohřbu jiných literátů, jich manželek a dětí včas dostaviti a je k hrobu doprovoditi. Na všechny literáty náleželo, aby ve svornosti a lásce trvali a všelikých hádek o náboženství se vystříhalí; pročež také pro zachování svornosti a jednoty neměly za členy přijímány býti leč osoby, které by se s ostatními členy u víře srovnávaly, tedy do kůru katolického jenom katolíci, do evangelického a utrakvistického toliko evangelici a utrakvisté.

Jakož pak literáti v městech větších byli vesměs mužové v umění literním zběhlí a namnoze i v jazycích klassických vycvičení, bývali také z nich bráni dozorci školní, kteříž též povinni byli, kdyby nebylo učitelů, sami prozatím mládež vyučovati.

Společnosti literácké, platně působice k oslavení služeb Božích, vzdělání nábožnosti a dobrých mravův i zvelebení škol, za tou příčinou dostávaly hojných darů, pocit i odkazů na penězích a gruntech a nabývaly tak hojných důchodů, jež opět vynakládaly k účelům blahodárným. A jako dříve spisovány pro ně kpcionály latinské, tak potom nastala veliká poptávka po kpcionálech českých. Skládání i přepisování jich obstarávali jednak zvláštní knihpísáři, jichž tehdáž v Praze bylo několik (zvláště prosluli Jan Táborský z Klokotské Hory a Jan Kantor starší), jednak zanášeli se

jím na venku i jiné způsobilé osoby, jako rektoři školní, pisařové radní a jiní. Že pak tehdy vůbec k tomu se prohlijelo, aby tyto knihy zpěvní byly nejen správně psány, anobrž aby také v iniciálkách, po krajích i v textu arabeskami, obrazy historickými a portrétními pestře a skvěle byly illuminovány, dostalo se tím nejen domácímu krasopisectví, ale předkem také malířství miniaturnímu čili drobnomalbě nevšedního rozkvětu. Toto povzneslo se u nás jmenovitě v druhé polovici století XVI. na takový stupeň, že se výtivity jeho nejen dobře přirovnati mohou k nejvýtečnějším toho způsobu pracím zahraničným, anobrž že nezřídka i nad ně vynikají, a to co se týče důmyslného sestavení, trefného vyvedení plastického, i skvělé, ano nádherné barvitosti.

Vystěhováním obyvatelstva evangelického roku 1627. spolky literátské buď docela zanikly aneb přišly alespoň v nemalý úpadek, takže se napotom jenom v několika místech zachovaly, skládajíce se tu ovšem jen z členů katolických. Teprve po skončení války třicetileté obnovovány jsou katolické kúry literátské a podřízeny ve všem místním správcům duchovním, majice kromě zpěvu také konati rozličné skutky nábožné. A když pak při nedělních a svátečních službách Božích v městech Pražských i venkovských zavedena jest místo dosavadních zpěvů hudba instrumentální, pominuly tím hlavní výkony literátův a bylo jim toliko zpívat přede mší a kázáním a předříkávat modlitby a zpěvy při průvodech veřejných. Pročež také potom nazýván literátem takřka každý, kdo takovéto modlitby a zpěvy předříkávat uměl, třeba se neznal v umění literním. Tím také sešlo s užívání starých kancionálů, kteréž vůbec pokládány za husitské a všelijak opravovány a kaženy, a místo nich vydávány nové, v duchu tehdejším sestavené.

Nové kúry literátské opět tak se rozmohly, že jich bylo mnohem více než před r. 1627., a dilem tím, že uvázaly se ve jméní spolků starých, dilem i jinak rovněž nabyly značného jméni. Ovšem neměla již tovaryšstva tato s bývalými kúry literátskými kromě jména téměř nic společného, a větší část jejich přidala se k tehdejším bratrstvům duchovním anebo v ně na dobro přešla.

Za císaře Josefa II. byla v letech 1783. a 1786. duchovní bratrstva a s nimi tedy i tovaryšstva literární zrušena, a veškeré jich jmění obráceno k ústavům milosrdným a vzdělavacím. Tou dobou pohřichu také staré drahocenné kancionály jakožto makulatury a staré pergameny za nepatrné ceny prodávány, i byly by snad veskrze příšly na zmar, kdyby se alespoň zde onde nebyli vyskytli muži vlastenečtí, kteří se nerozpakovali je za svůj groš koupiti a takto vlasti zachovati.

Po smrti císaře Josefa nebráněno, aby bývalé spolky literátské v Čechách i na Moravě opět se obnovily, a tak ke konci minulého a na začátku nynějšího století opět zřízeny v rozličných městech, ba i v takových, jejichž obyvatelé byli se mezi tím z větší části poněmčili, jako ve Stříbře, Prachaticích a j. A tak spolky tyto, zpívajíce v chrámích i při průvodech nábožné písni staročeské, staly se jako posledními hlasateli a strážci zanikající v těch městech české národnosti.

Dle Antonína Rybičky.

109. *Hody krále zimního.*

Na Hradčanech rozproudil se život bujný, veselý — českému tak králi rychle časy v plesu mijely.

Nezná lásky k vlasti české, cizinec tu v cizině; jeho baví na Hradčanech zpěvy, hody jedině.

Venku chladný vítr zuří, mraky deštné zapláši — z hradu pak se číší rinkot, zpěv a hlahol roznáší.

Praha mlčí; děsné ticho vládne po všech ulicích, jako když se bouře blíží v hromech strašných, děsících.

Všude úzkost, jak by každý blížících se hodin bál, — a na hradě v bujném smíchu hody slaví český král.

Z dálí duní rány střelné — v městě slyšet proseb hlas: „Bože, chraniž rodné město, drahou vlast, ach, naši spas!“

Hřmění děl zní bez ustání, vítr nese lomoz v dál, a na hradě v bujném smíchu hody slaví český král ...

Horo Bílá! na tvých stráncích mnohý z Čechů ve hrob kles', nad nivami české vlasti pak se anděl smrti vznes'!

Drama smrti dokonáno,
vítězův již prapor vlál,
na hradě však v bujném smíchu
hody slaví ještě král!

Náhle dvéře ve dví lítnou,
zděšen posel zdvívá klas:
„Boj jest prohrán—vojsko prchá,
útěkem se, králi, spas!“

Přestal smích, a ustal hlahol,
něm jest náhle celý sál,
v hanebný se utěk dává
Bedřich — zimní český král.

Ze „Zpěvů vlasteneckých“.

Antonín Kosina.

110. Jan Amos Komenský.

Dne 28. měsice března r. 1592. narodil se v městečku Nivnici Jan Amos Komenský, „rodem Moravan, jazykem Čech, povoláním bohoslovec“, jak veřejně všude vyznával. Jako pak před sto lety (1492) Kolumbus objevil nový svět, tak Komenský vyjevil národům tajemství, jak nejpřirozeněji vychován a vyučován býti může člověk.

* * *

Když Komenskému bylo deset let, potkalo ho veliké neštěstí: umřel mu otec, brzy po něm matka i dvě sestry a byli všickni vedle sebe na hřbitově v Uherském Brodě pochováni. Komenský byl sám a sám a od poručníků zanedbán. L. 1604. poslán byl k sestře otcově do Strážnice, kde osmnácte měsíců ve škole po česku dobře se učil a k stavu kněžskému se odhodlal.

Když mu šlo na šestnáctý rok (1608), okusil poprvé latiny; okusil jí v Čechách. Učilo se ji tehdyž velice nesnadným způsobem. Již odtud přemítal na myсли, jak by se mládeži cesta k latině mohla usnadnit.

V měsíci březnu 1611 jal se studovati v Herborně v knížectví Nassavském, v červnu měsíci 1613 v Heidelbergu, odkudž navštívil Amsterdam, léta pak 1614. pěšky Prahou na Moravu se vrátil.

Jakkoli jazyka latinského mocen byl dokonale, však proto nepřestal lnouti k jazyku mateřskému. Aby pak spatřil nekonečnou hojnost a krásu švarného a tvarného našeho

jazyka, jal se hned za studií (1612) z knih i z úst lidu sbíratí a spisovati slova, rčení, přísloví, úsloví a skládati slovník česko-latinský a latinsko-český, jakého v žádném jazyku neměl žádný národ. Sbíral a skládal přes čtyřicet let, když pak slovník do tisku byl již připraven — jaké neštěstí! — shořel v Lešně Polském l. 1656.

Hned za mladých let s největší pečlivostí přemýšlel o tom, jaký by z toho byl prospěch nekonečný, kdyby veškerá božská i lidská moudrost, roztroušená po knihách a po knihovnách, svedena býti mohla v jeden spis, v němž by každý mohl hledati a nalézati o čemkoli poučení. Spis ten všenaučný ve dvacet osm dílů rozdělil a „Divadlem veškerenstva věcí“ nazval. Spisem tím, kdyby mohl býti dokonán, zaskvěl by se býval jazyk náš leskem nevidaným. Ale nemohl býti dokonán, a co bylo, shořelo se slovníkem.

Učiněn byv knězem (l. 1616.), Komenský ujal se kazatelství a správy církevní v Jednotě Bratrské, a to ve Fulneku, nejrozkvetlejší obci Bratrské na Moravě, kde zažil nejkrásnější chvíle svého života. Lidem mladým i starým jsa rádecem a učitelem, ode všech byl milován i od protivníků ctěn. Tichý byl a smířlivý, na nikoho se nehněvaje, takže o něm říkali, že žluči nemá. Komenský jsa všimavý a vnímavý, i řemeslům, polnímu hospodářství a jiným živnostem, čeho tehdáž při učených lidech nebývalo, dobře rozuměl a Fulnecké včelařiti učil.

Předešlých časů bylo obyčejem: čí země jest, toho i víra. Obyčeje toho přesmutně zakusili nejpřednější mužové, když Ferdinand II., zvítěziv na Bílé Hoře u Prahy nad stavý odbojnými r. 1620, prohlásil, že nestrpí žádných nekatolíků; kdo ve víře s ním se nesrovna, aby zemi Českých prázen byl. Byl tedy Komenský od své církve odtržen, a bylo mu skrývatí se na Moravě, dokud jej chrániti mohli páni Bratrští.

Nemoha jinak souvěrcům svým prospěti, těsil je spisy dojemnými, vzbuzuje a utvrzuje v nich důvěru v Boha, aby konali a snášeli vůli Boží.

* * *

R. 1622. odebral se do skrýše bezpečnější, do Čech, a to do Brandýsa nad Orlicí.

V Brandýse pod strání „Klopotem“ nedaleko starého hradu stál kostelíček, při něm pak domy pro kněze a žáky Bratrské; ty domy byly na způsob kláštera obehnané, obrazy a krásnými průpověďmi ozdobené, se zahradou a štěpnici. Tam skrývali se dvacet čtyři kněží, mezi nimi Komenský. Chránil je Karel starší z Žerotína, v Brandýse zrozený, pán učený a nábožný, vlasti a králi věrný, jemuž Ferdinand na čas větší volnosti v náboženství poprál.

Kromě osobní nejistoty a nebezpečenství stihl Komen-ského veliký zármutek. Když l. 1621. vojsko španělské Fulnek vypálilo, shořelo Komenskému všecko, i rukopisy, v Brandýse pak uchvátil mu mor, kteří srdci jeho byli nejmilejší. Nejsa pak již dosti bezpečen, celé děsné noci probděl; nadarmo ve spisech mudrcův o stálosti a statečnosti hledal útěchu, až konečně v Písmech Svatých došel ukojení.

Léta 1623. sepsal a příznivci svému, panu Žerotínovi, věnoval překrásný spis svůj „Labyrint světa a ráj srdce“, nejskvostnější perlou v prosaickém písemnictví našem.

Tak hluboké moudrosti a zkušenosti tak prostě, živě a každému pochopitelně, jako v Labyrintu, nevyličil žádný člověk. Velikou útěchou byl spis ten vystěhovalcům českým:

*nevzali jsou s sebou
nic, po všem veta,
než Biblí Králickou,
Labyrint světa.*

A takové vyhnanství již i na Komenského čekalo.

Vyhnanci Bratrští v Polště a v Uhrách měli útočiště; v Polště jim Komenský příbytků vyhledal.

Skrývaje se bliže pramenů labských na panství pana Jiříka Sadovského ze Sloupna, protože také na pana Žerotína přísně již bylo naléháno, aby kněží Bratrské z ochrany propustil, s jinými Bratřími upřímně na to myslil, popřeje-li milý Bůh vrátiti se zase do vlasti, kterak by školy mohly být zřízeny, a jak by v nich mělo být vyučováno, aby mládeži nábožnou a vycvičenou národ český byl obnoven a zveleben.

Koncem měsice ledna 1628 dopršela poslední lhůta vy-hnanecům vytknutá. Přišedše tam, kde země Česká od Slezské

se dělí, poklekli, zemi otcovskou polibili a plačice a žalmy zpívajice, z drahé otčiny do ciziny za tuhé zimy se ubírali.

Dne 28. m. února 1628 usadil se Komenský v Lešně, na půl cestě z Vratislaví do Poznaně. Místo to prvním vystěhováním Bratří Českých (1548) vzrostlo v město, které mělo hned roku 1555. školu Bratrskou, později v gymnasium přeměněnou. Ve škole té jal se Komenský učiti a byl brzy jejím ředitelem, dohlížeje kromě toho k těm, kteří z Bratří na vyšší učení do cizích akademii byli posíláni.

Vida, že mládež ve školách více se mučila než učila, po lepším způsobě vyučovacim se ohlízel. I sepsal r. 1628. knihu řečenou „Didaktika“, to jest umění umělého vyučování, kterak by totiž člověk, dřív než na těle vzroste a stav svůj začne, všemu tomu, co ku potřebě a k ozdobám přítomného i budoucího života přináleží, štastně, snadně, plně vyučen a tak potěšeně k životu obojímu nastrojen býti mohl. Jak by dítky u věku nejútlejším doma u rodičů vychovávány býti měly, ukazuje jeho *Informatorium* čili *návod školy mateřské*.

Pro učené školy latinské, v nichž měla schopnější mládež trvatí od dvanáctého do osmnáctého roku, vydal Komenský léta 1631. „Bránu jazykův otevřenou“, ve 100 kapitolách 1000 vět, v nich pak 8000 latinských slov obsahující, aby mládež věděla, jak která věc po česku a po latinskú se jmenuje, jaká jest, a jak se o ni mluví, česky i latině.

„Brána jazykův“ do evropských řečí i do asijských některých byla přeložena a s radostí do škol uvedena. Kromě Písem Svatých není knihy, která by častěji tištěna byla než „Brána jazykův“. Komenský jako dobrodinec mládeže všebeben byl mezi všemi národy.

Naděje, vrátiti se do vlasti, mizela každým dnem, a Komenský, nemoha prospívat spisy českými českému národu, jal se psáti latině pro všecky národy.

* * *

V Lešně Komenský spisy na Moravě a v Čechách skládané tiskem vydal, knihy na obranu Jednoty Bratrské, pro rozmnožení pobožnosti, pro potřeby školní spisoval a o své „Vševedě“ stále přemítal.

Byl pozván do království Švédského i do Anglicka, aby tam zavedl lepší a lahodnější způsob vyučování.

L. 1648. došel Komenský nejvyšší důstojnosti, vyvolen byv biskupem Jednoty Bratrské. Téhož roku smluven byl mír Westfalský, z něhož Čechové byli vypuštěni, takže Komenškému i jiným vystěhovalcům na vždy zavřena byla brána do vlasti. S krvácejícím srdcem naříkal Komenský kancléři švédskému, že za několik tun zlata opustili a zradili Švédové jej i jiné Čechy.

L. 1650. cestoval do Uher, aby v Blatném Potoku nad Bodrogem upravil školy, že by v nich i několik Čechů, jichž také mnoho v Uhrách ve vyhnanství žilo, pohodlně mohlo studovati.

Upřímnou a vážnou řečí vybízel Uhry k tomu, aby pilně a pečlivě zdělávali pole a zvelebovali města, aby bystřili rozum a šlechtili mysl, aby horlivě pěstovali domáci svůj jazyk, správnější a lahodnější latinu a svobodná umění.

Aby pacholátko rychleji, snadněji a lahodněji učila se věcem i slovům, sestrojil jím knížku „Orbis pictus“, Svět v obrazích, v němž všecko, o čem mluví se a čte, na obrázcích vymalované se spatřuje. „Orbis pictus“ byl první obrázkovou knihou pro mládež.

V Lešně nemohli se Bratří Komenského z Uher ani dočkat; všude bylo jeho rady a pomoci třeba. Páni Lešenští jako jiné panstvo polské zatím víru katolickou byli přijali, ale přece k Bratřím jako dříve laskavě se měli; avšak od úřadův i od popouzeného lidu obecného nemalé nesnáze jim činěny byly. Rozloučiv se tedy s Potokem, Komenský l. 1654. do Lešna se navrátil.

Švédové, válčice s Poláky o náboženství i o panství nad Baltským mořem, Lešna s Bratřími a Luterány ušetřili; když pak l. 1656. katolická šlechta polská, proti Svědům a protestantům se obrátila, k Lešnu přitáhla, zapálila město, že ze šestnácti set domů málo který zůstal bez pohromy. Bratři rozutíkali se nejvíce do Slezska, s nimi i Komenský, jemuž požár zničil málem všecko, co po čtyřicet let byl přemýšlel, kázel a napsal. Požárem Lešenským zbytky Jednoty Bratrské na vždy se rozptýlily.

Pan Vavřinec Geer pozval Komenského do Amsterodamu a připravil mu tam milé přebývání. Zde Komenský zpořídil sbírku „Sebraných spisů didaktických“, vydanou r. 1657. a věnovanou slavnému městu Amsterodamu.

Komenského docházely zde almužny a sbírky pro Jednotu Bratrskou z Anglie a Nizozemí. Rozděloval je mezi Poláky a Čechy, a mnoho z nich na vytiskení českých a polských knih nábožných vydal. Pro sebe sám ničeho nebral, než na vychování mladých kněží nakládal.

Chřadna tělem, zdráv byl duchem ctihoný stařec Komenský, žádoucího smíření národů nikdy s myslí nepouštěje. Léta 1666. vydal spis utěšený „O napravení věci lidských“, vybízejí zvláště učené Evropany, aby sejdouce se, shodli a smluvili se, že chtějí spolu žít v lásce a blaženosti na zemi. Co napsal l. 1668. sklízený a zkušený stařec, když mu již bylo sedmdesát sedm let, tomu žádné srdce lidské neodolá. Ukázal lidem, že dle slov Kristových *jednoho jest potřebí*, na tom pak jednom všecko že záleží v nynějším i budoucím živobytí.

„*Jedno potřebné*“ byl poslední spis Komenského; co dále ještě skládal, připravuje a těše se na smrt, mající jej přivésti k Bohu, jehož vůli v živobytí konal a snášel, něco toho bylo tiskem vydáno po jeho smrti, vyvedší jej ze zemského pohostinství 15. dne měsíce listopadu l. 1670. Komenský, poslední biskup Jednoty Bratrské, dne 22. m. listopadu 1670 v Naardenu byl pochován.

Komenský více nežli sto spisův a spisků složil českých a latinských, žádný bez příčiny. Kromě pracných latinských knih školních, slovníku českého a „Vševedy“, čas a sílu *jednoho* člověka přesahující, skládal vše, pokud možná, hned, jedním rázem, nic na dlouhé lokte. A co psal, *důkladně* psal. „Nenávidím věci povrchních, nenávidím kouskovitých, nenávidím bez základů vystavěných,“ přiznal se mužům učeným. Ač byl především bohoslovec, mohl psáti o všem, všemu rozuměje a stále se uče. „Bůh mi dal srdce tak učilivé, že hned od pacholství i od nepřitele, i v jícnu smrti snad již stojí, rád se učím, naskytnež se cokoli,“ pronesl se osm let před smrtí.

Slouží všem národům, přede všemi na své krajany myslil, přeje si, aby čilejší byli a odhodlanější, jak hned v „Didaktice“ napsal, již nové a lepší vyučování mělo býti zřízeno. „Neříkej žádný: Co my tak neobyčejnou věc začítí máme? Nech začnou Francouzové, Angličané neb Němci! Podíváme se, jak se *jim* zdaří. Nebudeme, nebudeme, prosím, tak leniví, abychom po jiných toliko vždycky hleděli a za jinými z daleka se plaziti chtěli! Nech nás také někdy v něčem jiní před sebou vidi. Ne vždycky vypůjčujme oči, také někdy svých, které nám Bůh dal, užívejme!“

III. Stav země České po třicetileté válce.

Válka třicetiletá zpustošila zemi Českou a znuzila národ český, jak před tím ještě žádná jiná podobná bouře, nevyjímajíc ani velké války náboženské pro učení Husovo. Na tisíce vesnic bylo spáleno a zpustošeno tak, že se mnoho jich nezdvihovalo již nikdy zase. Města skoro všecka, buď celá, buďto z části, obrácena byla ve spáleniště, z něhož jen po dlouhém čase mohla se navracet ke své někdejší podobě. Obyvatelstvo měst i vesnic, tolikrát vyplášeno byvši ze svých bydlišť a vydrancováno ze všeho, co mělo, pohynulo hladem, nouzí, mečem neprátelským a trýzní všelikou v takové míře, že ze tří milionův obyvatelů, kolik počítalo se v Čechách před touto válkou, potom dle počtu tehdejšího zbylo jen asi 800.000 duší.

Chudoba svírala největší část tohoto obyvatelstva. Města byla zbavena zámožnějších tříd nejvíce již vystěhováním protestantů; průmyslu a obchodu nedostávalo se již od té chvíle předešlých základů peněžitých; potomní svízele utlačily pilnost řemeslnickou tak, že zanikla i mnohá tehdejší umělost a zmařena tím možnost nového se povznesení. Sedlák byl zbaven potahu, dobytka, nářadí, a nemohl se tudy snadno zpamatovat ve svém spuštěném hospodářství; na mnoha místech musili rolníci sebe samy zapřahovat ke pluhům.

Z tak velikého úpadku obecného blaha mohla země vyvedena býti jen dlouhou činností dobře zřízené správy veřejné, kteréžto se jí však nedostávalo za dlouhý čas.

Změnami, které provedl císař Ferdinand II. po bitvě Bělohorské, byly Čechy zbaveny největší části své posavadní samostatnosti. Císařové od posledního přestěhování císaře Matyáše r. 1617. přebývali již stále ve Vídni, a jen na čas přijízděli do Čech. Správu zemskou vedli bezprostředně tak zvaní nejvyšší úředníci a soudcové zemští, kteří, když král nepřebýval v zemi, a tedy již obyčejně, užívali názvu místodržitelstva českého. Jeden ze sboru nejvyšších úředníků království Českého, jehož úřední činnost od starodávna také se vztahovala v některých věcech ke druhým zemím koruny České, nyní již jen k Moravě a ke Slezsku, totiž nejvyšší kancléř, musil býti vždy při osobě panovníka, a přebýval tedy nyní stále též ve Vídni. Jím uděloval král v zemi nepřítomný úřadům zemským v Praze své rozkazy; a tak byla kancelář česká ve Vídni pravým nejvyšším úřadem nad Čechy, nad Moravou a nad Slezskem, místodržitelstvo pak bylo jí skutkem podřízeno. Poněadž pak Obnoveným Zřízením Zemským moc zákonodárná byla vyhrazena králi, vycházely nyní návrhy k zákonům pro země koruny české z tajné rady císařovy ve Vídni, a v té kancléř český měl toliko hlas vedle jiných rad z druhých zemí císařských.

Pod nejvyššími úřady zemskými stáli v každém kraji dva hejtmanové krajští, jeden stavu panského, druhý rytířského. Jim náleželo bdít o veřejnou bezpečnost, jmenovitě stíháním zločinců a přetrvhováním nepořádků; mimo to pak byli stavům nápomocni zejména při vymáhání berní a při odvodu a ubytování vojska. Města spravovala se svými purkmistry a konšely, však pod tuhou uzdou císařských hejtmanů; venkovský lid řízen byl úředníky svých vrchností.

V celém tomto zřízení nebylo po dlouhý čas ducha čilého a přičinlivého o zvelebení země. Mužové, kteří

pomáhali upravovati novou soustavu vlády, vpravili úřadům zemským na dlouhý čas směr plný přísnosti a prázny lásky k lidu. Ale ještě horší duch vládl tehdejšími vrchnostmi, kterým zanechán byl poddaný lid k nakládání libovolnému, takořka beze vší ochrany právní. Nejlepší část statků zemských v Čechách byla v držení cizinců, kteří neměli žádných svazků společných osudů s lidem sobě nyní poddaným, ani neznali slitování nad ním. Jimi zaveden jest způsob poddanství lidu selského tak hnusný, jakého nebylo v Čechách nikdy před tím. Robot a jiných břemen na statcích selských přimnožovalo se všelikým způsobem a zavedeno snižující rabství osobní; poddaným městům a městečkům utrhalo se na živnostech a na právích upsaných, aniž bylo jakého dovolání spravedlnosti u úřadů zemských, kterým představeni byli rovněž držitelé panství. V takovém sklíčení nemohlo se ani řemeslo ani hospodářství povznést z ran válkou utrpených; půda tou měrou pozbyla ceny, že často sedláci utíkali od svých statků a musili k nim poutání být nucením.

Jedno zlo předešlého stavu země České bylo napraveno, totiž různice v náboženství. Obrácení k staré víře katolické bylo provedeno s velikým utrpením národu českého v přerozličném ohledu; ale bylo konečně provedeno důkladně. Jen sem tam skryvali se v zemi vyznavači jiných věr, zvláště z Jednoty Bratrské; ale počet jejich byl nepatrný. Národ v celosti navrátil se ke starému náboženství, povrchně sice z počátku, ale dosti brzy také upřímně a opravdově, a nabyl tím při vší jinak bídě, hmotné i duchovní, útěchy srdce a mravního posílení k novému budoucímu obživnutí.

S obrácením ku katolické víře stalo se zároveň obnovení moci katolické církve a zřízení jejího v Čechách, jakož i hojnější nadání jejich ústavů. Moc arcibiskupa Pražského vztahovala se opět nad celou zemí.

Jezuitům, kteří ze všech řeholí do země zaváděných nabyla největšího rozšíření, zároveň s universitetou

Karlovo odevzdány všecky městské školy, jež byly prvé spravovány od university; znamenitější z nich, které se odtud nazývaly gymnasia, osadil řád svými členy. Jezuité přičinovali se nejpilněji při obracování lidu ku katolické víře a vynasnažovali se o vyhlazení zbytků protestanství a o hlubší vštípení řádův a učení církve obecné.

Spuštění země válkou třicetiletou mělo za následek, že národnost česká zbavena jest znamenité části své posavadní půdy. V krajinách totiž, ve kterých nejvíce vsí zůstalo bez obyvatelů, zaváděly vrchnosti, zvláště cizí, které měly také statky v jiných okolních zemích, nové osadníky z Němců k zalicení svých panství. Vnitř země takovéto osady časem se počeštily; ale při hranicích, kde bylo také již starší obyvatelstvo německé, netoliko podrželi svůj jazyk, nýbrž odcizili během času také obyvatelstvo české, které s nimi bylo pomícháno. Tím způsobem byla již hraniční čára mezi jazykem českým a německým asi tak hluboko pošinuta do vnitřku země jako nyní, takže asi třetina země obydlena byla Němci.

Jazyk český přišel však také k velikému snížení všelikými proměnami, které se daly po bitvě Bělohor-ské. Cizí šlechta, která se usadila v zemi, užívala netoliko sama v jednání úředního jazyka německého, nýbrž přivedla s sebou také hejno německých úředníků a služebníků, kteří jazykem českým opovrhovali. Německý jazyk byl také rozširován úřady císařskými a vojskem; kdo z domácích chtěl se povýšiti službou v úřadech nebo ve stavu vojenském, musil jemu obvyknouti a odcizoval se svému národu. I stará domácí šlechta podlehla časem cizímu vlivu, takže jmenovitě od počátku osmnáctého století větším dílem užívala hlavně francouzského, později německého jazyka.

V takových okolnostech hynulo písemnictví české takřka vůčihledě. Za hranicemi vzdělávali je v prvním čase po třicetileté válce ještě některí z vystěhovalých učenců českých; Jan Amos Komenský, poslední biskup

Bratří Českých, spisoval i v cizině nesmrtná dila svá. Ale v Čechách ničili Jezuité knihy české staršího původu, a jakkoli některí z nich pokoušeli se o utvoření nové literatury náboženství nezávadné, jako zvláště Matěj Šteyer, zakladatel dědictví Svatováclavského, přece úplného poklesnutí literatury národní zastaviti nedovedli.

Poměrně příznivější byla tato doba uměním. Stavitelství, ač ve vkusu pokleslé proti předešlé době, oslavilo se nicméně některými stavbami nádherných chrámů, jakož i paláců šlechtických, vyvedenými však větším dílem mistry cizími. V malířství prosluli domácí umělci Škreta, Kupecký, Brandl; v řezbářství Brokov; jejich díla vážena byla i v cizině.

Dějepis domácí se zvláštní pilností vzdělávali Jezuita Balbín a Tomáš Pešina z Čechorodu, děkan kostela Pražského.

Václav Vladivoj Tomek.

112. V Brandýse nad Orlicí.

Pod Klopoty chýška stojí skrovna,
nad ní šumný les se prostírá,
poblíž toku řeky šumosnívé
údolí se krásné otvírá.

Přede chýškou muž, hle, sedí vážný,
ve své myсли klidně zadumán;
oko jeho — plamen všeho dobra,
na tváři však hluboký bol psán.

Bliže něho listy jakés leží,
do nich ruka časem piše zas;
rty se chvějí v modlitbě jak tiché,
a s nich splývá tichý bolný hlas:

„Těžce zkoušíš, Pane, svoje sluhy,
lid Tvůj věrný típi v zajetí;
opuštěn, ach! kvíli Sion svatý,
Bratří těžké stihlo prokletí.

Zde jen ještě místěčka nám zbývá,
zde nám poklid svatý chvilku přán;
místo toto, Tebou požehnané,
žádoucí nás bídňých Kanaan!“

Zamlí se; v blahé hledí časy,
vinici když Páně pěstoval,
slovo svaté bez překážky hlásal,
v mysli útlé umu vštěpoval.

Čas ten minul — přišla bouře krutá,
nad vlastí jež českou zuřila,
v bouři nezoufal však, mysl jeho
soudům Božím vždy se kořila.

„Co je svět? jest *labyrint* to bludný,
útěchy nám nedá jeho kraj,
k Bohu jenom touha naše směřuj,
v něm jest pravý *srdce ráj*.“

Slunko ku západu již se níží,
lesy zlatí jeho lesklá zář —
s Bohem dává muži ctihodnému,
libajíc mu zbožnou klidnou tvář.

Pamět jeho, mládeži ty milá,
v srdci útlém navždy ubytuj —
národův to učitel jest velký,
Amos Komenský to, otec tvůj.

Antonín Kosina.

113. *Mravná naučení.*

*Stríci se vždycky lidí pamatuji přílišně lahodných;
přistala sladce zní, když ptáčník ptáčata vábí.*

*Stačuje-li možnost, dobře čin všechném, i neznámým;
královská cnost jest dobrodinstvím přízně dobývat.*

*Jestliže s kým kdo sobě šeptá, naslouchati nechtej;
zlé svědomí v sobě mítí musí, kdo vždycky naslouchá.*

*S přátelským známým nesnadno se v půtku vydávej;
jiskra malá můž dátí oheň, slov nemnoho vádu.*

*Přípovědi se netěš, leč máš, co slíbeno, v hrsti:
tím lyne víra nynt, že mnozí jsou na slova štědří.*

*Z příkladů uč se jiných, co cinit neb utíkatí líp jest;
slušné jesti cizí zrcadlem příhody mítí.*

*Viz, komu dobré činíš, viz a opatrnosti užívaj,
darmotratem tebe hodnější by nenazvali hodně.*

Jan Amos Komenský.

114. Ohlas žalmu 14.

Komu v stánku tvém as dliti,
ty náš Bože Hospodine?

Komu na tvou horu jíti
a kdo na ní odpočíne?

Ten kdo chodi spravedlivě,
nenávidě nepravosti,
aniž ústy mluví lstivě —
pravdu v srdci s upřímností;

kdo svým druhům nechtě zlého
utrhačem lstivým není
a kdo na bližního svého
nepřijímá pohanění;

lidí těch kdo nemiluje,
kteří proti pravdě brojí,
nýbrž ony oblibuje,
již se Hospodina bojí;

kdo vždy věrně druhu svému
přisahu svou zachovává,
aniž proti nevinnému
darův od koho kdy brává;

na lichvu kdo nepřijčeje,
v srdci k lítosti se nese:
tak kdo krokův opatruje,
po vše věky nepohně se.

Emanuel Týn.

115. Plivník.*)

I.

„U Myslibora jest plivník, milá kmotřičko,“ svěřila polohlasně Soběna své sousedě Nedělce, když z kostela jdouce, nový pěkný dům Mysliborův míjely.

„Snadno potom stavěti domy a zakládati zahrady,“ odpověděla Nedělka, „ale, odpust Pán Bůh, nechtěla bych spáti pod tím krovem nebo jísti jablek z toho sadu.“

A slova: „Myslibor má plivníka!“ brzy šla jako po trubách v celém sousedstvu. Tam je pokladův, pro pána krále! — přidávali mnozí ne bez tajné závisti. Jiní hrozili se tak blízkého s duchem nečistým sousedství, a kteří pověsti o plivníku prve nevěřili, nyní s podivením v pochybnosti se viklali. Kdo prvních osm dní okolo domu Mysliborova šel, do půl kola na deset krokův obcházel, dívaje se plachým okem na zeleně barvená

*) Plivník nebo plevník, slovo ohnivý drak v pověti prý létající, o němž pověra bájí, že ku komu ve stavení vpadne, bohatství přinese. Pochází to slovce od jména plivný, jináč plný nebo plenný, slovensky plenný, t. hojný, bohatý. Pravíme plivné nebo plné žito, chtice říci, že jest hojně na semeno.

vrata, na čistá veliká okna a na krytou taškami střechu. Jen soused Naděj osmělil se k samičkému domu, až po krátkém rozmyšlení i v dům vešel. Líbilo se sobě sám ve své srđnatosti i pudila jej všetečnost, jestli ne samého ducha, aspoň poklady, o kterých slyšel, očima svýma spatřiti; ano jakási naděje bleskem mysl jeho projela, kdyby snad i on také.... Ale nic nikdež; což vídal jindy, viděl dnes: prostranný dvůr do čtyř úhlů, vůkol hospodářská stavení, chlévy, stodolu, kolnu se senníkem a obydlí důkladně stavěné, pohodlné a pro sedláka i pěkné; všecko v pořádku. A domácí? Hospodyně, čeládka, děti, v své obyčejné práci a činnosti. Nad čímž když kýváním hlavy podivení své němě vyjeoval, náhle ujat jsa za ruku a jako ze spaní probuzen, vidí před sebou státi — Myslibora.

„Vítám vás, sousede Naději! Co tak ostýchavě jako cizí? Mezi sousedy důvěrně! Musímeť spolu dobré i zlé nésti. Soused se sousedem, říkávají, plané hrušky jísti povinen. Soused za přítele stojí, ba lepší blízký soused, než daleký přítel. Co byste rádi?“

„Já“ — koktal pomatený Naděj, „já jsem — já bych — nehněvejte se, — já slyšel —“

„Něco o plívníku a pokladech, není-li pravda?“ navrhl Myslibor.

„Pravda,“ odpověděl Naděj.

Pozorný na všecko Myslibor již byl zvěděl, co se mluvilo ve vsi, a vzav o to radu s výborným duchovním správcem té osady, ku kterémuž, jakožto moudré k moudrému neobmezenou měl důvěrnost, radoval se, že mu naskytla se tak dobrá příležitost ospravedlniti se u všech pověrčivých sousedův a snad i některého z nich poučiti.

„Milý sousede Naději,“ pravil s přívětivým usmíváním, „sřekněte se s těmi, kterým v hod a v chut, a navštěvte mne zítra, jest Boží neděle, odpoledne na sklenici čerstvého piva. Já se před svými sousedy a přáteli ničím tajiti nechci a svého plívníka rád všem

ukáži. Zlé se neutají a s dobrým můžeme před Boha i před lidi.“

„S dobrým? — Tehdy jsem uhodl, a není se tu čeho báti!“ — tak sobě opakoval Naděj, odcházej a vrtě hlavou nad Mysliborem, jehož sdílnosti a otevřenosť dosti nadiviti se nemohl.

II.

Druhého dne u Myslibora seděli za stolem sousedé Radislav, Podiva, Svatoch, Honěk a jiní, které přemluviti udalo se Nadějovi, aby, padni co padni, na ten div se podívali. Každému čisti bylo zvědavost na čele. Darmo chválil Myslibor své pivo; nebylo žízně. Vida všechných neukrocenou žádost a nestrpění odkladu, počal mluviti takto:

„Milí přátelé a sousedé! Není mne tajno, co se o mé domě v obci od některého času rozpráví, že prý — ať dím bez okolku — duch jakýsi, jehož plívníkem jmenují, zde obývá. Že jsem padl na lidské jazyky, nemnoho vážím. Říkávají: Chceš-li moudrým slouti, dej řečem mimo se plouti. Aby pak všem ústa zavázal a zašil, musel by mnoho nití a plátna míti. Nezapíram toho, jest u mne, chvála Bohu, jakýsi dobrý duch; ale duch ten u každého rád obývá, kdo mu přístupu k sobě nebrání. On nehledí k osobám jako nespravedlivý soudce, netáhne se po bohatých jako zisku hledatelé, ano rád činí z chudých bohaté; přináší potravu, šatstvo, pomáhá stavěti domy, zdělávati role, štěpovati sady a činí z pustin ráje. Jest to duch hospodářský, milí přátelé, vám všechném známý, ač ne ode všech rovnou poctu beroucí. Pravý jest on plívník, bohaté a plívné obilí s pomocí Boží plodící. Tomu duchu může každý z vás zapsati se bez ublížení svědomí, ano to i Bohu samému líbezno bude. Ale slyšte podmínky a zákony, kteréž on ukládá tomu, u koho má bydleti.

První zákon jest bázeň Boží, z čehož vidíte, že sám z Boha jest a duch dobrý. Bázeň ta nesmí býti pouhá bázeň, anobrž plná víra, naděje a lásky k Tvůrci

nebes a země, odhodlanost na vše a spokojenost se vším, co by koli člověka potkalo, buď to dobré nebo zlé, při všem stejná, veselá, Bohu oddaná mysl. Což i platno protiviti se Bohu. Děj se tedy vůle Boží. Nezvede-li se něco v hospodářství, pomysli sobě, že není vždycky úroda, ale také někdy škoda, jak praví přísloví: Ne vždycky rak, také někdy žába. Jestli co tebe hněte, pomni na to, co tebe kdy těšilo; kdo vypil víno, vypij také drozdí, a kdo užívati chce sladkého, musí také okusiti kyselého. Trpěl-lis ztrátu, myslí: Co tam, to tam, o to hlavy nelam; Pán Bůh dal, Pán Bůh vzal, buď jméno jeho pochváleno. Neraduj se příliš ze štěstí, aniž zarmucuj se z neštěstí. Moudrý blázen smával se jda k vrchu: plakával jda s vrchu. Říkávají: Štěstí když chrestí, boj se neštěstí. Neštěstí ujde jako mrak a bude i před tvými vraty slunce. Všeliké řemeslo svou poctu nese a v každém stavu mnoho davu: má-li jen tvůj bez psoty býti?

Druhý zákon jest důvěrnost k vrchnosti. Dej, co jest císařova, císaři, co Božího, Bohu. Nestýskej si na daně a povinnosti; bez nich obec veliká, ve které živeš, státi nemůže. Ona tebe ochraňuje, abys bezpečně orati a klidit mohl; ty k zachování a vedení jejímu napomáhati povinen jsi.

A třetí, čeho žádá plívník, jest umění hospodářské. Myslí ovšem mnohý, poněvadž hospodaří, že také hospodařiti umí. Ale není každý mistr, kdo se řemeslem obírá, ne každý oráč, kdo se pluhu drží. Nikdo se nedoučil. V každém řemesle a umění lidé postupují: má-li naše umění hospodářské jediné do skonání světa na jednom místě státi? Nestojí, milí přátelé! Tisícové výborných hospodářů přemýšlejí o tom stále, kterak by to neb ono lépe činiti a vésti mohli. Co den dějí se nálezové ve všech oborech umění, kteréž promyslný hospodař k svému užitku obraceti se vynasnažuje. Vyčázejí knihy, ke zlepšení hospodářství polního vedoucí. Nelze ovšem sedláku, aby každou četl; ale jiné jest čísti všecko, jiné s potřebu. Kdo čte, dočte se. Dobrá

kniha jest dobrá rada v potřebě, a kdo se drží moudré rady, nedojde brzo vady. O čem se nedočteš, ptej se u lidí, neboť přísloví jest: Kdo chce věděti a znáti, musí se na to pilně ptáti. Čemus pak se naučil, zkušuj sám. Cvičení a zkušení dává umění. Nerci, že jen bohatý zkušovati může; můžete i chudý, toliko ve své míře. Kdo na zkoušení mnoho nakládá, ten na zlatou udici ryby chytá, hledá jehly a pálí svíčku; kdož pak spravuje se cizí zkušeností, ten hraje jistého a koupaje se neutone; neboť drží se břehu.“

III.

Myslibor v řeči své takto pokračoval: „Dále duch můj hospodářský předpisuje pilnost. Pilný hospodář hledí k času, nejen co, ale kdy a jak konati má. Říkáme: Kdo má k čemu příhodný čas, nechť na jiný nečeká zas. Kovati železo, dokud horké, a když se lýka drou, jítí na ně i s dětmi. Střez se zahálky; zahálka jest všeho hříchu počátek. Pročež Boha vzývej a ruku přikládej.

Bud' opatrný; opatrnosti nikdy nezbývá. Dobře z předu i ze zadu oči míti. Kdo neprohlédá očima, prohlédne měšcem. Dobře včas jiskru uhasiti, ale pozdě zavříti klec, když ptáci vyletěli, a dělati závory, když koně vyvedli. Porad' se s rozumem, než co učiniš; po účinku zlá rada.

Celádce dohlídej. Říkávají: Jaký hospodář, taková čeládka; jaký pastýř, takové stádo; jak veliké hodiny ukazují, tak malé se po nich spravují. Oko páně nejlépe koně vyobročí, a kde pán sám do koutů nahlézá, tu hospodářství dobře stojí; kdo však chce ve psí býti, spust' se na čeledě.

Nebud' marnotratný, ale šetrný. Kdo šetří, ten má. Říká se: Neutrácej víc, než získáš, sic se na hlavu potřískáš. A moje stará knížka praví: Kdo Martínka často světí, lusy, kúry mu zaletí; dům, dvůr, louku i dědinu přivede vše na mizinu.

Dluhů varuj se! Dluh s tebou z mísy jídá a bývá čím dál vždy mladší. Dluh, říká moje stará knížka, má nohy, vede tě do Nuzovic.

Věc půjčenou opatruj! Za ztracené cizí líčko řemenem zaplatíš.

Nehraj! První vyhrání z kapsy vyhání a poslední prohrání z kabátu.

Nestůj o cizí! Kdo stojí o cizí, přichází o vlastní. Cokoli bývá zle nashromážděno, toho neužije třetí koleno.

Nebuď lakomý ale dobročinný. Lakomec žádnému dobře nečiní, leč když umře, statek poberou jiní. Praví opět moje stará knížka, že lakomec moudrosti a bázně Boží nemá; pravdy mu se nedostává, upřímnost před lidmi zakopal, a spravedlnosti oči vyloupal; víru do pytle zašil, naději udusil a lásku v komíně usušil; kostel mu daleko, Pán Bůh příliš vysoko; modlitba ho mrzí, chudými pohrzí: pak-li by kdy před lidmi komu pro hanbu peníz dal, hledí, aby ho prve ostrouhal. Neodkládej s dobrým skutkem! Za zdravého života dobrě činiti třeba; po smrti času nebude. Pomáhej sousedům, pomohou tobě. Když ruka ruku myje, obě bílé budou.

Měj dobrou vůli v domě i se všemi — dobrá vůle koláče jí, zlá hlavu tepe, — a řídké pivo pij! Nechoď mimo dům svůj po vyražení. Kdo nemá radosti doma, jinde ji darmo hledá. Každý jest svého štěstí strůjce. Jak kdo činí, tak odplatu běže. Jak sobě ustele, praví přísloví, tak lehne.

To jsou tedy ty podmínky a zákony, milí přátelé, které vyplníte-li ochotně, duch hospodářský, jehož třeba plívníkem nazovte, u vás se uhostí a poklady, rozumějte požehnání Boží, zdařilosť obilí i dobytka, a jestli toho není, aspoň spokojenosť a veselost mysli, chléb se solí a dobrou volí vám přinese hojně a bez nedostatku. Z těchto pokladů — jiných u mne, prostého jako vy sedláka, nehledejte, — já Bohu neustále děkuji a vám

jich z toho srdce přeji a žádám. A nuže, sousedé! ještě sklenici na zdraví naše společné!“

Posluchači jeho, kteří se byli při této řeči mnohokrát v tváři změnili, nemohouce jinak nežli zdvořilost a srdečnou přívětivost Mysliborovu zdvořile přijmouti, vlídně děkovali, prosíce, aby jim nic ve zlé pokládáno nebylo, a odešli v tichosti. Nejmoudřejší z nich Radislav, rozcházeje se s nimi, oslovil je usmívaje se: „Myslibor ukázal nám svého plívníka; teď jest starati se, abychom i my jemu svého co nejdříve ukázati mohli.“

Od té doby jméno plívníka v osadě v žert pošlo, a když se na úrodu a zdaření čeho jedni druhých ptali, říkávali: „Co dělá plívník? Máte-li letos u vás plívníka?“

Josef Jungmann.

116. *Lesní hody.*

Lesní hody, velké hody!

*Pokraj ulají prapory —
břízy jako křída bílé
s zelenými fábory.*

*Pod stromy sedátek plno,
mech je vystlal do měkká,
křoví kolem samá kytká,
hudebníci z daleka.*

*Studánky jak jedna perla
v stínu jako ve sklepu,
stromy vlídní hospodáři
dají zrovna od čepu.*

*Lesní panney strojí na stůl,
větrík povznes přípitek,
ptáci vpadli plním sborem —
já mám u nich přibytek.*

Vítězslav Hálek.

117. *V růžovém poupečti.*

Ubožáček měl žizeň! — Byl to malíčký pavouček, sotva ho znáti na travičce, byl zelený jako travička a drobounký jako prášek. Přelézal se stébla na stéblo, až se všechn upachtil, a nikde, nikde nebylo krůpěje rosý! Po parném dni zprahla půda až po kořeny bylin; slabé rostlinky vadly, a stín větších sester jejich nestačil, aby jim poskytl ochrany. Žhavý vzduch vál i tam, kam polední paprsky slunečka vniknouti nemohly. Listy mléčne visely na ratolistkách, nebylo v nich štávy, nebylo na nich pochoutky, a pavouček marně si hledal večeři. Jindy si mlsálek vybíral, a ještě k obědu z křehkého listku vypil

tolik štávy, že lístek uschnul a zežloutnul. Tak dělával často, ten škůdce malý, ale nyní nadarmo pachtil se po svěžím lístečku.

Posléz unaviv se, spočinul na odkvetlém žlutáčku. Co počal? Snad plakal a volal o pomoc — nevím! Byl maličký a hlásek jeho slaboučký; kdo by ho mohl uslyšet? Slunce již zapadlo, šeřilo se, pavoučkovi chtělo se spáti, a posud byl hladov, nemoha povečeřeti. K žízni dostavil se hlad. Kolikerá to muka zvířátku tak maličkemu! Ba tuším věru, že plakal, že volal o pomoc, ovšem jen svou zvláštni řečí, jaké jen pavoučkové rozumějí; nebylo tu však na blízku přítelička, který by mu byl mohl uleviti v jeho těžkosti.

Ale jako rozumí matka žvatlání dětskému, třeba bylo nesrozumitelně jiným lidem, tak porozuměla pavoučkovi matka příroda. Dechla jen, a pavoučkovi bylo zmomoženo! Její mateřský dech — to byl lehounký větrík. Zatrásl blízkým keřem růžovým, a ratolest plná květů sklonila se do trávy. Smetla pavoučka se žlutáčku, a pavouček rychle zachytil se poupečné napolo rozkvetylého. I ocitil se na kalíšku jeho na pokraji růžové koruny, nevěda, co se s ním stalo. Spatřil po prvé v živobytí svém krásnou plnou růži, a vůně její z počátku jej omamovala. Přece však dodal si smělosti a zvědavě poohlédl do mladého poupeče. Rozvíralo se před ním jako propast. Dostával závrať a musel se pevně nožkami držeti kalíšku, aby nezavrávoral a nespadl do té nádherné, vonné hloubky. Bez počtu bylo tam svěžích růžových lupínek těsně k sobě přitulených, jako by všecky se objímaly v klíně zpanilé růže, kde větrík zvolna je kolébal, aby klidně usnuly. Uprostřed lupínek bylo údoličko, a v něm jako skrytý poklad blýskal se zlatý prášek na něžných tyčinkách, ale skvostněji třpytila se krůpěj rosy, jež na dně hlubiny spočívala, smíšena jsouc s nejsladším medem vonné růže.

Drahocenný ten nápoj vábí žíznivého a hladového pavoučka jako kouzlem. Avšak kterak odvážiti se do tajemné hlubiny té přes tolik shrnutých lupínek, jež v lúně poupeče zdvihaly se jako purpurové hory a doly? Ó, byl by ubožáček rád přešel sebe vyšší hory a doly, aby ukojil svou palčivou žízeň! Odhadlaně ale opatrně plížil se klikatými cestičkami

v úžlabinách lupínek. Sotva nožkami se jich dotýkal a ve stínu se držel, aby ho nespatřili broučkové, kteří snad v růži té jsou domovem. Ti by stěží dopřáli cizímu hosti, aby se napil z medového jejich jezera.

Šťastně a bez nehody dostal se na místo, po němž toužil. Ač měl velký strach, aby se neutopil v rosné krůpěji, přece naklonil se k ní rychle a hltal nedočkavě sladkou její vláhu. Ale rosa byla proniknuta vůní růžovou jako zázračným kořením, pavouček pak nejsa zvyklý nápoji tak silnému, po lahodné večeři pocítil ospalost. I sklesl omámen jsa vůní a sladkostí a usnul tvrdě.

Spal až do pozdní noci. Když se probudil, byla kolem něho tma hustá, neviděl ani krtiček před sebe, i nemohl se dlouho vzpamatovati, kde by to byl. Posléze vzpomněl si, ale začal teskniti a báti se. Ač bylo v té růži krásně jako v nadherném paláci, nechtělo se přece pavoučkovi přenocovati na cizím místě, kde každé chvíle mohl jej přepadnouti domácí brouk a odsouditi jakožto zákeřníka nebo lupiče. V úzkosti své rozvažoval, jak utéci. Sebral se tedy a vracej se cestou klikatou, kudy sem přišel. Ale potmě cestu hledati není snadná věc. V růži stolisté kolik lupínek, tolik hlubokých úvalů, pravé to bludiště pro malého pavoučka. Hůře mu bylo než člověku, který v noci hledá cestu v neznámých horách.

Bloudil ubožátko dlouho, prolézal dol za dolem, ale posléze ocitil se opět na starém místě. Odpočinul chvílkou, oddechl si a znova vydal se na cestu. Chtěl se dátí rovnou cestou na pokraj koruny. Nevyhýbal se ani nejpříkřejším vrchům, cesta jej vedla výš a výše, a když se domníval, že jest na posledním vrcholku, skoro již na svobodě, narazil hlavičkou o neproniknutelný strop. Poupě na noc se zavřelo, a nebylo z něho východu. Div že neomdlel hrůzou. Byl tedy uvězněn v kalíšku těsně spjatém, odloučen od celého světa, od svých přátel, od souzen, aby zde strávil celou dlouhou, strašlivou noc — byl jako v hrobě! V úzkosti své volal ze vší sily, maje za to, že snad jej přece někdo uslyší.

Uslyšel ho, ale nikdo z jeho přátel, nýbrž domácí brouk zlatohlávek. Probudil jej šramot, který dělal pavouček, dobývaje se ven. Nevěděl pavouček, že mu není možno pro-

kousati se poupětem, což by byl dokázal jen brouček ozbrojený pevným krunýřem na zádech a pevnými kusadly. Zaslechnuv, že pod ním něco živého se hýbe, pavouček ulekl se nesmírně. Soudil podle kroků, že je to dojista obr.

Byl to skutečně obr zlatohlávek. Ten jediným dotknutím byl by mohl milého pavoučka rozmáčknouti a zničiti. Strhla se hádka urputná. Zlatohlávek lál a vyhrožoval, pavouček pak prosil a naříkal. Zvírátko nemají sice řeč lidskou, ale dorozumívají se přece, některá nožkami, některá tykadly a křídélky. Pavouček vyrozuměl, že mu hrozí nemilosrdná pomsta a jistá smrt, dopadne-li ho nepřítel. Avšak právě to, co pavoučkovi zdálo se býti jeho neštěstím, to mu bylo ochranou — maličkost jeho. Zalézal do takových skulin, kam zlatohlávek za ním nemohl, a nežli se k němu zlatohlávek skrze lístečky prokousal, již byl zase jinde. Aj což, pomyslil si posléze zlatohlávek; můj sok mi bez toho nemůže utéci. Nechám zatím honby a zedřimnu si.

Pavouček měl noc strašlivou. Malý ubožáček se třásl na celém těle. Bylo jistو, že si naň zlatohlávek počihá při prvním zásvitu jitra. A nemýlil se. První paprslek světla pronikl do vnitř poupěte skulinou tak uzounkou jako kličková dírka, které by pavouček mohl nositi klíček v kapse, kdyby byl jakou měl. Sotva pak zakmitl se první ten slabounký zásvit, již se postavil zlatohlávek na stráž, aby mu snad pavouček dírkou tou neproklouzl. Avšak paprslek světlový volal na pavoučka: „Neboj se, vysvobodím tě, porozevru poupě, a ty vylezeš!“ A stalo se tak. Brzo rozevřel se lístek nejbližší tak, že mohl projiti jím pavouček, ne však ještě zlatohlávek. Pavouček se vzmužil, zrychlil krok, dostal se k otvoru, a než ho zlatohlávek dohonil, hupky, už byl venku.

Ó, jak žasnul uprchlík, vyváznuv z vězení! Dýchal ve volném vzduchu. Viděl teprve, kdo jej vysvobodil z děsného žaláře. Nebyl to malý, slabý paprslek, tenounký co nitka, byl to šírý jasný proud krásného světla, které se rozlévalo všude, kam jen mohl dohlédnouti. Bylo to světlo, které otvíralo kolem všecka poupatu a probouzelo všecky ptáčky, motýle a broučky. Cvrček radostně si poskakoval travinou, jež celá se leskla bohatou rosou, a skřivánci i pěnkavy švitořili již

na výsostech. A tam s výsosti lilo se to světlo, tam vycházelo slunko samo v záři ještě zpanilejší a růžovější než bylo nitro růže. Slunce zlatoskvoucí rozlévalo světlo na všecky strany, světlo všem tvorům milé, všecky tvory oblažující. Paprsky slunečné provázel ranní větrík, týž laskavý dech přírody, kterým se byl včera kolébal růžový keř.

Všecky růže se otevřely, i ta, v níž spal zlatohlávek. Ale než rozvila se tak široce, aby mohl prolézti obr, byl pavouček dávno v bezpečí a díval se tiše, jak zlatý brouk bzuče z růže vyletěl a poletuje s květu na květ, v témž světle se veselil, které i pavoučkovi otevřelo temné jeho vězení.

Eliška Krásnohorská.

118. Papouškové.

Co mezi ssavci jsou opice, to v říši ptactva schopnostmi a způsoby svými jsou papouškové. Netolik že všeliké lesní plody vyhledávajíce, týmž způsobem jak opice s větve na větev lezou, nýbrž i potravy se chápajíce jak opice, nohou ji k zobáku přivodí; podobně nohou se čmírají, a chtíce spáti, nohou na větev palmy se zavěšují. Veliká též část papoušků jak opice po zemi nemotorně chodí. Podobnost těchto ptáků s opicemi tím patrnější jest, pozorujeme-li jejich skuhlavý hlas, jejich pospolitý život lesní, jejich napodobování, mlsavost, svéhlavost a potutelnost, zvláště v pokročilém věku.

K lezení jest papoušek zvláště způsobilý, což dostačuje jeví netoliko noha jeho nýbrž i zvláštní tvar jeho zobáku; tent zajisté, ač krátký, nicméně tak silný a obratný jest, že papoušek užívá ho jako ruky nějaké. S jeho způsobem života shoduje se též krátkost perutí jeho. Papoušek jen těžce a nemotorně vzhůru vylétá; ale když konečně do výše se povznese, bere se pak lehkým a chvátavým letem přes šíré krajiny. Často veliká hejna vřískajících papoušků letí přes rozsáhlé Savanny a v horách Andských nesou se letmo až do výše 4000 m nad hladinou mořskou.

Peří papoušků je barev rozmanitých, namnoze velmi živých ano kříklavých; k tomu přistupují u ně-

kterých druhů ještě krásné chocholíky a jiné ozdoby. Touto svou nádherou peří a skvělou živostí barev jeví se opravdově jakožto ptáci krajin tropických; žijet větší část papoušků v zemích blízko rovníku ležících, a jen některí druhové jdou až k vyšším stupním zeměpisné šířky. Tak se nalézá zelený sitich ještě v Patagonii, a jiný druh žije v severní Americe až k 42.º; podobně na australských ostrovech nalézají se až po 52.º jižní šířky. V končinách jižně od rovníku ležících jsou druhy papoušků obzvláště pestré a růzkošně květnaté.

Papoušek snadno krotne a po všem, co vidí neb slyší, se pitvoří; napodobuje smích, zívání, vzduchání, kašel i kýchání velmi dobře; ba učí se i slova pro nášeti, maje k tomu jazyk přizpůsobilý, tlustý a masitý. V zajetí bývá skoro vždy potměšilý a zlomyslný.

Chtěl-li by kdo papouška dokonale poznati, musil by ho pozorovati žijícího volně v pustinách pralesů. Tam spatřiti lze hejna papoušků, zvláště za ranního svitu, ani pronikavě křičice, s povětrních výšin dolů se snášejí a jednak stromy, pokryté květy a ovocem, jednak zralou kukuřici přepadají. I v zahradách i na osení způsobují škodu náramnou; netoliko že požírají plodů co mohou, ale ještě více nakusují a zahazují, jsouce jednak velice žravi, jednak velice mlsni a vybíravi. Pročež Indiani i obyvatelé stepí a lidé bílé pleti papouškům osidla strojí, nejen aby zamezili další škodu, ale také pro chutné maso jejich a dílem také pro peří, jehož za okrasu se užívá. Před dávnými časy obyvatelé lesních krajů peruanských odváděli svým náčelníkům poplatkem peří zlatozeleného arary na okrášlení paláců.

Papouškové dočkají se věku 100 i více let. Počítá se přes 350 druhů těchto ptáků. Nejmluvnější jsou papouškové krátkoocasí, nejschopnější kakaduové čili papouškové chocholatí, opatření na lilavě chocholem, jejž mohou zježiti a opět složiti, a nejkrásnější dlouhocasí ararové, chybňě též arasové jmenovaní.

119. Odkud je kakao.

Kromě kávy a čaje pijeme též nápoj čokoládový nebo kakaový.

Kakao jsouc hustejší než káva, má v sobě mnoho živných látek. Kdo se vydává na dalekou cestu, dobře učiní, vezme-li s sebou koláčky kakaové; přijde snad na místa, kde mu nebude možno koupiti si čeho k jídlu. Tu poslouží kakao výborně, posilujíc a občerstvujíc na další cestu.

Kakao přiváží se nejvíce z Mexika. Tam roste kakaovník čili strom čokoládový. Strom ten i na pohled jest pěkný, zvláště když kvete. Má šedou kůru a veliké oblé listy. Chumáče květové červenají se barvou bledě růžovou.

Ovoce podobá se okurce. Dozrávajíc nabývá barvy rudohnědé. V ovoci vězí plno semen čili zrn v řádky srovnaných. Semena obalena jsou lepkavou dužinou, nakyslé, lahodné chuti a podobají se velikým fasolím. Mexičané jídají dužinu s cukrem, jako my jídáme pomaranče. Také Indiani rádi pojídají chutnou dužinu ovoce kakaového, avšak zrna odhazují. Kde bývají ruční táborem, tam ostávají po nich hromady rozmetaných zrn kakaových.

Důmyslný a pilný Evropan, maje na zřeteli netolik přítomnost nýbrž i budoucnost, nepohrdá semenem, moha z něho těžiti. Kolem svého domku vysazuje stromy kakaové a hned vedle nich stinné košaté banany.

Banany podobají se stromům, ale mají peň jako bylina. Listy jejich jsou velmi široké, několik metrů zdélí. Útlý kakaovník by zhynul slunečným vedrem, kdyby nebyl zasazen do stínu listí bananového. Než doroste kakaovník, poskytuje banan člověku ovoce. Plody jeho podobají se také okurkám, chutnají však sladce jako fíky.

Čtvrtého roku zakládá kakaovník na květ. Sadař musí každého roku pilně sbíratи housenky, aby nepo-

žraly listí. Když ovoce dozrává, bývá mu též plašiti hejna papoušků, aby mu neodnesli úrodu.

Dolní větve stromů čokoládových se osekávají. Tím si upraví sadař pěknou procházku po sadě. Nad ním visí chumáče chutného ovoce, až srdce plesá radostí z požehnání Božího.

Zralé ovoce češou černoši vidlicí zabodenou na dlouhé tyči. Z ovoce vybírají semena dřevěnou lžicí. Aby semena úplně očistili a osušili, posypou je droboučkým pískem, uloží nejprvě do jámy a potom je na výsluní rozestrou. Úplně vysušená zrna rozesilají se ve vacích z bůvolí kůže nebo v sudech do všech končin světa, a strží se za ně mnoho peněz.

A proč se říká kakaovníku také strom čokoládový?

Upražíme-li zrna kakaová jako kávu a rozetřeme-li je těžkým válcem, nabudeme z nich jemné, mastné moučky hnědé barvy. Přidáme-li k tomu trochu cukru, koření a vody, bude z toho těsto, z něhož lisem vytvořiti se dají tabulky. Tak dělá se čokoláda, zdravý a silný pokrm; z toho pak uvařiti se může lahodný nápoj.

Josef Kořenský.

120. Opice tanecnice.

Kterýsi král egyptský naučil opice skočnou ve zbrani tančiti. A ta svířata, nejlépe napodobujíce díla lidská, přerychle se vyučila a tančila, majice nachové šaty oblečeny a škrabošky obloženy. Po drahný tu čas podívaná byla veleslavná, až konečně divák jakýsi, čtverák, ořechy maje za řadry, hodil je mezi opice. Tu opice, spatřivše ořechy a zapomněvše své skočné, z ozbrojených tanecnic čím právě byly, tím se staly, totiž opicemi. I rozrážely škrabošky své a své šatstvo trhaly a potýkaly se vespolek o to ovoce; seřadění pak skočné bylo rozrušeno a divákům na posměch.

Z Esopa Fr. Lepař.

121. Umirajici vlk.

Starý vlk když dokonával,
tu se na pokání dával;
zkoumal léta minulá,
jež jen v hříších plynula.
A tak mluvil k slonovi,
rozmilému kmotrovi:
„Hříšník jsem, to dobře vím,
ale přece myslím, doufám,
že nepatřím k nejhorším;
proto sobě nepozoufám.
Natropil jsem zlého dost;
ale mám též mnohou cnost.
Jednou ke mně jehňátko
přišlo zcela na blízko;
 já však jsem mu neublížil
a své srdce neobtížil.
Tenkrát také ovce smělá
toulala se osamělá;
mne dobráka zočila,
kolem mne se točila.
Já též ovci milost dal;
pokojně se dále bral.“
„To je pravda,“ pravil slon,
„toho dosvědčiti mohu,
tenkrát ležels v panském stohu,
musels nechat lup i hon;
vězela ti v hrdle kost,
protos krotil svoji zlost.“ —

Jistí lidé za to mají,
že i proto cnostní jsou,
hřich když páchat nemohou,
ač ho sami nenechají.

Beneš Meth. Kulda.

122. Španělská moucha čili puchýřník.

V městských sadech bývá podivný strom. Nevysoký
a jeho rozkládá větve své skoro vodorovně na
sky strany, ano zdá se, že by se klonily až dolů
emi, kdyby nebyly podepřeny silnými koly, které
udržují v poloze rovnovážné. Z větví starých vy-

růstají větvičky mladé, které splétají se vespolek tak, že činí rozsáhlou střechu, poskytující bezpečného útulku před palčivými paprsky slunečnými i před nepříjemným deštěm. Jesti to jasan smutečný, odrůda obecného a známého jasanu štíhlého.

Z jara když strom ten oděje se tmavozelenými, speřenými listy, milo jest poseděti pod ním a naslouchati rozkošnému švitoření ptactva, které v okolních křovinách vesele si prozpívuje. Ale netrvá to dlouho, a již neradi zasedáme na pohodlné lavičky pod stinnou střechou jasanovou; často již v prvních dnech červnových cítíváme kolem pěkného stromu tohoto zápach velmi nepříjemný, který zvláště za jasného svitu slunečného daleko po sadech se rozšířuje. Čím výše vystupuje zlaté slunéčko na pouti své po modré báni nebeské, tím silnější bývá odporný ten zápach.

Pátráme-li po příčině neobyčejného úkazu tohoto, nalezneme na listech jasanových veliké množství brouků pěkně zelených a jako zlato lesklých, kteří listy stromu toho ožírají a ošklivý zápach ten ze sebe vydávají. Jsou 17—20 mm velici, těla podlouhlého a měkkého; i krovky jejich, kteréž u jiných brouků bývají pevné a tvrdé, prohýbají se, jakmile se jich jen dotkneme. Hlava, od ostatního těla velmi zřetelně oddělená, má podobu srdčitou a opatřena je tykadly nitkovitými, jež u samečků dorůstají asi polovičné délky těla, u samiček pak kratší bývají. Nohy, trochu temněji zbarvené než hořejší části těla, mají na předních dvou párech po pěti, na zadním pak po čtyřech článcích v chodidlech.

Vezmeme-li takovéhoto brouka do ruky, vylučuje ihned z těla žlutavou tekutinu jedovatou a ostře páchnoucí, která na kůži pálí a po chvíli puchýřů nadělá. I jmenujeme proto brouky tyto *puchýřníky*; jinde říkají jim též *španělské mouchy*.

Puchýřníci jsou stromům a keřům, na nichž se usadí, velice škodliví; nejvíce trpívá jimi jasan, ptačí zob a šerík čili bez svatojanský. Objeví-li se ve ve-

likém množství, ožírají jmenované keře tak, že po listech jejich toliko stopky zbudou. V takových letech pak bývají puchýrníci sbíráni, sušeni a donášeni do lékáren, kdež je na prášek rozetírají nebo vesikatory z nich hotoví. Brouky ty nejsnáze lze sbírat záhy z rána, dokud ještě v hustých chomáčích na listech sedí a nemají té čilosti, jako později za svitu slunečného; potřebí však náležité opatrnosti, aby jedovatou šťavou svou sběrateli neuškodili.

Koncem června samičky puchýrníků snášejí vajíčka do malých důlků v zemi; mláďata pak čili larvy vyvíjejí se po způsobě majek ve hnizdech rozličných včel divokých.

Ladislav Duda.

123. O sodě.

K nejznámějším výrobkům chemických továren patří soda. Jest jí potřeba nejen v průmyslových závodech, nýbrž i hospodyním stala se téměř nezbytnou.

Soda jest známa od pradávných dob. Vykvétá či vyráží na mnohých místech ze země tak, že třeba jest ji pouze smetati a vodou vyluhovati, aby od přimíšených zemitých částic byla odloučena. Nám nejbliže vykvétá soda ze země na uherských pustách mezi řekami Tisou a Dunajem.

Hojně naskytuje se soda rozpuštěná ve vodě některých pramenů. Nejpamátnější v této příčině jest vřídlo Karlovarské, s jehož vodou ročně přes 6,000.000 kg této látky odtéká. Také v mnohých jezerech horkého pásmá je takové množství rozpuštěné sody, že za letního vedra, když v jezerech vypařováním vody ubývá, se vyhraňuje a sbírána býti může. Konečně chovají také rostliny, rostoucí na břehu mořském a v moři, ve svém popelu sodu.

Soda, které my užíváme, jest však výrobek strojený. Na sklonku minulého století, kdy sody přirozené

již nestačilo, učinil francouzský chemik Le Blanc^{*)} vynález, jak vyráběti sodu ze soli kuchyňské. A v posledních 60 letech nabyla tato výroba sody rozměrův obrovských. V říši naší první továrna na sodu založena byla r. 1851. ve Slezsku, v Hrušově u Bohumína, a r. 1857. zařízena v Ústí n. L. velkolepá chemická továrna na výrobě sody, jedna z největších v Evropě.

Sody užíváme v domácnosti spolu s mýdlem především k čištění prádla. Soda rozpouští totiž ty mastnoty a látky bílkovité, které na prádle prach ve špínu slepují. Takové rozpouštění způsobuje při praní ovšem i pouhé mýdlo; ale soda to činí rychleji a nahradí tedy větší část mýdla, jež také jest dražší. Nadto soda neškodí prádlu, ač neužívá-li se jí příliš. I jiných ještě výhod poskytuje při praní. Tak lze sodou změkčiti vodu tvrdou, není-li měkké vody po ruce. Mnohá voda stává se téměř mléčitou, dáme-li do ní sodu. Toto zkalení pochází od sraženého vápna, které především činí vodu tvrdou. Změkčíme-li takto dříve vodu, ušetříme tím více drahého mýdla, čím tvrdší jest voda. Neboť vápenité sloučeniny, jež tvrdá voda obsahuje, slučují se s mýdlem, a tím mýdlo na zmar přichází.

Ještě v jiných případech lze sodu v domácnosti vhodně užiti. Nádobí stolní a kuchyňské, ať již skleněné, porcelánové, dřevěné nebo plechové, jakož i okna, podlahy a jiné věci důkladněji a snáze vyčistíme, omýváme-li je vodou, do níž jsme dali trochu sody. Jen neužívejme jí nad míru, aby neškodila rukám.

Poněvadž soda v domácnosti stále bývá po ruce, může velmi dobře k tomu sloužiti, abychom jí také účinky kyselin zrušili. Potřísníme-li si kyselinou sírovou neb jinou oděv neb kůži těla, posypejme příslušné místo sodou na prášek utlučenou a omývejme je vodou. Čpavek hodí se k tomu sice lépe než soda, ale nebývá vždy po ruce.

Soda slučuje se velmi dychtivě s kyselinou uhličitou v látku, jež v obchodě jménem dvojhličitan

^{*)} Vyslov: Lö Blán.

sodnatý (bikarbonat) jest známa. A látky té lze tak často v domácnosti užívat, že pilného pozoru zaslhuje.

Kde nelze si zaopatřiti vodu sodovou, tam si ji strojíváme ze šumících prášků. Ty pak skládají se z 5 dílů bikarbonatu a ze 3 dílů kyseliny vinné. Smícháme-li bikarbonat s kyselinou vinnou ve vodě, ihned směs šumí a pění se vypuzenou kyselinou uhličitou.

Bikarbonat je také výborným lékem proti pálení žáhy, kterou někdy působí kyseliny žaludeční. Požijeme-li na špičku nože bikarbonatu, zbojetníme ony kyseliny, a žáha přestane pálit. — Chce-li hospodyně zamezit, aby mléko příliš rychle nezkysalo a se nesráželo, dá do něho na špičku nože bikarbonatu. Ano i sražené mléko lze bikarbonatem do jisté míry opět potřebným učiniti. Chuť mléka přidanou troškou bikarbonatu se nemění. Také se dává do luštěnin, zůstávají-li při vaření tvrdými. — Rovněž prospěšno dávati trošek bikarbonatu do rozemleté kávy: vřelá voda vytáhne pak snadno a rychle všecky živné látky z kávy.

Prokop Procházka.

124. Joziáš Wedgewood *).

V anglickém městě Stoke, nad řekou Trentou ležícím, konala se před nedávnými lety velikolepá slavnost — odhalení velikého mramorového pomníku. Nesčíslné zástupy lidu shromáždily se z blizka i z dálí, na všech místech vlály prapory, a odevšad zaznívaly hlaholy hlučné hudby. — Kdo byl muž, k jehož cti a památce socha ta byla postavena? Byl to nějaký lord nebo znamenitý vojevůdce, veliký básník aneb výtečný státník? Nikoliv; byl to pouhý hrnčíř, Joziáš Wedgewood.

J. Wedgewood narodil se r. 1730. v malé vesničce nedaleko městečka Stoke. V 11. roce věku jeho zemřel mu otec, chudý hrnčíř, zůstaviv svoji rodinu v nedostatku a bídě. Joziáš chodil po smrti svého otce s jedním ze svých bratří do dílen hrnčířských, kdež pracoval za skrovničkou mzdu. Ale po krátkém čase dostal osypanky, a musili mu odejmouti nohu.

*) Vyslov: Uedžuúd.

Nemoha s bratrem choditi do práce, počal rozličné věci pro sebe robiti. Opatřiv se některými nástroji, pokusil se nejprvé hotoviti lepší rukověti k nožům. Hrnčíři, kteří ho znali, vidouce jej tak zaměstnaného, smáli se mu, práci jeho pošetilstvím a hloupostí nazývajíce; nerozuměli tomu ovšem, že pobádá jej k tomu snaha po zdokonalování.

Joziáš nedbaje takových tisměškův a utrhačných řečí, pracoval odhodlaně dálé, maje stále pokrok a zdokonalení své práce na myslí. Důmyslným a neustálým zkoušením vypátral, že jistý druh hliny,ulkovka zvaný, z které se nyní dělají nádoby majolikové a kamenné jakož i hliněné dýmky či lulky (odtud její jméno), v ohni zbělá. Počav vyráběti nádobí bílé (majolikové, fayencové¹), první toho druhu v Anglicku, způsobil tím veliký převrat v hrnčířství. Jeho malá živnost se dařila; neboť byl pilný a šetrný, a nikdy nemrhal čas a peníze v hospodách. Každý zdařený podnik pobádal ho k dalšímu pokroku, spolu však i více prostředků mu poskytoval k většimu ještě zdokonalení. Kupoval si pilně knihy, studoval lučbu, vyhledával společnosti učených mužů, nezanedbávaje ničeho, co by mu k zdokonalení a k provedení jeho snah prospěti mohlo.

Zboží hrnčířské bylo tehdy v Anglii ještě hrubé a tmavé. Obyčejné kofliky a šálky přivážely se z Hollandska; vzácnější a dražší nádobi dokonce až z Číny přes daleké moře. Jako u nás v Čechách naše babičky ještě jídaly z cínových talířův, a dědové naši pivali z cínových konvic, podobně bylo na počátku předešlého století v Anglii. Za časů Wedgewoodových byly tvary hrnčířského zboží a okrasy na něm nevkusné, což se mu nelíbilo. I umínil si vzít s nejlepšími umělci radu o to, kterak by se takové vadě pomohlo. Uslyšev, že v Londýně jest výtečný mladý umělec, jménem Flaxman²), odebral se ihned k němu. „Pane,“ pravil Wedgewood, „slyším, že jste zběhlý kreslič; potřebuji nějakých prostých ale zdařilých výkresů na šálky, kofliky, džbánky a jiné stolní nádobi. Zaplátim Vám dobré. Nedomníváte-li se však, že by práce taková Vás byla nedůstojna?“ — „Nikoliv, pane,“ odpověděl Flaxman, „práce ta jest mi zcela po chuti, i slibuji, že učiním, seč

Vyslov: ¹) fajánsová. ²) Flexmen.

budu; za několik dní se budete moci o tom přesvědčiti.“ Flaxman dostál věrně slovu danému, zhotoviv Wedgewoodovi mnoho pěkných vzorův. Ačkoli se stal později výtečným sochařem, vždy s potěšením vzpominal toho, že napomáhal někdy k šíření dobrého vkusu mezi lidem.

Wedgewood zhotovil králově Karolině vkusné a ozdobné stolní nádobi, které se jí tak zalibilo, že Wedgewooda jmenovala „královským hrnčířem“. Tento druh hrnčířského nádobi nazýval se potom „královské nádobi“. Vyrobil též nádobi (fayencové) barvy smetanové, nazvané „Wedgewoodovo nádobi“, které se stalo velice oblíbeným.

Nelze nezmíniti se o tom, kterak se šálky, koflíky a jiné stolní nádobi zhotovuje. Hlina určená k dělání takového nádobi nejprv vodou rozdělává se v jamách, kdež po delší čas leží a často se přerývá; potom se pilně prošlapuje a na bochníky váli. Vyhájená hlina pak rukama se hněte nebo srpkem na tenké kousky krájí, při čemž nalezené kořínky a kaménky se vybírají a odhazují. Po těchto prácech dělá hrnčíř nádoby buď na kruhu hrnčířském nebo v kadlubech. Talíře, misy, hrnce, džbány a j. točí obyčejně na kruhu; jiné nádoby, jako koflíky, šálky a p. dělá v dřevěných kadlubech, které vnitř olejem jsou vymazány, aby nádoby se nepřilepovaly na stěny. Ucha a některé jiné vči dělá hrnčíř od ruky a před vysušením je přilepuje. Takto vytvořené vči staví se na vzduch, aby vyschlly, načež se v peci vypalují. Hrubší a větší nádoby kladou se v peci nejbliže ohně, jemnější a krásnější, které se obyčejně v hliněných pouzdrech vypalují, staví se dál od ohně. Když jest pec nádobím naplněna, ucpe a umáže se hlinou; na to se rozdělá oheň, který se po 30 až 40 hodin dle potřeby udržuje. Nádobi takto vypálené potom se ještě polévá, jednak aby bylo úhlednější, jednak aby voda a jiné tekutiny nepronikaly, jakož i aby pokrmy v něm vařené nenašívaly chuti hlinité. Jenom kořenáče, kruhule, bandasky, kadluby na cukr a j. se nepolévají. Nádobi pak zvláště pěkné se mimo to ještě k větší okrase maluje.

Živnost Wedgewoodova velmi rychle se rozširovala; neboť dobré výrobky jdou vždy na odbyt a dobře se plati. Wedgewood, někdy chudý, chromý chlapec, ve věku mužném

nabyl knížecího jméni. Nikdy však ve svém nádherném domě nezapomněl, že byl jednou chudým chlapcem. Napomínal chudých a vybízel je k větší přičinlivosti a šetrnosti, příklad jím sám na sobě dávaje. Jeho štědrá ruka nasytila mnohého chudáša a pomohla mnohem přičinlivému hochu. Milerád a štědře přispíval k všelikým dobročinným účelům.

Vejdeš-li někde v Londýně do bohatého krámu hrnčířského a zeptáš-li se kupce, odkud má všecko to nádobí, odpoví ti, že to jest ze Staffordshire-ských¹⁾ hrnčíren, z výtečných hrnčíren Wedgewoodských, o kterých dobře ví kde kdo v Anglii; ukáže ti na mnohých nádobách i vtisknuté jméno Wedgewoodovo. Hrnčírny tyto poskytuje nyní obživy více než šedesáti tisícům lidí, vyrábějice za nynějších dob ročně zboží za dva milliony.

Joziaš Wedgewood, původce a zakladatel těchto hrnčíren, jest sice již dávno mrtev, socha však nedávno k upomínce jeho postavená svědcí, kterak i prostý ale poctivý a podnikavý dělník vysokou a trvalou vážnost u svých krajanů si získati a chloubou vlasti státi se může.

Ze „Štěpnice“ 1869.

125. Paříž.

Paříž, hlavní město Francie, po Londýně nejlidnatější město Evropy, prostírá se v širé, utěšenými výšinami obstoupené páni po obou březích řeky Seiny²⁾, do niž vtéká tu hlavní její přítok řeka Marne³⁾. Pokrývajíc v podobě okrouhlé plochu 78 km^2 , Paříž má obvod 34 km ; největší průměr čini 8 km . Na tomto prostranství stojí přes 82.000 domův, obydlených nyní od 2,428.609 duší.

Řeka Seina rozděluje Paříž na dvě nestejné polovice, větší severní a menší jižní; jádrem města jest ve středišti jeho na ostrově Seiny staré město Cité⁴⁾ řečené. Oba břehy řeky a ostrov jsou 27 mosty spojeny.

Paříž pokládá se za nejvýstavnější město světa, ale názvu toho teprve prodlením nynějšího století si zasloužilo.

Vyslov: ¹⁾ Stefordšir. ²⁾ Sény. ³⁾ Marn. ⁴⁾ Sité.

Napoleon I. a Ludvík Filip, zejména však Napoleon III. jest jejím obnovitelem. Co Napoleon I. v této příčině počal, zakládaje nové ulice, tržiště, mosty, stoky, nábřeží, a v čem Ludvík Filip s nákladem více než sto milionů franků pokračoval, Napoleon III. v úžasných rozměrech dovršil. Za něho na 13.000 domů starých zbořeno, a na místě jejich nové domy pohodlné a nádherné vystavěny, četné klikaté a úzké ulice zmizely a na jich místě vznikly ulice široké a prostranná náměstí, ozdobená chrámy, paláci, divadly a jinými velkolepými budovami. Zároveň nově zřízeny neb rozšířeny a okrášleny sady veřejné, z nichž světoznámá jsou pole Elysejská a lesík Boulognský¹⁾. Město opatřeno též dokonalou kanalisací, řádným osvětlením a dlážděním jakož i vodovodem.

Z náměstí Pařížských nad jiné vyniká náměstí Svornosti, ozdobené žulovým obeliskem 23 m vysokým, r. 1833. z Luxoru v Horním Egyptě přivezeným, dvěma velikými vodotrysky a kolkolem osmi sochami allegorickými, jež představují osmero předních měst francouzských.

Z ulic nejširší a nejnádhernější jsou ulice řečené „Boulevards“²⁾. Zřízeny byly za Ludvíka XIV. r. 1670. na místě tehdejšího opevnění Paříže, jehož hradby strženy a příkopy zasypány. Jdou v délce 12 km okolo celého vnitřního města, jsouce 30 až 35 m široké a čtvernásobným stromořadím posázeny. Toto jsou boulevardy staré čili vnitřní; mimo ně jsou ještě boulevardy zevnitřní, zřízené r. 1860. na místě někdejší zdi akcisií, a posléze boulevardy obvodní, široká to silnice vojenská, jdoucí podél vnitřní strany nynějších hradeb pevnostních.

Nejskvělejší a nejživější jsou staré boulevardy; tam proudí a víří život Pařížský u veškeré své bujarosti, tam v nádherných skladech a krámech nakupeno bohatství v lesku oslepujícím, a komunikace tam nepřetržitá. Zvláště z večera, kdy na tisíce světel plynových i elektrických osvětluje veškeru tu nádheru a tisíce Pařížanů proudí ulicemi a nebo baví se sedíce před velkolepými kavárnami, jest pohled na veškeren ten rej v pravdě uchvacující.

Vyslov: ¹⁾ Buloň. ²⁾ Bulvár.

Nové opevnění Paříže zřízeno bylo v letech 1840. až 1845., a když přes všecku mohutnost ve válce roku 1870. a 1871. ukázalo se nedostatečným, rozšířeno jest v posledních letech poznovu měrou znamenitou. Nyní tři pásy pevnosti obepínají hlavní město s dalekým okolím, celou soustavou tvrzi uzavírajíce prostor 1050 km^2 , v nějž mimo Paříž pojato ještě sedmero měst sousedních.

Přečetny jsou památné budovy a sbírky Pařížské, a v těchto nahromaděny neocenitelné poklady vědecké a umělecké. Z oněch budiž hlavně jmenována katedrala Panny Marie (Notre-Dame¹), na ostrově uprostřed města, nejkrásnější gotický chrám francouzský, s jehož dvou věží arcí nedostavěných otevří se čarodivný rozhled po městě.

Ze sbírek vědeckých a uměleckých připomeneme toliko dvě nejrozsáhlejších, jež chová v sobě palác čili spíše skupina paláců, Louvre²) řečená, a zahrada řečená Botanická. Louvre, do Ludvíka XIV. sídlo králů francouzských, sám o sobě jest nejpamátnější budovou Pařížskou; založen byv roku 1541. Františkem I., rozšířován byl jeho nástupci, a Napoleonem III. nákladem 75 millionů franků dostavěn tak, že se zbořeným r. 1871. a od té doby již nevystavěným palácem Tuilerijským³), sídlem panovníků francouzských od Napoleona I., kryje prostor bez mála 20 ha. Od r. 1793. uloženy jsou v paláci tomto sbírky malířské a sochařské tak velikolepé, že jím není ve světě rovno; k těm druzí se v něm museum archeologické, národopisné, námořnické a jiná. Léta mohl by člověk stráviti v nádherných síních Louvru a pořáde by nalézel čemu se učiti a podivovati.

„Botanická zahrada“ jest skrovný název rozsáhlých sbírek a ústavů přírodotvůdčích veškery říše přírodní obsahujících; jestiž tam mimo zahradu botanickou umístěna i zahrada zoologická, jež sama o sobě drží 30 ha prostory, s nejrůznějšími živými zvířaty ze všech dílů světa shromážděnými, pak různá musea a bibliotheka, a nejvýtečnější učenci mívají tam veřejné výklady o věcech přírodních.

Korunou přečetných vědeckých ústavů francouzských jest „Institut“⁴), z pěti učených akademii se skládající, z nichž

Vyslov: ¹) Notre-Dam. ²) Lúvr. ³) Tüi-. ⁴) Únstitu.

čtyřicetičlenná Akademie francouzská jest svrchovanou strážkyní ryzosti jazykové. Z několikera velikých knihoven největší a dojista i největší knihovnou světa jest „Bibliotheka národní“, jejíž budovy zaujmají celou jednu čtvrt městskou a v niž uloženo jest na $2\frac{1}{2}$ millionu knih. Jako umělci všech národů konávají studia v Louvru, tak zase učenci z celého světa přicházívají do Paříže, aby čerpali z bohatých pramenů vědeckých, jimiž honosí se tato jakož i ostatní knihovny Pařížské.

Ústavů humanitních a dobročinných Paříž má rovněž hojnost. Nad jiné vyniká dům vysloužileců, mohutná to budova o devíti dvorech, v niž ubytováno a opatřeno bezmála 5000 vojínů; kdo třicet let sloužil ve vojstě anebo v bitvě těžce byl poraněn, má právo býti přijat. V chrámu této budovy, jehož pozlacená kupole daleko široko se leskne, pohřben jest ve skvostném mausolei Napoleon I.; mimo něj odpočívají tam též někteří členové rodiny Napoleonů a několik vynikajících vojevůdcův.

Z různých odvětví národního hospodářství francouzského přední místo drží velkolepý průmysl a spojený s ním rozsáhlý obchod; z toho přede vším plyne finanční síla Francouzů, která osvědčila se skvěle, když netoliko zaplatili Německu $5\frac{1}{2}$ milliardy náhrady válečné (kterážto téměř báječná cena jest přece jen sotva třetinou ceny výrobků průmyslových, ročně ve Francii zhotovených), nýbrž dovedli i odčiniti následky krvavé revoluce z r. 1871. Byly zločinnou tou revolucí zničeny netoliko, jak již zmíněno, Tuilerie, ale mezi jinými památnými budovami i bohatá bibliotheca Louvru, radnice s velikým počtem listin, map a knih, palác čestné legie, budova soudní, velkolepá státní tkárna gobelinů (t. j. čalounův a koberců s obrazy tak uměle větkanými, že nezkušený nesnadno je rozezná od skutečných maleb, a že jediný kus, o němž obratný dělník pracoval 5 až 10 let, má cenu 50 až 150 tisíc frankův). A hle i to, co v zaslepenosti své zničili domácí nepřatelé, kromě Tuilerií, znovu zase vystavěno jest a skví se v nádheře nové.

Z činnosti a výtěžku na tomto poli průmyslovém veliký opět podíl připadá Paříži. Vyhlášena jest Paříž zejména

svým průmyslem uměleckým; všeliké ozdobnické výrobky z drahých kovů, bronce a kůže, zboží hodinářské a hračkářské, skvostné čalouny a koberce, najmě gobeliny, výrobky nábytkové a jiné a jiné, po výtce zbožím Pařížským nazývané, mají pověst světovou; výkus Pařížský v oděvu i nábytku posud za vzorný se pokládá; rovněž slyne Paříž výrobou přesných přístrojů fysikalních, nástrojů chirurgických, praeparatův anatomických, hudebních nástrojův a vůbec všelikých potřeb vědeckých a uměleckých.

Jakého čestného místa zaujímá Paříž na poli práce duševní i hmotné, dokázala světovými výstavami v letech 1867. a 1878. na rozsáhlém prostranství pole Martova pořádanými; tamže r. 1889. umístěna třetí v pravdě světoznámá světová výstava Pařížská, obou dřívějších velikolepější.

František Šubrt.

126. *Dvě lipy.*

*Pod lipou v údolí veselo bývá;
hoši jak sokoli, dívky — květ růží,
babičky s dědoušky, ženy a muži,
celičké okolí večer tam dlívá
pod lipou v hovoru, mladý svět zpívá,
ba někdy, tak jako dnes,
dudáček usedne kdes,
zahrá — i zavíří tanec a ples.*

*Pod lipou na vršku hřbitůvek prostý;
hoši jak sokoli, dívky — květ růží,
babičky s dědoušky, ženy a muži,
všichni tam z okolí jsou na něm hosty,
pod lipou každý má ukryté skvosty;
ba někdy v loučení čas,
zvonku tam těší je hlas,
všichni že pod lipou sejdou se zas.*

127. Z „Lilii a růží“.

I.

Zásluhy si vydobývá věčné,
kdo svůj národ v ruce se zbrani
od poroby vrahů zachrání
v bitvě krvavé a lidosečné.

Než i ten zaslouží slovo vděčné
a budoucích věkův uznání,
kdo přivádí národ k poznání
vyšších věcí cestě po bezpečné;
kdo ku žezlu blahodějně správy
i ten krásný oučel připojí:
rozum osvitit a šlechtit mravy.

Jméno jeho, přelibezné uchu,
zvukem svým i srdce opojí
a se skví též v říši vyšších duchů.

II.

Ano, příroda, ta jest dóm Páně;
obloha jest jeho klenutí
bez sloupů v odvážném rozpnutí,
a přec nezboří se jeho báně.

Měsíc lampou jest v tom Božím staně,
hvězdy — svíce bez uhasnutí,
slunce — pochodeň; jich planutí
jasně skví se v tomto velikáně.

Větrové a bouřky hromohlasné
pějí žalmy hrůznovlebné,
takže tvorstvo v svatém strachu žasne.

Hory posvátní jsou oltářové,
sopky — obětnice zápalné,
modlící se — světa národotové!

František Jaroslav Vacek (Kamenický).

128. Hora Rigi.

Skoro uprostřed Švýcar vypíná se mohutná hora Rigi, z několika hor složená, strmíc nejvyšším vrcholem svým, Rigi-Kulm zvaným, 1800 m nad hladinou mořskou. Pokryta jest až po samý vrchol tučnými pastvinami,

doleji lesy a lukami, na patě nivami, požehnanými a úrodnými zahradami, ve kterých i mandle a fíky rostou. Tři jezera ji obklopují: Vierwaldstádtské, Zugské a Löwenzké, nad něž vypíná se hora do výšky 1300 m. V záhybech jejích usídlilo se 12 vesnic; asi 150 salaší rozestavěno jest na nivách jejích; na 3—4000 krav žíví se z bylin tu rostoucích.

Pro překrásný rozhled dostalo se hoře té hrdého jména Královny hor, kteréž jí sluší plnou měrou. V létě r. 1875. vystoupilo na ni 80.000 osob ze všech končin vzdělaného světa, aby zde uvítaly vycházející slunce. Čtvero znamenitých hostinců se vším pohodlím a se vší nádherou — mimo několik menších — celkem 12, rozestavěno jest po jejím vrcholu. V hostincích jest přes 2000 postelí, a ani ty někdy nestačí všem příchozím. Dostoupení té hory, ku které ze všech stran vedou pěkně upravené cesty, jest nyní velmi usnadněno železnicí horskou, po níž od jižního konce jezera Zugského až na vrchol za $1\frac{3}{4}$ hodiny doraziti lze. Stanice zřízena jest na Kulmu u výši 1751 m, a jest nejvyšší stanicí v Evropě. Za cestu se platí 10 franků (asi 4 zl.); zpáteční cesta dolů stojí jen polovici. Společnostenem povoluje dráha srážku znamenitou, školám slevuje se až 70 %. Vlak skládá se ze dvou na obou stranách otevřených, napřed a zadu zasklených vagonův a z lokomotivy, která vagony před sebou do výše postrkuje po kolejích zubovitých; rovnoběžná kolej má 97.770 zubů, ostatní ještě více. Každý vagon jest pro 40 osob, jež jedouce mají volný rozhled na vše strany. Pěšky lze vrcholu hory z té strany dostoupiti za $3\frac{3}{4}$ hodiny.

Lidí slabých nervů zmocňuje se na této zvláštní projíždce závrať, vzpomenou-li si, že by pára došla neb že by jiným způsobem výpočet lidský byl zklamán, načež by lokomotiva, ujíždějíc zpět s rychlostí stále rostoucí, roztríštila v propasti sebe i vozy. V pravdě však nehrozí nebezpečenství žádné. Zubovité kolo činí vyšinutí vlaku nemožným, zároveň pak lze okamžitě zastavit lokomotivu. Vagony nejsou připojeny k lokomotivě,

ani při jízdě nahoru ani při jízdě dolů, a kdyby i lokomotiva se odtrhla, lze každý vagon zastavit zubovitým kolem, jež rychle zachytilo by se v zubech kolejí.

Se strany jižní od města Vieznavy nad jezerem Vierwaldstátským vede též železnice, ale jiného zřízení, po níž za $1\frac{1}{2}$ hodiny na vrchol se dojede. Zde se platí nahoru 7 franků, dolů polovice. Jízda na Rigi po dráze té je velmi zajímava a úplně bezpečna.

Vrchol hory té jest planina travou porostlá; pro svou zcela volnou polohu poskytuje plného rozhledu. Pozorovateli rozvinuje se obraz dojímavý: daleké řady pohoří Alpských od Jezera Ženevského až po hranice Tyrol a jezero Bodamské, jakož i rozsáhlé, vesnicemi a městy poseté pahorkatiny severních Švýcar, jež zavírá Jura, Vogesy a Schwarzwald. Dvanácte větších a menších jezer leskne se v obrazu tom, ve kterémž nejjadnejší viditelná hora, La Dole na západě jezera Ženevského, vzdálena jest od Rigi 52 hodin.

Nejjasnejší rozhled bývá krátce před východem slunce nebo brzo po jeho západu. Zardívají-li se tu zároveň mohutné sněžníky, zvětšuje se tím dojem tohoto vzdáleného obrazu. Okouzlující jest ranní pohled na Bernské Alpy; kdežto východní skupinu Alpskou nejjasněji viděti jest na večer. Barva a obrys hor mění se světlem každou hodinu. Z rána zblednou nejprve na tmavomodrému nebi lesklé hvězdy působením světla, které znenáhla vše ozlaciuje. Nejvyšší vrcholy Alp objeví se zprvu v lehké barvě růžové, potom v tmavorudé, posléze v jasné žluté. Sněžníky a ledovce se lesknou. Velebné slunce vystoupí v rudé záři, a po mnohonásobném boji světla a mlh ovládá konečně bílé denní světlo celou krajinu.

Dle Jaroslava Zdeňka.

129. Tvůrcové železniční dopravy v Čechách.

Základem vývoje novověkého průmyslu i obchodu jest doprava parní. Nemůžeť zajisté výroba povznéstí se

v krajině, z níž nemůže se odvážeti; rovněž tak nelze pomýšleti na zavedení výroby průmyslové do krajin chudých, dokud nejsou spojeny s ostatním světem drahou železnou.

Pomysleme si jen, že by oblast uhelných pánví Teplických a Kladenských nebyla spojena drahami s Prahou, s Lipskem, s Vídni a s přečetnými průmyslnými místy a továrnami v Čechách! Uhlí musilo by se dovážeti v povozech, a do roka bylo by pouze na české hnědé uhlí potřebí půl třetího millionu for; silniční dopravou, nakládáním a skládáním menších nákladův a t. d. zmařilo by se tolik času a uhlí tolik by se zdražilo, že by dobývání jeho musilo býti obmezeno toliko na spotřebu v nejbližším okolí a veliké bohatství uhelné by na dlouhou dobu v lůně země zůstalo ležeti ladem.

První železné dráhy, koňské a parovozní, byly zřízeny v Anglii. Na evropské pevnině vůbec a v Rakousku zvláště byla naše vlast první, jež opatřena byla drahou železnou, a to koňskou drahou z Buděovic do Lince. Myšlenku dráhy této pojal a na její uskutečnění již r. 1807. návrh učinil František Gerstner, ředitel zemského polytechnického ústavu v Praze, též jeho snahou a úsilím zřízeného; myšlenku tu provésti bylo však poprátne teprve synu jeho Antonínovi.

Chtěje uskutečnití otcovy plány ve příčině železnice Budějovsko-Linecké, Antonín Gerstner odebral se nejprve do Anglie, aby studoval tamější dráhy. Navrátiliv se, učinil rozpočty a obdržel výsadu ku stavbě. Když pak jeho přičiněním r. 1825. byla založena za týmž účelem akciová společnost, řídil do r. 1829. stavbu, která v srpnu r. 1832. byla dokončena. Dvě léta potom povolán byv do Ruska, vypravil se tam s mnohými českými techniky a zbudoval Rusům průběhem tří let první železnici parovozní z Petrohradu do Carského Sela. V následujících letech stavěti měl dráhu Petrohradsko-Moskevskou, ale před podniknutím velikého tohoto úkolu zemřel na stu-

dijní cestě, již byl podnikl do severní Ameriky, ve Filadelfii dne 17. dubna r. 1840.

Již při stavbě dráhy Budějovsko-Linecké měl vynikající účastenství Vojtěch Lanna, syn nezamožných rodičů českých, rázný a snažlivý muž, křisitel plavby povltavské. Lanna znamenaje výhodu dopravy železniční, byl v první řadě účasten podniku druhé české dráhy, vyměřené z Prahy do Plzně. Se stavbou počato roku 1828. přes Unhošť na Rakovník; leč po sedmi letech upuštěno od další stavby a tak železnice tato zůstala nedokončena, vedouc jen na Lány u Nového Strašecí. Přešla v majetek knížete Fürstenberka, kterýž jí užíval jako koňské dráhy k dopravě dříví.

Ve stavbě železnic drah v Čechách nastala několikaletá přestávka. Na Moravě počato v té době s budováním Ferdinandovy Severní dráhy (r. 1836.), než přikročeno ke stavbě veliké Státní dráhy od Olomouce ku Praze. Se stavbou této dráhy počalo se v září r. 1842., a již dne 20. srpna r. 1845. zahájena po ní jízda. Na lokomotivě „Čechy“ první vjel do Prahy inženýr Jan Perner.

Perner, rodilý z Brašic u Čáslavi, byl žákem mladšího Gerstnera a stavěl s ním dráhu z Petrohradu do Carského Sela, načež vyměřoval dráhu do Moskvy. Když podnik tento zmařen byl smrtí Gerstnerovou, vrátil se Perner do Rakouska, kamž byl povolán, aby vypracoval návrh dráhy z Vídne do Brna; při tom tak se vyznamenal, že svěřeno mu řídit stavbu trati Pražsko-Pardubské.

Ale i jinak získal si Perner četných zásluh o průmysl v Čechách. Přičinil se zajisté první o zřízení řádné průmyslové školy v Praze, byl velice činným v Jednotě průmyslové, dal podnět ku stavbě parních mlýnů na Smíchově a v Lovosicích, a veškery vlastenecké snahy vůbec štědře i ochotně podporoval. Velečinný jeho život předčasně skončila smrt: poraniv se při jízdě na dráze dne 11. září r. 1845. v Chocni, zemřel následujícího dne u věku 31 let v Pardubicích. Dle „Průmyslové čítanky“.

130. Pozdrav do vlasti.

Překrásný letní den
a vůkol růží květ —
ó jak tu vzpomínám
na mládí svého svět!

Nade mnou oblaky
jak velké labutě
velebně vznášejí
své bílé perutě.

Ó lette, oblaky,
na západ k horám těm,
pozdravte národ můj,
pozdravte rodnou zem!

Pozdravte tisíckrát
mé vlasti oslavu:
pozdravte Prahu mou
a její Vltavu!

Ó všude, všude tam
jest moře vzpomínek:
tam znal mne každý strom
i každý pramínek.

Ó teskno, teskno mi,
mé srdce svírá strast,
já v cizích svatyních
modlím se za svou vlast.

Ó smutno v dálí žít
od matky otčiny!
Ó smutno umírat,
kde cizí končiny!

Ó jestli cizí kraj
mé kosti pochová —
to aspoň srdce mé
tam přijmi, vlasti má!

Boleslav Jablonský.

131. Ze života Václava Matěje Krameriusa.

Na počátku roku 1795. Kramerius najal si ku potřebám svým dům bývalého knihtiskaře Karla Hraby na Starém Městě Pražském v Dominikánské (nyní Husově) ulici, „U třech stříbrných růží“. Tam maje dostatečné místnosti a vlastní tiskárnu, a nabýv při své obezřelosti, skrovnosti a dosavadním dobrém odbytu knih a novin také dosti peněžitých prostředků, spořádal a rozšířil svou expedici novinářskou i svůj obchod knihtiskařský v ten způsob, že jeho „Česká expedice“ od té chvíle stala se pověstnou ve všech krajinách, kde mluveno a psáno jazykem českým. Přicházeli tam nejen čtenářové knih a novin českých osedlí v Praze a v okolí, nýbrž i venkovští milovníci jazyka a čtení českého, kdy o výroční pouti Svatojanské a Svatováclavské nebo za nějakoujinou přičinou navštívili Prahu, a hlavně všichni ti, kdož tehda v Čechách, na Moravě a Slovensku s knihami

českými obchod vedli. Při takové příležitosti Kramerius vždy povzbuzoval venkovské krajany k pilnému čítání knih užitečných, napomínaje při tom, „aby knih potřebných a užitečných nad zlato a drahé kamení sobě vážili, ježto jsou nejvěrnějšími průvodci, kteří ukazují nám nejjistější cestu ke cnosti a moudrosti“.

V Expedici české scházeli se tehdy také jak starší spisovatelé čeští, tak i vzrůstající mládež vlastenská, aby rozmlouvali vespolek o věcech, týkajících se literatury domácí. Vším tím Expedice česká stala se nejen středištěm všelikého obchodu s knihami českými, alebrž i všeliké činnosti na poli znova procitlé literatury národní, a její vlastenecký, zpanilomyslný majetník byl času toho nejznámějším i nejoblíbenějším mužem mezi krajany svými.

I potom Kramerius především zřetel obracel k vydávání spisů kratochvilných, hledě způsobem tímto chuť ke čtení a lásku k jazyku mateřskému probuzovati mezi krajany. Vzdělával a vydával tedy rozličné historie rytířské, staročeské rozprávky, pověsti, veselé a smutné příběhy, čarodějně povídky a pod., jakož byly: Arabské povídky, Rybcol na Krkonošských horách, Zdeněk ze Zásmuk, Hrabě Rožemberk a jiné mnohé, takže do r. 1800. nemalý počet knížek kratochvilných dostal se do rukou českého čtenářstva.

Jakož byli již před ním někteří mužové láskou vlastenskou zanícení, zejména František Procházka, Martin Pelcl, František Tomsa a jiní, pro zachování jazyka před úplným pádem a zapomenutím starší naučné a jiné důležité knihy české znova dávali tisknouti: podobně Kramerius, potřebu a užitečnost takového předsevzetí znaje a dostatečných maje k tomu prostředkův, ustanoval se, že u vydávání takových starších knih větší měrou nežli posaváde bude pokračovati. Počal tím již r. 1790., dada otisknouti knížku „Letopisy Trojanské“, pro zajímavý obsah a jadernou řeč našim předkům velice milou a proto již před tím tříkráte tištěnou; podobně dal potom nově vytisknouti „Ezopovy básně spolu s jeho životem“, Šimona Lomnického „Krátké naučení mládemu hospodáři“, „Příhody Václava Vratislava z Mitrovic v tureckém zajetí“ a jiné dobré spisy z doby starší.

Vydáváním takových starších spisů chtěl Kramerius především těm, „kdož by ku vzdělávání řeči české ruky přičiniti chtěli, platných prostředků podati, jak čistě a ozdobně po česku psáti a tím svá přičinění krajanům svým užitečnější učiniti mají.“ Pročež nedal se u věci té nijakými úsměšky aniž hmotnými překážkami odstrašiti; anobrž vybízel při každé příležitosti krajany své, „aby sobě starých českých knih, psaných kancionálův a k tomu podobných rukopisů co drahých klenotů vážili a jich jiným v ruce nevydávali, leč kteří jim dobře rozumějí a jich pro potřebu dobrě užiti mohou.“

Avšak vydávaje z novu starší knihy české, Kramerius nespustil s oči cíle, který si při všelikých literárních předsevzetích byl vytknul, ano za hlavní účel života svého vyměřil, totiž: „co bylo v celé mocí ducha a vtipu jeho, krajanům svým a znamenitě řemeslníkům a rolníkům — kteří vyloučením jazyka ze škol, úřadův a života společenského potřebných prostředků k vyššímu vzdělávání byli zbaveni — spisy svými bránu k uměním a vědomostem otvírat, ku vzdělávání rozumu, k ošlechtění srdce jejich přispívat a tím k jejich pravé blaženosti a spokojenosti pomáhati.“

Pročež Kramerius r. 1801. jal se vydávati spisy prostonárodní, jichž čítáním by sprostnější krajané o mnohých užitečných věcech známosti nabyla. Spisy ty obsahovaly v sobě naučení a pojednání vztahující se ku vzdělání dobrých mravův a citu náboženského, ku poznání cizích krajin a národů, rozmluvy o věcech přírodních, vypravování z historie obecné a domácí, poučení o domácím hospodářství, o řemeslech, nových nálezech průmyslových a t. d. Vše to bylo vypravováno z větší části v rozmluvách souseda Lipana s poslem Pražským velmi živě a srozumitelně. Aby pak spisům těmto co možná nejširšího zjednal průchodou, přidával je po půularších za zvláštní přílohu ke svým „Vlastenským novinám“, čímž se spisy ty při tehdejším velikém počtu (přes 1400) odběratelů novin jeho v Čechách, na Moravě a Slovensku hojně rozšířily.

První knížka způsobu toho r. 1801. vydaná byla: „Večerní shromáždění Dobrovické obce.“ Rozmluvy tam obsažené

zavírají v sobě pravidla šlechetného života, o vychování dětí, o zachování se k čeládce, sousedům a j., o zacházení se zvířaty, naučení hospodářská, vypravování z popisu světa, známosti země České, mravné povídky a t. d., vše způsobem prostým, srozumitelným a zajímavým. Téhož rázu jest i druhý spis r. 1803. vydaný s titulem: „Dobrá rada v potřebě anebo vypsání života Davida Opatrného.“

Potom Kramerius přistoupil k vydávání prostonárodního vypsání krajin cizích, a to především těch, na které za přičinou tehdejších příběhů politických a válečných obrazela se pozornost celé Evropy. Vypsání takové k novinám svým přikládaje od r. 1802. až do r. 1804., seznámil čtenáře s Egyptem, Indii, Arabií, Palestinou. Tyto pak spisy prostonárodní ukončil „Přítelem lidu“, knížkou ku poučení a vyražení r. 1806. ve dvou svazcích vydanou, kteráž zavírala v sobě výbor užitečných vědomostí a svým obsahem i slohem rovnala se dříve jmenovaným spisům prostonárodním a poučným.

Ríkávaliť ctihodní předkové naši, „že na tom všeliká podstata a celé datum záleží, jak nyní mládež budeme míti zvedenou“, neboť dle toho „že budoucně po sobě církvi a správ obecních zanecháme“. Nejinak smýšlel i náš Kramerius; pročež také vyrozuměv, jak velice národní vychování u nás tehdyž bylo zanedbáno a že málo jest literárních pomůcek, jichž by se u věci té mohlo užiti, vzbuzoval způsobilé k tomu vlastence: Tomsu, Rulíka, Pařízka a j. ku vzdělávání knih pro potřebu mládeže a jejích vychovatelů. Takové pak od nich vydané spisy nejen schvaloval ve svých novinách učitelům a rodičům, anobrž také sám přičinil ruky k té věci, vzdělav jednak několik spisů ku poučení mládeže, jednak vydav nákladem svým některé takové knížky, jež byli jiní sepsali, on pak přehlédl a opravil.

Všechny tyto knížky obsahovaly v sobě vypravování a příběhy tak příjemné, že každé dítě, čtouc je nebo slyšíc je čísti a vypravovati, nejsnadnějším způsobem známosti rozličných věcí užitečných nabytí, cnotstem se přiučiti a chybám odučiti mohlo. Hodily se také velmi dobře za odměny školní a byly k tomu konci od samých školních úřadů rodičům,

učitelům a duchovním správcům schvalovány, a při levné ceně hojně kupovány.

Prohlížíme-li k vytčeným a jiným spisům, které Kramerius počínaje od r. 1782. až do r. 1808. jednak sám vzdělal, aneb z cizích jazyků do češtiny vyložil, jednak od jiných vzdělané opravil a svým nákladem tisknouti dal, shledáme, že větší část knih českých ku konci minulého a na začátku přítomného století vytištěných vyšla na světlo toliko jeho přičiněním, takže v tom způsobu k našim druhdy nejslavějším knihtiskařům Jiřímu Melantrichovi a Danieli Adamovi z Veleslavína dobře přirovnán a jim po bok postaven býti může.

Dle Antonína Rybičky.

132. Starý čtenář.

Přibyv r. 1837. na vycházce své, jakýchž každoročně po Čechách jsem podnikal, k 10. hodině dopolední do městečka, jež nazvu tuto třeba Častín, pospíšil jsem do radnice, kdež doufal jsem zastati bývalého spolužáka, radního Procházku.

Úřadovna byla sice plna lidí, mezi nimi nebylo však mého radního. Konali tam veřejný prodej na movitý nábytek po nebožtíku purkmistrovi, a právě provolávali pozůstalé po něm knihy. „Letopisové Trojanští!“ oznamoval prodavač. „Za dvacet krejcarů!“ Název oblíbeného mi a v mládí častěji čitaného spisu vzbudil mou zvědavost, i žádal jsem, abych si mohl knihu prohlédnouti. Bylo to k úžasu mému nejstarší vydání.

Pohledem na starožitnou knihu českou vzbuzují se ve mně sladké i hořké pocity. Mámf ji vždy za svědka věků blaženějších. Každý prášek na ní podobá se drahým pozůstatkům minulosti šťastnější. Kdo ji asi čítal, kdo čtení poslouchal? Byla-li ve sboru bohatýrském, byla-li v besedě mudrců, byla-li na stole měšťanů? Zde i onde zajisté častěji nežli za dnů našich!

Ty a těm podobné myšlenky střídaly se ve mně při prohlížení „Letopisů Trojanských“. Licitace mezi

tím kulhalala zdlouhavým krokem dále, až mě náhle z mého rozjímání vytrhlo provolavačovo: „Dva rýnské po druhé — žádný víc?“

„A pět českých!“ doložím na to skoro nevědomě, neboť mi bylo, jako by se chtěla ruka moje s prastarou knihou přetěžce loučiti. Na to se ohlédu zvědavě po kupci, jenž byl cenu staročeského spisu odhodlaně popohnal z 20 až na 120 krejcarů. Byltě to muž letitý, dle šatstva rádu nevysokého, i jinak nepatrny mezi četným zástupem; vyjímaje leda to, že se oči jeho s nadobýcejnou žádostivostí točily po „Letopisech“, které jsem až dosaváde držel v rukou. Jako by se byl truchlivé zprávy ulekl, trhnul sebou šedivec, když jsem na podání jeho ještě patnáct krejcarů přirazil.

„Dva zlaté a šest grošů!“ vypustil s hlubokým povzdechem ze třesoucích se skoro rtů. V teskném očekávání zůstala mu ústa pootevřena. I viděl jsem, že mu na knize mnoho záleží, a jelikož se nepodobalo, že by ji jen na zisk kupoval, bylo mi to milé; viděl jsem také, že není zámožný a že přece po knize dychtí, a to mi bylo ještě milejší. Zamlčel jsem se tedy, a jakmile prodavač své „ponejprv, po druhé a po třetí“ dořekl, podal jsem starečkovi vítanou kupu.

Rád bych se byl s ním seznámil. A neočekávaně se mi to podařilo.

Ubíraje se z Častína do Polabic, dorazil jsem k Černému potoku; tam dohonil mne stareček, v uzlíku nesa bez pochyby „Letopisy Trojanské“ a několik jiných trudně nakoupených knih. Otázal jsem se ho, stanuv u rozcestí za lávkou, kudy vede cesta do Polabic. Tak shovořili jsme se, a když po delší rozmluvě slova má konečně zapudila jeho nedůvěru ke mně, starý milovník českých knih jal se mluviti: „Nedivte se, že pojal mne z Vás strach, neboť jsem se domýšlel, že se stejnou horoucností bažíte po Letopisech. Neznám sladší lahůdky, nežli je čtení našich spisů; neznám dražšího nábytku, leda kdy českou knihu koupím.“

„Věřím Vám zúplna,“ odyětil jsem. „Nicméně dovolíte mi, abych podotknul, že ve stáří Vašem i tělu pohověti a polehčiti třeba; myslím, že . . .“

„Vím, co myslíte. Domníváte se, že na vetché tělo zapomínám, když ducha napájím. Ale může-liž býti člověk lepšího zdraví, může-liž mu lépe k duhu jít, nežli když má veselou spokojenou mysl? A tu mám vždycky, jakmile se české knihy dopídím. Rychle s ní ke stolu, nebo při pohodlném čase do zahrady, do pole. Především uvažuji název knihy a jméno spisovatele. Je-li kniha vědecká, je-li poučná nebo zábavná, po každé musí člověk s jinou chutí dátí se do čtení. Je-li jméno staré, těšíme se, že Bůh dává ještě sílu zasloužilým pracovníkům na roli vlastenecké; je-li nové, děkujeme, že své vyvolené rozmniožil. Pak přijde předmluva. Ó, příteli, to je moje rozkoš, ta se nesmí přeskočiti! Jí možno vpraviti se v ducha spisovatelova. Předmluvu mám za soukromý list spisovatele k čtenářům, a list máme i z pouhé zdvořilosti pročísti. Pak teprve stránku po stránce potápím se v hluboký důl učenosti nebo se procházím po lukách básnívého světa. A myslíte-li, že se při tom mám hůře nežli ti, kteří drahý čas daremnou hrou nebo pitím promrhávají? Česká kniha je moje sklenice, má hra, moje rozprávka. Pohlížeje na české nové knihy, nabývám přesvědčení o pokroku naší národní vzdělanosti — a to napájí mou hrドost; kupuje knihy české, napomáhám dle možnosti prospěchu milé vlasti — a tu jest mi, jako bych stařec ještě matku měl, jížto se prokazuji vděčným; čta knihy české, jako rozmlouvám s výtečnými muži — a při tom se rozumu nikdy nestýská.“

A kdo byl prostý ten muž, který tak vřelými slovy tak vznešené projevoval zásady? Povím krátce: byl to zasloužilý vesnický učitel z nedalekých Květolib. Povím vám také, že šlechetný ten učitel z vlastních skrovných příjmův a z příspěvků sebraných od sousedův, u kterých vzbudil lásku ku čtení, v odlehlé vesnici za-

ložil obsáhlou knihovnu, již spatřil jsem za potomní návštěvy u něho.

Ukazuje mi dvě velké, úhledné skříně, v nichž strákaté opony zastíraly asi tisíc svazků nejvíce českých, pravil mi s pohnutím: „Těmito knihami rozšířil jsem v obci dobrý mrav, ušlechtil přirozený rozum, upevnil pospolitý mír, a na těchto věcech založil pak vlastní blaho.“

S obdivem patřil jsem na ovoce šlechetné snahy a vyslechl vroucí slova starcova. Josef Kajetán Tyl.

133. List Boženy Němcové Antonii Čelakovské.

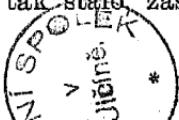
Moje drahá přítelkyně!

Že jste kolikráté řekla: „Nedbalá písářka ta Božena!“ to věřím; ale že jste v mé srdce důvěru ztratila, to nevěřím. Mé dlouhé mlčení zajisté přátelství naše nezměnilo! pravda-li, duše rozmilá?

Chtěla jsem Vám psáti, hned jak jsem se vrátila z Františkových Lázní, kamž mne lékaři poslali; ale duše moje byla sklíčena, a každý den byl můj rozmar jiný. Avšak nelekejte se, má drahá, té lamentace; jsem nyní zase docela pokojná, a duch můj nabyl zase světlosti, kterou dříve měl. Připadám si jako temeno Čerchova, když je ohromné balvany šedých chmur zahrnují a tísni, dokud je světlo nebeské nezaplaší.

Také u nás se již uvědomělost národní trochu zmáhá; ale při každém kroku potká se člověk s překážkami, jako by šel řekou, kde popukal led a kry se mu v cestu staví. Ještě bude musetí hezky dlouho slunce svítit, než tady všecka tvrdá kůra roztaje. Nejraději obcuiji se zdejším lidem selským; i on jest sice nevzdělaný, ale hodný.

Pěkných báchorék jsem si zde nasbírala. Pan Pospíšil bude nyní tisknouti šestý svazek. Co pak říkáte kritikám o mých báchorkách? Někteří mi vytýkali při prvních povídání, že jsou na národní přiliš básnické, žádajíce, abych je vypravovala docela prostě; nyní když se tak stalo, zase

se jim to nelíbí. Já v pravdě nevím, jak bych vhod přišla. Vím, že některá povídka je trochu lehko pracována; ale to je tím, že některá látka více těší, a já se s větší libostí doní vpravím, některá pak méně, a tu pak chuti ubude. Je to arci chyba, kterou musím odložiti. Co Vy jim říkáte? Prosím, pište mi pravdu, jak pan manžel o nich soudí; mne by tuze těšilo, kdybych slyšela z jeho úst přátelskou radu a nestranné posouzení. Viděte, že mi to povíte? Ale ne lichotit!

S Bohem! Nezapomeňte

na Vaši

Boženu.

V Domažlicích dne 25. listopadu 1846.

134. List Antonie Čelakovské Boženě Němcové.

Moje drahá, srdečně milovaná přítelkyně!

Tentokrátě věru bych nevěděla, jak se z dlouhého mlčení svého u Vás, naše drahá Boženko, omluviti, kdybych neznala shovívavost Vaši a nebyla přesvědčena, že my stejnou stále láskou se milujeme, nedbajice překážek, jež se sdílení myšlenek našich v cestu staví. Leží přede mnou dva listy Vaše, na něž mám odpověděti; první z nich jest od 25. listopadu 1846 a druhý od prosince 1847. Čtu je opět a opět, a mně jest, jako bych Vás před sebou viděla a s Vámi se bavila. Nejvíce potěšila mne zpráva, že se zdraví Vaše polepšilo. Uzdravení Vaše jest pro mne novým důkazem, že jest vyšší moc nad námi, že jest Hospodin, který nedá zahynouti duším šlechetným, který ví, jak malý jest nás posud hlouček, a jak potřebná jest k dosažení svatých záměrů našich každá srdečná Češka, každá vroucí matka.

Jak truchlivě na nás zpráva o úmrtí našeho nezapomenutelného otce Jungmanna působila, netřeba zajisté Vám povídati; každý, kdož jej znal, musil jej milovati a ctiti. Tak močené bylo působení ducha jeho; to osvědčuje se i po jeho smrti. Do všech končin širé vlasti zalétna tato zpráva bolestná a budí v srdečích posud neuvědomělých a dřímajících cit pro národnost, rozněcují v myslích odrodilých lásku k vlasti! Blahoslavený ten, kdo takto umírá; blahoslavený

muž, jehož jméno za raky tisícové opakuji s nadšením a úctou, a jehož vděčná památka v Čechách nevyhyne nikdy!

Těšila jsem se z toho upřímně, že Vaše snahy v Praze uznávati počínají, ač Vaše skromnost nikterak připustiti nechce.

Ptáte se, co jsme říkali kritice Vašich milých povídek. Ó, jen se nedejte, drahá Boženko, těmi přemoudrými kritikáři pranic zastrašiti a buděte ubezpečena, že jediné srdečné slovo Vámi napsané má tisickráte větší cenu než všecky jejich přeučené věty. Kéž bych byla v Praze! v brzkém čase četla byste kritiku, která by prací Vašich byla důstojna. Byl by to úsudek muže, před nímž by všem ostatním zašla chut, Vás takto dále posuzovati. Můj manžel by to byl již sám učinil, ale každý ví, že jste naší přítelkyní, a tu by jeho slova neměla žádoucí účinek. Však jen neohroženě dálé, naše sladká vypravovatelko; *budoucnost Vás nejlépe ocení a ospravedlní*. Pan Purkyně říkává, že každé slovo paní Němcové jest jako ryzí zlato; a ten zajisté nikomu nelichotí. Rovněž naše dítky ruku Vám libati dávají a prosí se mnou, byste k nám brzo přišla, protože by velmi rády poznaly onu paní, která tak krásné povídky vypravovatí umí.

Vaše Vás vroucně milující

Bohuslava Čelakovská.

Ve Vratislaví dne 16. ledna 1848.

135. List Josefa Jungmanna Antoninovi Markovi.

Milovaný příteli!

Vzpomenuti Vaše na mé jméno bylo mi ku vzácnému prospěchu; neboť jsem, ještě maje před sebou jedno psaní Vaše, již opět druhého účastným se stal. Račte to věděti, že listy Vaše jsou nám jakousi domácí radovánkou; vždyť každý z nás je o sobě čitá, třeba i vespolek již čteny byly. Z Vašeho přání dobrého a laskavého srdečně děkuji, a přeji i já, aby Vás prozřetelnost Páně obdařila vším, co Vám a skrze Vás vlasti prospěšno býti může, i prosím o další přízeň a lásku Vaši, nad kterou mi pod sluncem nic dražšího není ani milejšího.

Panu kaplanu Šolcovi, jenž zakladatelem „Matici České“ se stal, račte od „Matici“ naši díky oznámiti za příspěvek jeho. Bez oběti nemůžeme očekávati rozkvětu národní literatury; ale to nám k potěše buď, že ty oběti nadarmo se nepřinášejí. Věc jest tak již zavedena, že, budou-li nástupníci naši tak smýšleti jako my, vždy jistina „Matici České“ poroste a spolu duchovní užitek ploditi bude. Než ne samých peněz jest potřebí, ale i knih! — Jest si přáti, aby literatura do všech stavů sáhala a v krev i tuk národu přecházela.

Někteří zdejší páni vlastenci mně domlouvají, abych se dal malovati — tak velice nadsazují cenu „Slovníka“ mého, že i obrazu spisovatela u něho žádají! Běda mně, jestliže se zmýlí v očekávání svém, jakož se v pravdě toho bojím, věda nejlépe, jak mnoho nedostatků „Slovník“ má. Z druhé strany má-li býti podobizna při něm toho, kdo v něm pracoval, musil bych tam celou galerii podobizen umístiti; tolik pomocníků jsem měl a mám, zvláště pak Váš obraz by mému po boku státi musil. Nevím tedy, mám-li dáti se přemluviti k tomu marnému postupu. Učinim-li, již se napřed stydím za tu slabost.

Račte se na všem dobře míti.

Se vši srdečnou láskou zůstávám

upřímný přítel a ctitel

V Praze 20. března 1832.

Josef Jungmann.

136. Naučení.

*To měj, mé dítě, naučení:
nic nad vlast na tom světě není,
a kdykoliv jest vyslovena,
vždy padni zbožně na kolena!*

*Vždyť otce, matku tobě dala,
jich lokty tebe objímalas,
jich vroucím líbala tě retem,
jich láskou jsi ji celým světem!*

*Hrud' její kvítím tobě dýše
a drobné pohádky ti piše
na klidné řeky sličné líce
v čas jarní křídlem vlaštovice.*

*A v létě v hebké tvoje vlasy
tká rudý mák a zlaté klasy,
a kapky úmorného znoje
ti líbá vánkem do úkoje.*

*A stromů ševelem ti zpívá,
když klavička tvá odpočívá,
a na věky, ta drahá máti,
tak bude tebe uspávati. —*

*To měj, mé dítě, naučení:
nic nad vlast na tom světě není,
a kdykoliv jest vyslovena,
vždy padni zbožně na kolena!*

„Zlatá Praha.“

Adolf Heyduk.

137. Napoleon v Rusich r. 1812.

Napoleon I. dostoupiv vrchu své moci, podnikl r. 1812. válečnou výpravu proti Rusku. V čele veliké armády, ve které se počítalo přes půl milionu vojáků, překročil 12. června řeku Němen, a tím válka se začala. Ruský car Alexander I. mohl z počátku do pole postaviti jen asi 200.000 mužů vojska řadového, které teprve později hotovostí zemskou bylo zesíleno.

Napoleon postupoval rychle ku předu a setkal se s Rusy nejprv u Smolenska, kdež na počátku srpna po několik dní krutě bojováno, až Francouzové obdrželi pole. Přes to radili přední vojevůdcové císaři francouzskému, aby toho roku hloub do Rus se neodvážoval, nýbrž ve Smolensku přes zimu zůstal. Ale Napoleon opovrhnuv touto radou, stál na tom, že Moskvu dobyti a zde prospěšného míru od Rusů dosíci musí. Pročež táhl ze Smolenska dále do vnitřního Ruska. U Borodina porazil dne 26. srpna Rusy znova, takže slavný

ruský vůdce Kutuzov, vida nedostatek válečných sil svých proti četnějsí armádě Napoleonově, ustavičně ustupoval po silnici k Moskvě. Ale ústup dál se v dobrém pořádku. Napoleon stihal Kutuzova v patách.

Z počátku se zdálo, že Kutuzov, jakmile by k němu čerstvě posily přirazily, bránit bude města Moskvy. Najednou však dal rozkaz, že hlavní město dáti se má nepřátelům v šanc; zvolal prý: „Ztrátou Moskvy není ještě Rus ztracena, jen když vojsko se zachrání!“ A hned 2. září r. 1812. opouštěla ruská armáda starožitné hlavní město. I nastal všeobecný postrach. Obyvatelstvo na překot z Moskvy ujízdielo, kam kdo mohl; jen malá část obecného lidu zůstala ve městě, ale když Napoleon tam vtrhnul, nikdo neobjevil se na ulicích.

Napoleon, zvyklý ve všech hlavních městech přijímati deputace a projízděti řadami zvědavých diváků, byl nemálo překvapen, když vjízděje 15. září r. 1812. do carského hradu *Kremlu*, ani živé duše nespatřil. Moskva jako veliký hrob přivítala nájezdníky. Cizí vojáci museli v zavřené domy se teprve vlámati, aby zbytky zásob z nich vydobyli a špičí se opatřili.

Napoleon se ubytoval v Kremlu; když pak vyhladovělé jeho vojsko pusté domy drancovalo, vypukl najednou požár v rozličných částech města. Druhého dne plápolala již Moskva ze všech stran. Rusové sami neustále rozšiřovali plameny. Napoleon velel hasiti; ale nebylo žádných stříkaček. Velitel Moskevský Roztopčin, jemuž se původ požáru připisuje, dal všecky stříkačky odvézti. Strhla se bouře, a celá Moskva začala se mořem plamenným. Napoleon opustil konečně Kreml a vyváznuv šťastně z hořícího města, ubytoval se v jednom vzdáleném zámku císařském; vojsko pak jeho musilo se rozložiti pod širým nebem. Pět dní trval požár, a devět desítin Moskvy lehlo popelem.

Ještě po této hrozné události mohl Napoleon šťastně z Rus vyzáhnouti a zachrániti vojsko své; ale on v Moskvě setrval, maje za to, že car Alexander bude ho žádati za mír.

Zatím Alexander vyzval celý národ ke svatému boji a odtud teprve nastala plnou měrou válka národní. Od Smo-

lenska do Moskvy ozbrojily se všechny okresy. Tlupy povstalého lidu ničily francouzské dovozy se zásobami, pobíjely celé oddíly vojska a pobíraly i dělostřelecké ohrady.

Vojsko Napoleonovo, jsouc zbaveno všech potřebných zásob a nemajíc pohodlných bytů zimních, klesalo tou měrou na mysl, že všecka kázeň přestala i všeliký pořádek ve vojstě byl porušen. Naproti tomu nastala převaha vojenských sil na straně Rusů; měli také dostatek potravy a byli válečným duchem nadšeni.

Přes to Napoleon meškal ještě několik neděl v Moskvě chtěje jednat o mír. Konečně poslal zvláštního vyslance do ruského ležení ke Kutuzovu. Ruský vojevůdce dobře věděl, jak důležité jest, aby nepřítel ještě více času v Moskvě zmařil a tím jistěji pak byl zahuben; proto vyslanci francouzskému odpověděl, že má sice plnou moc k vedení války, ale nikoli k jednání o mír. Zároveň doložil, že o přáních francouzského císaře svému mocnáři zprávu podá.

Když pak žádná odpověď od ruského cara nedocházela, a vojsko ruské víc a více se sbíralo, tu teprv Napoleon poznal své nebezpečenství a dne 7. října roku 1812. vytrhl z Moskvy. I táhl zase tou cestou k Smolensku, kudy byl do Moskvy přišel.

A od té doby stihala vojsko Napoleonovo rána za ranou. Kutuzov táhl touž cestou; a jakkoli Francouzové pospíchali, držel se Kutuzov pořáde vedle nich, aby mohl na ně každou chvíli dorážeti.

Na konci měsice října došly Francouzům poslední zásoby potrav, i padal první sníh. Na cestě bylo vše pusto a vyhubeno; bylo-li nějaké oddělení francouzské stranou pro špičí posláno, ihned je kozáci a ozbrojení sedlaci přepadli a pobili. Vojáci Napoleonovi, mrazům ruským nezvyklí, museli bez přístřeší na sněhu spáti; koně i lidé u velikém množství hladem i zimou hynuli.

Na počátku měsice listopadu srazil se Napoleon s hlavním vojskem ruským pod Kutuzovem u Krásného. Napoleon v čele své gardy podstoupil zde bitvu, ale byl přinucen k ústupu,

načež Kutuzov obořil se s mocí svou na výtečného francouzského generala Neye. Ney sice jako Napoleon po trojdenním boji jen stěží za tmavé noci unikl; ale okolo Krásného zůstalo v moci vítězných Rusů 26.000 zajatých, 116 děl a přemnoho vozů nepřátelských.

Za Krásným obracel se návrat Francouzů čím dálé tím více v nezřízený útěk. Zde strhly se všecky možné útrapy a pohromy na zbytek vojska francouzského.

Dne 14. listopadu časně z rána dal Napoleon u vesnice Studánky přes *Berezinu* mosty položiti a postavil 40 děl k obraně přechodu. On sám sice s jádrem svého vojska v jakém takém pořádku přes Berezinu přešel; ale zadním sborům jeho, kteří ještě na levém břehu Bereziny se opozdili, vedlo se zle. Neboť hrubou střelbou ruských děl zporáženi, kopími kozáckými nemilosrdně stíhláni jsouce, vrhali se lidé i koně ve chvatném honu na mosty, ba i do leduvých vod Bereziny. A nastojte! mosty se náhle protrhly, a tisíce zoufalých zahynulo mezi krami rozlícené řeky.

Po přechodu přes Berezinu nastaly po krátké oblevě znova kruté mrazy. Z vojska Napoleonova na cestě od Bereziny až do Vilna padalo tisíce zmrzlých, takže z hlavní armády vrátilo se u Kovna nad Němuem sotva 20.000 mužů v nejbídnějším stavu. Napoleon vida svou armádu takořka zničenu, opustil na hranicích ruských zbytky její a chvátil do Paříže.

Tak se skončila výprava Napoleonova r. 1812. proti Rusku; její nezdar a jmenovitě úžasné pohromy na řece Berezině lící se v dějinách jakožto svrchovaná míra hrůz válečných, jež kdy vojsko které potkaly.

Dle Ludvíka Rittersberka.

+

138. Svatvečer.

*Den již se schýlil: po skončeném díle
si pilný hoví dělník na oddechu;
ó šťasten, když mu zvonek v duši hlásá,
že mu neuplynul bez prospěchu.*

*Zde pod večerním nebem rozklenutým
druh sdílný k milému se řadí druhu;
jak práce byla těžká po den celý,
tak odpočinek sladký v klidném kruhu.*

*A kdežto oko zjasněné mzdou čítá,
perného potu skvostem orosenou,
aj, plesá srdce, k pokladnici vedouc
tu ruku, mozoly vše ozdobenou! —*

*Jak schýleného dne tok rychlým sklonem,
by nevrátil se, v moře věkův plynec:
tak po svízelích těžkých, tuhých bojích
sklon života též večerem ti kyne.*

*Ó dokud světlý den, své hřivny darem
ať v pilném díle těšíš na jistinu,
bys o svatvečer ve své pokladnici
mzdu uloženou šlechetných měl činů.*

*Když večerní pak zvonek — umíráček —
tě v domov odvolá, viz na útěchu,
že dobrým tažením den žití tvého
též tobě neuplynul bez prospěchu!*

František Doučha.

139. Večer ve žnich.

Červánků zbytek nad vesnicí visí
a s chvěním svoje růže v řece zhliží,
v ruch těžkých kol se biče praskot míší,
vůz plný, poslední se ke vsi bliží.

Jak zvolna jede nastlán vrchovatě,
až země tknou se splývající klasy;
jak jede, zdá se, že se koupá v zlatě,
a za ním smich a hovor mladé chasy!

Než vyjde měsíc — v úplňku dnes bude —
duch na chvílku se v snění moře pustí,
svou píseň pod mezí kdes cvrček hude,
v kol ruch, v hlas lidský stále klasy šustí.

Ty klasy rty jsou, jimiž země praví:
„Ze svého klínu rozdala jsem všecko,
klas plný muž má, žena plachtu trávy
a koukol s chrpou do kytice děcko.

Již první vítr letí po strništi,
vás k ohni mnohá báj přivádí známá.
V mé hrudi bude klíčit jaro příští,
a v nozech zimních v sněhu budu sama.“

Tak zdá se mi, že hovoří ty klasy,
co s vozu visí, jenž již do vsi vstoupá —
v tom vyšel měsíc plný bledé krásy,
jak cestou vůz, on po vlnách se houpá.

Zhas červánek. Stín za stínem se střídal,
a měsíc blesk' u cesty temnem stromů,
kde stádo volů, jak je Homer vídal,
šlo krokem houpavým a těžkým domů.

Jaroslav Vrchlický.

Národní hymna.

Zachovej nám, Hospodine,
Císaře a naši zem!
Dej, ať z víry moc Mu plyne,
Ať je moudrým vladařem!
Hajme vždy koruny Jeho
Proti nepřátelům všem:
Osud trůnu Habsburského
Rakouska jest osudem.

Plňme věrně povinnosti,
Chraňme právo počestně,
A když třeba, s ochotností
V boj se dejme statečně!
V paměti povděčné mějme
Slávu vojska vítěznou, —
Jmění, krev i život dejme
Za Císaře, za vlast svou!

Ceho nabyl občan pilný,
Vojín zbraní zastávej;
Uměním a vědou silný
Duch se zmáhej, jasně skvěj!
Bože, slávy rač popříti,
Žehnej vlasti milené:
Slunce Tvé nechť v míru svítí
Na Rakousko blažené!

Stůjme k sobě každou chvíli:
Svornost jenom moci dá;
Spojené kde vládnou sily,
Snadno vše se vykoná.
Když se ruka k ruce vine,
Pak se dílo podaří;
Říš Rakouská nepomine:
Sláva vlasti, Císaři!

Císaři po boku vládne,
Rodem, duchem sprízněná,
V kráse, kteráž neuvadne,
Císařovna vznešená.
Bože, račiž rozkvět nový
Habsburskému domu dát:
Františkovi Josefovi,
Alžbětě rač požehnat!

Obsah.

1. *Víra. (Fr. Sušil.) — 2. *Pravidlo života. (Bol. Jablonský.) — 3. Zrcadlo. (Vinc. Zahradník.) — 4. Zklamaná naděje. (Mik. Konáč z Hodiškova.) — 5. *Průpovídky. (Vinc. Zahradník.) — 6. Franklinova půjčka. — 7. Jindy a nyní. (Z „Kroniky práce“.) — 8. *Otěina. (Jos. Krasosl. Chmelenský.) — 9. *Čechy. (Jos. V. Sládek.) — 10. *Brána k ráji. (Bol. Jablonský.) — 11. Uživejte času. (Z Angl. čítanek přel. F. Šubrt.) — 12. *Obraz večerní. (Frant. Rubeš.) — 13. *Podzimní den. (Jarosl. Vrchlický.) — 14. Honba. (Karel Starý.) — 15. Lavina. (Z franciny.) — 16. *Bystřina. (Josef Langer) — 17. Vítězství nad Tatary. (Václ. Vladivoj Tomek.) — 18. *Div sv. Prokopa. (Jarosl. Vrchlický.) — 19. Bezděz. (Dle Ferd. Mikovce a Jana Šafránka.) — 20. Český granát. (J. Jettmar.) — 21. *Naše vlast. (Vítězslav Hálek.) — 22. *Mé heslo. (Jan Svatopluk Presl.) — 23. Povodeň na Divoké Úpě. (Bož. Němcová.) — 24. *Bouře na moři. (Svatopluk Čech.) — 25. Playba ze Štětina do Kodaně. (Ant. Frič.) — 26. Amsterodam. (Dle Dra. Jos. Štolby.) — 27. Křídové skály. (Jos. Kořenský.) — 28. V Londýně. (Dle Jar. Zdeňka.) — 29. Z cestopisu barona Hübnera. — 30. *Severní větr. (Eliška Krásnohorská) — 31. *Tři jezdci. (Jaroslav Vrchlický.) — 32. Vypravování větroplavce. (Z Ruské čítanky.) — 33. *Statečnost a slabost. (Bol. Jablonský.) — 34. *List. (Jan Erazim Vocel.) — 35. Tuha a tužka. (Dle Bedř. Katzera.) — 36. Petrohrad. — 37. Berlin. (Dle Jar. Zdeňka.) — 38. *Vězeň na Bezdězi. (Svatopluk Čech.) — 39. *Návrat Václava II. do vlasti. (Jan Erazim Vocel.) — 40. Korunování krále Václava II. (Václ. Vladivoj Tomek.) — 41. O staročeské šlechtě. (Dle Vinc. Brandla) — 42. *Půda vlastenská. (Václ. Jaromír Picek.) — 43. Kuna domácí. (Čeněk Kotal dle Brehma.) — 44. Ve sněhu. (Serváč Heller.) — 45. *U okna. (Jos. V. Sládek.) — 46. *Vánoce. (Jarosl. Vrchlický.) — 47. *Zvony času. (Frant. Doučka.) — 48. Náš dědeček. (Alois Vojtěch Šmilovský.) — 49. *Malý drotar. (Svetozar Hurban.) — 50. Sál nad zlatem. (Bož. Němcová.) — 51. *Den soudný. (Moravská nár. píseň.) — 52. *Svatý Václav. (Jindřich Marck.) — 53. *Vyzvání. (Jan Erazim Vocel.) — 54. Tomáš Štítný ze Štítného. (Frant. Zoubek.) — 55. Karel IV. — 56. Obchod města Prahy za Karla IV. (Václ. Vladivoj Tomek.) — 57. Hladová zed na Petřině. (I. Josef Svátek. II. Václ. Vlad. Tomek.) — 58. *Pancér Šmanický na Žampachu. (Adolf Heyduk.) — 59. Opatovický poklad. (Václ. Hájek z Libočan.) — 60. Odmlčna za malby na Karlstejně. („Lumír“ 1877.) — 61. Josef Vojtěch Hellrich. (Dle Ferd. J. Lehnera.) — 62. Vzrůst města Vídň. (Dle díla „Die österreichisch-ungarische Monarchie“.) — 63. Rudolf IV., vrstevník Karla IV. (Dle Frant. Kronesa.) — 64. *Laudon. (Národní píseň.) — 65. *Seveřík. (Adolf Heyduk.) — 66. Cařihrad. (Z Práškova zpracování Hellwaldovy „Evropy“.) — 67. Z cestopisu korunního prince Rudolfa A. — 68. *O čápoví a lišce. (Adolf Heyduk.) — 69. Vydra. (Čeněk Kotal dle A. E. Brehma.) — 70. *Hádanky. — 71. *Šaráda. (Eliška Krásnohorská.) —

72. Účinky lesů na podnebí krajiny. (Fr. Hromádko.) — 73. Dubrovník. (Josef Konst. Jireček.) — 74. O nevěrném Šakalu. (Eman. Kovář.) — 75. Volavka popelavá. — 76. Z cestopisu korunního prince Rudolfa. B. — 77. O stavu rolnickém v Palestině. (Jos. Kyselka.) — 78. *Pověst o původu skřivánka. (Svat. Čech.) — 79. *Píseň při oráni. (Jos. V. Sládečk.) — 80. O důležitosti práce. (Z angl. přel. V. Mourek.) — 81. *Epigramy. (Čelakovský. Sušil. Kollár. Purkyně.) — 82. *Vzkříšení. (Píseň duchovní.) — 83. *V květnu. (Pavla Škampová.) — 84. Strom a člověk. (Prim. Sobotka.) — 85. Šafrán. (Karel Bulíř.) — 86. Důležitost průmyslu hospodářského. (Adolf Eckert.) — 87. Pilous černý. (Ladisl. Duda.) — 88. Lev a liška. (Z Ezopa Frant. Lepař.) — 89. Slepec a mléko. (Z Ruských čítanek Jan Mrazík.) — 90. *V přírodě. I. II. (Vítězsl. Hálek.) — 91. *Ze znělek šumavských. (Vojt. Pakosta.) — 92. Zlatá stezka a Prachatice. (Dle J. K. Hraše a O. Močkroho.) — 93. Kutná Hora. (Dle Práška, Řeháka a řívnáčova Průvodce.) — 94. Veliký požár r. 1541. v Praze. (Jos. Jan Kořán.) — 95. Povaha císaře Ferdinanda I. (Vilém hrabě Slavata.) — 96. Z upomínek Karoliny Světlé. I. II. — 97. *Píseň vesničanův. (Jos. Krasosl. Chmelenský.) — 98. Lumci. (Ladisl. Duda.) — 99. O cukrovarství v Čechách. (Prok. Procházka.) — 100. František Wiesner. (Karel Tieftrunk.)
101. *Sváteční odpočinek. (Eliška Krásnohorská.) — 102. Císařská zahrada na hradě Pražském za Rudolfa II. (Josef Jiří Kolář.) — 103. *Jan Hannibal. (Ant. Strauch.) — 104. Benjamin Franklin. — 105. Prokop Diviš. — 106. *Mysl — srdeč — vůlo. (Vladimír Šťastný.) — 107. Sv. Jan Křtitel. (Frant. Sušil.) — 108. O bývalých kůrech literářských v Čechách a na Moravě. (Dle Ant. Rybičky.) — 109. *Hody krále zimního. (Ant. Kosina.) — 110. Jan Amos Komenský. — 111. Stav zejméň české po třicetileté válce. (Václ. Vladimír Tomek.) — 112. *V Brandýse nad Orlicí. (Ant. Kosina.) — 113. *Mravná naučení. (Jan Amos Komenský.) — 114. *Olitas žalmu 14. (Eman. Týn). — 115. Plívník. (Jos. Jungmann.) — 116. *Lesní hody. (Vítězsl. Hálek.) — 117. V růžovém poupetí. (Eliška Krásnohorská.) — 118. Papoušková. (K. B. Císař.) — 119. Odkud je kakao. (Josef Kořenský.) — 120. Opice tanecnice. (Z Ezopa Fr. Lepař.) — 121. *Umírající vlk. (Beneš Moř. Kulda.) — 122. Španělská moucha čili puchýřník. (Ladisl. Duda.) — 123. O sodě. (Prok. Procházka.) — 124. Jozíš Wedgewood. — 125. Paříž. (Fr. Šubrt.) — 126. *Dvě lípy. (Eliška Krásnohorská.) — 127. *Z „Lilii a růží“. (Frant. Jar. Vacek.) — 128. Hora Rigi. (Dle Jarosl. Zdeňka.) — 129. Tvrzové železniční dopravy v Čechách. (Dle „Průmyslové čítanky“.) — 130. *Pozdrav do vlasti. (Bolesl. Jablonský.) — 131. Ze života Václava Matěje Krameriuse. (Dle Antonína Rybičky.) — 132. Starý čtenář. (Josef Kajetán Tyl.) — 133. List Boženy Němcové Antonii Čelakovské. — 134. List Antonia Čelakovské Boženě Němcové. — 135. List Josefa Jungmanna Antonínovi Marcoví. — 136. *Naučení. (Adolf Heyduk.) — 137. Napoleon v Rusích r. 1812. (Dle Ludvíka Rittersberka.) — 138. *Svatvečer. (Frant. Doucha.) — 139. *Večer ve žnich. (Jarosl. Vrchlický.) — Národní hymna.

